vîrsta de aur a anticipației românești

ANTOLOGIE, CUVÎNT ÎNAINTE
ȘI COMENTARII DE ION HOBANA

Domnului

această mărturie a aplecării
spiritului cuvântătorilor noștri
către întrebările lumii de mâine

Ion Hobana
noiembrie 1975

EDITURA TINERETULUI

Desenul
coperteI:
DAMIAN
PETRESCU

Cuvînt înainte

Am spus şi am scris nu o dată că o cercetare atentă a moştenirii literare ar îmbogăţi substanţial peisajul anticipaţiei româneşti. Era însă mai mult o speranţă decît o certitudine, un ecou al acelei credinţe care-i îndemna pe strămoşii noştri îndepărtaţi să deseneze pe zidurile peşterilor bizonii jinduiţi în carne şi oase. Procedeul magic şi-a dovedit din nou eficacitatea, călăuzindu-ne prin hăţişurile producţiei editoriale antebelice către cîteva dintre fanteziile pe teme sau pretexte ştiinţifice.

Adevărul este că am investigat o arie temporală relativ restrînsă, fenomenul pe care-l numim astăzi science-fiction făcîndu-şi apariţia în România mai tîrziu decît pe alte meleaguri. Faptul nu se datoreşte vreunei carenţe de imaginaţie a poporului care a creat *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte,* sau vreunei împotriviri latente la ofensiva spiritului ştiinţific, cum susţineau filozofii retrogrizi dintre cele două războaie. Încheganea mai tîrzie a structurilor economice şi industriale moderne a avut drept urmare, la noi, o evoluţie mai înceată a progresului tehnico-ştiinţific. Or, nu e un secret că literatura de anticipaţie s-a născut, sub pana lui Edgar Allan Poe, în America primei jumătăţi a secolului al XIX-lea, tocmai pentru că puternica dezvoltare a capitalismului şi înflorirea consecutivă a ştiinţei şi tehnicii generaseră impulsul necesar şi publicul receptiv la reflectarea implicaţiilor pasionante ale acestui proces.

Asta nu înseamnă, desigur, că anticipaţia românească s-a ivit pe un teren virgin, că literatura noastră a fost lipsită de semnele pregătitoare ale ecloziunii noului gen. Există, în primul rînd, o nobilă şi statornică preocupare de a cunoaşte şi a răspîndi valorile ştiinţei. „A iubit ştiinţa mai mult decît acea Domnie pe care de două ori soarta i-a dat-o", scria Iorga despre marele cărturar Dimitrie Cantemir. În secolul trecut, această preocupare se intensifică, fertilizînd noi zone de expresie. Costache Conachi, posesor al unei lunete comandate la Viena, încearcă să aclimatizeze în poezie noţiuni şi imagini din sfera nobilei ştiinţe a Uraniei :

„Răsăritul şi apusul,
miazăzi şi miazănoapte,
a planiţilor tot cursul
şi stihiile cu toate..."

sau :

„De nouă ori pînă astăzi pămîntul colindătoriu
Au călătorit pe crugul soarelui nemişcătoriu",

ultimul epitet sunînd cel puţin ciudat în gura unui astronom, fie ei şi amator. Tentativa este reluată de spătarul Enacachi Gane, în poemul *Călătoria lui Cupidon la pustiu*, tipărit la Iaşi în 1850, dar circulînd în manuscris încă din 1825, sub titlul mai fericit, după opinia noastră, *Pribegirea lui Cupidon la pustietăţi :*

„Iar pe a acestui soare şi a stăpînii nopţii lună
Sub a Moldovei orizont văzînd mai întîi lumină
Nu mai puţin strălucirea a doi luceferi ce sunt
Pentru zi şi pentru noapte vestitorii pe pămînt
A căror planete drum pe globul cel ceresc
Douăzeci şi patru ceasuri este rînduit firesc..."

După cum se vede, rezultatul nu e întrutotul convingător, spătarul fiind un versificator modest şi nu prea bine informat, care confundă cu dezinvoltură corpurile cereşti şi duratele mişcării lor de rotaţie.

Să menționăm, totuși, o imagine care-și va găsi deplina strălucire sub cea mai măiastră pană a poeziei noastre : „a stăpînii nopții lună".

Potrivit opiniei lui Șerban Cioculescu „cea mai veche poemă cosmogonică românească" este *Anul 1871* de V. Rugină, apărută în *Calendarul României pe anul 1871 :*

„Pe cînd totul n-avea nume, pe cînd totul n-avea viață,
Pe cînd tot rota în fuzii, timpul martor sta de față.
Cînd pămîntul acest mare ca un prunc el s-au născut
Legănîndu-se prin spațiu — timpu-n treacăt l-au văzut..."

Criticul subliniază abilitatea autorului cvasinecunoscut, care navighează între știință și religie, „evitînd contradicția brutală față de legenda biblică oficial acreditată, dar și încredințînd locul său haosului primordial și rolul hotărîtor timpului".

Dar poezia secolului trecut cunoaște nu numai astfel de expuneri abstracte, ci și incursiuni pe tărîmul aplicării științei și tehnicii la viața cotidiană. Mulțumindu-se cu realizările prezentului, același Conachi închină în 1802 o odă principelui Dumitru Moruzzi, care a adus „ape curgătoare în orașele-nsetate". Heliade vede, în schimb, progresul industrial cuprinzînd globul, în ritmul unei incantații profetice :

„Străbată-se uscatul de forțele de aburi,
Mulțească-se ca peștii pe mare piroscafe,
Din popol la alt popol, de la un stat la altul,
Din urbă-n altă urbă și din comună l-alta
Încingă-se pămîntul de căile ferate ;
Locomotive, fabrici mulțească-se-n tot locul ;
Consumu-se cărbunii și împle atmosfera
De gazuri..."

Corespondentul ponderat și lucid al acestor versuri poate fi găsit în proza economistului Nicolae Suțu, din *Notions Statistiques sur la Moldavie* (1849) : „Mașinile sînt mijlocul cel mai puternic de a mări bogăția unei națiuni, ele fac în munca mecanică ceea ce face creditul în tranzacțiuni ; ele multiplică în mod prodigios forța productivă a

omului". Sînt idei pe care Ion Ghica le va relua nu numai în *Convorbiri economice*, ci şi în pseudoutopiile *Insula Prosta* şi *Două călătorii în vis*. De fapt, faţă de stadiul agriculturii noastre în 1885, această viziune din *Insula Prosta* dobîndeşte reale virtuţi anticipatoare : „Mai în depărtare, cît vezi cu ochii, cîmpul vesel şi bogat străbătut de tot felul de maşini şi instrumente..."

Utopia veritabilă, această precursoare a fantasticului ştiinţific, atît de des confundată cu el, apare mai întîi în planul „Bibliotecii universale" a lui Heliade, care include *Utopia* lui Morus, *Oceana* lui Harrington, *Noua Atlantidă* a lui Bacon. Peste un deceniu, în 1856, poetul avea să încheie *Descrierea Europei după tractatul din Paris* cu o viziune mirifică a societăţii viitoare, *Santa Cetate :*

„Asta e cetatea ideale, naltă,
Aci justiţia este domnitoare
Aci frăţia e realizată,
Aci e virtutea forţă, valoare
Ş-orice nevoie este uşurată :
Unul pentru toţi, toţi iar pentru unul,
Liberă voie, soartă nivilată,
Verul, frumosul, marele şi bunul,
Eternă pace, viaţa soţiale,
Propriul sacru, rizolvat comunul".

Versurile reflectă ideile socialiştilor utopici, pe care Heliade le cunoscuse mai cu seamă în exilul său parizian. Influenţa lor asupra literaturii române din a doua jumătate a secolului nu poate fi neglijată. O vom recunoaşte în *Spiritele anului 3000*, povestirea tînărului Demetriu G. Ionnescu. Macedonski o consemnează în manuscrisul inedit *Romantism :* „Saint Simon, filozof călduros (...) Fourier, om de ştiinţă profundă (...) Enfantin, Babeuf aduc prinosurile lor înnobilării sentimentelor, disprețului banului, triumfului binelui". Iar Eminescu ne lasă să o întrevedem în idealul său de societate a viitorului, din *Geniu pustiu :* „...aş vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atîtea colori. O prismă cu mii de

colori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sînt decît nuanțele prismatice ale omenirii, și deosebirea dintre ele e atît de naturală, atît de explicabilă, cum putem explica din împrejurări anume diferența dintre individ și individ. Făceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de lumina ce le formează..."

Prezența Poetului în paginile acestea de început are și o altă justificare. Istoria literară a consemnat frecvența tablourilor și imaginilor cosmice în opera eminesciană. Nu vom relua exemplele cunoscute, subliniind doar că nimeni n-a izbutit să sensibilizeze atît de pregnant ideea distanțelor astronomice *(La steaua)* și că în *Luceafărul* apare surprinzătoarea intuiție a relației spațiu-timp,

„Și căi de mii de ani treceau
În tot atîtea clipe",

alături de cea mai exactă și mai tulburătoare metaforă a vitezei absolute: „un fulger nentrerupt".

Obsesia celor două mari coordonate e vie și în *Sărmanul Dionis*, mulată acum în tipare kantiene: „Nu există nici timp, nici spațiu — ele sînt numai în sufletul nostru (...) în adîncurile sufletului coborîndu-ne, am putea trăi aevea în trecut și am putea locui lumea stelelor și a soarelui". Nu putem rezista ispitei de a sugera o interpretare modernă acestei extrapolări metafizice: știința a început să vorbească despre eventuala sondare a memoriei ancestrale transmise o dată cu celelalte atribute ale eredității. Metempsihoza și-ar pierde astfel caracterul de speculație mistică, transmigrația sufletelor transformîndu-se într-un proces subtil și încă insesizabil, dar în esență material...

N-am vrea să fim acuzați că forțăm nota, urmărind „anexarea" Poetului la literatura științifico-fantastică. Intenția noastră a fost doar de a schița cîteva dintre modalitățile prin care opera eminesciană a impulsionat apariția și evoluția anticipației românești, infuzîndu-i climatul ei de ardentă curiozitate intelectuală.

Spre sfîrșitul secolului, ecloziunea noului gen este pregătită și de revistele de popularizare a științei. Există, desigur, antecedente. *Alma-*

nahul de învățătură și petrecere editat de Kogălniceanu în 1842 publica, de pildă, articolul *Cercări făcute de om spre a zbura în aer cu aripi.* Acum, însă, cele mai noi sau cele mai spectaculoase ipoteze lansate în diferite discipline (cu o predilecție manifestă pentru astronomie) sînt consemnate și comentate în mod operativ. „Ziarul Călătoriilor și al întîmplărilor de pe mare și uscat" îndrăznește chiar să facă incursiuni în acea „țară a nimănui" dintre știință și fantezie, dizertînd despre perpetuum mobile sau despre înfățișarea ipoteticilor locuitori de pe Marte („... spiritele cele mai înalte, căutînd forme bizare pentru locuitorii planetelor despre care voiau să vorbească, nici o dată nu s-au putut reține d-a le atribui picioare, brațe și față care mai mult sau mai puțin seamănă cu ale noastre, pe cînd, ceea ce e foarte probabil, acești oameni n-au nici față, nici picioare, nici brațe" — nr. 267, din 26 iunie 1902). După cum vom vedea, unele teorii astronomice, prezentate aici sau în „Orion", revista lui Victor Anestin, vor inspira direct și uneori mărturisit romane ca *Un român în Lună* și *O tragedie cerească,* pentru a nu mai vorbi de poeziile lui Gabriel Donna, D. Teleor, D. Dragomirescu, Al. Anestin etc. De altfel, cartea lui Henri Stahl a apărut mai întîi în „Ziarul Călătoriilor", începînd din 25 iunie 1913. Iar la 18 martie 1914 este reprodusă, din volumul *Spovedania unui clovn,* povestirea lui Victor Eftimiu *Pămîntul a vorbit.*

Revistele de popularizare stimulează apariția anticipației autohtone și prin traducerea unor lucrări reprezentative. În paginile lor văd pentru prima oară, la noi, lumina tiparului unele romane ale lui Jules Verne *(Stăpînul lumii, Invazia mării),* H. G. Wells *(Mașina timpului),* Louis Boussenard *(10 000 de ani într-un sloi de gheață),* nuvele de Arthur Conan Doyle *(Motorul Brown-Pericord, Experiența din Keinplatz),* Camille Debars *(Graur Monstrul)* etc. Cîteva coperte sînt rezervate unor teme ca *O exploatație agricolă în 1950, Pămîntul în flăcări, Drumul de fier al viitorului, Locuitorii din Marte făcînd studii asupra Pămîntului și comunicînd cu Pămîntul...* Toate acestea familiarizează publicul cu temele, eroii și particularitățile anticipației.

Pentru a înțelege rolul simbolismului în crearea unui cadru favorabil afirmării genului despre care discutăm, va trebui să facem o tentativă de literatură comparată. În Franța, religia științei a bîntuit mai cu seamă în prima jumătate a secolului trecut, oferind scriitorilor realiști o metodă de investigație și înflăcărîndu-i pe romantici. Mai tîrziu, cînd s-a văzut că știința nu este totuși un panaceu universal, neabolind în mod automat mizeria și războaiele și generînd, în schimb, fenomene și tendințe negative, entuziasmul s-a preschimbat în neîncredere, ostilitate sau sarcasm. Acest „mai tîrziu" coincide, în mare, cu apariția simbolismului și de aici, pe antiscientismul general grefîndu-se rezerve și resentimente particulare, atitudinea unor poeți și prozatori al căror prototip poate fi considerat Villiers de l'Isle-Adam.

La noi, așa cum am arătat, progresul tehnico-științific se evidențiază abia în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. Și atunci, reprezentanții mișcării literare de avangardă vor adopta aproape ostentativ atributele cele mai decorative ale acestui progres. Macedonski, de pildă, va face ascensiuni cu balonul și va fi un ciclist pasionat, într-o vreme în care bicicleta constituia încă aproape o extravaganță (despre teoriile și „invențiile" lui vom vorbi la capitolul respectiv). Poezia simbolistă va celebra alte mijloace de locomoție. Nu ne referim la vapoarele și trenurile utilizate doar ca pretexte pentru variații pe tema „partir c'est mourir un peu". Gonind *În automobil* pe malul mării, Barbu Nemțeanu, sub imperiul senzației de forță și de plenitudine a vitezei, se lansează într-o asociație mitologică :

„Aripile de-oțel băteau nebune.
...Uitînd, sub roți, de galbenele dune,
Un cer părea, în zbor, întinsa mare ;

Și cum priveam albastra-nvălurare,
Eu mă visam Apolo-n vremi străbune,
Zburînd în carul soarelui de zare !"

Ovid Densușianu, care cerea poeților să pătrundă în tainele științelor, exaltă trenul :

„Stăpîn pe spațiu și pe timp el zboară astfel
Vertiginos și mîndru".

și avionul :

„Aripi strămută-n înălțimi fiorul
Vieței noastre pînă-acum legată
De piatră și țărînă."

în ciclul *Solii depărtărilor,* din volumul *Limanuri albe.* În sfîrșit, transcriind poate în gama propriei lui sensibilități *Oda* lui Valery Larbaud din volumul *Poeziile lui A. O. Barnabooth,* Minulescu își începe astfel poemul *Itinerar :*

„În Pullman, cu 80 pe oră !
Zburăm,
Și viteza sonoră
Ne sparge urechea ca un Cake-Walk..."

Proza urmează drumul poeziei. Povestirea lui Dimitrie Anghel, *Dușmanul mașinismului,* polemizează indirect cu unul dintre aspectele retrograde ale semănătorismului : vechilul Pantu strică mașinile agricole, ca să poată lucra pămîntul ca în străbuni. „Mașinile sînt un cuvînt van și niște invenții complicate și diabolice", spune el, justificîndu-și vandalismul. Pe linia promovării interesului pentru știință, Anghel publică articolul *Literatura de sărbători,* în care deplînge lipsa din librării a cărților de popularizare de tipul celor ale lui Flammarion.

Menționăm și proiectul dramaturgic al lui Ștefan Petică. Planul piesei *Anatema* mărturisește intenția de a susține raționalismul, prin combaterea fanatismului religios.

Desigur, interesul față de știință și de realizările ei afectează o zonă destul de limitată a simbolismului, înscriindu-se în sfera generală a receptivității la spiritul secolului. Formula e destul de labilă pentru a se travesti în „tendința spre ceea ce este nou, ciudat, bizar chiar", cum spune Minulescu într-un articol-manifest. Densușianu

face pasul următor, declarînd că știința nu poate „lămuri tot", că dincolo de hotarele ei se află „cîmpul întins, fără margini, al necunoscutului". E un antiscientism în surdină, pe care gîndirismul îl va amplifica nemăsurat.

Dacă nu ținem seama de cronologie, treptele iraționalismului gîndirist ar fi : declarația lui Nichifor Crainic că arta nu poate exista fără „mit și mister" ; concluzia lui Lucian Blaga din *Eonul dogmatic,* privind contaminarea științei de mit, magie, simbol ; invectivele din *Manifestul crinului alb* la adresa încrederii în știință și progres, considerată cu totul anacronică, nepotrivită cu spiritul vremii. „Trăiristul" Mircea Eliade, discipol al filozofului reacționar Nae Ionescu, va proclama secolul al XX-lea drept secolul „cel mai opac" al istoriei europene, refugiindu-se în mistica indiană, așa cum alți trăiriști o vor face cu protestantismul kierkegaardian sau cu orfismul tracic.

Împotriva acestor poziții se pronunță frontul larg al publicisticii literare românești, de la „Viața românească", eliberată întrucîtva de exagerările poporaniste dinaintea primului război mondial, pînă la revistele avangardiste. Lovinescu și scriitorii grupați în jurul lui la „Sburătorul" extind sincronismul la domeniul științei, convinși că adoptarea civilizației moderne va duce la desprinderea de formele vieții „primare", sinonime cu stagnarea și involuția. Constructiviștii de la „Contimporanul", „75 H. P.", „Punct", „Integral" identifică aproape noul cu tehnica secolului al XX-lea, o tehnică eliberată, în concepția lor, de orice determinare concretă social-istorică. *Manifestul* suprarealist publicat în „Unu" (aprilie 1928) clamează :

„«cetitor, deparazitează-ți creierul»
strigat în timpan
avion
t. f. f. — radio
televiziune
76 h. p.",

dar Ion Vinea avertizase că „revoluția" modernistă nu se reduce la teribilisme lexicale : „Opinia curentă este că întrebuințînd doar un vocabular de contra-maistru de uzină (...) poți deveni pentru aceasta poet modern (...). Pe cînd, revoluția sensibilității — cea adevărată ?" (*Vorbe goale,* „Punct", nr. 14 din 20 februarie 1925).

Remarcabile sînt contribuțiile aduse de revistele influențate sau conduse de Partidul Comunist. „Cultura proletară" acordă un spațiu larg popularizării cuceririlor progresului tehnico-științific. „Bluze albastre" demască impostura trăirismului și implicațiile lui politice. „Era nouă" supune analizei critice tentativele de a trage concluzii idealiste din noile ipoteze ale fizicienilor și biologilor.

Aceste multiple înfruntări nu rămîn fără ecou în operele celor mai reprezentativi scriitori ai epocii, determinînd uneori apariția unor accente insolite. Sadoveanu, ai cărui eroi opun o rezistență pasivă civilizației, privită ca un inamic ireductibil al rînduielilor patriarhale, se lansează cel puțin o dată în speculații demne de cea mai pură literatură științifico-fantastică. În *Nunta domniței Ruxandra,* Ștefan Soroceanu îi spune nepotului său Bogdan : „...oamenii de azi, care au scornit aiîtea, ar putea să scornească o mașină care să zvîcnească și să treacă mai repede decît sunetul — ceea ce nu-i lucru peste putință. Așa că, de pildă, dînd eu glas aici, mă răped apoi cu acel aparat în depărtare și aud acolo ce am spus dincoace". Și mai departe „...Sunetul n-are putința de propagare decît în atmosfera pămîntului nostru. Dincolo n-ar putea trece decît pe calea undelor electrice. Lumina străbate însă spațiile interstelare și trece în infinit, purtînd imaginea clipelor. Asta dacă s-ar putea face : să revezi ceea ce lumina păstrează și duce în zborul ei fără sfîrșit. În acest chip am putea vedea viața strămoșilor noștri". În antologia care urmează am înmănunchiat texte de Tudor Arghezi, Gib Mihăescu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, Victor Eftimiu etc. Rebreanu intenționa să scrie *Minunea minunilor,* o utopie satirică la adresa totalitarismului. Hortensia Papadat-Bengescu se destăinuie într-un interviu : „...fac descoperiri... da, descoperiri științifice. În *Fecioarele despletite* ai găsit explicații asupra ipotezei «trupului sufletesc». Mai am și alte

descoperiri : chimice, medicale, astronomice" (F. Aderca, *Mărturia unei generații).* În tinerețe, Camil Petrescu a publicat versuri în care descoperea miracolul locomotivelor și al curentului electric. O tiradă a lui Marin Miroiu din *Steaua fără nume* ne dezvăluie, poate, o înclinație secretă a lui Mihail Sebastian : „Sînt seri cînd tot cerul mi se pare pustiu, cu stele reci, moarte, într-un univers absurd, în care numai noi, în marea noastră singurătate, ne zbatem pe o planetă de provincie, ca într-un tîrg în care nu curge apă, nu arde lumina și unde nu opresc trenurile rapide... Dar sînt seri cînd tot cerul foșnește de viață ...cînd pe ultima stea, dacă asculți bine, auzi cum freamătă păduri și oceane — fantastice păduri și fantastice oceane — seri în care tot cerul e plin de semne și de chemări, ca și cum de pe o planetă pe alta, de pe o stea pe alta, ființe care nu s-au văzut niciodată se caută, se presimt, se cheamă..."

Ne oprim aici, nu pentru că am fi epuizat rezerva de exemple grăitoare. Obiectivul acestor rînduri a fost doar de a schița cadrul general al apariției și dezvoltării fantasticului-științific autohton, în perioada care se încheie o dată cu declanșarea celui de-al doilea război mondial. Prezentîndu-vă, în continuare, cîteva dintre producțiile genului, le-am însoțit de comentarii succinte (și de rezumate, acolo unde era necesar). Ne dăm seama că rezultatul efortului nostru nu e de loc fără cusur. Am socotit însă că nu mai putem întîrzia acest început, pe care o previziune mai mult sau mai puțin științifică, îl consideră modesta cauțiune a unei încercări de istorie a anticipației românești.

ION HOBANA

DEMETRIU G. IONNESCU

Demetriu G. Ionnescu, utopistul antimonarhic, antireligios şi antipoliticianist este viitorul stîlp al coaliţiei burghezo-moşiereşti, liderul partidului conservator, de nenumărate ori ministrul Take Ionescu. Să facem abstracţie, însă, de evoluţia ulterioară a elevului din ultima clasă a liceului Sfîntul Sava, care scoate, în acel an 1875, împreună cu un coleg, „Revista Junimei". Pentru că accentele radicale din Spiritele anului 3000 *nu sînt contrafăcute (ceva mai tîrziu, la Paris, autorul — influenţat de Fustel de Coulanges — scrie o broşură în care exaltă din nou binefacerile regimului republican, conceput însă cam în genul monarhiei constituţionale britanice). În mediul tinerilor intelectuali se vădea pe atunci o recrudescenţă a idealurilor paşoptiste, poate şi ca o reacţie împotriva instaurării dinastiei străine (Cuza este ultimul mare domn „pe care posteritatea îl respectă"). Simpatiile se îndreaptă mai ales către bărbatul marilor gesturi romantice, drapat în faimoasa lui mantie albă. Ionnescu îi ridică o statuie în Bucureştiul anului 3000. Eminescu îi dedică poezia* La Heliade *şi o strofă din* Epigonii. *Macedonski, colaborator al „Revistei Junimei", îi rămîne credincios toată viaţa, punînd „Literatorul" sub egida „vechii direcţiuni a şcolii heliadice" şi elogiind încă în 1916 pe „uriaşul care s-a numit*

Heliade". În acest context, nu e de mirare că Spiritele anului 3000 *reia şi alte puncte din programul lui Heliade, care declara, de pildă, cu obişnuita-i solemnitate : „Biserica se înlocuieşte cu Popolul şi, pe o treaptă mai sus, cu liga popolilor, cu umanitatea". De altfel, revista se lansează şi într-o campanie, mai puţin inspirată, pentru apărarea ideilor filologice ale lui Heliade.*

Pentru a înţelege mai exact climatul care a generat utopia din 1875, să aruncăm o privire asupra unor documente literare ale epocii, operaţie sugerată, indirect, chiar de autor. Într-una dintre notele de subsol, viitoarea Excelenţă se referă la un poet astăzi uitat M. Zamfirescu şi la o producţiune a acestuia intitulată Somnolenţă *(1869). Simpla reproducere a ultimelor două strofe demonstrează o ideaţie asemănătoare celei a lui Ionnescu :*

„Aceleaşi legi domină, conduc Umanitatea,
Tot vechi şi tot barbare, Virtutea, Veritatea
Stă scrise-n Evangheliu, un ideal inform !
Şi lumea tot aşteaptă cereasca profeţie !
Şi eu aştept ca dînsa, dar, pînă cînd să vie
Adorm... şi dorm... şi dorm.

Palatele-nvechite din timpuri fără nume
Stă tot nalte şi mîndre, ş-ameninţă pe lume
Cu drepturi vechi, înscrise p-un pergament enorm !
Şi lumea tot se-nchină ! Vai ! toate-s neschimbate !
Lăsaţi-mi căpătîiul cu vise adorate...
Să dorm... să dorm... să dorm !..."

Acest protest somnolent se dinamizează în povestirea lui Bonifaciu Florescu, Etiam contra omnes *(1875), pe care Ionnescu o recenzează extrem de favorabil în „Revista Junimei", asociindu-se astfel autorului : „..nu ne putem*

(opri ? — n. n.) d-a exclama cu domnul Florescu : «A, ciocoi ciocoi ! Vă urăsc pe cît vă urăşte ţăranul nostru, ciocoi din orice ţară care aţi ucis pe Socrate, răstignit pe Crist, exilat pe Descartes, întemniţat pe Galileu, ucis pe Bălcescu...» Povestirea are şi alte puncte de contact evidente cu Spiritele anului 3000. *Iată, de pildă, cum este prezentat eroul, peruvianul Giuseppe Recaredo : „Credinţa în ideea republicană era mai ales caracterul său distinctiv. El credea că această formă este menită a guverna lumea". Şi acum, o declaraţie ateistă, aparţinînd exclusiv povestitorului : „Este evident că omul face pe Dumnezeu după asemănarea sa : Dumnezeu nu există..."*

Dacă ideile social-politice ale lui Ionnescu făceau parte din fondul comun al epocii, forma aleasă pentru a le exprima era, pare-se, inedită în literatura noastră. Autorul citise, poate, Anul două mii patru sute patruzeci, *utopia lui Louis-Sébastien Mercier, al cărei erou adoarme şi se trezeşte, după aproape opt veacuri, în Parisul viitorului. Această presupunere ne-a fost sugerată şi de prezenţa aceleiaşi preocupări pentru prefacerile edilitare, incluzînd reglementarea circulaţiei, crearea unei reţele de canale etc. Reapare şi balonul, văzut însă nu ca mijloc de locomoţie intercontinentală, ci ca vehicul urban, în postura amplificată ironic de Robida în* Secolul al XX-lea *(1883). Cu acest prilej, aflăm, dintr-o notă de subsol, că Ionnescu cunoştea „povestirile extraordinare" ale lui Poe, în traducerea lui Baudelaire.*

Privind lucrurile strict din unghiul anticipaţiei ştiinţifice, povestirea e oricum mai interesantă decît consideră C. Xeni, unul dintre biografii lui Take Ionescu, care a observat doar că „trenurile merg cu 500 km pe oră". Chiar de la început, autorul îşi expune opinia cu privire la înfăţişarea urmaşilor noştri — o opinie pe care o vom întîlni, în linii mari, şi la Wells !... Mai citäm, într-o simplă enumerare : îndulcirea climei, prin canale şi perdele de păduri ; transformarea de-

şerturilor în mări; cultivarea pampasurilor; desţelenirea pădurilor seculare; crearea unei insule artificiale, în care se află capitala Pămîntului; rezolvarea problemei hranei; descoperirea cîrmei balonului... Pentru o utopie, e de ajuns.

Spiritele anului 3000 *nu e singura producţie literară a lui Demetriu G. Ionnescu. „Revista Junimei" îi găzduieşte şi proze poetice de calibrul acesteia, intitulate* Contemplare: *„Contemplu negrul cer, pătat, ici şi colo, de stele în flăcări ce se întinde ca un linţoliu peste capetele noastre; cu un ochi insaţiabil, caut să pătrund profundele şi sumbrele abise ce se ascund dincolo de vizibil, întreb luna cu anxietate despre etatea ei (...)". După cum se vede, adolescentul era mai inspirat în efuziunile sale utopice, presărate cu săgeţi la adresa prezentului. Ar fi putut el ajunge un scriitor veritabil, meritînd să figureze în istoria literaturii române nu numai cu titlu de curiozitate? A ucis oare omul politic artistul care abia-şi desfăcea aripile? În faţa unui asemenea tip de previziune, imaginaţia se opreşte neputincioasă.*

spiritele anului 3000

(Impresiuni de călătorie)

Murisem. O piatră rece şi grea apăsa, de peste o mie de ani, debilul meu corp, şi în micul spaţiu liber ce-mi lăsa cosciugul, compus numai din cîteva scînduri, abia puteam respira un aer umed şi gros. Trecuseră o mie şi atîţia de ani de cînd delăsasem lumea, şi nu-mi venise încă fantezia de a ieşi din sumbra, dar pacifica mea locuinţă, ca să văd ce făcuse omenirea în unsprezece secole. În ziua de 13 au-

gust însă, mă apucase un *spleen* așa de nesuferit, încît simțeam că toți nervii mi se întind cu o forță extraordinară. Mă decisei să ies. Tocmai atunci simții o greutate, cam ca aceea a unui mănunchi de flori, căzînd pe marmura-mi funerară, în dreptul inimei, și o durere vie și plăcută aminti simțurilor mele senzațiuni uitate de atîta timp. Cînd fui afară, dădui cu ochii de unu ce trebuia să fie un *om*, căci astfel, cel puțin, îmi spuneau ochii, ale căror raze fuseseră atîta timp închise într-un orizont de trei-patru degete. Deschisei ochii mari, ca să mă dedau cu lumina ; îi învîrtii în orbitele lor și-i aruncai drept în fața *omului*, care sta imobil la vederea mea, mai mult mirat de răceala ce-i arătam, decît speriat de apariținea unei fantome — după cum s-ar fi zis pre la 1875. Ceea ce mă izbi mai mult, observîndu-l, fu mica lui statură, cel mult de un metru și cincizeci de centimetri, deși se vedea că-și numără etatea pre destule roze. Mi-esplicai pe dată fenomenele printr-o *piticie* și intrai în amănunte.

Acest corp mic și subțire, de care atîrna două mîini delicate și de o mobilitate extremă, purta un cap mai mult sau mai puțin oval, în disproporție cu corpul, încadrat de un păr negru și resfirat în bucle, care se continua cu o barbă mică și rotundă, și ornat de niște ochi focoși și de un surîs plin de bunătate, și dacă se poate, de libertate. Ceea ce însă, îmi păru o trăsură caracteristică a *omului* din anul 3000 după Crist, fu fruntea, de o lățime considerabilă, frunte care ar fi fost un defect pentru cei vechi, dar care făcea adevărata frumusețe a lui Aru (așa am aflat că se numea). Văzui, nu fără mirare, că omul prezentului era înveșmîntat cu costumul grec, așa că tot progresul lumii în această privință, constase în a se întoarce la costumul Elenilor după ce trecuse prin cizme și pantaloni scurți, mantale rotunde și pălărie cu pene, fracuri cu capelle, mantelete a la Rochefort și tunice a la Gambetta. Aru purta o togă de pînză albă,

lungă pînă la pămînt, prinsă de umeri cu două agrafe, aşa că gîtul îi rămînea liber, şi care se putea strînge deasupra, aruncînd pulpana dreaptă peste umărul stîng. O glugă, tot albă, îi cădea pre spate şi nu aştepta decît răsăritul soarelui arzător ca să acopere negrul lui păr, ale cărui bucle îi unduiau pre umeri. Numai încălţămintele profitaseră de descoperirile timpului, cu toate că tocurile... a la Louis Quinze dispăruseră. În toată persoana lui, un aer de siguranţă şi de mulţumire ce rar întîlnisem în timpurile mele.

— Străbunule, îmi zise Aru, apropiindu-se de mine şi strîngîndu-mi mîna cordial, în loc să mi-o sărute — ceea ce nu mai puţin mă miră — nu mă cunoşti ? Ai necesitate de ceva ? Te rog, răspunde-mi. Sunt la ordinele domniei tale.

Aceste vorbe mă înmărmurieră. Nu mai încăpea îndoială că aveam a face cu unul din strănepoţii mei care venise să-mi arunce un mănunchi de flori pre ultima mea locuinţă. A nu-i răspunde, n-ar fi fost fapta unui om galant, şi deşi nu eram tocmai în stare de prezentat (căci vestmintele mi-erau pătate de vin şi untdelemn), totuşi mă recomandai nepotului meu şi-i arătai dorinţa ce aveam d-a vizita Bucureştii.

Dar... în ce limbă vorbisem toate acestea ? Neapărat, din sunetele al căror suvenir mintea mea le mai conservă, fără a le putea esecuta, văd că era cea română, dar o română mai transformată [...] o limbă formată numai după auz. Vorbind numai, cîntai o frumoasă melodie. Ca prin farmec, o ştiam perfect şi puteam convorbi liber cu Aru.

— Dar, scumpul meu, fiindcă ai fost aşa de bun ca să mă serveşti, pînă a nu-mi spune cum petreci, pînă a nu-mi arăta viaţa, *averea ta,* te rog fii bun şi spune-mi unde suntem, căci după cîte mi-aduc aminte, ştiu că mă înmormîntaseră în Cimitirul *Mavrogeni.*

— Da, suntem în Cimitirul *Onestiei* sau, adause el cu ironie, după cum se zicea pre timpurile domniei tale, în Cimitirul *Mavrogeni*.

[. . . . . .]

Ora înaintase și deja primele raze ale soarelui începuse să coloreze în roșu imensele edificii din fața cimitirului. Era în august și știam că o căldură nesuferită are să ne ardă toată ziua, și de aceea, cu toate că nu mă puteam despărți de acest paradis-cimitir, propusei să plecăm.

— De ce ? întrebă Aru.

— Ca să nu ne apuce căldura, scumpul meu ; ca să nu suferim cele patruzeci de grade de căldură.

— Patruzeci de grade ? ! Da. Am citit despre acele temperaturi arzătoare, dar azi n-avem să ne mai temem de ele. Avem clima cea mai dulce. Iernele și verile antichității au dispărut.

— Cum ? Eternitatea chiar s-a prefăcut într-o mie de ani ?

— Iartă-mă, adause Aru. Uitasem că vorbesc cu un bătrîn ca domnia ta. Neapărat, se vede că nu știi progresele realizate, nu știi că am tăiat țara cu atîtea canale, că am plantat atîtea păduri despre Rusia, încît am îndulcit clima, că...

— Ați realizat basmele noastre ! Dar aceasta e imposibil ! Cine a cheltuit atîția bani, cine a putut aduna atîtea brațe ?

— Brațele, bunele, s-au înlocuit cu mașini ; banii n-au lipsit, căci toți cetățianii au *primit să contribuie* pentru o asemenea operă. Și-apoi, pentru noi, aceste lucruri nu sînt de loc dificile. Iacă, ieri chiar, Congresul a votat a se recomanda cetățianilor din Crișana facerea unui canal între Criș și Mureș, și sperăm...

— Între Criș și Mureș ? ! Cetățianii din Crișana ! ! Dar ce drept poate avea Congresul Român să legifereze în

Austro-Magyaria ? Poate Austro-Magyaria în România. Așa mai înțeleg.

— Nu mai e ca pre timpurile domniei tale, bunule. Dar ai dreptate, trebuia întîi să-ți spun că România și-a recuperat tot teritoriul ei natural...

[. . . . . .]

— Cum ? ! Ce fel s-au întîmplat toate acestea ? Mă uimești !...

— Lucrul e simplu. În virtutea dreptului naționalității, am apelat la Supremul Tribunal al diferendelor internaționale și ne-am căpătat dreptatea fără arme, fără adulațiuni.

— Toate bune ! Dar ce e și acest Suprem Tribunal al...

— E o instituție pre care ați visat-o, pre care ați cugetat-o, dar pre care numai regnul sincerității, care s-a început în secolul XXV a putut-o stabili. Fiecare Stat și-a avut reprezentanți egali la număr, fără distincție de mărime, cari judecau, fără drept de apel, diferendele internaționale...

— Și care, la caz de neexecutare a sentinței, o aducea la îndeplinire cu armele. Înțeleg.

— Nicidecum. Armatele se desființaseră de mult. Adevărata legătură era sinceritatea.

— Nu mai înțeleg nimic. Armatele desființate ! ! Ce nebunie ! [...] Dar te rog, mai înainte de toate, spune-mi ce înseamnă că acest Tribunal *a fost ?* Negreșit că lumea s-a convins de neaplicabilitatea lui și l-a desființat.

— Cîtuși de puțin. Dar fiindcă văd că toate răspunsurile mele te complică, voiu să-ți explic mecanismul direcției umanității.

Ne așezarăm pre mormîntul meu, și Aru începu :

— Omenirea întreagă, toată suflarea, cum se zice, fără nici o distincție...

— Cum, fără distincție de viță ? Cum, Cafrul, Pelea roșie, Galbenul, Albul s-au putut uni ? ! Nu e oare între ei un abis profund care îi separă ?

— Nu mai sînt Cafri, nu mai sînt Galbeni, etc. Toți oamenii sînt așa cum mă vezi.

— Pitici așa ?

— Pitici ? nu. Dar dezvoltarea spirituală a micșorat prea iute pre cea materială. Luptele îndelungi de secole au debilitat omenirea, dar se va îndrepta, poate... Zice dar că nu mai sînt vițe. Și acest prodigiu l-am obținut prin egalarea condițiilor morale și, pînă la un oarecare punct, și materiale ale stării oamenilor din toate unghiurile pămîntului, nu și a celor din *lună*. Asemenea smintenie nu se putea naște decît în lumea veche.

— Dar ce fel ați unificat vițele, în ce mod ați egalat condițiunile materiale ?

— Și morale, căci moralul poate modifica considerabil materia, după cum a demonstrat și marele fiziolog român Siliu, mort la anul 21 sau 2589, după era creștină, căci trebuie să știi că era noastră s-a schimbat : începe de la anul 2568, ziua în care ultimul tron al Japoniei a fost spulberat în vînt. Iacă cum am unificat moralul : supunînd pre toți la aceleași condițiuni de dezvoltare, dîndu-le aceeași instrucție, aceeași religie, aceleași drepturi și datorie, făcîndu-i să cugete într-un fel. Apoi, cu drumurile noastre de fier, care fac cinci sute kilometri pre oră, am făcut călătoriile ușoare, am plantat aceleași plante preste tot, unificînd astfel nutrimentul. Clima iarăși, am temperat-o la nord prin canale ; la sud, prefăcînd în mări, deșerte ca Sahara, făcînd cultivabile pampasurile din America, desțelenind pădurile seculare de prin unele regiuni și plantînd altele aiurea. Am mai făcut ca lucrări secundare...

— Dar, la această unire a omenirii nu s-a opus religia, monarhiele vechi, stabilite, tradițiunile fiecărui popor ?

— *Grație Progresului*, nu mai există altă religie decît a rațiunii ! Toate cultele, cu sfinți și brahmani, cu idoli, preoți și călugări, cu post, metanie și carne, atîtea idei nesănătoase,

care au împiedicat dezvoltarea omului, au fost desființate. Nu avem decît un dumnezeu, *Conștiința*. Morala noastră n-are altă bază, decît cunoașterea și respectarea drepturilor și datoriilor. Abuzurile în numele cerului au delăsat pămîntul. Și cu toată această libertate de cugetare, nu numai că nu ne bate și nu ne trăsnește nici Alah, nici Iehova, dar n-am recăzut în corupția seculelor din miia întîia și a doua. Din contra, am dat preste o moralitate care vă părea pre atunci irealizabilă. Monarhiile vechi au dispărut în pulberea secolelor. Suvenirul lor chiar, de mult nu mai există. Încă de la anul 2 000 toată Europa, Rusia chiar, deveniseră Republice ; la anul 2568, Japonia rupea ultima catenă a timpurilor de tristă memorie, a căror lectură numai, ne face să ne înfiorăm, a timpurilor capetelor încoronate de dreptul divin sau de *constituțiuni*. Cît despre tradițiuni, lumea s-a desfăcut din ele. Fiecare popor a renegat acea parte a trecutului în care nu se bucurase de singurul titlu de noblețe al omului : libertatea.

Aceste absurdități, aceste impietăți ale secolului al XXXI m-amuțiseră. Nu e dar lucru de mirare că nu am combătut cu destulă logică aceste utopii.

— Așadar, omenirea întreagă, continuă Aru, formează o vastă confederație, *Confederația genului uman*, care se consilie, sau după cum s-ar fi zis odată, se administră de un *Congres General*, ales de diferitele Republice și care rezidă în urbea *Libertatea*, situată într-o insulă artificială, în mijlocul Mediteranei. Congresul nu poate decît să-și dea opiniunea în cestiuni de vitalitate umană și să consilie congresele fiecărui Stat.

— Dar dacă ați ajuns a șterge tradițiuni, tron și religie, ce-a mai rămas ca să distingă națiunile ?

— Limba.

— Cum ? ! Ați unificat solul, și limba nu ? ! Ce contradicție !

— Am unificat sau creat o limbă nouă pentru uzurile generale, o limbă cu sintaxă şi regule simple, al cărui fond a fost luat din limbile neolatine numai. Dar limbile naţionale au rămas, le-am conservat cu sacrificiu chiar, căci de limbă e legată cugetarea, literatura şi chiar conştiinţa [...] Noi nu cutezăm să ne atingem de limbă : e un patrimoniu sacru pre care nu ne e dat decît a-l înfrumuseţa. Limba dar a determinat întinderea republicelor.

[. . . . . .]

— Toate bune. Dar ca să ajungeţi aci a trebuit...

— Lupte îndelungi. Pas cu pas însă progresul a triumfat. La început spiritul vechi a cerut celui nou stabilirea adevăratei republice — şi nu trebue să înţelegi sub numele de republică retrogradele guverne ce s-au ascuns sub acest nume pre timpurile domniei tale — şi toleranţa religioasă ; apoi Tribunalul diferendelor, şi tocmai la anul 1, marea Confederaţie.

— Dar îmi vorbeşti, pare-mi-se, de Congrese naţionale. Ce mai înseamnă şi acestea, obiectai eu care începeam a mă familiariza cu spiritele anului 3000.

— În întru, toate ţările se administră ca România, şi va ajunge a-ţi descrie pre aceasta ca să înţelegi mecanismul tuturora. Republica e naturalmente diviză în Comune. Sufragiul universal, care de ordine e *unanim,* alege Consiliul Comunal, care lucrează cu concursul Adunanţei Generale a cetăţianilor, în toate afacerile de lucrări publice, de instrucţie şi altele reclamate de interesele generale. Consiliul prezidă la alegerea Congresului Naţional, la relaţiunile întreţinute cu celelalte Comune, la alegerea Tribunalului, care judică puţinele şi rarele neînţelegeri...

— Ce fel ? Tribunalul ales ! Dar de unde cunoaşte vulgul dreptul ?

— Dreptul ? Ha ! Ha ! Dreptul nostru, domnule avocat, nu mai constă în feluritele teori de teori, de multe ori con-

trare bunului simț, cari erau la modă pre timpurile domniei tale. Noi avem dreptul simplu, bazat pre conștiință, pre care de altmintelea le cunosc toți. Am scăpat de acea sectă a gîlcevitorilor publici, încurcă-treabă, avocați și judicători, cari mai de cari mai guralivi. Puțină rațiune ne ajunge. Și-apoi, avem așa de puține procese...

— Auzi! O știința așa de frumoasă, o meserie așa de *bănoasă,* dispărută! Ce decadență! Dar în ce fel judeci? Domnul X, Y și Z...

— Cari înjurau pre toate tonurile, cari vorbeau (adică *pledau*) cîte cinci șase ore pentru nimic, cari susțineau pe autori pe care nici nu-i citise, că testimoniul nu e probă de culpabilitate, cari luau sentențe fără a ști că au cîștigat sau au pierdut, erau — nu pungași cum credeai că-i voi califica — ci ornamentul timpului. Revin. Comunele aleg Congresul, care le recomandă măsurile luate pentru binele public și alege reprezentanți în Congresul General din Libertate.

— Totul prin alegeri! Dar nu știți că colegiul întîi e al guvernului, grație interesului; că al patrulea, grație ignoranței, e tot al lui, și că mulțimea n-are conștiință? Uiți că dacă nu votezi cu guvernul, copilul îți cade la sorți, că pierzi procesele, că ți se împiedică comerțul? Nu știi că guvernul poate împiedica întrunirile (prin poliția publică și secretă), amuți presa cu arestul preventiv? Și mai presus de toate, spinarea domniei tale, dacă ești din opoziție, nu-ți amintește întotdeauna bătăile, bandele...

— Faci oare portretul epocei domniei tale? Permite-mi însă să-ți observ că n-avem alt guvern, afară de Congres.

— Atunci aveți partide. Atît mai rău cînd se bat particularii!

— Uiți c-avem o opinie publică, conștiință... Cît despre partide, n-avem nici un nume simplu, nici un num. *compus.* Românii toți formează o singură partidă, a progresului. Și ceva mai mult, aceste lucruri abia le cunosc din

citire. Mulți te-ar crede că ești venit din stele, dacă ai afirma aseminea orori. Ba zău ! Dacă ai avea curagiul să le vorbești despre acele epoce pline de abuzuri, ca ale lui Don Carlos, și dacă le-ai invoca ca scuză cuvîntul partidă, te-ar închide într-o casă de corecțiune.

[. . . . . .]

Lăsai politica, și intrînd în cestiunile științifice, observai că lumea nu ajunsese, într-o miie și mai bine de ani, la progresul de a arde cadavrele, cum se susținea pre la 1885 și mai-nainte chiar. Plin de orgoliu că eram mai *înaintat :*

— Ha ! Ha ! zisei lui Aru. Nu ardeți încă cadavrele ? Nu știți că infectă lumea ? Nu știți că pămîntul e al viilor ? Și, aproposito, cum de vă mai încape ? Pre timpurile mele se zicea că în trei-patru sute de ani oamenii au să moară de foame.

— Ce idee ! Să ardem morții ! Dar ce spectacol crud ! Omul care poate să vadă arzînd un cadavru, va putea, mai curînd sau mai tîrziu, să ucidă. Nu stă aci progresul. Și-apoi pămîntul ne încape. S-au aflat atîtea medii de producțiune, de irigațiune și de fertilizare ! Îngrijiri puerile ! Și cu toate acestea trebue să știi că lumea s-a înmulțit. Bucureștii au deja trei milioane de locuitori.

Fusesem învins în toate. Mă decisei a nu mai discuta, ci numai a observa. Propusei să plecăm, căci era deja nouă ore și jumătate. Aru mă invită să iau dejunul la el. Eu însă, doream să merg la bibliotecă. Plecarăm. La poartă îmi dădui în petic.

— Dar cum de nu e aci nici un custode, întrebai pre Aru. Ce disciplină !

— Custodele... Ce profundă trebuie să fi fost rătăcirea timpului ca să nu poată dispare. La ce-ar folosi ?

— Să ne apere de oamenii răi.

— Oameni răi mai că nu există. Și acele puține ființe fenomenale n-ar putea legitima o instituție.

— Ce e acest vast palat, întrebai pre Aru, arătîndu-i un mare edificiu, situat în locul unde știam că se afla Școala de Arte și Fabrica de Monete (deși n-a funcționat decît cîteva zile) și pe care era scris: *Casă de corecție.*

— E tocmai localul în care se coreg oamenii despre care vorbim.

— Cum? Hoții nu-i mai închideți în penitențiare, în ocne?

— Crima e un morb moral, căci *omul sănătos nu poate face rău,* și ca toate morburile morale, o curăm cu precepte și consilii.

— O curați! Pre timpurile mele criminalii erau aruncați în locuri infecte de unde eșeau și mai vițioși.

— Cu ce scop, ca să-i coregeți?

— Nu, dar ca să răzbunăm societatea. Ceva mai mult: chiar preveniții, adesea inocenți, erau aruncați la un loc cu banditii, stau adică în *preventiv.*

— Și aceasta ca să stingeți din conștiință și rușinea ce are omul de a se afla între morboșii... criminali... Ziceai însă că vrei să mergem la bibliotecă. E cam departe. Ar trebui să ne ducem cu drumul de fier, dar, fiindcă voiești poate să-ți arunci o privire asupra orașului, prefer să mergem cu balonul.

— Ce spui?! Balon? În oraș?...

— Ti-am spus că pînă la bibliotecă e departe și nu voiu să te fatigi.

— Înțeleg. Dar balonul?... De unde știi că vom cădea tocmai la bibliotecă?

— Uitasem să-ți spun că un român, Scauru, a descoperit de vreo trei sute de ani cîrma balonului care constă în...

Și Aru începu să-mi esplice cu precizie tot mecanismul invenției, pre care însă nu mi-l pot aduce aminte, fiindcă n-aveam destule cunoștințe de mecanică. Nu e culpa mea

dacă nu pot esplica un lucru aşa de necesar, ci a instrucţiunei timpului.

Aru abia terminase oraţiunea lui despre cîrma balonului, şi deja ajunseserăm la gară. Trecuserăm o scurtă stradă laterală a marei artere Mogoşoaia, fără ca să pot observa ceva. Intrarăm într-un mic loc patrat, *închis* dar *neacoperit*, în care un balon întocmai ca cele actuale aştepta minutul ca să plece. Ne suirăm repede în nacelă, unde erau deja zece inşi, şi-n cîteva secunde, furăm la cîţiva metri deasupra garei. Mai întîi, mi-aruncai ochii asupra cimitirului de unde ieşisem, şi cu mirare văzui că era de toate părţile închis de oraş. Aru mi-esplică că, deşi Bucureştii trecuseră dincolo de vechile-i limite, respectul lor însă, pentru ţărîna noastră, îi împiedicase de a ne muta cimitirul. Pînă să nu finească soţul meu de călătorie, balonul *Prevederea* ajunsese la o înălţime de la care puteam vedea facil vasta şi colosala cetate, în care abia puteam recunoaşte Bucureştii de altădată. Era o întindere cît îmi lua ochii, de edificii, albe toate, fără escepţie, un fel de mare neîntreruptă de nici un vîrf de biserică. Lunge şi drepte strade o străbăteau în toate direcţiunile, şi prin mijlocul lor, canale, pre cari gondolele le tăiau în toate sensurile. Casele n-aveau decît un etaj şi erau acoperite de flori, ceea ce da Bucureştilor aspectul unei grădini superbe, întretăiată de pîraie. Balonul plutea preste ceea ce fusese calea Mogoşoaia, şi cu toate acestea, nimic din trecut nu rămăsese în picioare.

[. . . . . .]

Balonul se suise la acea înălţime, în care nu mai puteam distinge amănuntele, dar în care mă bucuram de un întins orizont. Atunci putui observa că această masă de case era sămănată, la distanţe destul de mici, de grădini comune, insule de verdeaţă în acel ocean de flori ale acoperămintelor. Pre de altă parte, continuitatea era întreruptă de pieţe întinse, în cari numeroase statui străluciau la lumina soare-

lui. Ce profusie de monumente ! Apoi, preste nivelul locuinţelor particulare se zăriau vîrfurile Congresului, care ocupa tot dealul fostei Mitropolii, ale diferitelor şcoli, al Comunei, ale Cluburilor ştiinţifice, ale redacţiunilor de jurnale literare şi politice, ale Academiei, Teatrelor, Caselor de corecţii, Forurilor etc.

După cincisprezece minute de călătorie, balonul ajunse în locul fostei gherete de jurnale de toate nuanţele, unde ţineam minte că eram vîndut, împreună cu amicii mei, douăzeci şi cinci de bani coala ! Eram neapărat pre bulevard, unicul pre timpurile mele. Mi-aruncai ochii şi văzui o mare inscripţie, *Strada Progresului,* în colţul unde fusese Sărindari, şi alta, *Strada Academiei,* în colţul fostei case Greceanu. Cînd ştiui unde mă aflam, începui a mă uita în dreapta şi în stînga, uimit de splendorile ce mă înconjurau. Strada era de o lărgime considerabilă. În mijlocul ei un canal destul de larg, bine încheiat şi încins de numeroase punţi, lăsa să se strecoare graţioase gondole şi mici nave cu vapori. Restul stradei, cuprinsă între canal şi case, era pavat, în toată lăţimea lui, de întrege lespezi de peatră, astfel dispuse ca ploaia să se poată scurge în colosalele cloace subterane, cari pre atunci străbăteau, nu numai stradele principale şi ministeriale, ci tot oraşul, prin nişte crătare de fier, care separau arena trăsurilor de trepătarul pedestrilor. Patru rînduri de arbori, două pre lîngă chei, iară cele alte două între trepătare şi arenele trăsurelor, dau umbră nenumăratelor bănci, cari aşteptau de-a lungul pe călătorii fatigaţi. De ambele părţi, grădini mari, frumoase şi pline de profume, înconjurau case de o alboare de ninsoare, înalte, deşi cu un singur etaj, ornate cu coloane şi acoperite cu noi grădini, în cari se aflau plante din toate unghiurile pămîntului. Bazinele de apă abundau şi purificau aerul. Pre trotuare, din distanţă în distanţă, statui de marmură aminteau poporului pre marii bărbaţi de litere, ştiinţe şi politici, necunoscuţi

mie. În fine, ajunsei în faţa Universităţii, unde se afla la 3000 ca şi pre la 1875, Muzeul antichităţii, Salele de tabele, Biblioteca şi Academia (minus *Senatul*). Pînă a nu analiza însă în detalie, edificiul cel mai colosal şi mai frumos ce-am văzut în lume, un alt spectacol şi mai nou îmi atrase privirea. De partea cealaltă, în locul unde ştiam că se afla statuia lui Mihai, în mijlocul unei grădini feerice, o reuniune de statue, mari şi pline de viaţă, formau un fel de armonie a cugetării. Toate reprezentau un acelaşi fel de fiinţe, căci toate erau susţinute de acelaşi fel de pedestale, geniile poeziei. Aceste figuri surîzătoare erau poeţii antichităţii. În mijloc sta Heliade, dominînd cu privirea peste ceilalţi ; la dreapta, Alecsandri, acordînd o liră de aur (nu sterlină) ; în stînga, Bolintineanu ; mai departe, alţii. Căutai cu de-amănuntul şi nu aflai printre aceste glorii ale timpului meu, nici direcţia nouă, nici pre Transilvăneni, nici pre domnul X, nici pre domnul Y...

Stătui astfel în nemişcare mult timp, cugetînd cum se înşelau contimporanii mei în judecăţile lor ! Şi întorcîndu-mi privirea, un spectacol şi mai măreţ mi se oferi ! Vechiul edificiu prin care mă preîmblasem şi eu cîndva căzuse în ruine, într-un timp foarte scurt, după cum mi-a spus Aru, graţie talentului arhitectului, şi după ce varie edificii, se succeseră pe acelaşi loc, secolul al XXX construise pre cel în fiinţă. Totul se compunea din trei corpuri, perfect independente, dintre care, cel din mijloc domina cu multe aripi, teoria de construcţie inversă de a arhitectului din timpul meu, care făcuse aripele mai înalte decît centrul, pre simplul motiv că aşa era Universitatea din Berlin. Cîte treile corpuri erau de marmură albă, ornate cu colonade de marmură roză, perfect identice, cu singura diferenţă că coloanele părţii centrale erau artistic sculptate în relief. Frontispiciul central însă, pre care era scris *Lumină*, întrece orice s-ar putea spune. Corpurile erau unite prin două lunge galerii de cristal, ale

cărui legături erau de bronz și ale căror interior servea de sere plantelor delicate. E inutil, cred, a adăuga că întinsa grădină ocupa întregul acoperământ al edificiului. Ceea ce însă îmi păru oarecum extraordinar, fu că nici statuele, nici chioșchiurile siameze, cu acoperămintele de porțelan de diverse culori — ceea ce producea un reflect magic — nici bazinele de ape nu lipseau acestor grădini.

Arzînd de curiozitate, căutai să intru pe poarta corpului din mijloc, cînd Aru, luîndu-mi brațul :

— Ai uitat, zise, că biblioteca e în dreapta ?

Și cu pași repezi ne duserăm spre dînsa, cînd zării o mulțime, toată învestmîntată în alb (culoarea favorită a secolului), alergînd spre noi.

— Unde aleargă lumea ? întrebai pre Aru. Nu cumva e *revoluție ?*

— Revoluție nu poate fi pe strade ; nu se face de cît în instituțiuni, în Congres : cel puțin, așa înțeleg eu o revoluție. Cît despre *răscoale,* nu mai există, de cînd nu mai sînt guverne ca să le facă.

Și uitîndu-se la orar.

— Sunt zece, zise el. Cetățenii aleargă să cumpere revista literară *Veritatea,* care apare la această oră.

Și sub impresia acestui amor de lectură al noilor mei contimporani, necunoscut epocei mele, în care autorii călătoreau din băcănie în băcănie, pînă în stomacurile șoaricilor, intrai în bibliotecă, unde știam că se află cîteva cărți prăfuite și un glob terestru în ruină. Prima sală în care intrai era o cameră patrată, de o înălțime considerabilă, cu pereții acoperiți de tabele și care comunica prin trei uși cu diversele părți ale bibliotecii. Aru, îmi explică că biblioteca era divisă : întîi, în partea română și străină ; apoi, în secule, care la rîndul lor, erau divise în diferite genuri. Acesta despre literatură (în care, pre la 1875, eram experți toți), căci în materie de științe, arătasem nepotului meu că

nu mă pricepeam de loc. Îi cerui dar, să mă conducă la operele recente şi de acolo la secolul meu. Apucarăm la dreapta, şi după ce străbăturăm o mulţime de camere, intrarăm pe uşa deasupra căreia era scris: Secolul al V. Era o cameră, sau mai bine un şir de camere comunicate, înconjurate de dulapuri magnifice, de o înălţime aproape egală cu a camerei, pline cu cărţi, legate în modul cel mai elegant şi de aceeaşi culoare pentru fiecare gen, aşa că, deoarece fiecare cameră coprindea altă materie, seria de camere ce am arătat, oferea un frumos aspect de toate culorile reflectate în lumina ce dădea pe cărţi. Spaţiul dintre dulape şi tavan forma un fel de fereastră prin care se furişa cîteva raze de lumină, care reflectate în oglindele suspense de tavan, se jocau prin cameră şi le luminau în modul cel mai plăcut. În mijloc, erau mese de stejar, cu scaune destul de comode. Deschisei catalogul acelei secţii şi aflai numai unele genuri. În posesie: oda, elegia, cînticul şi balada. Cu mare mirare, observai că fabula, epopeia şi tragedia moriseră. Aru îmi motivă moartea epopeii pre motivul că inspiraţia adevărată nu poate dura atîta timp şi că romanul o înlocuise cu destul succes. Fabula pierise neapărat, cînd libertatea cuvîntului devenise reală. Cît despre tragedia în versuri, cu toate lucrurile nenaturale şi imposibile, ca o formă în care, vrînd-nevrînd, situaţiile umane se modifică pentru exigenţele versului, trecuse de mult în catacombele bibliotecelor antichităţii. În proză, studiile luoaseră o mare dezvoltare, ca şi criticele. Dar mai presus de toate, romanul devenise adevărata expresie a minţii umane, deoarece, zicea Aru conţine totul: filozofie, istorie, politică, morală, şi mai pre sus de toate, sentiment. Aru mi-aduse pe toţi marii poeţi ai timpului. Şi cînt începui să citesc acele divine pagini, capul mi se turbură, rămăsei coprins de admiraţie şi lacrimile erau cît p-aci să mă podidească. N-aş putea spune ce-am citit. Acele pagini erau prea frumoase şi prea noi, fără a fi

demente (aviz celor ce pretind că s-au finit ideele şi aleargă după excentrităţi) ca să le poată reţine. Şi dacă le-aş spune, cine le-ar înţelege ? N-aş putea de asemeni explica, dacă acei poeţi erau de direcţie nouă sau de direcţie vechie ; ştiu numai că se conduceau de inimă, neuitînd însă forma. Cît despre limbă : cum te umplea de suavitate o pagină numai ! Iar în ceea ce concerne partea materială, am observat că tipografia înaintase foarte mult. Curăţia, frumoseţea literelor, eleganţa aşezării, şi mai presus de toate, gustul artistic abundau. [...]

Petrecusem o oră şi mai bine în acea reverie a spiritului nou, şi aş fi petrecut toată noua mea viaţă, dacă Aru nu mi-amintea că trebuie să plecăm.

[. . . . . .]

Mă conduse printr-un dedal de camere şi prin acele sere ce-am spus că serviau de legătură corpurilor edificiului, la galeria de tabele şi muzeul de antichităţi, care ocupau centrul. Trecuse de douăsprezece, şi de aceea străbăturăm aceste săli mai mult în fugă. Dacă biblioteca îmi păruse frumoasă, apoi pentru galerie nu puteam afla nici un epitet. Sale peste sale, de lungimi şi de înălţimi estraordinare, coprindeau tabele, astfel luminate, încît să producă efectele cele mai frumoase. Din fericire, dădui întîi preste secţiunea tabelelor campestre şi mă repauzai în încîntătoarea contemplaţie de minia ce culesesem la bibliotecă. Ce divine compoziţii ! Cîtă poezie şi cîtă armonie nu se respira în fiecare, ori cît de simplu era ! Ce colorit viu şi dulce ! Îmi părea că mă aflu într-un frumos vis vaporos, îmi părea că totul se mişcă şi mă recheamă la viaţă, îmi părea că întrevăd deja paradisul ce visasem în prima mea viaţă. Şi cum erau de înţelese şi de simţite aceste idealuri de către întregul public al anului 3000. Toţi, bărbaţi şi copii, stau în uimire dinaintea acestor tabele, şi pre frunţile lor radioase, se vedea că simţiau focul sacru, pentru că nimeni nu mai cugeta la

rău, în aceste timpuri de fericire, pentru că simțul estetic era așa de cultivat.

[. . . . . .]

Galeria istorică o trecui cu pași precipitați. Într-însa vedeam și revedeam lucruri ce cunoscusem în viață, dar ceea ce mi se păru foarte curios era mirarea ce arăta posteritatea dinaintea tabelelor, fără sens pentru ea, întrebările ce făcea celor ce se ocupaseseră cu trecutul, întrebări directe mai ales asupra obiectelor proprii acelui timp ca : castele, regii, bătăliele, tunurile, armele de tot felul, preoții, bisericile, etc. Unul mai curios, mă întrebă, arătîndu-mi cu degetul portretul unui general, ce e asta ? Și cu toate esplicările mele, nu l-am putut face să înțeleagă adevărul pînă nu-i spusei că era din cei ce comandau să se omoare oamenii. Cetățianul anului 3000 înțelese ce era un general, dar fugi coprins de oroare.

Două secțiuni însă, mi-au părut foarte curioase. Una, coprindea pre marii oameni ai antichității (se vede că posteritatea a ținut foarte mult să recompenseze serviții, întocmai ca contimporanii mei, adică vreau să zic, pre dos) ; cealaltă, pre toți criminalii renumiți, de orice categorie : miniștri și pungași, deputați și șarlatani, regi și banditi [...] În prima secțiune, văzui, fără a mai vorbi de literați, printre care în van am căutat un portret cu mustățile bicolore sau bălțate, miniștrii și capii opoziționari cari se acuzau unii pre alții de ruinători ai României sîngerînde ; văzui oameni, mici pe timpurile mele, dar ale căror servitii fuseseră recunoscute. Nu văzui însă, nici jurnaliști vînduți (și să se noteze că din jurnaliști erau prea puțini), nici trădători de țară, nici pre ministrul C, nici pre deputatul M, nici pre subscriitorul cutărei legi sau convențiuni, nici pre domnul B, care *s-a roșit și s-a albit* de atîtea ori, nici pre domnul M care a susținut toate guvernele, nici pre antagonistul, care le-a combătut pre toate, nici pre cutare orator de strade, nici

pre domnul V, servilul tip procuror. O observație însă foarte interesantă pentru timpurile mele, e că în toate portretele, n-am putut zări nici o decorație, nici rusească, nici unguréscă, nici prusienească. Și îmi ziceam în mine, o ! de ce nu înțelegeau contimporanii mei că nu e bine să-și vîndă conștiința pentru asemenea nimicuri, sigilie ale trădării ! Vane și puerile momele !...

În a doua secțiune, văzui pre toți pre cari în van îi căutasem în cea dintîi...

Aceeași mirare mă urmă în Muzeul de antichități, unde văzui pe lîngă celelalte splendori espuse publicului care le admira, vestminte de ale noastre, pălărie, sabie, cercei, cocuri, cruci, pinteni, ghete cu talpe de carton, bețe de corturi, ghiulele, *decorații*, bice și instrumente polițienești, panglice de procurori, autori greci...

[. . . . . .]

...Intraserăm în secțiunea istorică ! Aici, observai mai puțină animare, mai puțini membri. Crezui că istoria își pierduse însemnătatea, în necazul d-lui Panu, dar Aru îmi afirmă contrariul, și-mi motivă micul lor număr pe cuvîntul că nu toată lumea are curajul de a se ocupa cu asemenea chestiuni. Mă mirai foarte, căci știam că în epoca mea toți erau istorici. (...) dar preferai să ascult. Unul din membrii secțiunei istorice, ținea o dizertație asupra Luptelor libertății în România și ajunsese tocmai la epoca mea. Departe de a se ocupa cu faptele în sine, cerceta spiritul ce domnise în acele lupte, neinvocînd niciodată jurnalele și nenotînd mai nici un nume propriu. Abia dacă auzii o singură dată numele unui bandit, tip al degradării, semenilor lui și al acelora cari îi cumpără.

— Dar pentru ce nu se supune unei cercetări critice cu cea mai perfectă certitudine, ziua, ora, minutul, secunda, în care au fost luptele, întrebai pre Aru. Și arheologii, de ce nu caută, cu banii statului, pietrele pre care...

— Ce învăţătură am putea trage de aici ?

— Niciuna. Dar pre timpul meu, criticii istorici se agăţau de documente unsuroase ca să demonstreze dacă cutare palmă de ţarină, pierdută de esemplu, la 1270, a fost cucerită la 1269 sau la 1268. Uneori se înjurau chiar, surugieşte...

— Pedantism ! Şi arheologii tot cu aşa fleacuri se ocupau ?

— Arheologii se certau ani întregi pentru o pipă de pămînt pentru sabia lui Abesalom, pentru...

— Şi erau oameni de ştiinţă ? Esperţi ?

— Da. Unii jurnalişti guvernamentali, alţii, de toate : istorici, filozofi, muzicieni, artişti, „pînă şi poeţi", alţii, maiori... Dar arheologii d-voastră, cu ce se ocupă ?

— Cu restabilirea vieţii domestice a popoarelor ce au locuit Dacia, înainte de Daci, căci restul s-a lucidat.

Se înţelege că renunţai d-a mai vizita secţiunea arheologică. Lăsai dară Academia şi totodată Universitatea unde văzusem realizate visele mele cele mai roze, şi cu mintea încă ameţită de frumoseţile ce văzusem într-un timp aşa de scurt, ajunsei lîngă chei, fără să observ. Cînd deschisei bine ochii, eram lîngă o frumoasă gondolă de piaţă care ne aştepta. Avea forma atît de cîntată în poeziile veneţiene şi era învelită cu catifea albă. Într-unul din capete era o frumoasă bancă pe care ne aşezarăm, şi în celălalt flutura drapelul românesc. La spatele nostru, un văl alb ne umbrea, şi în faţă, un gondolier tînăr, cu mînecile sumese, ţinea două late lopeţe, cu care avea să taie limpedul canal. Luai cîrma şi... gondolierul cufundă lopeţile în apă. Cînd le scoase, picurînd, gondola plecase, ducînd înainte o umbră prelungită, care fugea cu cît ne apropiam. Cu o voce argintie, începu să cînte o frumoasă arie populară şi înainte... înainte... gondola alunica, lăsînd în urmă mice cute, care lărgindu-se din ce în ce, se izbeau de malurile de marmură, cu un mic

şopot, ecou al melodioasei fîşiiri a apei, spintecată de lopeţele mînuite de omul de la 3000.

Trîntit pe moalea pernă a gondolei, încîntat de suavele accente ale omului viitorului, cugetele îmi zburară în roze vise. Îmi aminteam scenele din viaţa-mi trecută. Surîdeam bunurilor ce gustasem ; tresării însă cînd cortegiul relelor de odinioară îmi apăru. Cu toate acestea, în aceste bilanţuri ale trecutului, simţeam o nespusă voluptate : atît e de dulce suvenirul ?

Gondola străbătuse fostele străzi ale *Academiei* şi *Doamnei,* şi cotind, intrase prin strada odată zisă *Germană,* în cartierul comerciant al capitalei. Aici nu mai văzui poeticele construcţii ce admirasem pînă acum. Edificii mari şi impunătoare înaintau pînă lîngă trotuar şi o mulţime confuză furnica pe lîngă somptuasele magazine. La fiecare pas ne întîlneam cu frumoase gondole şi de ambele părţi ale canalului, trăsuri foarte perfecţionate, trepădau fără zgomot.

[. . . . . .]

Ajunserăm la Aru. Amicul meu mă conduse printr-o frumoasă grădină, dinaintea casei sale. Era o construcţie cu un singur etaj în care mai toate stilurile erau reprezentate ; părea un studiu asupra istoriei arhitecturii şi se vedea că era locuinţa unui om cu gust. Grădina era plină de mici chioşcuri de lemn lucrate în formele cele mai fantastice şi colorate cu culorile cele mai vii. Intrarăm într-o sală spaţioasă, tapetată cu aşa zisele covoare turceşti şi impunătoare prin pereţii săi de dur granit. În fundul salei, o uşă de stejar întredeschisă lăsa să se zărească o abundentă masă. Dejunul ne aştepta. Aru mă invită cu destulă politeţe : dar... cînd cercai să beau licoarea înaintea mesei, cu multă stupefacţie, văzui că apa ce înghiţisem curgea pre parchet. O amară decepţie urmă. În o mie şi mai bine de ani, partea materială nu mai esistă şi ideia singura avusese fantasia

d-a-şi construi în vis un corp asemenea cu ce-l purtase odinioară, un corp care — mirabile dictu ! — nu există decît pentru dînsa. Şi pe cît timp acest corp nu i se ceruse decît cugetare şi alte operaţii de domeniu spiritual, el înşelase realitatea, şi prin ideie, devenise vizibil chiar lui Aru. Cînd însă materia veni să atingă această carne, nu era carne, aparenţa dispăru pentru un moment şi de aceea licoarea curse prin mine fără ca s-o simt.

Privat de plăcerea de a mînca, cu ochi aproape udaţi de lacrimi cari de asemenea nu existau decît în imaginaţiune, mă resemnai ca cel puţin să privesc. Masa era somptuoasă. Serviciul din cel mai elegant : numai argint şi ebor. Vinuri delicioase, mîncări pline de tentaţiune, îmi făceau poftă, care-şi avea residenta oriunde, afară de stomacul ce nu esista. Regret, regret din suflet, că, după cum am uitat mai toate descoperirile mele, am uitat şi lista mîncărurilor anului 3000, care, fie zis în treacăt, nu semăna cu a „prînzului academic". Poate acesta va fi pentru gastronomii mei lectori o decepţie nu mai mică decît aceea pre care am încercat-o eu cînd am văzut că corpul mi-era de umbră. Dar n-am ce le face [1].

[1] Făcînd această fotografie a viitorului numai în cîteva pagini, am căutat a nu uita niciuna din cestiunile sociale, a nu lăsa, fiindcă m-aşteptam la o mulţime de observări într-o temă aşa de întinsă, nici o obiecţie de făcut, nici o portiţă deschisă, cum zice d-l Hasdeu, pe unde să poată intra îndoiala. Neapărat, în multe locuri m-am înşelat (lucrul era aşa de greu !). Mai niciodată însă, n-am fost obscur. Cu toate acestea, mulţime de obiecţiuni juste şi injuste, politicoase şi nepolitic oase m-au asediat. Cele mai multe sînt injuste, căci îşi au răspunsul chiar în textul scrierii : criticii n-au decît să-l citească. Altele, prevăd cestiuni sau pre care nu le-am putut rezolva sau a căror soluţie n-am cutezat s-o public. Nu pot face azi mai mult decît atunci. Una însă m-a interesat mai mult prin estrema delicateţă prin care era concepută. *Un amic* (aşa se subsemnă), mă conjură, în, „numele fericirii umanităţii" să-mi amintesc cîrma balonului pe care mi-o explicase Aru. Am cugetat din nou ore întrege asupra acestui lucru. Am citit chiar mai tot ce s-a scris în această materie, doar voi afla la moderni începutul ideei pe care o terminase viitorul : dar... totul în van ! Băusem din

Fatalitatea, cum zice Meilhac în Belle Héllène, le-a persecutat stomacele !

În tot timpul dejunului trăisem în suspine. În scurtul timp ce-l petrecusem în lumea nouă, mă dedasem aşa de mult cu spiritele anului 3000, încît îmi făcusem deja planul de a-mi reîncepe esistenţa morală. Şi deja o decepţie, o crudă decepţie mi-arăta că nu eram complet. Îmi lipsea ceea ce crezusem inutil în viaţă... facultatea d-a mînca ! Nu că mi-era foame, dar *tot cugete triste* se strîngeau în mine şi cugetam că eram un om prin... deficit ! În aceste suferinţe nu observai decît extrema delicateţe cu care Aru se purta cu servitorul. Ce zic ! Părea că-i era mai mult un camarad, un soţ. Nici nu purta livrea, acea injurie a servituţii, nici nu umbla cu mîinile pe piept ; din contra era vesel că putea servi cu ceva pe acela care — Aru mi-a spus-o — la rîndul lui, îi făcea toate serviţiile. Erau frumoase acestea, dar... o, timp trecut ! în care funcţionarii Statului chiar, ce zic ! prefecţii, stau pe capră, pe cînd ministrul... singur... se răsturna ca un...

Masa se finise. Aru mă conduse într-o cameră orientală. Cunoşteam asemenea lucruri din viaţă, dar o asemenea profesiune nu văzusem niciodată. Camera era decorată în catifea roşie şi fir alb, pereţii tapetaţi tot astfel şi o sofa circulară ne invita să ne repauzăm pre dînsa. Mă lungii alene şi începui a folieta albumul ce se afla pre masă. Printre portrete aflai şi pre al meu. Şi tocmai acum mi-adusei aminte să fac ceea ce ar fi trebuit să fac în primul moment cînd am văzut pre Aru, să-l întreb cine e.

— Ce caută portretul meu aici ? întrebai pre Aru. În ce fel s-a conservat minunata operă a d-lui Duschek ?

---

apa Leteului ! Totuşi, îmi pare că mi-aduc aminte că noua cîrmă de departe, foarte de departe, semăna cu al lui Henson, G. Cayley şi Monck Mason, despre care acel *Un amic* îşi poate face ideie citind *Le canard au ballon* de Edgar Poe.

— Dar unde alta ai fi vrut să-ţi afli portretul, decît în albumul ultimului descendent al...

— Ce fel !... Tu, tu eşti din familia mea ? !...

Şi aci urmă o genealogie detaliată a familiei mele de la 1800 pînă la 3000, care nu interesează pre lectorii mei din 1875.

După ce sărutările se schimbară, după ce Aru îmi spuse că în acea dimineaţă aruncase într-adevăr flori pe mormîntul meu, îmi esplică în detaliu condiţia lui civilă. Aru era de cinsprezece ani — la anul 3000 viaţa omului se redusese la masimul de patruzeci ani şi totul se măsurase acestei durate — trecuse deja cursurile de literatură, se ocupă cu redactarea unei foi literare şi lua parte în comitetul unui ziar politic. Era dară o persoană foarte influentă. De multe ori fusese deputat şi actualmente era delegat pentru anul 3001 la Congresul General din Libertatea. Această profesie de scriitor, care altă dată l-ar fi lăsat să piară de foame, îi procura o avere destul de colosală, ceea ce îi permitea să întreţină nebunul lucs ce am văzut. Părinţii îi muriseră. N-avea fraţi, n-avea consângi. Cu toate acestea, după mine, era omul cel mai fericit din lume. Aru nu era căsătorit, ceea ce nu mă miră de loc, deşi el mi-a spus că pentru anul 3000 acesta era un ce estraordinar. Şi pre cînd el voia să se întindă asupra acestui subject, cu acea sete de curiozitate ce mă caracteriza, l-întrebai brusc cum petrece.

— Petrecerea mea ţi-o poţi imagina facil : Scoate orele de lucru, orele consacrate datorielor civice, şi vezi dacă mai rămîne un timp lung de petrecere. Totuşi, cîte o dată, mă distrez. Uneori mă duc la unul din vanele noastre cluburi ; alteori la teatru...

[. . . . . .]

— Alteori merg într-unele familii unde...

— Faci curte la doamne şi joci cărţi cu bărbaţii !

— Nu cumva îți desemnezi epoca ? Adesea însă mă duc la vreuna din șosele, ca la aceea care se învecinează cu cimitirul *Onestei.*

[. . . . . .]

— Dar dacă e așa, aide la șoseaua Chiselef. Doresc s-o revăd... și după o mie de ani.

Înainte de a pleca îmi schimbai costumul. Nu puteam merge la șosea neînvestit. Cînd pusei alte vestminte, simții aceeași impresie ca și cînd cercasem să mânc. Înțelegeam că materia se aplică pre *gol;* dar de astă dată era în joc cochetăria și învinsei. Iacă-mă dară în togă...

[. . . . . .]

Trecui printr-o mulțime de camere, care de care mai curioase. Una avea pereții și plafonul complet compus dintr-o singură oglindă. Nu-și poate cineva imagina destul ce frumos aspect avea această cameră. Puteai încerca în acele continue reflectări aceeași melancolie, ca și cînd îți arunci ochii în abisul infinitului !

Plecarăm pre jos, fiind că voiam să mă bucur de o privire mai detaliată asupra capitalei. Și ceea ce mi-atrase atenția, fură diversele costume și diversele fisionomii ale mulțimii. Eram așa de puțin dedat cu lucrurile anului 3000 ! În fine, iacă-ne în piața teatrului. Un spectacol identic cu cel din fața Universității. De jur împrejur se aflau statuele foștilor domni mari, în costumele lor și purtînd pe pedestale întreaga lor istorie. Recunoscui un șir de mari domni începînd cu Alesandru Basarab și pînă la Cuza, ultimul pre care prosperitatea îl respectă. Între alții, era Mircea, Mihai (care nu mai purta ca pre timpurile mele barbă și mustață unguresti), Ștefan, Țepeș, Ghica... În fundul pieței era teatrul ce se înălțase pe ruinele celui ce-l cunoscusem. Celebra operă din Paris chiar n-ar fi putut susține comparația cu edificiul ce văzui. Așa aș fi vrut să-i vizitez interiorul, dar din nefericire ușa era închisă. Mi-aruncai privirea peste locul unde era

altă dată acel Hugnes, în care se mîncau averile, celebrul Brofft, unde se întîlneau concesionarii cu deputații. [...] și înaintarăm pînă în dreptul fostului palat. Care nu-mi fu mirarea cînd îl văzui transformat într-un... institut de invalizi! Desigur, lucrul era bun și uman. Dar eu, eu care știam ce e palatul, cîte se născoceau acolo, aflai că posteritatea făcuse o crimă chiar, transformînd o casă de lenevie într-un adăpost pentru infortunați! Ba chiar eram cît p-aci s-apuc pe Aru de scurt, cînd un alt spectacol mi-atrase atenția. Lumea alerga grămadă către un colosal edificiu situat în locul fostei grădini a Episcopiei. Curios, întrebai pre Aru ce era, și el îmi răspunse că cetățenii se duceau să asculte discursul ce Primarul avea să țină unei june perechi.

— Dar ce înseamnă și aceasta, iubitul meu? Nu cumva după încheierea contractului mirii mai stau să mai asculte nimicuri?

— Contractul în căsătorie ar fi o absurditate. Singura legătură dintre inimi nu poate fi decît amorul.

— Așa dară ești pentru căsătoriele din amor! Ha! Ha!

— Nu înțeleg o altă distincție între amor și căsătorie, mai mare sau mai mică, decît între pasiune împărtășită și reciprocitate.

— A! Bați cîmpii! Eu îți vorbesc despre căsătorie în genere, nu numai despre cea din amor, deoarece, după cum nu toate amorurile, chiar reciproce, nu duc la căsătorie, ba încă n-ar primi-o, tot așa nici toate căsătoriele nu derivă din amor. Apoi știți că sînt căsătoriele ordinare, determinate de convenențe?

— N-avem, v-o repet, decît căsătorie din amor.

— Dar aceasta nu durează.

— Nu pricep pentru ce interesul ar putea ține mai mult decît amorul.

[. . . . . .]

— În fine, explică-mi cum se fac căsătoriile, căci nu mai înțeleg nimic.

— În modul cel mai natural. Cei care se iubesc într-adevăr — și aci îți voi spune că nu pretind că în anul 3000 cel ce iubește e întotdeauna și iubit — comunică dorința lor în cercul în care se mișcă și unirea e făcută. Înainte însă de-a coabita, Primarul se însarcină a le ține o cuvîntare morală în care le acentuă noăle lor datorii.

[. . . . . .]

— Nu mai merg, îi zisei eu. Văd bine că în această lume fericită și rațională, sînt un non-sens, o ființă inutilă și nefericită. Am trăit în timpuri triste și mi-am încarnat acele credințe și idei. Văd că ale voastre sînt mai bune, văd că secolul meu era plin de infamie, dar... e tîrziu ca să mă schimb, e imposibil. De ce dară să mă obstin, eu-lumea veche, eu-suvenirul timpului urît, ca să rămîn printre voi aceștia, plini de speranțe și rațiune ? Nimic n-a rămas din cîte lăsasem, nimic în care să-mi aflu suvenirile ! De ce să fiu între voi aceeași donchișotică figură ca bufonul între cei ce plîng, ca vestejitul între flori, ca iasma între oameni, ca indiferența între inimi ? Al vostru e viitorul ; al meu e trecutul ! Vă las dară, vă las plin de mulțumire, că ați putut corija relele noastre, binecuvîntînd lumea nouă. Du-mă în umbra mormîntului meu ! Nu sînt demn de lumea voastră !

După ce Aru își esprese regretele, după ce în van se încercă a mă convinge, plecarăm către cimitirul meu... Nu mai doream să mai văd capitala, și de aceea ne suirăm în drumul de fier. Cu toată tristețea mea, tot simții oarecare mulțumire cînd mă văzui în gara drumului de fier interior. Era o sală mare. Pereții erau acoperiți de hărți geografice și vinul se distribuia în toate părțile, în locul *berei*. Abia intraserăm și mîna lui Aru tremură convulsiv. Ne așezarăm la o masă și uitîndu-mă împrejur, văzui în fața noastră o sublimă blondă cu ochii negri, ce se plimba la braț cu o

amică. Purta o rochie neagră de mătase garnisită cu alb, manşete lungi de dantelă şi o pelerină de catifea neagră cu o floare *d'acier*, care venea aşa de bine cu galbenu-i păr fluturător. Plecarăm, şi după cîteva minute de umblet subteran fără zguduiture, ajunserăm la gara şoselei, unde mă mirai că conductorul strigă numele staţiei pe româneşte, căci pre timpul meu... Dar, deşi noi trebuia să descindem mai nainte, Aru îmi zise cu o voce tremurîndă de emoţie :

— Nu e aşa c-ar fi mai bine să vezi şoseaua înainte d-a mori iară ?...

Şi fără să aştepte vreun răspuns, mă luă de braţ, chemă o trăsură şi plecarăm spre şosea. Aru era aşa de încîntat, încît părea că nici nu mă vede. Faţa-i era roşie şi ochii pierduţi. Mă uitam şi-n dreapta şi-n stînga. Echipajele cele mai frumoase circulau pe şoseaua care nu mai avea nici pulbere, nici noroi. Nu cunoscui pe nimeni printre acele varie figure ce se salutau mereu, şi ce e mai mult, nu aflai nici casele ce ştiusem. De cîteva ori, atras de frumuseţea şi eleganţa îmbrăcămintii întrebai pre Aru cine e acea doamnă, cine cealaltă, dar el nici nu mă auzea. Contrariat, înţelesei parcă ar fi ceva. Dar... şi această părere era tot după spiritul antichităţii, şi eu care mă păcălisem pînă aci în toate, mi-era teamă să nu mă înşel iarăşi cu aceşti oameni bizari care schimbaseră totul. Vai ! toate sînt schimbate[1], îmi ziceam la fiecare moment. În fine, ea, blonda din gară, trece. Aru se roşeşte, mîna-i tremură, ochii-i scintilă. Aru iubea, neapărat fără să ştie de e sau nu iubit. Acesta era singurul caz în care lumea veche se reafla în lumea nouă. Rămăsese dară o legătură : suferinţa ! Secolul care ştersese noblеţea, religia, ambiţia, nu

[1] D-l M. Zamfirescu, în *Somolenţa* sa, zice, din contra, că *toate-s neschimbate*. Cauza e că domnia sa dormise numai vreo zece ani (de la 1859), pre cînd noi dormiserăm mai bine de o mie.

putuse face inima să tacă ! Mă uitai la Aru, drept în ochii lui, și-i zisei cu o voce sigură :

— Ați ajuns la tot ce poate ținti omenirea, ați căpătat cerul. Nu mai aveți nimic de făcut. Dar suferințele au rămas. Suferiți ca și noi, pentru că n-ați aflat secretul de a fi iubit întotdeauna de aceea pe care o iubești !

Și fiindcă vrea să-mi răspundă,

— Taci, adausei eu. Ați schimbat toate ; amorul numai a rămas același ! El singur a rezistat timpului și progresului ! Altminte nici n-ar fi principiu etern !

. . . . . .

Un zgomot asurzitor se făcu pe stradă și mă deșteptai. Cînd deschisei ochii, în loc d-a avea înainte-mi șoseaua Chiselef, în anul 3000, aveam numai obscuritatea nopții. Toate acestea nu fuseseră decît un vis ! Dar confuzia dură mult după deșteptare și nu știam încă dacă acum visam sau eram deștept. Mi-aminteam cele ce văzusem și nu voiam cu nici un preț să delas acest frumos viitor. În van ! Visul nu se putea traduce în realitate ! Viitorul nu e al nostru !...

Cînd mă desmeticii bine, înțelesei că eram la fereastră. O deschisei, și o răcoroasă adiere mă izbi în față. Mă uitai în juru-mi și văzui în camera d-alături luminarea fumegîndă și aproape să se stingă. Jos era vărsată o ceașcă cu ceai și pe masa la care adormisem stau întinse mai multe corecturi de la tipografie. Spiritul meu, se vede, printr-o bizară asociație de idei, mersese din corectură în corectură, pînă cînd mă făcuse să asist la o altă lume, să întrevăd viitorul. Timpul pentru mine își dăduse pendulul cu o mie de ani înainte. Alergasem, alergasem, pînă la un loc, și acolo instinctul îmi zise : stai ! Sentimentu e etern ca și suferința. O lume fără dureri ar fi un cer fără lună !

Așadară, toate acestea fuseseră un vis, un vis care înaintează asupra dreptului lui Dumnezeu, dreptul de a ști viitorul. Îmi reamintii frumoasele scene ce văzusem, îmi re-

constitui lungul meu vis și amintindu-mi trista realitate, îmi ziceam trist și melancolic : „Se vor întîmpla toate acestea ? Va merge lumea spre bine sau se va afunda din rău în mai rău ? Cine știe ! Noi, atome al momentului ? Nu. Acest secret e al Eternității ? Nu știm. Oricum ar fi însă viitorul, sîntem convinși că, pentru mobilarea și interesul prezentului, e mai bine să fim :

Jocăria unor frumoase iluziuni asupra viitorului, de cît sclavii tristei realități.

ALEXANDRU SPERANȚĂ

Despre Alexandru Speranță nu știm decît ce ne spune el însuși în cele „Cîteva cuvinte" așezate înaintea povestirii O călătorie în Lună : *„Nu voiesc a trece de literat, prin faptul că am scris aceste rînduri, precum știind că-i lipsește multe acestei scrieri, rog a judeca totul comparativ cu slabele cunoștințe, căpătate în cursul primar și cu ocazia meseriei de lucrător tipograf". Un autodidact, deci, care a citit probabil* Hans Pfaal *al lui Edgar Poe și a ajuns la concluzia că mijlocul cel mai adecvat de a atinge suprafața palidului nostru satelit este... balonul. Un balon înzestrat, desigur, cu toate cuceririle tehnico-științifice cunoscute de autor, de la motoarele capabile să-l propulseze cu 600 km pe oră (!), pînă la postul de telegrafie fără fir.*

Amuzantă îmbinare de anticipație și basm (vezi pojghița de argint care-i acoperă pe locuitorii Lunii, făina de argint cu care se hrănesc, etc.), povestirea are meritul unei anume cursivități și, mai ales, al apariției în anul 1907. Este principalul motiv al includerii ei în volumul de față.

O călătorie în lună

(Fantezie)

O IDEE FIXĂ. HAZARDUL FAVORIZEAZĂ

De mic copil am avut o mare curiozitate pentru a şti ce este în Lună şi ceasuri întregi rămîneam cu gura căscată privind-o, căutînd să văd, după cum îmi spuneau bătrînii, pe ciobanul rezemat de bîtă în mijlocul oilor sale.

Şi atît eram cufundat în contemplare, încît mi se părea cu adevărat că văd pe cioban ; mai mult încă, mi se părea chiar că se mişcă de colo pînă colo.

Intrînd în şcoală, am început a afla cum că Luna e o planetă ca şi Pămîntul nostru şi că petele ce se observă pe dînsa, nu sînt altceva decît munţii şi văile ce o predomină.

De la acea epocă şi pînă acum, curiozitatea mi-a crescut o dată cu etatea şi cu cît citeam atîtea şi atîtea, cîte se spun despre Lună, cu atît mai mult mi se înrădăcina în minte curiozitatea şi putinţa de a privi de aproape Luna şi chiar nebuneasca idee de a călători în Lună.

Un sfert de veac aproape am fost în continuu torturat de această dorinţă şi cea mai mare plăcere ce-am simţit în viaţa mea a fost numai atunci cînd am putut citi diferitele descrieri despre Lună şi observaţiunile diferiţilor astronomi, precum şi cînd am avut ocaziunea s-o pot privi mai de aproape prin diferite instrumente optice.

Aşa de pildă, de la etatea de 15 ani, am privit-o într-una o săptămînă întreagă, în fiecare seară, printr-un enorm telescop, aşezat pe bulevard şi tot nu m-aş fi săturat privind-o, dacă posesorul acelui telescop nu ar fi fost nevoit s-o şteargă de pe acolo deoarece se dovedise că grandioasa Lună, ce curioşii priveau, nu era altceva de cît

o frumoasă mașinărie, iar acel tub era departe de a fi un adevărat telescop. Mă gîndeam mereu în urma acestei întîmplări dacă și descrierile și observațiunile învățaților n-or fi cumva la fel cu acel telescop în fața realității.

Precum am spus, cu cît creșteam cu atît sporea și dorința de-a ști cum este Luna, ce este într-însa etc. și de la un timp am început chiar a mă gîndi cum s-ar putea ajunge în Lună. Atît de mult mă cufundam în aceste cugetări, încît mai în toate nopțile visam că mă plimbam prin Lună și vedeam munții, văile și toate curiozitățile ce citeam despre dînsa.

În timpul acesta, într-una din seri, pe cînd mă plimbam prin Cișmigiu, privind Luna pe un cer senin, făcui cunoștința prietenului meu X, student pe atunci în clasa V liceală, care, la lumina Lunei, își învăța lecțiile, și — curioasă coincidență — tocmai paragraful despre sistemul planetar și mersul lor.

Din una și alta, începurăm o vie discuție despre această chestiune și terminai pînă a-i spune nebuneasca mea idee de a găsi mijlocul pentru a putea călători în Lună și în loc de a rîde de mine, după cum sînt sigur că ar fi făcut altul, s-a asociat la ideea mea și de atunci încontinuu am fost nedespărțiți unul de altul, frămîntîndu-ne pururea creierul pentru a găsi mijlocul de a călători în Lună.

Ne-am păzit însă foarte mult de-a ne afla cineva scopul, căci atunci am fi fost siguri, nu numai că nu ne-am fi putut ajunge scopul dorit, dar cu siguranță că am fi fost duși la balamuc.

Răbdarea și stăruințele noastre, împreună cu împrejurările au făcut, după cum se va vedea, ca să ne putem realiza această dorință, spre satisfacțiunea curiozității noastre, precum și spre mirarea celor ce vor citi descrierea călătoriei noastre.

Primele piedici de care ne loveam însă, erau : întîi, lipsa mijloacelor de-a ne putea procura un balon, cu care să

putem călători în Lună și al doilea că pe timpul acela nu era încă descoperită cîrma balonului.

Am început însă foarte stăruitori, a ne ocupa să învingem prima piedică, lăsînd-o timpului și împrejurărilor pe cea de-a doua.

În acest scop am strîns ban cu ban și ne-am sustras de la orice cheltuieli și în timp de 5 ani de zile, am avut la îndemîna noastră o frumoasă sumă de bani, care adăugată la o însemnată sumă, despre a cărei proveniență sînt silit a păstra cel mai deplin secret, am fi putut înlătura prima piedică, adică putința de a ne construi un gigantic balon, însă acum rămîneam împiedicați de a doua piedică : cîrma balonului, fără de care nu aveam curajul a ne aventura în spațiu, și tocmai începusem a dispera în așteptările noastre, cînd, acum cîțiva ani, se descoperi și cîrma balonului.

Nu-și poate închipui nimeni bucuria noastră din acel moment și chiar nu ne venea a crede că-n fine, putusem să învingem și această a doua piedică.

Cu toate acestea lucrurile n-au fost tocmai atît de ușoare, după cum ni le închipuisem la început și dacă nu ne venea în ajutor și de data aceasta hazardul tot nu ne-am fi putut ajunge scopul, căci pentru a ne procura balonul aveam trebuință de un om cu cunoștinți tehnice, care să calculeze ce forță să aibă motoarele balonului nostru precum și modul construcției, cu aparate și calcule înadins făurite, pe lîngă completa cunoștință a mersului aparatelor și conducerea balonului, fără de cari cunoștințe n-am fi făcut nimic.

Cum însă norocul, o voință secretă, sau mai știu cu ce să zic, ne călăuzea spre ținta noastră, ne scoase și din această încurcătură, prin faptul că făcurăm cunoștința unei a treia persoane — persoană tocmai cum ne trebuia nouă — care contribui în prima linie la reușita aventurei noastre.

Ea este amicul nostru de azi, inginerul Y, care, printr-o curioasă întîmplare, l-am pus în curent cu scopul urmărit

de noi şi care cu o deosebită bunăvoinţă şi cu o discreţie absolută ne-a întovărăşit.

Inginerul Y, născut dnitr-o familie nobilă şi bogată şi-a completat studiile în cele mai înalte şcoli din Europa şi se poate număra, cu drept cuvînt, printre învăţaţii geniali.

Tînăr robust şi de o energie remarcabilă în curînd ajunse în fruntea lucrărilor celor mai complicate şi după tot locul ieşea învingător, atrăgîndu-şi laudele şi admiraţiunea celor interesaţi, şi — lucru natural — în curînd îşi află şi o mulţime de duşmani şi invidioşi, cari căutau pe orice căi a-l compromite în faţa opiniei publice, şi nemulţumiţi cu acest procedeu, care din contra, îl făcea din ce în ce mai cunoscut publicului, au urzit un scîrbos atentat în contra amicului nostru, care, fără ajutorul nostru, i-ar fi pus capăt zilelor în modul cel mai mişelesc.

Atrăgîndu-l prin cîţiva inşi, cari îi treceau de amici, într-o pădurice din marginea oraşului, la un moment dat, i-au aruncat un lanţ de gît şi cu o repeziciune uimitoare l-au atîrnat de un copac, cînd întîmplarea ducîndu-ne la timp în acel loc, dădurăm peste atentatori şi puturăm scăpa de la o moarte sigură pe amicul nostru Y de azi.

Deveniţi din acel moment amici intimi, încetul cu încetul i-am descoperit planul nostru pe care ni l-a aprobat şi cîteşitrei am început a-l pune în executare cînd, după multe planuri şi discuţiuni, ne-am decis a construi un balon gigantic pe care l-am botezat cu numele de Săgeata.

CONSTRUIREA BALONULUI „SĂGEATA"

Am închiriat într-una din marginile Capitalei o modestă locuinţă, cu o curte mare, împrejmuită de un gard înalt pentru a fi scutiţi de privirile curioşilor, unde, în timp de 6 luni, am reuşit a ne construi faimosul nostru balon „Să-

geata", care este unicul exemplar în acest gen, anume construit pentru acest scop.

El este construit dintr-o anumită pînză pentru baloane făcută impermeabilă prin o substanţă anume inventată de către amicul Y.

De o construcţie gigantică, avînd 80 metri înălţime şi un diametru la mijloc de 40 metri, aproape de forma celor obişnuite, adică forma unei peri, puţin însă mai deosebit, avea aspectul unui monstru din poveşti. Umplut cu hidrogen, era condus de două elice în orice direcţie dorită, puse în mişcare de o forţă motrice de peste 2 000 cai putere, avînd o nacelă în formă triunghiulară, prevăzută cu toate aparatele necesare pentru măsurarea temperaturei şi calcularea înălţimilor, precum şi o altă mulţime de aparate şi instrumente necesare unei călătorii în spaţiu. La construirea lui am întrebuinţat, ca ajutori, 5 lucrători tehnici, care i-am angajat în mod sceret, numai după ce ne-au jurat că nu vor divulga la nimeni scopul şi lucrarea noastră.

Toate materiile prime, precum şi motoarele, împreună cu toate aparatele şi instrumentele, ni le-am procurat de la cele mai renumite case din străinătate şi de-o calitate ireproşabilă, îndeplinind toate cerinţele studiului modern, avînd pe lîngă aceasta o reducţie foarte însemnată de preţuri, ba chiar multe aparate ni s-au pus la dispoziţie în mod cu totul gratuit, pentru cari ne facem o plăcută ocazie a ne exprima aci mulţumirile noastre caselor în chestiune, astfel că am avut ocazia ca construcţia balonului nostru să nu lase nimic de dorit.

Nu s-a neglijat nici cel mai mic lucru. Construcţia lui era făcută în aşa mod, ca la un moment dat, prin apăsarea unui resort, balonul putea rămîne fix în acelaşi loc timp de cîteva momente, cînd după aceasta, printr-un alt mecanism, în loc să-şi continue drumul în sus, începea a se cobora îndărăt, asemenea în direcţia şi cu iuţeala dorită. Un aparat

special ne-ar fi salvat viața într-un caz de incendiu ; un fel de semibalon, care avea menirea a coborî fără vreun pericol pe pământ.

Două aparate ingenioase ne permitea producerea hidrogenului în cazuri de trebuință, precum și toată instalațiunea aparatelor se dividea în trei secțiuni, cu trei posturi de observațiuni de care avea trebuință plutirea noastră aeriană, după numărul nostru de trei persoane, care fiecare trebuia să aibă grijă de postul său, îndeplinindu-și cu cea mai mare exactitate serviciul respectiv.

Amicul nostru, inginerul Y, ca cel mai priceput, își luă postul cel mai greu : conducerea balonului ; eu și cu amicul X făceam cu schimbul cînd la alimentarea motoarelor — care se făcea cu un combustibil secret — cînd la observațiunile aparatelor și la prevenirea accidentelor ; mai totdeauna dispuneam de 2—3 ore libere, timp în care puteam să ne repauzăm alternativ cîte unul.

Viteza balonului era de 600 kilometri pe oră pe un timp liniștit și putea întrece 700 kilometri pe un timp furtunos, fapt pentru care cu drept cuvînt l-am numit „Săgeata".

Menit să avanseze mai mult în înălțime decît în direcție, fiind complet stăpîni pe aceste două mișcări, eram mai mult ca siguri că vom putea trece peste orice obstacole, întocmai precum am trecut.

Pentru ca să înfruntăm curentul repeziciunii amețitoare, toată nacela, era închisă în geamuri fine de cristal, dîndu-i aspectul unui atelier fotografic combinat cu un laborator.

În timpul întunecos — adică trecerea prin umbra pămîntului — ne serveam de un puternic proiector electric, produs de un curent de 8 000 volți, de unde își poate închipui oricine uimitorul efect ce producea funcționarea lui, cînd se lumina calea pe o distanță de 20 mile pătrate, fapt care i-a dat ocazie savantului astronom Falb de ne-a luat drept o

cometă în coborîrea noastră pe Pămînt, prevestind distrugerea Pămîntului.

O scară în spirală ne conducea la un mic foişor deasupra nacelei unde instalasem o secţiune meteorologică precum şi biroul cu jurnalul călătoriei noastre în care trecusem zilnic notele noastre împreună cu o instalaţiune de telegrafie fără sîrmă de unde în continuu am stat în legături cu o staţiune de pe Pămînt. Alături de acest foişor era resortul unei perdele automatice ce ne permitea a ne umbri de orbitoarea lumină a soarelui şi fără care perdea am fi rămas la sigur orbi. Tot sub această perdea era giganticul cadran al enormei busole ce ne arăta direcţiile luate, şi care după cum se va vedea, ne-a fost distrusă de un curent opus energiei ce posedam noi; alături de dînsa 4 orologiuri solide ne indica timpul. Numaidecît lîngă motoare erau rezervoarele cu apă şi o mică bucătărioară unde ne preparam alimentele, întotdeauna foarte simple şi uşoare. În extravaganţa noastră adoptasem la unul din motoare un ţignal de alarmă de care nu ne-am servit însă decît o singură dată şi atunci chiar ne-a fost de un folos de nepreţuit scăpîndu-ne de un musafir foarte neplăcut.

Partea dinainte a nacelei era prevăzută cu un fel de cioc ce permitea spintecarea spaţiului cu uşurinţă, precum partea dinapoi avea ancora de oprire şi tricolorul român; asemenea toată culoarea balonului era tricoloră împreună cu toate ornamentaţiile externe, iar pe corpul balonului la mijloc era scris cu nişte caractere uriaşe cuvîntul „Săgeata", numele cu care botezasem balonul nostru. Pentru obţinerea hidrogenului cu care l-am umflat, ne-am ocupat o lună de zile în şir şi pentru această chestiune chiar şi acum sîntem siliţi să păstrăm cel mai mare secret, însă tot ce putem spune pentru completarea acestui paragraf este că la construirea balonului, precum şi pentru aprovizionarea cu toate cele ce ne-au fost necesare, pînă în ziua cînd am părăsit Pămîn-

tul, ne-a trebuit un timp de un an și o sumă foarte însemnată, despre a cărei proveniență, după cum am mai spus, sîntem siliți a tăcea.

APROVIZIONAREA ȘI PLECAREA

După socotelile amicului nostru Y, distanța dintre Pămînt și Lună și vice-versa, trebuia să o străbatem în timp de șase luni, adică trei luni ducerea și trei întoarcerea plus vreo șase luni pentru explorarea Lunei, în cazul cînd am fi reușit să descindem în ea și în acest scop ne-am aprovizionat cît am putut mai bine, ținînd seamă despre diferitele narațiuni ale acelora cari au mai navigat în aer și despre ce anume alimente are nevoie omul la temperaturi înalte. Cîteva lăzi cu coniacul cel mai fin ne-au prins de minune.

Ceaiul și pesmeții au predominat. Am fost însă nevoiți la întoarcere, să ne servim de niște pilule, preparate de un medic, un cunoscut al amicului Y, care ne ținea locul hranei, de altfel care ni se isprăvise.

Tot la întoarcere ne-am servit de mica noastră farmacie — de care avusesem personal cea mai mare grijă — făcînd puțin uz de dînsa și atunci pot zice pentru un fleac de nimic (o indigestiune) și desigur chiar aceasta o atribui lăcomiei cu care mîncasem la banchetul dat în Lună de către vecinii noștri în onoarea plecării noastre.

Îmbrăcămintea noastră era ca și cea obișnuită cu deosebire însă că era făcută dintr-o singură bucată și largă, pentru ca s-o putem cu înlesnire îmbrăca sau dezbrăca după trebuință, începînd de la materia de dril și pînă la blana cea mai călduroasă de lup. În picioare purtam pe timp călduros, pantofi ușor de dril, iar pe timp friguros botfori îmblăniți, și tot era să înghețăm de frig, dacă distanța frigu-

roasă prin care am trecut ar fi fost cu două ceasuri mai lungă.

Anul..., în prima noapte a lunii mai, am părăsit Pămîntul.

Era o noapte de primăvară, cu luna plină, care trebuia să răsară două ceasuri înainte de miezul nopții. Noi, cîțeși-trei amici, împreună cu cei cinci lucrători, eram strînși lîngă uriașul nostru balon, care, umflat gata pentru plecare, se zbătea ca un monstru în legăturile lui, gata să le rupă. Ne priveau tăcuți și toți aveam gîndul încordat asupra faptului, dacă nu este nebunie fapta noastră și începurăm a ne îndoi de reușita planului nostru care ne putea costa chiar viața.

Dar îndoiala noastră nu fu decît de durata unei clipe, căci am luat pildă curajul atîtor oameni, care și-au sacrificat viața pentru descoperiri și explorări, și fără nici o ezitare ne-am urcat în nacelă, lăsînd vorbă celor cinci lucrători, care ne ajutaseră la construirea balonului și care trebuiau să desfacă legăturile balonului, ca în cazul cînd peste un an nu ne vom întoarce, să încunoștiințeze familiile noastre despre planul și soarta noastră.

Sufla un vînt cald dinspre Sud și tricolorul fîlfîia în aer, pe cînd amicul Y începu a da presiune motoarelor, care de altfel fuseseră supuse în trei rînduri la diferite probe, nelăsînd nimic de dorit.

În timpul acesta vîntul începu a sufla mai cu putere și pentru ca să mai ținem balonul a trebuit să muncim vreo jumătate de oră, îndoind legăturile cari amenințau să se rupă, deoarece pînă la plecare mai aveam nevoie de vreo două ore, cînd totul fiind în regulă, trebuia să aibă loc plecarea.

Stînd rezemat cu fruntea de un odgon priveam Luna și cum privirea îmi era fixă, vedeam întocmai ca și cînd eram

copil, pe legendarul cioban cu oile sale și zisei în mine: Ne vom vedea în curînd, amice.

Un zgomot de aburi mă deșteptă din toropeala de care eram cuprins: era semnalul că motoarele atinseseră presiunea necesară și că prin urmare plecarea noastră putea avea loc. În fața mea erau prietenii mei; fiecare ne aranjarăm pe la posturile noastre, după ce mai recomandarăm celor de jos ce trebuia să facă și după ce le trimiserăm ultimul adio, amicul Y dădu semnalul, care îndată fu executat cu o precisiune uimitoare și mai puțin cît ai clipi din ochi n-am mai văzut Pămîntul.

Timp de un sfert de oră nu ne-am vorbit nimic și nici nimic nu ne-a tulburat liniștea. Simțeam numai că ne urcăm și aveam senzația că sîntem într-un vis pe cînd o moleșeală începu să ne cuprindă, dar fu repede împrăștiată de un aer rece, simțind nevoia de a ne îmbrăca mai gros, lucru pe care îl făcurăm cu toții. Abia acum începurăm a ne da seama de poziția noastră și privind ceasul, care ne arăta ora 12 din noapte, constatarăm că era o oră de cînd pluteam în aer și aparatele noastre ne indica o înălțime și o temperatură necalculabile. Consultarăm cărțile care ne învățau calculul și le găsirăm cu totul eronate.

Deodată un curent puternic ne schimbă direcția și a trebuit să întrebuințăm toată forța motoarelor, pentru a ne păstra direcția. Începui a crede dacă nu cumva se va adeveri zisele ignoranților, ajungînd la vîntul turbat; trecurăm însă foarte curînd peste acest curent și nimic nu părea anormal. Urcarea se făcea în cele mai bune condițiuni, însă cu o mai puțină repeziciune, deoarece se înfundase o supapă de siguranță și amicul nostru Y încetinise mersul normal, cînd deodată simțim că ni se îngreuiază respirația.

Imediat ne-am adus aminte de observațiunile învățaților, cari spun că pămîntul e înconjurat de o bandă de atmosferă și că trecînd peste această bandă, nu se mai găsește oxigenul,

astfel că nu mai poate vieţui nici o fiinţă. O groază ne cuprinse pe toţi ; prietenul Y, ca unul învăţat ce era, ştia că viaţa omului se poate întreţine cîtva timp inhalînd oxigen şi în acest scop ne preparasem cu cîteva baloane de oxigen şi imediat ni le puserăm la îndemînă, ca la un caz extrem să ne servim de ele. Dar şi în această privinţă avurăm ocaziunea a ne convinge de netemeinicia învăţăturilor de pe Pămînt, deoarece n-am făcut uz de ele nici pînă în prezent, ceea ce denotă sau că noi în călătoria noastră ne obişnuiam numaidecît cu diferitele gaze ce întîlneam, sau că telescoapele învăţaţilor pămînteni, arătau atmosfera întocmai ca telescopul prin care privisem eu ca copil Luna pe bulevard.

Încetul cu încetul începurăm a ne obişnui complet, ba încă ceva mai mult, priveam împrejurul nostru şi pentru ca spectacolul să fie mai grandios, profitînd de faptul că treceam prim umbra Pămîntului dădurăm drumul proiectorului electric.

Deodată ni se prezentă ochilor o feerie ca prin basme, o lumină strălucitoare, însoţită cu zgomotul provocat de mersul balonului, ne da impresia unei iluzii, ca şi cum am fi călătorit într-un tren fulger. Trecuse 5 ore de cînd mergeam şi cînd voirăm să consultăm aparatele văzurăm cu tristeţă că ele nu ne mai puteau folosi la nimic deoarece înţeleniseră pe loc.

Însă nu ne descurajarăm, precum nici nu ne prea mirarăm. Tot ceea ce ştiam acum, era că călătoream de şase ore în direcţia nord-vestică, după cum ne arăta ceasul şi busola, singurele aparate de cari ne mai puteam servi.

Într-atîta ne obişnuisem, încît începurăm a glumi care mai de care mai bizar şi făcîndu-ni-se foame, după ce-am alimentat motoarele şi am regulat totul, am întins o masă ce cu adevărat cred că nu mai văzuse acea atmosferă. Închinarăm cîte un păhăruţ de coniac, pentru reuşita călătoriei noastre, şi entuziasmul atinse culmea, cînd mai ales ami-

cul X desfundă o sticlă de bere și după ce-i goli conținutul în paharele noastre, zise, aruncînd sticla pe fereastra nacelei : chiar dacă voi sparge capul vreunui pămîntean, sînt asigurat că nu mă poate da în judecată.

O săptămînă întreagă, mersul călătoriei noastre nu fu tulburat de nimic. Răsfoind niște cărți, ca să mai îmi treacă de urît, citesc un pasagiu, și deodată dădui o exclamație de groază. Ce era ? Se spunea acolo că prin spațiul acela ceresc, pe acolo pe unde călătoream noi, se plimbă fărămituri de prin alte planete, comete cu cozi lungi și alte năsbîte, deci de aici înainte ne așteptam din moment în moment să ne întîlnim cu vreo astfel de bazaconie și în consecință luarăm toate măsurile posibile. Stinserăm imediat proiectorul pentru ca să vedem mai bine acei bolizi, stele căzătoare, sau cum naiba le mai zic, căci se spune că cad cu o iuțeală așa de mare, încît se aprind și nu ne-ar fi fost nouă de altceva, dar cum pluteam și noi cu o repeziciune așa de mare, Doamne păzește de vreo ciocnire, că apoi, vai de capul nostru.

Am telegrafiat postului nostru de pe Pămînt (telegraf... fără fir) și ni s-a răspuns că nu s-a observat de către învățați, nimic pînă acum pe cer.

Aproape ne liniștisem și chiar începusem să ne plictisim, cînd o zguduitură puternică se produse în foișorul meteorologic și nu mult după aceea busola și ceasurile nu mai funcționau. Mare ne fu mîhnirea, căci de acum înainte nu mai puteam calcula timpul, nici nu mai știam în ce parte m' geam ; cît despre întuneric, nu se mai pomenea. Ne țineam pe cît puteam, după Lună, înaintînd cu repeziciune în spațiul luminat de soare, lumină care din ce în ce devenea mai orbitoare și dacă n-am fi fost prevăzuți cu perdeaua de apărare, la sigur că am fi orbit cu toții.

Încă un lucru curios am observat : de aci înainte ne-a fost imposibil să mai cîrmim balonul, toate sforțările noastre rămîneau zadarnice, căci direcția ce urma balonul era

către Lună, ceea ce ne făcea a crede că poate intrasem în sfera de atracție a Lunei și iar grija noastră ca nu cumva la un moment dat să ne pomenim striviți de Lună.

Tocmai în urmă am aflat că fuseserăm văzuți de către locuitorii Lunei și cum aceia sînt foarte înaintați în învățături, posed niște energii cu cari ne-au atras spre dînșii. Căci cît despre ce eram noi, știau dinainte.

Ne mai liniștirăm nițel, deoarece nimic nu ne prevestea ceva rău pînă aici, fiind încîntați de faptul că tot mai trăiam, cu toată oboseala acestei extravagante călătorii și cu emoțiunile de tot felul ce le simțeam la cel mai neînsemnat lucru. Căldura Soarelui însă începu să devie de nesuferit și eram oarecum îngrijorați ca nu cumva să facă explozie gazul din balon, căci în cazul acesta s-ar fi nimicit tot planul nostru ; cît despre viața noastră nu ne era tocmai teamă r-un astfel de accident, deoarece posedam aparatul de salvare, care era gata de funcționare în orice moment.

Vedeam foarte bine de altfel că vom reuși să descindem în Lună deoarece acum o vedeam de-o mărime colosală și o distingeam complet.

Zic într-o zi în glumă prietenului Y : te pomenești că cei de pe Pămînt ne-or fi văzînd.

Negreșit, îmi răspunse dînsul. Și adevărat, căci la întoar- : am citit într-un ziar că un astronom — al cărui nume scapă — a descoperit un nou satelit al Lunei.

Glumeam noi chip, ce era să facem, dar deodată ne po- nim că vine spre noi un val negru, mai negru decît întunecimile iadului ; nu știam ce să ne închipuim. Ba că o fi una, ba alta, pînă ce ne pomenim intrați în bezna asta de întuneric, care nu știu cît o fi ținut, vorba e că puțin ne-a păsat, căci imediat am dat drumul proiectorului și la drept vorbind ne-a folosit, apărîndu-ne de lumina și căldura Soarelui, care devenise nesuferită și amenința să ne aprindă gazul în balon.

De la o vreme oboseala începu a ne doborî, căci de la plecare ne odihnisem foarte puțin și, mai de frică, mai de curiozitate, nu ne îndurasem să dormim mult, așa că tocmai atunci cînd era nevoie să fim cu ochii în patru începeam a ne moleși.

Dintre toți, prietenul Y, deși mai robust ca noi, totuși oboseala îl ajunsese mai mult, încît fu biruit de un somn din care nu-l mai puteam deștepta. Noroc că mai învățasem eu niței conducerea motoarelor. Oboseala însă ne doborî și pe noi și simțeam amîndoi cum somnul ne luă în brațele sale. Ne dam însă bine seama de toate, cînd deodată balonul începu a se clătina în dreapta și în stînga, o amețeală ne cuprinse, pe mine și pe amicul X, apoi o moleciune completă, pînă ce pierzîndu-ne cunoștința, nu știm ce s-a întîmplat cu noi, decît deșteptîndu-ne ne-am pomenit în mijlocul unor persoane ce ni s-a părut de o făptură cam ciudată și cu o fire deosebită, care prin diferite gesturi ne-au făcut a înțelege că am ajuns în Lună și că ne aflam printre locuitorii ei, cari numai rău nu ne puteau vrea, după semnele ce ne dădeau a înțelege.

SOSIREA ÎN LUNĂ. PRIMIREA DE CĂTRE LOCUITORII EI. DESCRIEREA ȘI OBICEIURILE LOR.

Ce se întîmplase? Cum am spus, oboseala rînd pe rînd ne doborîse tocmai în momentul cînd intrasem în sfera de atracțiune a Lunei, care după cum ne-am convins este foarte prietenoasă către orice corp străin ce intră în ea.

Zguduitura ce simțisem era rezultatul acelei întîmplări și cum fusesem văzuți de către locuitorii Lunei, eram sub stăpînirea unui puternic curent, îndreptat de dînșii către noi, fiindu-i imposibil balonului a se depărta de el, prin diferite evoluțiuni atmosferice, ce noi nu le-am putut observa din

cauza somnului, am descins în Lună, coborîndu-ne pe terenul ei, fără nici un pericol sau stricăciuni.

Multe lucruri am fi putut afla și ști, dar cum nu le înțelegeam graiul și cum timpul șederii a fost prea scurt, ne vom mărgini la o mică descriere pe scurt din toate cîte am văzut.

Deșteptați din somnul nostru, primul lucru ce-am făcut a fost căutarea balonului pe care l-am aflat în apropiere de noi, în cea mai perfectă stare, umflat, însă nu căta a se înălța, ci stătea liniștit, ca un cal înșeuat ce-și așteaptă călărețul.

Mare ne fu mirarea cînd văzurăm că în loc să călcăm pe pămînt, cum sperasem, călcam pe argint și nu ne săturam privind acest metal atît de prețios pe Pămîntul nostru și care acolo forma elementul din care se compunea planeta.

Nu mă putui stăpîni și spusei amicilor mei că dacă din întîmplare Luna s-ar întîlni vreodată cu pămîntul nostru, cu siguranță că oamenii, în 24 de ore, ar preface-o în monetă și în juvaieruri prețioase.

După ce ne-am mai întremat de oboselile călătoriei am început — pe cît ne-a fost posibil — de-a vizita și explora ceea ce timpul și mijloacele ne-au permis.

Locuitorii ei, foarte politicoși, ne-au pus la dispoziție tot ce-au crezut dînșii că ne pot fi de folos, dîndu-ne explicațiunile posibile la tot ceea ce doriam să știm.

Astfel la dînșii este numai un singur sex; nu știu cum l-or fi numind ei. Pot spune că se aseamănă foarte mult cu sexul nostru bărbătesc, cu deosebire că nu au mustăți și barbă ; în loc de îmbrăcăminte ei au un fel de pojghiță de argint ce cu timpul se îngroașă și după care se poate deduce că trebuiesc a fi foarte bătrîni.

Numărul lor nu e mare ; ca o aproximație pot spune că nu întrec suma de o mie.

Nu mănîncă decît o dată pe lună și luna lor trebuie să fie foarte lungă, căci în intervalul cît am stat la dînșii, noi

trebuie să fi mîncat mai bine de două sute de ori, pe cînd dînşii numai o singură dată, iar alimentele lor se compun dintr-o făină ce şi-o prepară dînşii din argint, neavînd nevoie de nici o băutură.

Dacă n-am fi avut chibzuinţa de a ne aproviziona cu de-ale mîncării şi cu apă, apoi cu toate că scăpasem pînă aci cu viaţă, dar acolo muream cu siguranţă de foame.

Vecinii noştri s-au mirat foarte mult de această particularitate a noastră — mîncarea — şi după acest lucru şi-au făcut dînşii convingerea că planeta noastră — Pămîntul — trebuie să fie foarte mare căci, ne spuneau dînşii, cum sîntem noi de numeroşi, dacă am fi locuit pe o planetă mai mică, am fi mîncat-o de mult.

Asemenea s-au mirat cînd le-am spus că la noi sînt două feluri de oameni, adică bărbat şi femeie şi nu puteau înţelege de ce ar necesita acest lucru, căci la dînşii nu se nasc nici nu moare nimeni.

Sînt însă foarte bătrîni şi nu-şi mai pot aduce aminte de proveniența lor acolo, dar cea mai mare parte din ei, cred că au ieşit din interiorul lunii în timpul vreunui accident al corpurilor cereşti.

Toţi se cunosc perfect unul cu altul, trăind în cea mai completă armonie, fără a cunoaşte ura, invidia, sărăcia, bogăţia, etc. etc., atîtea pacoste, ce ei se mirau foarte mult auzind că se obişnuiesc pe la noi.

Ne plictiseau aproape cu atîtea întrebări ce ne tot făceau şi arătau foarte curioşi de a şti toate amănuntele existenţei noastre. Dar nimic nu i-au impresionat aşa de mult ca faptul că noi sîntem de două sexuri şi toţi în genere şi-au arătat părerea de rău că n-am adus cu noi, barem un singur exemplar din celălalt sex.

Cu toate că le-am explicat pericolele ce ar putea avea cu el — adică cu femeia — totuşi nu i-am putut mîngîia decît cu promisiunea dată pe cuvîntul nostru de onoare, că la o

a doua excursiune, ce vom mai face-o în curînd, vom aduce cu noi şi cîteva exemplare din celălalt sex.

Alte soiuri de vieţuitoare nu există în planeta lor şi cînd le spuneam că la noi sînt o mulţime de vieţuitoare, care parte din ele le mîncăm, iar de altele ne servim în diferite moduri şi împrejurări, ne-au arătat cel mai adînc dispreţ, dojenindu-ne de tirania ce păstrăm fraţilor noştri, căci ne spuneau dînşii, dacă toţi locuim într-o planetă, sîntem fraţi.

În colo nu se prea mirau de noi, deoarece ei posed nişte adevărate telescoape, cu cari ne pot privi foarte bine, atît că nu ne prea ştia rostul mişcărilor şi obicciurile noastre.

Dînşii trăiesc într-o comunitate, perfect organizată şi care este departe a şi-o putea închipui vreun locuitor al Pămîntului nostru.

La dînşii nu se cunosc somptuoasele clădiri pentru locuit, ca la noi ; trăiesc sub cerul liber şi fără nici un conducător.

Nu există nici un fel de instituţiuni, precum nici nu au nevoie de ele.

N-au nici un conducător, pentru faptul că n-ar avea ce conduce ; toţi conducînd-se după voinţă. Acum locuiesc aici, mai tîrziu în partea opusă şi aşa mai departe, fără a fi supăraţi şi fără a călca dreptul de proprietate al cuiva.

N-au biserici, nici nu cunosc nici o religie, însă moravurile lor constituie cel mai desăvîrşit cult.

N-au şcoli pentru că nu s-ar putea găsi printre dînşii unul care să ştie mai mult ca ceilalţi.

N-au trebuinţă de tribunale şi alte instituţiuni judecătoreşti neavînd ce fura unul de altul, precum în cazul acesta nu le trebuiesc localuri pentru închisori şi păzitori.

N-au nevoie de armată şi nici nu cunosc faptele războinice, nici n-au idee de formaţiuni de state şi cuceririle lor. Asemenea nu cunosc nici un fel de armă sau instrument, care ar putea pricinui vreun rău.

Nu ştiu meserii sau comerţ de unde le lipseşte şi moneta.

Toată îndeletnicirea lor este astronomia — după cum am observat noi. Cunosc rostul tuturor planetelor și proveniența diferitelor energii și curenți atmosferici, știind timpul cînd sînt în acțiune și locul pe unde trec, așa că de unele se servesc ca mijloace de locomoțiune.

Pentru a merge de la un punct la altul, așteaptă momentul propice al trecerii cutărui curent și prin dibăcia lor, se preumblu cu cea mai mare repeziciune, dîndu-mi impresia Căciulei fermecate din basmele noastre.

În diferitele noastre plimbări, am avut ocaziunea de mi s-a întipărit bine în minte modul cum întrebuințau curenții. Astfel dacă voiam să călătorim într-o parte oarecare, ne așezam cu fața înspre partea de unde avea să vie curentul și la data hotărîtă îl simțeam ; era întocmai ca un vînt cald de primăvară, și mai înainte de a ne da seama, eram ajunși la destinație și opriți, deoarece, în acel punct, curentul sau își oprea singur drumul, sau era meșteșugul locuitorilor Lunei, căci totul părea mai mult un vis.

Posed încă o mulțime de instrumente optice, departe însă mult de ale noastre, dar nu le-am putut înțelege nici modul întrebuințării și nici felul construcțiunei lor.

Ne-am mirat mult de observațiile ce obțin cu ele, căci dînșii cu ajutorul lor au oarecari idei despre Pămîntul nostru și tot prin ajutorul acestor instrumente, ne-au văzut la venirea noastră, fără de care nu garantam ușurința cu care am ajuns, căci după cum se știe, dînșii prin diferiți curenți, ne-au atras spre ei ne-au ferit de o mulțime de accidente, ce desigur că am fi avut fără ajutorul lor.

În măsura cunoștințelor ce posed asupra curenților atmosferici, dînșii se căzneau de mult a stabili o comunicație între planeta lor și a noastră.

Nereușind și găsind imposibilă venirea lor la noi, se căznesc în continu a ne atrage pe noi — locuitorii pămîntului

— către dînşii şi venirea noastră la dînşii, pînă ce nu le-am explicat-o noi, au socotit-o ca rezultatul îndelungatelor experienţe şi munci, ce depun în acest scop.

De aci m-am convins asupra întinselor cunoştinţi ce posed şi sînt sigur că cu timpul vor reuşi, în neobosita lor muncă, de-a ne atrage după voinţa lor în Lună.

Şi pentru a da o probă despre cele spuse, apoi oricine să-şi amintească despre acele persoane, cari noaptea se scol fără voinţa lor şi se simt atraşi spre Lună. Nu sînt altceva decît rezultatul încercărilor din Lună şi cari îndată ce vor dobîndi un curent mai puternic vor reuşi ca fără voinţa noastră să ne transporte la dînşii.

Ca buni prieteni, ce ne deveniseră, i-am sfătuit cîteva lucruri în această privinţă şi anume :

Cînd vor reuşi să primească vizita celor de pe Pămînt să fie cu cea mai mare băgare de seamă la întoarcerea lor şi să-i percheziţioneze cu atenţiune, deoarece, le-am explicat, că elementul din care se compune planeta lor, la noi pe Pămînt constituie o materie preţioasă şi dacă nu vor asculta de sfaturile noastre, s-ar putea pomeni într-un timp, că n-ar mai avea planetă şi în acest caz nici unde locui fiind siliţi a se muta cu chirie în vreo altă planetă.

O dată cu aceasta ne-am căznit, pe cît ne-a fost posibil, a le descrie părţile primejdioase lor şi modul cum ar putea să se păzească cînd vor fi ameninţaţi, încredinţîndu-i că locuitorii Pămîntului — adică semenii noştri — au nişte apucături foarte ciudate şi sînt foarte numeroşi, putîndu-se întîmpla cu timpul să le declare vreun război de cucerire şi cum planeta lor e foarte preţioasă nouă, nu s-ar lăsa pînă ce n-ar anexa-o Pămîntului, trebuind, în cazul acesta, să plătească tribut Pămîntului, de unde lipsindu-le moneda, ar fi nevoiţi să-şi ipoteceze planeta.

Cu cît trecea timpul cu atît mai mult ne împrieteneam şi zilnic făceam noi cunoştinţe, care mai de cari mai amabili şi mai binevoitori decît alţii.

Pe de o parte şi noi ne atrăgeam simpatia lor prin tot felul de lucruri. Aşa de pildă, aranjasem o serie de conferinţe cu explicaţiunile cele mai posibile, arătîndu-le o mulţime de ilustraţiuni, după cari îşi puteau face idee relativ la modul existenţei noastre.

În schimb şi dînşii ne-au purtat peste tot locul explicîndu-ne amănunţit tot ceea ce doream să ştim.

Astfel pe o parte a Lunei, care este de formă sferică, terenul ei este foarte moale şi chiar cam căldicel, lucru ce împiedică pe oricine a o traversa pe acolo. Întrebîndu-i asupra cauzei acestui fenomen, dînşii ne-au spus că într-un timp, e mult de atunci, s-au pomenit pe negîndite, c-un musafir de-o mărime colosală, răspîndind în jurul său o căldură nesuferită. Nici pînă astăzi dînşii nu-şi pot da seama de ce-a fost şi de unde a venit, atît că cu timpul s-a îngropat în locul acela, devenind în starea văzută de noi.

În această privinţă dînşii îşi dau diferite păreri, sperînd, acum, în posibilitatea de-a răsări din acel loc vreun fel de sex femeiesc, cum au auzit că se află la noi.

De la punctul acela înainte se află un fel de mină de unde dînşii îşi scot praful din care îşi prepară alimentele totdeauna în acelaşi fel. Cu scoaterea prafului şi prepararea lui, se ocupă fiecare personal; cît despre modul nutriţiunei, el pare a servi mai mult la îngroşarea pojghiţei, cu cari sînt îmbrăcaţi pe dinafară, decît la întreţinerea organismului, ce pare a nu avea trebuinţă de alimentaţie.

După aceasta am vizitat locul de unde cred dînşii că au provenit. Este un fel de groapă colosală, al cărui fund nu

se zăreşte, şi de unde iese un fel de fum de o culoare roşie ca purpura.

Am vrut să ne apropiem de marginea acestei gropi, însă am fost reţinuţi de dînşii, foarte stăruitor, de unde ne-am bănuit că dînşii sau au vreun fel de groază de acest loc, sau că-l consideră ca un loc divin, ferindu-se a se apropia de el, din cauza cultului ce i-o fi păstrînd.

Părăsind acest loc, ne-am îndreptat către partea opusă, vizitînd partea cea mai interesantă. În partea aceea terenul Lunei aste atît de neted şi lucios întocmai ca o oglindă, avînd o întindere colosală. Într-însul se oglindesc o mulţime de planete prin dreptul cărora se preumblă Luna.

Din toate aceste planete, Pămîntul nostru se oglindeşte cel mai mult, reflectîndu-şi văile, munţii şi mările.

Tot pe această cîmpie am descins şi noi, pentru faptul că aci îşi au dînşii instalate toate aparatele şi instrumentele asemănîndu-se cu o universitate, unde se strîng pentru a studia împreună astronomia, singura lor ocupaţie.

Am mai vizitat şi văzut încă o mulţime de lucruri, dar nefiind de-o importanţă tocmai mare şi cum cadrul acestei descrieri nu ne permite, trecem peste ele.

Timpul însă trecea cu o repeziciune uimitoare, proviziile noastre scădeau văzînd cu ochii şi devenisem foarte îngrijoraţi, cu atît mai mult cu cît nu ştiam dacă întoarcerea ar fi fost tot atît de favorabilă ca venirea.

Noi am fi vrut cu plăcere să mai rămînem, dar ce ne-am fi făcut fără alimente ? De aceea începurăm a ne pregăti de plecare.

Vestea plecării noastre i-au întristat foarte mult şi toţi ne încuraja, asigurîndu-ne că întoarcerea noastră se va face în condiţiunile cele mai bune, căci curentul lor ne va conduce în timpul cel mai scurt şi fără pericol.

În acest scop dînşii s-au înţeles între ei, pentru a da o serbare în onoarea plecării noastre şi cum li se apropia şi lor timpul de a mînca, au ales această dată, astfel o dată cu serbarea să poată avea loc şi un grandios banchet.

Ne-am preparat şi noi cele mai gustoase mîncări, pentru a ne hrăni din belşug, ştiind că în timpul întoarcerii nu ne prea puteam ocupa aşa mult cu prepararea mîncării, mulţumindu-ne cu o hrană uşoară.

Data serbării şi a banchetului se nimerise însă, tocmai în timpul întunecos, adică noaptea, căci uitasem să vă spun că şi la dînşii există ziuă şi noapte, însă foarte lungi. Necunoscînd focul sau vreun alt mod de iluminat, locuiesc numai pe partea iluminată, fugind încontinu de întuneric, căutînd să amîne totul pentru timpul cînd va fi iluminată cîmpia de studiu. Căci de altfel, în alt loc nici n-ar fi avut farmec serbarea, mai cu seamă că tot aci staţiona şi balonul.

Însă cum pentru noi timpul era preţios, ne-am opus la aceasta încunoştiinţîndu-i că acest inconvenient îl vom înlătura noi prin faptul că vom ilumina serbarea cu proiectorul nostru şi serbarea avu deci loc la data hotărîtă fără să o mai amînăm.

Începînd cînd mai era puţină lumină, nu se simţi imediat nevoie de proiector, dar peste puţin totul intrînd într-o întunecime mormîntală, prietenii noştri aşteptau cu curiozitate să vadă efectul meşteşugului nostru, care de altfel nu întîrzie de loc.

Pornind motorul am dat drumul curentului şi-n acelaşi timp izbucni o lumină strălucitoare care uimi foarte mult pe vecinii noştri, felicitîndu-ne în modul cel mai călduros de deşteptăciunea ce arătam.

Ne rugară chiar cu stăruinţă să le lăsăm proiectorul cu toate accesoriile lui, însă le-am explicat că nu le-ar fi folosit mult timp, de oarece n-aveau nici un fel de combustibil pentru alimentarea motorului.

La serbare au luat parte toţi fără excepţie şi începutul ei a fost anunţat de sunetul produs de un curent, care prin meşteşugul lor, se asemăna cu o muzică, părînd că ascultăm o orgă de pe Pămînt.

Rînd pe rînd au urmat după aceasta diferite surprize şi distracţii atît din partea lor cît şi din partea noastră, rămînînd cu toţii pe deplin mulţumiţi de reuşita serbării.

În urmă a avut loc banchetul, la care asemenea au participat cu toţii şi seria toasturilor — lucru necunoscut la dînşii — am deschis-o eu printr-un frumos discurs, în care prin diferite semne, gesturi şi exclamări, le-am mulţumit pentru dragostea ce ne-au arătat, cum şi pentru buna ospitalitate, rugîndu-i să întrebuinţeze toată dibăcia pentru a ne coborî fără pericole pe Pămînt.

Ne-au răspuns şi dînşii, după cum au putut, asigurîndu-ne de simpatia lor, rugîndu-ne cu cea mai mare stăruinţă, să-i mai vizităm din cînd în cînd, scuzîndu-se că nu ne pot întoarce vizita, amintindu-ne cu această ocazie, de-a nu uita să aducem cu noi barem un singur exemplar din sexul celălalt — femeia.

Imediat după terminarea serbării am început să aranjăm plecarea. În acest scop am făcut o minuţioasă examinare tuturor aparatelor şi după mai multe probe şi unele mici reparaţiuni, totul fu în cea mai completă regulă, putînd avea loc plecarea.

După aceasta, amicii noştri ne dădură oarecari explicaţiuni, între care şi aceea, ca în tot timpul întoarcerii să căutăm a ne ţine în umbra Pămîntului, deoarece curentul ce dînşii vor face să ne călăuzească îşi pierde din energie prin spaţiul iluminat.

Începurăm a ne lua rămas bun de la vecinii noştri, cari erau foarte mîhniţi din cauza plecării noastre şi ce-i drept, noi eram mult mai mîhniţi părăsind această planetă unde domnea *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte*,

precum şi tot timpul cît am mai stat nici un nor de mîhnire nu ne-a tulburat ca la noi pe Pămînt cînd în orice moment eşti expus deşertăciunilor lumeşti.

Ne miram însă de poziţia fixă a balonului, care, deşi umflat în regulă, stătea cu toate acestea liniştit.

Amicii noştri ne scoaseră numaidecît din această nedumerire, căci imediat ce ne-am suit în nacelă, şi le trimiserăm ultimul adio, prin iscusinţa lor, simţirăm o mică zguduitură şi balonul ca şi o săgeată începu să spintece spaţiul, în linie orizontală, la o înălţime foarte mică de terenul Lunei.

Nu pot preciza cît timp am traversat suprafaţa Lunei cînd am ieşit din sfera ei de acţiune, deoarece pînă să ne dăm seama intrasem deja în spaţiul universal, simţind cum eram conduşi de curentul despre care vorbirăm, şi cum acum călătoream cu o iuţeală mult mai mare ca la venire.

Începu a se vedea Luna ca şi la venire însă din ce în ce mai mică şi aproape nu ne mai venea a crede dacă cu adevărat veneam din ea, unde petrecusem atît de bine.

Nici o dificultate n-am avut în tot timpul întoarcerei afară de grija ce duceam faţă cu împuţinarea alimentelor, care s-au şi isprăvit mai înainte de sosire, însă ne-am servit în acest scurt timp de pilulele unui medic, prieten al amicului Y, cari ne-au înlocuit cu succes hrana.

Cînd am crezut că parcursesem jumătate cale, am telegrafiat celor de pe Pămînt, de la postul nostru, anunţîndu-le întoarcerea, primind răspuns că tocmai se împlinise un an de la plecarea noastră, şi erau oarecum îngrijoraţi de soarta noastră.

Intrînd în sfera de atracţiune a Pămîntului, am oprit mersul la o parte din motoare, punînd în mişcare aparatul de coborît, care a funcţionat perfect.

Totuşi ne temeam ca nu cumva împrejurările să facă a ne coborî în vreo parte a Pămîntului locuită de canibali, sau

în vreun ocean ; însă iscusința amicului Y ne-a ferit de aceste pericole, scoborîndu-ne în același punct de unde plecasem, triumfînd astfel ideea de a călători în Lună și sacrificîndu-mi curiozitatea de a ști ce este în ea și cum este făcută.

Pe lîngă aceasta am avut grijă, la plecarea din Lună, de ne-am aprovizionat — cu permisiunea vecinilor noștri — cu o însemnată cantitate de argint, care ne va permite de aci înainte a duce un trai mai lesnicios, din faptul că argintul l-am vîndut cunoscutului bijutier :

THEODOR RADIVON

Furnizorul Curții Regale

București — Bulevardul Elisabeta — București

De unde trebuie să aflați că aceasta este cauza de sînt atît de ieftine bijuteriile acestei firme, precum și neîntrecuta lor calitate.

Eu personal, am prins însă un gust foarte mare de călătorii, încît de abia sub impresia acestei călătorii și deja a început a-mi veni dorința de a vizita Soarele, grandiosul nostru astru ce ne încălzește și ne luminează.

Găsesc deocamdată imposibilă această realizare — nu de altceva, dar căldura și lumina lui, acești doi factori, mă împiedică a cugeta mai departe, rămînînd pe deplin satisfăcut de rezultatul acestei prime călătorii.

Așa îi merge totdeauna omului cînd îi vine norocul în ajutor !

ALEXANDRU MACEDONSKI

Cu toată risipa de explicaţii aproape didactice, Oceania-Pacific Dreadnought *purcede mai curînd din* Povestirile crude *ale lui Villiers de l'Isle-Adam, decît din „călătoriile extraordinare" ale lui Jules Verne (chiar dacă întîlnim vagi ecouri din* Un oraş plutitor *şi* Insula cu elice). *Cînd nava uriaşă provoacă un adevărat seism economico-social, aducînd omenirea la un pas de catastrofă, înţelegem că autorul a urmărit nu să aducă elogii progresului tehnico-ştiinţific, ci să avertizeze asupra urmărilor lui, în societatea care transformă orice sclipire a minţii într-un mijloc de înavuţire rapidă şi nesigură. De altfel, cam în aceeaşi perioadă, Macedonski scrie şi piesa* Le fou ? (Nebunul ?), *dovedind înţelegerea mecanismului speculaţiilor financiare de anvergură.*

În desfăşurarea fabulei, cîteva anticipaţii trec aproape neobservate : bulevardele rulante, condiţionarea temperaturii şi a aerului, televiziunea globală... Aceasta din urmă („mari şi limpezi oglinzi în care (...) se resfrîngeau (...) numeroase serii de privelişti de pe diferite părţi ale pămîntului, a căror înfăţişare furată de electricitate era dusă în acele oglinzi, fără ca formele şi culorile lor adevărate să fi suferit o cît de mică schimbare") este o evidentă perfecţio-

nare a „invenției" lui Macedonski din Palatul fermecat, *narațiune publicată cu treizeci de ani în urmă în „Literatorul" („o colosală oglindă (...) combinată astfel, încît, la fiecare două minute înfățișa într-însa cîte un tablou: aci o scenă din viața reală, aci o priveliște a naturii"). Într-o notă de subsol la un „Jurnal de lector"* ★, *Perpessicius contestă interpretarea lui Tudor Vianu din studiul introductiv la* Alexandru Macedonski, Opere, III. Nuvele, schițe și povestiri: *„pînzele cinematografiei ce te trec mările și oceanele" nu pot fi ale primei versiuni, din 1881, a* Palatului fermecat". *Argumentul este că pe atunci nu existau decît aparate de proiecție primitive ca phenakitiscopul, stereoscopul, zootropul etc., invenția fraților Lumière datînd abia din 1895. Dar de ce n-ar fi putut Macedonski să prefigureze născocirea cinematografiei, așa cum avea să facă și cu televiziunea — după cum recunoaște chiar semnatarul notei? Mai ales că scriitorul plasează cîteva notații revelatoare: „Într-un mod cu desăvîrșire natural", „oceanul ce rostogolea valurile sale gigantice", „tabloul viu și însuflețit"...*

Dacă Oceania-Pacific-Dreadnought *este cea mai elaborată fantezie anticipatoare macedonskiană (Adrian Marino o consideră, pe drept cuvînt, pătrunsă de spiritul „a ceea ce se numește astăzi* science-fiction" ★★, *opera scriitorului include și alte „paradoxe și utopii științifice", cum și-a intitulat el un manuscris inedit. Nicu Dereanu, din nuvela cu același nume, a inventat „mișcarea prin mișcare", alternativă mai mult lingvistică a iluzoriului* perpetuum mobile *și vrea s-o aplice la locomotive. Pandele Vergea trăiește* Intre cotețe, *obsedat de ideea încrucișării diferitelor specii*

★ Revista Fundațiilor Regale, Anul XI, octombrie 1944, nr. 10.

★★ Studiu introductiv la *Al. Macedonski, Opere I,* Editura pentru literatură, București, 1966.

de păsări. Sub Vraja lunei, *Bucureștiul apare transfigurat, cu o arhitectonică grandioasă.*

Dar Macedonski este el însuși un Nicu Dereanu sau un Pandele Vergea, lansîndu-se într-o suită de teorii și proiecte himerice. „Mișcarea prin mișcare" l-a obsedat destul pentru a crede că a găsit soluția căutată de toți profeții diletantismului științific. Considerînd greșite concluziile din manuale, el emite noi ipoteze privind constituția materiei, eterul, natura electricității și a luminii, mecanica cerească, pluralitatea lumilor locuite etc. Îl ispitesc și invențiile practice : un pistol cu aer lichid, un dispozitiv pentru navigația împotriva curentului, un aparat de stins coșurile... Cînd fiul său, Nikita, descoperă „sideful artificial", scriitorul își abandonează propriile planuri și începe o vastă campanie, convins că „dacă descoperirea va trece în domeniul industrial european, profitele vor fi incalculabile".

După cum reiese din manuscrisul amintit mai sus, Macedonski era îmbărbătat în aceste încercări febrile și haotice de exemplul unui veritabil poet-inventator : „...se va zîmbi și se va zice : Visuri de poet. Dar ce e cu aceasta ? Charles Cros nu era el poet, și totuși n-a fost cel dintîi inventator al fonografului ?" (La 30 aprilie 1877, Cros depunea la Academia de științe din Paris, în plic sigilat, descrierea amănunțită a paleofonului, un aparat menit „să înregistreze și să reproducă vibrațiile acustice" ; fonograful lui Edison a fost brevetat la 15 ianuarie 1878 și semăna leit cu paleofonul, în afara materialului folosit pentru înregistrarea sunetelor.) Macedonski s-ar fi putut referi și la alte invenții ale poetului francez, una dintre ele — pe care o bănuim a fi mai mult o legendă — oferindu-i un prilej de meditație și, poate, de acțiune împreună cu Nikita. Se știe că maestrul împărțea cu generozitate așa zise pietre scumpe. Erau ele simple strasuri, sau rezultatul unor experiențe nu prea fericite, după cum sugerează Adrian Marino în Viața lui Alexandru Mace-

donski, *referindu-se la un pasaj din* Paradoxe și utopii științifice *și la episodul cu „safirul" sfărîmat în buzunarul unui discipol? Oricum, Cros efectuase cercetări în această direcție. Emile Gautier susține chiar că unul dintre prietenii poetului avea cîteva mici rubine sintetice, primite în dar.*

Macedonski repetă cumva destinul lui Charles Cros și în incursiunile sale pe tărîmul anticipației. Oceania-Pacific-Dreadnought *e o satiră la fel de „patentă și demonstrativă"* * *ca* La science de l'amour (Știința amorului) *sau* Le journal de l'avenir (Ziarul viitorului), *punîndu-ne astfel în fața unui violent paradox: scriitorul convins că invențiile lui vor revoluționa universul, pare nereceptiv la promisiunile științei și tehnicii moderne, de îndată ce se întoarce la uneltele sale. Cum să ne explicăm această disociere — și cînd să-i acordăm credit lui Macedonski? Atunci cînd emite noi teorii astronomice, arătîndu-se convins de adevărul lor absolut, sau cînd îmbrățișează agnosticismul, în* Astronomie :

„Prin legi ce sînt bazate pe calcule profunde
Rațiunea omenească Eureka a strigat
Crezînd a înțelege neînțelesul haos,
Dar a văzut îndată că n-a aflat nimic" ?

Atunci cînd își exprimă admirația față de „recordul înalt" al lui Aurel Vlaicu, sau cînd ricanează, în L'Homme-Oiseau (Omul-pasăre) :

„Pour son cent vingt à l'heure, et pour ce qu'il endure,
J'y vais de mon sonnet, seulement, si ça dure,
Les records vont, bientôt, en faire un brave oison".

(„Pentru cei o sută douăzeci pe oră ai săi, și pentru ceea ce îndură,

* Perpessicius, op. cit.

I-am închinat sonetul; numai că, dacă asta mai durează,
Recordurile vor face curînd din el un brav guguman") ?

Concluzia cea mai nefericită ar fi că aceste nepotriviri trădează, de fapt, lipsa oricărei convingeri. Pentru că Macedonski era sincer în ambele ipostaze, care fac sensibilă continua lui pendulare între realitate şi himeră. Printr-un nou paradox, imputabil acestei personalităţi complexe şi contradictorii, visul generos pare să fie circumscris la sfera invenţiilor şi a teoriilor „ştiinţifice", poetul rezervîndu-şi luciditatea necruţătoare pentru operele de ficţiune. De aceea, „mişcarea prin mişcare" şi steamerul gigantic sînt pur şi simplu abandonate, după ce şi-au îndeplinit misiunea de a întreţine o clipă efervescenţa gîndirii macedonskiene, în vreme ce Nicu Dereanu moare de mizerie, iar Oceania-Pacific-Dreadnought este aruncat în aer de bogăţaşii ale căror privilegii le periclitase.

oceania—pacific—dreadnought

Era în ajunul anului 1952, iar vasul uriaş, acel Dreadnought al Păcii, pe care înalta finanţă franco-anglo-americană îl pusese de vreo douăzeci de ani în executare, trebuia în curînd să fie împins afară din matca în care fusese lucrat, în apele Oceanului. Cu adevărat, prin grai şi prin ziare, se mai zvoneau încă critici cu privire la opera de necrezut a cărei înfăptuire se urmărea. Dar mulţumită celor două miliarde ce fuseseră cerute de la publicul lumei întregi prin

subscriere de acțiuni, întovărășitele companii maritime se aflau în ajunul izbîndei lor.

Vasul pomenit nu era însă nicidecum o corabie, ci mai mult un fel de pod, pus pe o schelă de stîlpi de oțel, a căror înălțime era de peste cincizeci de metri de la suprafața mării. Se înțelege că stîlpii erau și ei legați între dînșii cu feluri de încrucișări de fiare și prin o întreagă încurcătură de împletituri și de garduri, dintre care unele erau tot de oțel iar altele de aluminium.

Între împerecherile dintre acești stîlpi, și la partea lor de jos, fuseseră înșurupate în lagăre de bile mari cît o ghiulea de tun roți cu spițele închise între puternice plăci metalice ce întocmeau deasupra acestor spițe un fel de cutii pline cu aer. Diametrul acestor roți avea o lungime de aproape douăzeci de metri. Numărul roților era socotit pe greutatea schelei și a podului plutitor pe care ea îl sprijinea, cît și pe întinderea acestui vas nemaipomenit încă și a cărui suprafață plutitoare întrecea pe a Parisului. De la zece metri mai sus de aceste roți, adică de la treizeci socotiți din fața mării, puternice plăci de fontă închideau jur împrejur vasul și întocmeau subsolul plutitorului pod. Cele mai înalte valuri neîntrecînd mai niciodată o înălțime de douăzeci de metri, apa se scurgea printre gardurile și împletiturile de oțel. În acest așa zis subsol al plutei fuseseră așezate numeroase uzine de producere a forței ce era distribuită la cele zece mii de motoare care puneau în mișcare roatele vasului. Pîntecoasele lui roți, sprijinite deasupra mării cum erau de aerul comprimat pe care-l purtau în ele, nu se cufundau în apă decît pînă la căpățînile lor.

Oricît de ciudat și de nou ar fi părut însă sistemul pe care vasul se rezema, el nu era nou. Încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, un inginer francez, cu numele de René Bazin, îl propusese și făcuse chiar mici încercări între Franța

și Englitera. Iuțeala lui, după cum demonstrase inginerul, nu putea decît să fie sporită prin faptul că roțile, neavînd linguri sau lopeți, urmau să alunece pe apă în loc să se lupte cu împotrivirea ei. Spăimîntătorul și minunatul Dreadnought al Păcii sleise însă întreaga producțiune a fierului după fața pămîntului, și ar fi rămas neisprăvit, dacă omenirea nu s-ar fi aflat tocmai atunci într-o eră de liniște și împăciuire, așa că societatea în comandită a vasului obținuse, fără multă greutate, de la mai toate statele puștile, săbiile, baionetele și tunurile ce rugineau de mai bine de zece ani prin arsenalele lor. Se înțelege iar că inginerii, arhitecții, cît și lucrătorii de peste tot, își găsiră acolo întrebuințarea timpului și răsplata largă a muncii lor.

Dar după ce acest uriaș chemat să lege continentele între ele, și pe care nici o furtună n-ar mai fi putut să-l clatine, după ce el se află într-o bună dimineață cu totul și cu totul gata, se începu atunci o altă lucrare. Pe nemărginita întindere a podului, cu care dacă voiai să te afli la nivel trebuiai să te urci pe dealurile învecinate, societăți de construcțiuni de case începură să ridice pe capete palate cu cîte un singur rînd, zidite din ușoara piatră ce se numește spumă de mare sau din aluminiu. Străde răsăriră astfel ca din pămînt. Bulevarde și piețe largi se deschideau, cînd într-o parte, cînd în alta a noului oraș, iar grădini și parcuri întocmite din pămînt, anume adus în acest scop, și printre care curgeau rîulețe de apă limpezi, se înavuțiră în grabă cu copaci, mutați acolo cu ajutorul celor mai de pe urmă plăsmuiri științifice, și ale căror rădăcini străbăteau în solul unde erau cuprinse de vase de cîte opt metri adîncime, și le și mai prelungeau chiar fundurile în cîte o parte și în alta cu cîte alți șase sau opt metri. Negreșit că aceste societăți mai cheltuiră și ele două miliarde cu clădirea și întocmirea orașului, și acum, cam pe la sfîrșitul anului 1952, apocalipticul Dreadnought

sprijinea pe nesfîrşita lui pădure de stîlpi adevărata Capitală a mărilor şi oceanelor.

Dar era admirabil că această Capitală era înconjurată cu cheiuri pe care le înveseleau boschete de trandafiri înfloriţi şi le umbreau castani. Cît despre oraşul în sine, el mai cuprindea afară de grădini şi monumente, lungi docuri pentru mărfuri şi cereale.

Tot în el se întîlneau apoi grajduri şi magazii pentru felurite animale ce aveau să fie duse de la o lume la cealaltă. Teatre şi cafenele, restaurante şi baruri, cinematografe, tîrguri şi panorame, cazinouri pentru jocurile de noroc, cît şi săli de baluri şi de alte petreceri, se aflau în tot mai toate suburbiile oraşului ; apartamentele şi odăile erau închiriate cu luna, cu săptămîna şi chiar cu ziua, şi luxul şi confortul lor atingeau cea mai înaltă culme. Un milion de pasageri putea, în sfîrşit să fie în cuprinsul acestui Dreadnought, cu totul la largul lui.

Dar pasagerii, ce se înscriseseră încă cu trei luni înainte de ziua hotărîtă pentru plecarea vasului, trecuseră cu mult de un milion şi se prevedea că atunci cînd el se va urni din loc, îmbulzeala ce va fi pe stradele lui va fi deopotrivă cu cea a Parisului. Fiindcă însă bulevardele, cît şi toate celelalte strade mai largi, fuseseră secţionate pe mijloc în întinderea lor, şi întocmite astfel că o parte a fiecăruia să se mişte într-o direcţiune şi cealaltă în alta — ele avînd dedesubtul lor roate ce alunecau pe şine aşezate în subsolul vasului — nu se putea întîmpla nenorocirile pe care locomoţiunea a automobilelor şi a trăsurilor le scot zilnic la iveală în oraşele mari. În ulicele înguste, circulaţiunea era rînduită şi se făcea prin ajutorul unor mici trăsuri din împletituri de papură sau pae aşezate pe schele de trestie de mare. Ele erau în sfîrşit purtate înainte, după cum chiar astăzi se urmează în unele oraşe mai mari cu mărfurile uşoare, de biciclişti bine pregă-

tiți pentru ciudatul mijloc de tracțiune al acestui veac nou ce ridică pe oameni de la treapta de vite de jug la treapta mai nobilă a cailor.

Zgomotul zguduitor al autobuzelor și al automobilelor — aceste idioate mașini ce aminteau foarte de aproape greoaiele treierătoare de grîu și ce totuși făcuseră admirațiunea a trei generațiuni de oameni — se desființase și mastodonții de odinioară rămăseseră în memorie ca niște bestii preistorice, pe a căror socoteală se rîdea acum cu hohote.

Subsolul orașului fără pereche era tot așa de surprinzător ca și suprafața lui. Energia pe care numeroasele uzine dintr-însul o răspîndea în toate subsolurile, întreținea ziua și noaptea mișcarea ce se schimba după trebuința orașului și după nevoile pe care anotimpii le aduceau cu ele, aci în lumină și căldură, și aci în răcoroase adieri încărcate de miresme. Știința ajunsese chiar așa de departe încît niște aparate, așezate în cuprinsul mai tuturor clădirilor, izbutea să coboare temperatura în mijlocul verei celei mai călduroase, de la 37° și 40° căldură la 15°, 10°, 5° și chiar 0° căldură. Pe lîngă acestea aerul din odăi putea să fie schimbat la moment, și după placul locatarilor, în aer de munte sau în aer de șes, iar aceasta în chip automatic și aproape fără nici o cheltuială. Odăile mari aveau de altă parte în cîte un perete al lor niște mari și limpezi oglinzi în care, după o descoperire științifică industrializată și comercializată de puțină vreme, se resfrîngeau în urma unei ușoare apăsări pe un nasture, numeroase serii de priveliști de pe diferite părți ale pămîntului, a căror înfățișare furată de electricitate era dusă în acele oglinzi, fără ca formele și culorile lor adevărate să fi suferit o cît mai mică schimbare. Mai trebuiră firește, alte două miliarde pentru ca, în afară de ridicarea clădirilor, orașul să fie înzestrat în subsolul lui cu diname și cuptoare, cu canalizări și celelalte lucruri de care nici o grămădire omenească nu poate fi lipsită.

Dar apelurile făcute pentru subscrierea acestor noi miliarde, de societăţile ce luaseră asupra lor zidirea oraşului, întîmpinară cea mai bună primire în lumea financiară din cîte cinci continentele.

D-l du Grigoris — cel care plănuise ne mai auzitul Dreadnought — era un inginer a cărui faimă se dusese departe în lume şi socotelile lui fuseseră întocmite cu atîta temeiu, încît încrederea într-însul nu mai putea să fie zdruncinată prin nimic. Şi, de fapt, ce însemnau cele două miliarde cheltuite de el pentru oraş, cît şi celelalte trei întrebuinţate de societăţile de construcţii, faţă de veniturile ce aceste capitaluri avea să le dea ? Omenirea va mai fi tras apoi şi la alte foloase morale şi materiale de o aşa însemnătate, încît nu s-ar fi putut ajunge la ele cu cheltuieli de zece ori mai mari.

Pe veci învins, oceanul îşi va fi dezlănţuit, în sfîrşit, zadarnic, puterea valurilor lui celor mai mari şi urletele lor cele mai groaznice, iureşurile lor de tigri şi elefanţi, adîncurile în care un munte cît Himalaia s-ar fi putut scufunda şi dispărea ca un sloiu de gheaţă, toate acestea erau supuse uriaşului fără seamăn, care, judecîndu-se bine, nu era decît un simbol al puterii şi minţii omeneşti.

Titanul ar fi dus dar, de la o lume la cealaltă, pe vreme bună ori pe vreme rea, îndestularea materială şi schimbul de cugetări şi de simţiri, şi obştească confederaţiune a unui neîncetat mers înainte ar fi legat pe om de om.

Dacă se va spune acum, cu privire la partea materială, că cele douăsprezece curse pe care Oceania Dreadnought avea să le săvîrşească pe an de la un continent la alt continent, ducînd pe fiece dată un milion de călători plătind cîte 100 lei fiecare, ar fi dat un venit de 1.200.000.000 lei. Oricine va putea să priceapă că dividentele de care erau să se bucure acţionarii erau să fie nebuneşti. Un alt venit de cel puţin un miliard urma să fie încasat, tot pe un an, pe măr-

furile şi produsele agricole încredinţate vasului. În sfîrşit, casele de pe platforma lui, a căror zidire fusese lăsată în seama societăţilor, trebuiau totuşi să mai dea acţionarilor, pe cale de impozite fonciare puse de societatea întemeietoare, un beneficiu ce ar fi trecut şi el de un alt nou şi rotund miliard. Cifrele se revărsau deci ca o apă din matca ei, aşa că nu mai putea fi vorba de capitalurile puse în joc.

Cu toate acestea, deşi totul părea gata, deşi pe strade fluturau steagurile celor trei mari state aliate, şi anume ale Franţei, Engliterei şi Statelor Unite, Oceania Dreadnought nu se mişca încă din loc, rămînea alăturat de ţărmul golfului de Gasconia. Tîrîte ca de nebunie, acţiunile urcau la nişte culmi fantastice. Părţi ale lor, din cîte 500 lei fiecare, se menţineau de o lună pe toate pieţele financiare la cifra de 480.000 lei, şi păreau un moment să atingă jumătatea de milion.

Acţionarii puseseră prin urmare mîna pe averi turburătoare. Primăvara se apropia însă, şi o dată cu sosirea ei veni şi ziua hotărîtă pentru inaugurarea sau altfel zis, pentru pornirea spre New York a mişcătorului oraş. Pentru a se înlesni călătorilor ce alergaseră din toate părţile lumii putinţa să fie de faţă la această solemnitate, se făcuseră cîte o sută de căi ferate paralele unele cu altele şi ele vărsau zilnic călătorii pe coasta Gasconiei, nu cu sutele de mii, ci cu milioanele. După cîte se spunea, numărul celor sosiţi şovăia între douăsprezece şi patrusprezece milioane. Întovărăşitele companii ale clădirei vasului îşi luaseră din vreme măsurile ca o asemenea emigraţiune a popoarelor să poată să afle hrană şi adăpost. Ele ridicaseră de-a lungul ţărmurilor pe o întindere de peste 60 km., hoteluri lîngă hoteluri şi vile lîngă vile ; case italieneşti, englezeşti şi ruseşti, zidite din materiale uşoare ce se întrebuinţează la expoziţiuni, se amestecau cu locuinţe arăbeşti şi indiene, cu încăperi olandeze şi daneze, iar printre ele răsăreau şi cule româneşti. Japonezii şi chine-

zii îşi aveau de altminteri cartierele lor. Pentru chirghizii mongoli, precum şi pentru beduinii pustiei se avuseră grije a se întinde lungi şiruri de corturi de leletin căptuşit cu pînzeturi de păr de cămilă sau numai de pînză. Această nouă lovitură financiară a d-lui du Grigoris îl ridicase odată la rangul de împărat al păcii şi de rege al aurului. În ce priveşte acest aur, este şi drept a se spune că el nici nu mai încăpea în lăzile de fier al confederatelor societăţii. Se mai putea spune că, din cauza prea marei grămădiri a zisului metal, Franţa aluneca spre o catastrofă.

Nu mai era om care să nu se fi îmbogăţit, şi foarte puţini rămaseră cei care voiau să muncească. Agricultori şi negustători, industriaşi, lucrători, şi pînă şi haimanalele ce nu erau pînă atunci decît nişte tîrîie brîu, îşi aveau acuma însemnate depozite de aur la Banca Franţei, la Creditul Lionez şi la alte mari bănci. Cei care fuseseră mai prevăzători îşi cumpăraseră din vreme pămînturi şi case, mine de exploatat, castele şi vii. O dată cu prisosinţa aurului, crescu însă şi preţul oricărui lucru, iar kilogramul de carne se vîndu pe o sută de lei şi jimbla pe douăzeci.

Parisul, fiindcă se golise de locuitori, căci toţi alergaseră spre golful Gasconici, pentru a face bani, era văduv de uriaşa lui mişcare şi de hăul zgomotului ce-l stăpînise pînă atunci. Deşi cu aburi, nu mai funcţionau nici tramvaiele, nici metropolitanul, căci nu se mai aflau mecanici să le conducă. Prăvăliile erau mai toate închise, şi nemărginitul oraş murea, uliţă cu uliţă. S-ar fi crezut că a trecut peste el ciuma şi că s-a sfîrşit pentru dînsul pe veci orice activitate omenească. Cei care-l părăsiseră mai întîi fuseseră miniştri şi autorităţile care dedeseră fuga acolo unde licărea şi zăngănea aurul. Sergenţii de poliţie nu mai avea nici ei ce păzi, pentru că nimeni nu mai avea zor să fure, iar apaşii ce băgaseră spaima în atîţia bogătaşi erau acum mari şi pîntecoşi proprietari.

Dar ziua cea mare sosi. Ivirea ei fu vestită prin o mie de lovituri de tun ce izbucniseră în tot largul golfului. Milioanele de răsuflări ce gîfîiau în acea clipă în faţa mării se schimbară într-o aripă de furtună care trecu deodată peste valuri şi le ridicară răzvrătite. Bolţile cerului fură zdruncinate şi se cutremurară de trei ori.

Dar cînd sub caldul şi tînărul soare al întîielor zile ale lui aprilie Oceania-Pacific-Dreadnought fu pus în mişcare de puternicele lui motoare, el a cărui construcţiune pasionase în timp de douăzeci de ani populaţiunile cele mai depărtate ale pămîntului, şi cînd fu văzut că înaintează cu oraşul lui pe ale cărui strade mişuna lumea ca în Parisul de odinioară, milioanele de milioane de strigăte ce se ridicară, se izbiră de cheiurile oraşului şi, întorcîndu-se înapoi, măturară de pe ţărm o sumă de hoteluri şi de case, pripit clădite din materiale uşoare.

Oceania Pacific îşi urma însă drumul neturburat, se ducea cu largele lui bulevarde împodobite cu uriaşi pomi înfloriţi şi cu castani pe ale căror crăci petale de flori trandafirii agăţau ca o fulguială de ninsoare primăvăratică ; se ducea către veacul cel nou, iar New York-ul şi universul întreg îl salutară. Şi în timp de ani numeroşi acest Dreadnought al păcii şi al fericirii căra bucuria şi bunul trai, toate satisfacerile sufleteşti şi materiale, de la un continent la altul.

Cu toate acestea...

Cu toate acestea veni o zi cînd nu mai voi nimeni să muncească. Şi fiindcă nimeni nu mai vru să pună mîna pe nimic, nu mai fu în curînd — oricît s-ar fi plătit — o bucată de pîine cît de mică, afară dacă n-ai fi plămădit-o şi dospit-o singur.

Comerţul şi industria, arta şi munca pămîntului, tot ce este activitate omenească încetară astfel şi fiece popor se cufundă treptat în barbarie. Nu mai erau pe stradă nici măturători, nici lampagii care să aprindă felinare, nici prăvălii

unde să se mai vîndă ceva, nici poliție, nici hoți, și nici funcționari. Birturi nu mai erau de asemenea, și teatre și mai puțin. Unde erau să se mai găsească nebuni care să gătească bucatele, nebuni care să le servească la mușterii, și alți nebuni și mai mari care să se urce pe scenă să țipe, să plîngă, să cînte, să urle, ori să se strîmbe la public ? Toți erau bogați. Din fericire, un sindicat de bancheri — și n-ar fi de mirare ca el să fi fost chiar cel care clădise subsolul vasului — cu o nespus de mare cantitate de dinamită, îl asvîrli într-o noapte în aer.

Unii firește se puseră din nou pe lucru, așa că se reiviră brutari, prăvăliași, birtași, poliție și chiar apași. Și lumea reîncepu să fie cea de mai înainte, adică bogată și săracă, fericită și nefericită.

Dar să nu purtați sîmbetele, scumpi cititori, acestui sindicat, ci să ziceți împreună cu mine :

Fie-i țărîna ușoară acelui Pacific-Dreadnought !

VICTOR ANESTIN

Prezentîndu-şi romanul O tragedie cerească *în numărul din 4 februarie 1914 al „Ziarului ştiinţelor populare şi al călătoriilor", Victor Anestin se referă la „ipoteza lui Ebert cu privire la pătrunderea în sistemul solar a unei stele întunecate". Precizîndu-şi astfel sursa de inspiraţie, autorul ne lasă să întrevedem şi mobilul : „Mi se va imputa poate că, în adevăr, tragedia aceasta cerească e prea înfiorătoare şi că omenirea planetei Pămîntul moare fără demnitate, îngrozită de ce are să se întîmple. Cu toate acestea, nu cred că e o exagerare. Dovada o avem de cîte ori un nebun anunţă sfîrşitul Pămîntului". Anestin asistase la panica stîrnită de trecerea cometei Halley, cu patru ani în urmă, şi publicase în prima revistă românească de astronomie, „Orion" (înfiinţată de el), articole ironice la adresa panicarzilor* (Cataclismul !... de la 19 mai, *nr. 9—10/1910). În sfîrşit, preîntîmpinînd o ultimă acuzaţie posibilă, el scrie : „Dacă sînt unii care nu vor să creadă că pot să existe locuitori pe alte planete, fac aceasta din diferite motive care numai ştiinţifice nu sînt. Viaţa e universală şi dacă unele planete nu sînt azi locuite, vor fi în viitor, iar altele au fost locuite poate în trecut. Vorbesc de numărul colosal de planete ce populează vecinătăţile altor sori". Este una dintre nenumăratele luări de po-*

ziție ale lui Anestin și ale celorlalți colaboratori ai revistelor amintite mai sus, în favoarea tezei pluralității lumilor locuite.

Ni se pare interesant să vedem unde își închipuie autorul că au ajuns urmașii noștri din anul 3000, înaintea prăbușirii finale. După cum le comunică venusienilor, ei au descoperit două planete dincolo de Neptun (Pluton a fost descoperită în 1930 !), au stabilit legături prin T.F.F. cu marțienii de trei sute de ani, au săpat un puț adînc de 30 km pentru a cunoaște interiorul Pămîntului. „În fizică, ei au izbutit să dea de rost constituției materiei, ba în prezent se folosesc de puterea intraatomică (...). Au întrebuințat această putere extraordinară și în războaie, dar din cauza efectelor ei dezastruoase, statele au făcut o convenție prin care s-au obligat să nu se mai folosească de ea decît numai în scopuri științifice. Pămîntenii, pentru mijloacele lor de locomoție, nu întrebuințează decît această putere, căci sînt stăpîni să dezintegreze atomii mai iute, sau mai încet, după cum au nevoie. De aceea aerul lor e populat de imense vapoare, care pot să transporte greutăți neînchipuite.“ Să ne oprim o clipă, pentru a ne reaminti că O tragedie cerească *a apărut în 1914, deci în același an cu* Lumea eliberată *a lui Wells, în care, susține Jacques Bergier, „bomba atomică a explodat prima oară“* (La science-fiction, *în* Histoire des litteratures — *Gallimard, 1958). Nu e vorba, aici, de a stabili o prioritate de cîteva luni, ci de a recunoaște viziunea profetică a scriitorului român, care continuă : „În ultimii ani se studia mijlocul de a vizita Luna, satelitul Pămîntului, întrebuințîndu-se puterea intraatomică, dar nu s-a ajuns încă la rezultate sigure. Poate că dacă Satan ar fi întîrziat cîțiva ani, pămîntenii ar fi format o colonie pe Venus“.*

Merită să subliniem și faptul că Anestin nu ocolește problemele spinoase ale societății pămîntene, că splendoarea cerului înstelat nu-i oferă un pretext de evaziune, ci-l face

să mediteze în termeni ca aceştia, din citata prezentare a romanului : „Vor fi alţi oameni, pe alte planete, mai buni şi mai culţi decît noi, cu organizaţii sociale mai potrivite, unde e răsplătită fapta cea bună şi pedepsită cea rea, unde fiecare munceşte, unde nu se ajunge prin linguşire. În acest număr colosal de planete din sistemul sideral, se va găsi de sigur şi ceea ce noi credem o utopie şi să sperăm că fericirea şi dreptatea nu plictisesc pe acei fraţi îndepărtaţi". Vibrează aici amărăciunea şi îndîrjirea unui adevărat proletar intelectual, pe care excesul de muncă şi sărăcia l-au ucis la numai 43 de ani. Un autodidact de o mare erudiţie, care n-a putut să se înscrie la Facultatea de ştiinţe pentru că nu i s-a dat o bursă, dar care ştia şapte limbi străine, coresponda cu cei mai renumiţi astronomi ai vremii, prezenta comunicări la Academia Română şi colabora la „The Nature", „Monthly Register", „L'Astronomie" etc. Autorul a peste o sută de cărţi originale şi traduse şi a aproape 10 000 de articole, care a trebuit să fie înmormîntat pe cheltuiala muncitorilor tipografi, primii săi cititori...

Dar nu putem încheia capitolul Victor Anestin fără a vorbi despre al doilea roman ştiinţifico-fantastic al astronomului, Puterea Ştiinţei sau Cum a fost „omorît" Războiul European. *O succintă prezentare a subiectului va înlocui orice comentariu. Miliardarul Arthur Shaw, urmaşul unui ţăran român emigrat, a hotărît să pună capăt războiului. E susţinut de nepotul său, Moldoveanu, venit de 2—3 ani în Statele Unite, care a inventat un dirijabil perfecţionat. Invitînd pe fizicianul John Proctor din Londra, fiziologul Henry Loyal din Paris şi chimistul Hans Meyer din Dresda, Shaw le spune : „Domnilor, din momentul de faţă, noi trebuie să ne privim ca reprezentanţii tuturor celor de pe planeta aceasta, a căror inimă sîngerează de grozăviile acestui nepomenit război (...) noi, patru inşi, fără altă putere decît inteligenţa şi voinţa noastră, ne-am luat sarcina să oprim această trage-*

die nepomenită". Americanul pune la dispoziție cinci miliarde „pentru primele cheltuieli". Cei trei savanți inventează ceața artificială și gazul ilariant, experimentate cu rezultate excepționale. Moldoveanu aduce o mie de tineri transilvăneni, care formează echipajul a o sută de dirijabile. Pornesc spre Europa, unde aruncă pe toate fronturile obuze cu ceață și cu gaz ilariant, făcînd imposibilă continuarea ostilităților. Ca țară neutră (cartea a apărut în 1916 !), România ia inițiativa convocării conferinței de pace. Lui Shaw i se oferă sume colosale pentru cele trei invenții. Zadarnic : „Știa el bine că orice invențiune a științei, poate fi întrebuințată și de oamenii cu sufletul rău (...) rolul științei era însă să ajute numai la progresul omenirii, și nu la regresul ei".

N-am izbutit încă să găsim al treilea roman (?) științifico-fantastic al lui Victor Anestin, În anul 2000 sau O călătorie la Venus.

o tragedie cerească

(Fragmente)

(În anul 3000, marele astronom venusian Asales descoperă un astru care se apropie cu 400 de kilometri pe secundă. Colegul său mai tînăr, Ralta, efectuează calculele necesare și află că acest enorm corp întunecat va provoca grave perturbări cosmice, determinînd așezarea Pămîntului pe un făgaș cometar, care-l va duce pînă dincolo de orbita lui Saturn și expulzarea lui Marte din sistemul solar. Venus va trece cu bine prin această încercare, sporindu-și doar zilele fiecărui an.)

II

SERBARE VENUSIANĂ

— Gata sîntem gata !

Și Nata cu Bari, ținîndu-se de mînă, gătiți amîndoi ca două păpușele, intrară cu zgomot în biroul lui Ralta, cîteva minute după plecarea lui Aldin.

— Ați și mîncat ?

— Oh ! de cînd... Și mama e gata.

— Atunci petrecere bună copii și fiți cuminți.

În pragul ușii apăru Lati, „frumoasa Lati", cum îi spuneau prietenele. Venusienele sînt toate brune, dar Lati făcea oarecum excepție. Pielița obrazului ei era puțin mai deschisă și trandafirii obrajilor mai pronunțați. Se luaseră din dragoste, pe vremea cînd Ralta era încă un biet student, care nu știa de va reuși, sau nu în viață. Lati nu avea altă avere decît ochii ei cei frumoși, părul ei cel bogat și sufletul ei cel bun. Avusese mari necazuri Ralta pînă să-și vadă visul îndeplinit, căci venusienii sînt oamenii cei mai curioși din lume. Rudele ei pretindeau că un om sărac cum era Ralta nu trebuia să se însoare. Iubirea lor își bătuse joc însă de prejudecățile tuturor. Nu trecuseră nici 12 ani și Ralta își cîștigase și un nume și o avere : ba cum norocul surîde totdeauna celor ce găsesc viața interesantă și plăcută, un unchi lăsase menajului o avere și mai însemnată de cît cea strînsă de Ralta prin munca lui.

În ziua cînd povestim, în Samiri, marele oraș venusian era o serbare măreață, la care luau parte toți cetățenii, bogați și săraci. Acea serbare avea loc de altfel în toate centrele mari și mici de pe planeta Venus, de oarece se prăznuia al 100-lea an de cînd omenirea venusiană renunțase la vechile granițe ce despărțeau în mod nenatural popoarele. Sute

şi mii de veacuri, venusienii, împărţiţi în diferite ţări, duseseră războaie unii în contra altora, se uciseseră milioane de oameni în războaie în care se întrebuinţaseră toate armele cele mai noi.

Cei care făcură să înceteze războaiele, fuseseră învăţaţii tuturor ţărilor venusiene. Ei se cunoşteau toţi, se vedeau unii pe alţii la diferite congrese internaţionale, se stimau, se iubeau şi nu puteau să priceapă cum omenirea venusiană poate să-şi verse sîngele de prisos. La un moment dat, au renunţat de a mai pune ştiinţa în ajutorul industriei ; inginerii au părăsit fabricile şi în primul rînd pe cele de arme ; astronomii au refuzat să mai facă observaţii ca să dea ora exactă pentru circulaţia trenurilor şi a vapoarelor ; chimiştii au părăsit laboratoarele de unde puneau la cale fabricarea a mii şi mii de alimente, lucruri de prima necesitate, etc. Toţi învăţaţii au declarat greva, o grevă ciudată, ale cărei urmări au fost mari. Atunci pentru prima oară s-a văzut că întreaga viaţă modernă numai ştiinţei se datora. Au trecut doi, trei ani, au trecut cinci ani şi greva continua.

Învăţaţii făceau cercetări numai pentru ei şi rezultatele nici nu le mai publicau. În sfîrşit, au urmat mari mişcări populare, în toate ţările şi, în al şaselea an, barierele ce despărţeau ţările au fost doborîte. S-au făcut mari reforme sociale, dar bineînţeles, fericirea completă tot nu se scoborîse pe Venus. Poporul nu era cu totul luminat. Erau încă mulţi care nu pricepeau rostul lor pe planetă. În orice caz, era o îndrumare spre o nouă viaţă şi la această îndrumare lucrau acum învăţaţii cu o rîvnă mai mare ca niciodată.

O singură sărbătoare aveau venusienii într-un an, dar acea sărbătoare era celebrată pe întreaga planetă. Şi acum, aniversarea de 100 de ani de la „redeşteptarea omenirei venusiene", urma să fie celebrată cu un fast nemaipomenit. De trei zile, trenurile, automobilele, vapoarele şi aeroplanele,

aduceau provinciali. În dimineața acelei frumoase zile se afla în Samiri un număr colosal de venusieni.

[. . . . . .]

Lumea se împrăștiase pe bulevarde. Era cald, dar era plăcut la umbra imenșilor platani. Vehiculele de tot felul aveau acum voie să circule iar, dar numai pe alei anume, căci fiecare bulevard avea șase alei.

De departe, spre sudul orașului, unde se îndrepta Lati cu cei doi copii, se vedea cum se întindea oceanul, ale cărui ape străluceau puternic sub razele soarelui de primăvară venusiană.

— Să vedem vapoarele, spuse Nata. Să luăm un automobil.

— Nu, mamă, aeroplanul.

Părerea lui Bari hotărî și peste cîteva minute după ce se abătuse la aerodromul cel mai apropiat, se aflau instalați în cabina cu geamuri a unui elegant aeroplan ce se îndreptă cu siguranță spre sud. În cîteva minute se aflară deasupra oceanului. Priveliștea era superbă. Orașul, ridicat pe un amfiteatru domina oceanul, pe care pluteau sute și mii de vapoare în toate direcțiunile, sute plecau. Păreau că abia se mișcă, semănau cu niște interesante jucării de copii.

Bari și Neta, încîntați, băteau din palme. Se depărtau repede de oraș ; se aflau acum în largul mării. Soarele ardea cu putere și în cabină era cald de tot. Lati deschise o fereastră. Se uita spre oraș, spre casa lor, acolo unde la acea oră Ralta lucra mereu, cufundat în cifre, pe cînd ei se amuzau la 20—30 kilometri depărtare.

Aviatorul viră aeroplanul ce părea că va zbura pentru vecie spre orizont, întoarse botul lui enorm spre nord, spre oraș și peste cîteva minute, ateriză de unde plecase.

Lati promisese copiilor să le arate defilarea și trebuise să meargă, dar gîndul îi era mereu acasă. Vedea ea bine că lui Ralta i s-a întîmplat ceva. De ce-l chemase oare Asales ?

Niciodată, la o asemenea oră din noapte nu telefonase bătrînul învățat. Și-apoi, Ralta se culca după ce-și sfîrșea observațiile, sau calculele. În acea noapte, el nu dormise de loc, și la nouă dimineața îl găsise tot la birou lucrînd.

Era ceva la mijloc, îi ascundea el ceva ! Dar ce ! El nu știa să-i ascundă un lucru. De sigur un eveniment ceresc. Dar nu-l anunța el cu o bucurie aproape de copil, ivirea vreunei neînsemnate comete ! De ce acum nu i-ar fi spus ca totdeauna despre evenimentul pe care-l i-l anunțase Asales.

Era o presimțire curioasă, ciudată.

La urma urmei ce însemnătate era să aibă un eveniment ceresc ! La aceasta se gîndea Lati cînd intră în biroul soțului său, precedată de cei doi copii.

Bari intră punînd mîna cornet la gură și imitînd trîmbița.

— Uite micul sălbatic ! spuse Ralta zîmbind.

— Ei, ați petrecut bine ?

— Am fost cu aeroplanul, spuse Nata cu îngîmfare.

— Bravo !

Lati își sărută soțul, îl mîngîie ușor pe păr și-l întrebă privindu-l drept în ochi.

— S-a întîmplat ceva ?

— Unde ? Răspunse Ralta potrivindu-și ochelarii.

— În cer.

Ralta o privi mirat. Cum ghicise ea ?

Promisese lui Asales să nu spună nimic. Dar oare nu spusese lui Aldin !

— Trimite copii în odaia lor, murmură el.

Ea îngrijată, îi luă de mînă, și-i îndreptă ușor pe ușă. Cei doi copii pricepură și ei că e ceva și ascultară. Veselia le cam pierise ; dar erau obosiți ; ochii lor văzuseră prea multe lucruri.

Lati se întoarse, luă un scaun și așezîndu-se lîngă Ralta, îl luă de mînă și blajin și temător îl întrebă :

— Ce e ?

Hotărît, el îi spuse totul.

Ea îl asculta cu ochi mari, puțin cam palidă.

— Dar tu spuneai totdeauna că așa ceva e peste putință !

— Peste putință nu, dar prea puțin probabil. Și iată că fatalitatea ne va duce să asistăm la o priveliște ce nu a fost dată pînă acum nimănui.

— Sînteți siguri ?

— Absolut siguri ; ne lipsesc amănuntele, pentru că nu am avut tot timpul necesar, dar pînă într-o săptămînă, cel mult, le vom afla pe toate.

— Și Venus nu e amenințată ?

— Nu, cel mult i se va lungi anul cu cîteva zile. În loc să avem un an de 225 de zile, vom avea cîteva zile în plus, cîte, nu știu încă, probabil 5 sau 6.

— Și altceva nimic ?

— Nimic.

Ea făcu un gest ca și cum ar fi voit să alunge o idee urîtă.

— Sînt o nebună. Dacă ar fi să pierim, pierim cu toți.

Emoționat, el o apropie ușor și o sărută lung.

— Nu, nu vom pieri. În schimb vor pieri Pămîntul și Marte.

— Se vor ciocni cu acel soare nebun ?

— Nu, Pămîntul își va schimba orbita, va căpăta o orbită de cometă, iar Marte va fi scos din sistemul solar.

— Oh !... Și dacă ar fi omeniri pe aceste planete !

Ralta dete din umeri... Cine putea să se împotrivească atracțiunei masei giganticului soare stins !

Și apoi era demonstrat pînă la evidență, că Venus avea o situație excepțională în sistemul solar, numai ea putea să fie locuită.

În vremea aceasta, astrul enorm și întunecat, ce răsfrîngea doar lumina ce primea de la soare, se apropia mereu cu cîte 400 de kilometri pe secundă, cu 24 000 km pe fiecare

minut, un milion și jumătate de kilometri pe fiecare oră, cu 34 560 000 kilometri pe fiecare zi. În cele trei zile de cînd fusese descoperit pe prima placă, străbătuse deci peste o sută de milioane de kilometri și înainta mereu cu aceeași iuțeală, drept înainte, zbura nebun în linie dreaptă, fără să-i pese de vreo atracțiune, nici cel puțin de aceea a Soarelui. Iuțeala lui enormă, fantastică îl făcea să nu se abată de loc din drumul lui hiperbolic. Drept înainte și vai de planetele ce-i vor aține calea, vai de acele cari ar veni spre el, sau după el, în apropierea lui !

Iar în acest timp, omenirea după Venus, cu totul liniștită, își vedea de traiul ei obișnuit. Nimeni nu bănuia tragedia cerească ce avea să se desfășoare.

Numai cei trei astronomi și Lati știau despre această amenințare cerească. În curînd însă era să afle întreaga omenire venusiană, căci secretul nu se mai putea ascunde.

Era apoi o datorie pentru Asales să facă cunoscut lumei învățate acest mare eveniment ceresc.

Ce va spune poporul !

Ah ! de asta nu-i păsa lui Asales. El nu cunoștea poporul ; el trăise toată viața retras în observatorul lui, fugise de orice contact cu lumea, ba dojenea pe Ralta și pe Aldin, că zvîrle „margarita ante porcos". Ce-i păsa lui Asales dacă a doua zi gloata, poporul nu ar mai fi existat ; pentru el nu exista decît știința.

III

ALARMA

Era a opta zi de cînd cu descoperirea făcută de Asales. Cu o zi mai înainte avusese loc o ședință a Academiei din Samiri, la care luaseră parte toți membrii. Lucru ciudat, nu fuseseră admiși decît numai membrii învățatului corp.

Nici uşierii nu fuseseră lăsaţi înăuntru. Ziariştii protestaseră zadarnic. Astfel, a doua zi, ziarele apărură fără obişnuita dare de seamă a şedinţei Academiei.

Faptul acesta, dacă trecuse neobservat pentru marea masă a cititorilor, fusese însă discutat cu mare aprindere în redacţiile ziarelor. Redactorul ştiinţific al ziarului *Lumea*, pusese următoarea notiţă curioasă :

„Ne pare rău să anunţăm că academicienii noştrii s-au zăvorît pe ziua de ieri, oprind intrarea pînă şi a ziariştilor. Printr-o indiscreţie însă, sîntem în măsură să spunem că dacă şedinţa a fost secretă, cauza nu e decît discutarea unei mari descoperiri ce va stîrni o mare vîlvă. E vorba despre una din cele mai mari descoperiri ; perfecţionarea telegrafiei fără fir, cu ajutorul căreia se va putea rezolva chestiunea comunicărilor interplanetare. Se ştie că fizicianul Vasi lucrează de doi ani de zile la rezolvarea acestei chestiuni. Deşi mai toţi astronomii aduc argumente că planete ca Pămîntul şi Marte nu pot fi locuite, există un tînăr astronom, domnul Aldin, care sprijinit pe observaţiile din trecut şi pe observaţiile sale personale, se crede autorizat să apere existenţa unei omeniri pe planeta Pămînt, ba încă a unei omeniri inteligente".

Confraţii de la celelalte ziare erau necăjiţi ; de unde ştia Kala, redactorul ştiinţific de la *Lumea* această ştire de senzaţie, pe care ei nu o aflaseră.

Bravii cititori venusieni, sorbindu-şi cafeaua dimineaţa, citiseră şi notiţa lui Kala şi cei mai mulţi făcuseră mare haz. Încă o păcăleală gazetărească ! Ce ! gazetarii îi iau drept caraghioşi. Ce omenire pe Pămînt ! Ce telegrafie interplanetară !...

Aveau venusienii alte gînduri, alte necazuri. Omenirea venusiană era preocupată în acel moment cu creierea unor imense nave aeriene, care să transporte zeci de mii de tone

de mărfuri. Se formase o societate care promitea să realizeze acest mijloc repede de transport.

Ziua trecu liniştită. Fusese cald ca niciodată şi spre seară, cele opt bulevarde gemeau de lume. Aeroplane nenumărate spintecau aerul, sute de asemenea vaporaşe aeriene îndreptîndu-se în largul mării. Automobilele electrice alergau cu iuţeli nebune pe aleele destinate lor, iar pe aleele destinate pietonilor, mii şi mii de copii, însoţiţi de părinţii lor, umpleau aerul cu ţipetele lor vesele.

Ziarele de seară apăruseră toate, afară de *Lumina*, cînd iată că sute de vînzători se repeziră din curtea cea mare a redacţiei acelui ziar samirian.

Mulţimea era obişnuită cu strigătele lor. Dar de astă dată însă, răcnetele lor te înfiorau.

— *Lumina !*... Lumea în pericol !... Venus se ciocneşte cu un soare stins !... Cinci bani *Lumina*... Pieirea planetei Venus ! Se produse o adevărată panică. Vînzătorii nu mai puteau să-şi vîndă exemplarele, căci lumea le smulgea cu furie din mîinile lor... Părinţii îşi uitaseră de copii... mii, zeci de mii de venusieni, la palida lumină a crepusculului, citeau cu ochii holbaţi articolul de reportaj din pagina III-a, cu titlul peste cele şase coloane, cu zeci de subtitluri, cu litere groase de-o şchioapă.

Se auzea un murmur vag la început, apoi din ce în ce mai mare asemănător cu zgomotul ce-l fac talazurile mării înfuriate. Abia se mai auzeau ţipetele vînzătorilor de ziare :

— Citiţi *Lumina !*... Pieirea lui Venus !...

Un reporter al ziarului *Lumina* avusese prilejul să afle cîteva amănunte vagi despre descoperirea lui Asales şi iată cum. Academicienii veniseră cu toţi să asculte importanta comunicare a lui Asales, erau toţi membrii Academiei şi printre ei şi un farmacist celebru, dar a cărui... sensibilitate era extremă. După ce ajunsese acasă, îi venise rău şi tot eterul din farmacie nu putea să-i potolească nervii. Începuse

să vorbească fără rost, să aiureze pomenind mereu despre pieirea lumii, despre soarele cel enorm și stins. Medicul ce fusese chemat în grabă, tocmai vorbea cu un reporter de la *Lumina* și acesta auzise cînd o rudă a farmacistului povestea aiurelile acestuia.

Reporterul nu pusese la început preț pe acest lucru, nu-l interesa pe el Academia și nu era angajat pentru rubrici științifice, ci avea rubrica sportului. A doua zi însă, auzind discuția din redacție, și-aduse aminte de afacerea cu farmacistul. Luă un automobil și se duse la locuința academicianului farmacist. Acesta se făcuse mai bine, dar era în pat, tot slab și palid.

Nu fu greu gazetarului să facă pe farmacist să vorbească, deși era cuvînt de ordine ca pînă în trei zile, pînă ce nu vor face calcule complete, să nu se spună nimic profanilor.

Farmacistul, care era o somitate în chestiuni de hapuri, valeriană, purgative etc., nu avea cea mai mică idee de astronomie și ceea ce nu înțelesese bine mintea lui turburată trecu în mintea zvăpăiată a reporterului cel lacom de știri senzaționale. Așa că ediția specială din *Lumina* cuprindea următorul articol.

PIEIREA LUMEI

— Interview cu un distins academician. — O descoperire senzațională. — Un astronom mare, domnul Asales, descopere un soare nou. — O iuțeală de mii de kilometri pe secundă și drept spre orbita noastră. Pămîntul, Marte și Venus vor pieri.

„În ultima ședință a Academiei, marele astronom Asales a făcut o comunicare extraordinară, care e menită să arunce groaza în sufletul oricărui venusian. În momentul cînd apar aceste rînduri, un corp ceresc, un soare stins, de mii de ori mai mare decît Soarele, vine drept spre noi cu o iuțeală de

cîteva mii de kilometri pe secundă şi nu s-a calculat încă, dar nu cumva el ne vine cu o iuţeală mult mai mare decît a luminii lui ! ! !

Soarele acesta merge drept, fără să-i pese de nici o atracţie şi va străbate sistemul planetar aproape drept prin mijloc. Dacă se va ciocni cu Soarele, nu ni se spune încă, dar vom căuta să avem interviewuri serioase cu astronomii de seamă în această privinţă. Întîi se va ciocni cu planeta Marte, pe care o va aprinde imediat, transformînd-o într-un ocean de foc. Peste cîteva zile va lovi planeta Pămînt pe care o va lăsa în stare incandescentă, apoi se va ciocni cu orbita noastră. Astronomii nu ştiu însă ce se va întîmpla în acest caz şi s-ar putea foarte bine ca orbita să fie mai puternică. În orice caz, sau ne vom transforma şi noi într-un soare, sau vom prinde acest corp întunecat, transformîndu-l în Lună, care ne lipseşte, pe cîtă vreme toate planetele au luni nenumărate..."

Şi articolul continua pe acelaşi ton, fantezia reporterului fiind imensă, ca şi nenorocirea cerească ce ameninţa sistemul planetar. Ce-i păsa lui de iuţeala de 300 000 kilometri a luminii, ce vrea el să ştie că *orbita* unei planete e numai o linie curbă închipuită, el avusese nevoie de ştiri senzaţionale şi le alcătuise cum credea că e mai bine. De altfel, răsplata o şi avusese, directorul ziarului *Lumina* îi acordase pe loc o gratificaţie de o mie de lei.

Nu mai era un murmur, ci un muget, un muget cum nici vîntul turbat nu produce, cum nici valurile mării nu poate să scoată, oînd sînt biciuite cu putere de furtună.

— La Asales !... se auzi în cîteva grupuri.

— La Asales ! strigară cîteva mii de oameni.

— La Asales, răspunseră repede ecourile întregului oraş.

Erau zeci, erau sute de mii de oameni care murmurau acum acelaşi cuvînt.

Asales, ca totdeauna, era acasă. La o masă mare, aşezată pentru prima oară în mijlocul camerei sale de lucru, pe întrecute : Ralta, Aldin, Asales şi trei tineri, trei astronomi calculatori. Asales împărţise lucrul, el ţinea firul conducător. Era o privelişte ciudată activitatea acestor şase inşi, conduşi de bătrînul cel înalt, voinic, ras la faţă. Auzeai din cînd în cînd cuvinte ciudate, vorbe ca : logaritm, sinus, serie, coeficient, perturbaţie... apoi iar tăcere, în urmă foiletarea cu repeziciune a vreunei imense table de logaritmi.

Cei şase astronomi calculau perturbaţiile pe cari aveau să le sufere în special planetele Marte, Pămîntul şi Venus. Calculul lui Ralta nu fuse decît o aproximaţie şi trebuia să se afle toate amănuntele trebuia să se ştie întreg adevărul.

Se întunecase.

Nervos, bătrînul atinse un buton şi vasta sală plină de cărţi, reviste, globuri şi instrumente se ilumină deodată.

În acelaşi moment se auzi în depărtare un zgomot surd.

Locuinţa, sau mai bine zis, palatul lui Asales, căci avea bătrînul astronom un adevărat palat, se afla la periferia oraşului, aproape de malul mării, la vreo 5 kilometri departe de centrul oraşului. Spre sud se întindea Oceanul Marati ; spre apus se vedea însă anume locul unde Soarele apusese de curînd. În partea de nord-est se afla biroul, la al doilea etaj, ce da într-un vast balcon, pe bulevardul Saturn.

Zgomotul se auzea din ce în ce mai distinct ; uşile balconului erau larg deschise, toate.

Aldin, cel dintîi, cu toată strîmbătura lui Asales, se sculă de pe scaunul lui şi ieşi în balcon. Departe încă, venind dinspre centru se vedea o masă compactă, o mulţime formidabilă, ce alerga parcă în pas gimnastic. Cei 4—5 kilometri aşa îi străbătuse mulţimea şi de pe stradele lăturaşe veneau altă mulţime, care îngroşa rîndurile acelor veniţi din centru.

— La Asales !...

Aldin auzi distinct acest strigăt și numaidecît își dete seama de ce se întîmplase. Poporul aflase, poporul se speriase și acum venea să ceară explicațiuni.

Aldin se cutremură. El cunoștea pe Asales, știa bine disprețul ce acesta îl manifesta pentru mulțimea cea mare. Puterea mulțimii nu o cunoștea Asales și-și bătea joc de ea. Ce era să se întîmple ?

Îndată, reintră în sala de studii, pentru a înștiința pe colegi de sosirea valurilor de oameni.

În același moment, soneria telefonului începu să răsune cu putere.

Asales, se repezi la receptor furios :

— Allo ! ce vrei ? Cine e acolo ? Cine ? Kala ? Care domnu Kala ?... Redactor științific al ziarului *Lumea !*... Nu cunosc. Nu citesc ziarele niciodată... Repede, ce vrei !... Cataclismu' !... Cine ți-a spus !... Ediție specială !... Să mă lași în pace cu prostiile dumitale !...

Și închise aparatul.

Se făcuse roșu la față.

— Care a fost imbecilul care s-a apucat să dea interviuri !... Auzi ! *Lumina* a ieșit în ediție specială cu sfîrșitul Pămîntului !... Și domnul de la *Lumea* cere amănunte ! De asta ne arde nouă !

Aldin, văzîndu-l înfuriat, nu mai îndrăzni să spună nimic, dar nici nu mai era nevoie să spună ceva, căci în acel moment se auzi un răcnet formidabil, jos sub balcon. Mii, zeci de mii de oameni răcneau :

— Asales ! Asales !

Bătrînul rămăsese în picioare.

Privirea lui se îndreptă spre stradă, se întoarse interogator spre cei de la masă. Aceștia lăsaseră condeiele și priveau pe bătrînul maestru.

— Ce ! asta e teatru !... Reprezentație de circ !... Ce vreau oamenii ăștia cu mine ?

Un coleg de la Academie intră în odaie gîfîind ; se suise pe scară în fuga mare, aeroplanul ce-l adusese aterizînd în grădina cea imensă a lui Asales.

Colegul în chestiune era Rapa, un geolog faimos.

— Ai citit ? Ai citit ?... Și-i întinse ediția specială din *Lumina*.

În acest timp, jos pe bulevard se strînseseră atîția venusienii, că nu mai vedeai decît o mare de capete, și bulevardul era larg, imens. Valurile mișcătoare se întinseseră pînă spre sudul locuinței, iar spre nord, dinspre centrul orașului, la lumina măreață a lămpilor electrice, se zărea o imensă mulțime, al cărei capăt se pierdea în zare. Era o agitație de nedescris.

— Asales ! răcnea poporul.

Acesta citea pe fugă articolul din *Lumina*, ocărînd groaznica ignoranță a autorului, care lua orbita unei planete drept un corp solid. Astronomii se apropiaseră de ușile ce dădeau în balcon, dar nu îndrăzneau să apară în fața poporului.

Mulțimea văzînd umbrele ce se mișcau își reîndoi strigătele :

— Asales ! Asales ! Să ne vorbească Asales !

— Trebuie să le vorbesc... trebuie.

Și bătrînul luă de pe un raft un fel de pîlnie metalică, un aparat cu ajutorul căruia intensitatea vocii se înzecea, se însutea.

Cînd apăru în balcon silueta lui înfățișoasă și elegantă, se auzi o larmă nemaipomenită. Urmă apoi o tăcere mormîntală. Glasurile tuturor amuțiseră.

Asales puse pîlnia aceea în dreptul gurii, ridicînd-o cu amîndouă mîinile și preumbînd-o mereu spre stînga și spre dreapta, ca să audă toți ; începu, cu o voce supraomenească, voce egală cu aceea a unui tunet puternic.

— Domnilor ! Un cronicar puțin scrupulos a aruncat groaza în sufletul dumneavoastră, punînd în gura mea cuvintele pe care nu le-am spus, inventînd pericole ce nu există.

Se auzi un murmur ușor de satisfacție.

— Ah !... Ah !...

— E adevărat, un corp ceresc străin trece prin sistemul nostru solar, dar nu vine drept spre planeta noastră. Nu se va ciocni nici cu Marte, nici cu Pămîntul, și mai puțin cu planeta noastră. Consecințele vor fi cu totul altele ; dar în ce privește pe Venus, nici un rău nu vom încerca. Omenirea venusiană nu are de ce să se teamă... În acest moment chiar, ajutat de alți astronomi, caut să găsesc toate amănuntele. Pot să vă asigur însă pe conștiința mea, că sîntem feriți de orice dezastru. Pentru Marte și pentru Pămînt nu garantăm, dar după cum știți, aceste planete nu pot fi locuite și prin urmare, dacă vor fi pierdute în spațiu, ce va atinge aceasta pe un venusian ? Vor fi niște simple evenimente cerești, cari nu vor interesa decît numai pe astronomi.

Mîine cel mult vom publica rezultatul cercetărilor noastre, ca să vă ferim de exploatarea ignoranților. Se auzi un ropot nebun de aplauze.

Asales lăsă jos aparatul, privi curios acea mulțime ce se agita la picioarele sale, apoi dînd din umeri reintră în sală, unde colaboratorii săi se și apucaseră iar de lucru, geologul plecînd o dată cu sfîrșitul cuvîntării lui Asales.

Se auzea iarăși, murmurul mulțimii, dar de astădată nu cu sălbătăcia de mai înainte. Erau mii și mii de comentarii, de discuții, unii dintre cei mai supărați, propuneau o manifestație la redacția *Luminei*, care, fără rost, îngrozise populația orașului.

Și pe cînd valurile omenești se retrăgeau spre centrul orașului, în sala de studii cei șase astronomi își reluaseră calculele lor, în mijlocul celei mai desăvîrșite tăceri.

Ei aveau să vază cei dintîi ce adevărate pericole aducea cu el înspăimîntătorul glob, care pe fiecare secundă era mai aproape de 400 kilometri.

Cu toate calculele, ei ştiau bine că sînt împrejurări de cari nu puteau să ţină seamă. Şi apoi era ceva ce nu ştia nimeni în acel moment. Oare soarele cel stins venea singur ? Nu avea el nici o planetă, nici un satelit ? Nu se mai făcuse nici o observaţie, deoarece cerul nu fusese senin, în orice caz nu repede se putea stabili acest lucru. Se ştia însă că pînă în vreo patru luni, astrul cel lugubru trebuia să se afle la cea mai mare apropiere de planeta Venus, cînd îşi va exercita şi dezastroasa lui influenţă asupra planetelor Marte şi Pămînt. Toate celelalte planete se găseau ferite de apropierea prea mare a soarelui cel stins, căci aveau poziţii îndepărtate de zona de perturbaţii, se găseau de cealaltă parte a Soarelui.

Ah, dacă ar ştii omenirea unei planete că oricînd e expus la accidente de tot felul globul ceresc ce-i poartă. Zboară Venus în jurul Soarelui cu o iuţeală de peste 50 kilometri pe secundă, zboară Pămîntul cu o iuţeală de 30 kilometri pe secundă. Dar nici venusienii, nici pămîntenii nu-şi dau socoteală de această iuţeală colosală. Corpuri întunecate, sori stinşi sînt nenumăraţi în spaţiu fără margini, dar ei nu pot să fie văzuţi decît atunci cînd se apropie prea mult de Soare, cînd ajung în sistemul solar. Iuţeala obişnuită a unui asemenea soare stins poate să fie zeci de kilometri pe secundă, ba şi de sute de kilometri, ca Satan de pildă. E curios cum sorii cu cît îmbătrînesc cu atîta au iuţeli mai mari. În universul nostru, format din sute de milioane de sori, dintre care mulţi mai mari decît Soarele nostru, se găsesc sori de toate vîrstele, sori tineri, sori maturi ca soarele nostru, sori bătrîni, ruginiţi, în decadenţă, ce sînt pe cale să se stingă, sau stinşi cu totul. Şi de unde sorii tineri nu fac nici 10 kilometri pe secundă în spaţiu, cei bătrîni

zboară cu zeci și sute de kilometri. Soarele în drumul lui spre constelația Lirei ar putea oricînd să se întîlnească cu un soare stins. De astădată însă, soarele cel întunecat venea dintr-altă parte, aproape opusă. Ceea ce era curios nu era masa lui enormă, ci goana lui nebună, căci sînt rare de tot stelele ce au mișcări pînă la 300 kilometri pe secundă. Satan era o excepție, dar cum nimerise el oare drept prin bietul sistem planetar?

IV

PĂMÎNTENII EXISTĂ!

Aldin era dintre acei cîțiva care știau foarte bine, că se apropie un eveniment de cea mai mare însemnătate, care făcea pe oricare venusian să privească viitorul cu mare grije. El însă nu se gîndea la acest eveniment decît cu totul din alt punct de vedere; se gîndea la chestiunea omenirii pămîntene.

După figură l-ai fi putut lua drept un tînăr ce nu împlinise încă douăzeci de ani; avea însă douăzeci și opt de ani, dar deși destul de tînăr, era privit cu încredere de toți învățații, cu toate cercetările lui uneori ciudate.

Asales, îl iubea mult, îi admira cercetările sale științifice, dar asupra unui singur punct nu se înțelegea cu elevul lui Ralta. Aldin era veșnic preocupat de chestiunea dacă Pămîntul e locuit, sau nu. Scrisese două mari volume în această chestiune, ținuse nenumărate conferințe și de cîteori, prin Ralta, făcea comunicări Academiei, cu privire la rezultatele observațiunilor sale asupra planetei Pămînt, lăsa să reiasă noi argumente pentru devedirea existenței pămîntenilor.

— Asta e o manie foarte curioasă, spunea Asales totdeauna. Ralta, tu ești elevul meu, tu ai ideile mele, tu știi

că am dovedit că pămîntenii nu pot să existe din o mie şi o sută de motive. Ştii bine că din cele mai serioase cercetări reiese că temperatura mijlocie a Pămîntului e prea scoborîtă şi o omenire inteligentă nu ar putea să existe! De ce nu încerci să convingi pe bietul Aldin! Nu vezi că neglijează calculul noilor perturbaţiuni ale planetelor Saturn, Uranus, care de cîtva timp ne dă atîta de lucru, pentru a se apuca să observe Pămîntul cu luneta! Timp preţios pierdut zadarnic!

Ralta surîdea şi nu răspundea. El personal nu credea că poate să existe o altă planetă locuită, dar ţinea mult la Aldin, ştia cîtă inimă punea acesta pentru a-şi apăra teza. Aldin nu găsea nici o aprobare în cercurile ştiinţifice, în schimb, făcuse ca ideea aceasta să prindă rădăcini printre venusienii cu oarecare cultură. Cîţiva literaţi de seamă se amuzaseră chiar să scrie romane astronomice ce se petreceau pe frumoasa planetă albastră-verzuie ce strălucea cu atîta putere pe cerul venusian.

În ultimul timp, Aldin avea la tipar un mare volum, o monografie a planetei Pămîntul, în care reproducea toate observaţiunile fizice ce se făcuseră asupra acestei planete din timpurile cele mai îndepărtate şi pînă în prezent, cum şi observaţiile lui personale.

Făcea să reiasă toate schimbările ce le suferea mereu suprafaţa planetei Pămîntul, schimbări cari erau în legătură cu anotimpurile. Arăta cum imensele pete albăstrii erau mări, cum unele pete mici, galbene cu totul, nu puteau să fie decît pustiuri, arătă apoi cum se pot observa sporiri şi micşorări ale celor două veşnice calote polare. Ceea ce-l interesa mai ales de cîtăva vreme erau cercetările marelui fizician Vasi cu privire la telegrafia fără fir.

Vasi era sigur că undele cu ajutorul cărora se puteau transmite telegrame fără fir în orice parte a planetei, chiar şi la antipozi, puteau să spintece spaţiul interplanetar, să

ajungă pînă la Mercur, sau pînă la Pămînt. În ce privea planeta Mercur, toate dovezile erau contra existenței unei omeniri. În adevăr, planeta aceasta prezintă Soarelui veșnică aceeași față, nu se învîrtește nici în jurul axei sale, nu are succesiunea zilelor și a nopților, singura favorabilă existenței unei omeniri.

Vasi însă un tînăr înalt, brun de tot, cu ochii negri și ageri, veșnic preocupat de progresele telegrafiei fără fir, împărtășea cu totul părerile prietenului său intim, Aldin, cu privire la existența unei omeniri pe Pămînt.

— Cum se poate ca astronomii tăi să aibă spiritul atît de nefilozofic, încît să nege cu încăpățînare existența pămîntenilor ! Știi ! Numai în ziua cînd vom lega o conversațiune cu pămîntenii vom face pe venusienii de la Academie să-și schimbe părerile.

Era o minunăție laboratorul lui Vasi. Acoperișul purta o antenă foarte înaltă ce da clădirii o înfățișare de vapor.

— Un vapor ce sta gata să plece în spațiu, spre îndepărtatul Pămînt ! spunea Vasi în glumă lui Aldin. În timpul din urmă, Vasi nu spusese totul lui Aldin.

Notița pe care o publicase Kala, redactorul științific al ziarului *Lumea,* nu era cu totul o farsă. Vasi avea o oarecare simpatie pentru acel ziarist, care-l vizita des. Și dacă nu pricepea întotdeauna Kala tot ce-i spunea Vasi, apoi nu era vina ziaristului, deoarece Vasi făcuse mari descoperiri, ce nu puteau fi bine înțelese deocamdată nici de fizicienii venusieni. Îl ajutase imaginația ? Întîmplarea ? Nu știa nici el bine. Știa că găsise mijlocul de a putea trimite în spațiul interplanetar undele de care se servea în telegrafia fără fir.

Era să slujească această descoperire la ceva ? Nici el nu știa. Credea în existența altor lumi locuite, dar nu știa cum s-ar putea stabili o înțelegere.

Cu o săptămînă înainte de descoperirea lui Asales, el făcuse o altă descoperire tot așa de faimoasă. Într-o noapte, primise în două trei rînduri telegrame foarte curioase. Tot linii, tot puncte, dar cari nu spuneau nimic pe limba venusiană.

Era însă un cuvînt, care revenea mereu, același, același. Imaginația îl ajutase totdeauna. De ce să n-o asculte și acum. Și aproape fără să-și dea seama de ce face, întrebuință mecanismul ce-l inventase pentru a trimite în spațiu telegrame fără fir, aranjînd astfel aparatul spre frumosul luceafăr albastru-verzui, planeta Pămînt, ce strălucea așa de luminoasă pe negrul catifelat al cerului.

Trimise una după alta trei telegrame la fel. Tei puncte, linie.

Trecură zece minute, 15 minute, și deodată primi răspunsul : trei puncte, linie.

În noaptea aceea nu dormi de loc și experiențele continuară pînă la ziuă.

În nopțile următoare făcu același lucru, mereu mai preocupat, veșnic cu fruntea încrețită.

Era un tăcut ; nu simțea nevoia să spună tuturor gîndul ce-l preocupa și-apoi, dacă ar fi spus cuiva ce chestiune îi frămînta mintea, ar fi fost luat drept nebun.

A doua zi după manifestația poporului în fața palatului lui Asales, Aldin se duse la prietenul său Vasi pe care nu-l văzuse de atîta timp. Acum cînd planeta lui favorită era amenințată, simțea Aldin și mai mult nevoia să vorbească despre tragica soartă a presupușilor pămînteni.

Calculele fuseseră sfîrșite și rămăsese ca Aldin în acea zi să redacteze cu ajutorul lor un lung memoriu, pe care să-l prezinte Academiei și tot în acea zi Ralta să facă un rezumat popular, care să fie publicat în sute de mii de exemplare și răspîndit pe toată suprafața planetei.

Soarta Pămîntului fusese hotărîtă. Calculele arătau că acea planetă, în urma colosalei atracțiuni a întunecatului soare își va schimba orbita ei actuală într-o orbită cu totul cometară. Pămîntul, care se învîrtea în jurul Soarelui în 365 zile pămînteşti, urma să capete o perioadă de revoluție de peste 15 ani. Va ajunge deci pînă dincolo de orbita pe care îndepărtatul Saturn o descrie în jurul Soarelui, apoi se va reîntoarce, apropiindu-se de Soare mai mult chiar decît Venus. Trecerea aceasta spre regiunile înghețate în care plutea Saturn, ar fi avut ca consecință distrugerea unei omeniri pămîntene, dacă exista într-adevăr o omenire pe Pămînt.

Aldin era cu desăvîrşire supărat. Pe cînd el se silea să dovedească existența pămîntenilor, iată că planeta aceasta, printr-o împrejurare tragică, își schimba cu totul drumul, omorîndu-şi omenirea!

Era aşa de indignat Aldin pe imensul soare stins! Cel puțin, dacă ar fi putut să facă dovadă evidentă că Pămîntul a fost locuit. Că nu va mai fi, aceasta era altă socoteală; aproape că împărtăşea majestoasa nepăsare a lui Asales. Aldin voia să triumfe părerea lui, aceasta îl interesa. Doar nu avea rude pe Pămînt! Şi apoi cine ştie, dacă nu cumva faimoasa omenire pămînteană nu e decît un trib de gorile şi urangutani! Nu, nu era de loc bine dispus Aldin. Era supărat cum nu fusese niciodată. Era hotărît să oprească publicarea faimoasei monografii a unei planete ce se degrada transformîndu-se în cometă.

Aşa necăjit ajunse la Vasi, care ca niciodată, îl luă în brațe şi-l sărută:

— Ce mai e şi asta! spuse Aldin mirat.

— Am triumfat amîndoi, au triumfat ideile noastre.

Şi-l duse în sala de experiențe.

Trei ceasuri fără întrerupere cei doi tineri au discutat foarte aprins. Se auzea mai ales vocea ascuțită a lui Vasi,

care părea că declamă. Şi tot aşa declamator vorbea şi Aldin. Servitorul, obişnuit, blazat chiar cu veşnicele discuţii ştiinţifice, dar de astădată pus la uşe să nu intre nimeni, îşi satisfăcea o mare curiozitate trăgînd cu urechea. Niciodată nu auzise el pe paşnicul său stăpîn declamînd ca la teatrul cel mare din Samiri.

Aldin, care era o fire cu totul pasionată, ţinea şi el adevărate discursuri.

Servitorul buimăcit prinsese numai cîteva cuvinte fără înţeles : „Pămînteni... comunicarea asigurată... apoi cuvinte ce nu le mai auzise el în viaţa lui : Europa, America !... şi alte multe cuvinte străine care nu aveau nici un rost. Ştia servitorul toate cuvintele tehnice ale fizicii, ale telegrafici fără fir, le auzise de mii, de mii de ori, dar nu auzise despre aparate şi instrumente cu acest nume.

— Trebuie să fie o ştiinţă nouă. Mari oameni sînt şi aceşti doi tineri.

Pe cînd făcea aceste reflecţiuni, uşa se deschise repede şi Aldin ieşi ca o furtună.

— Deseară, spuse el lui Vasi şi fugi.

[. . . . . .]

Ajuns la Ralta, urcă scara suind cîte două-trei trepte şi fără să mai bată la uşe intră ca o bombă în cabinetul savantului.

Acesta tocmai redacta expunerea populară ce trebuia să fie împărţită în sute de mii de exemplare, cu privire la marele eveniment ceresc la care erau să asiste.

Aldin, abia respirînd, căzu pe fotoliul din faţa lui Ralta. Acesta se sculă speriat, îşi îndreptă ochelarii şi-l întrebă cu grijă :

— Ce e ! Vreo nenorocire !

— În adevăr, colosală !...

— Ce s-a întîmplat ?

— Avem dovada palpabilă despre existența omenirii pămîntene.

Ralta știa bine că Aldin nu era omul care să glumească și cu toate acestea zîmbi.

Aldin se prefăcu că nu-i observă zîmbetul.

— Maestre, continuă el, nenorocirea e mult mai mare decît credeam noi ; nu mai e vorba acum de un bloc uriaș de stîncă, ci de o planetă a cărei omenire a ajuns la un grad de civilizație și mai mare decît a noastră. Sînt două miliarde de oameni condamnați de fatalitatea neîmpăcată să dispară. E o omenire disperată ce umple acum văzduhul cu țipetele ei de groază. Există pămînteni, există marțieni, și aceste omeniri corespund prin telegraful fără fir de 300 de ani venusieni. Vasi a reușit să intre în legătură cu pămîntenii. Sînt trei zile și trei nopți, de cînd el stă în comunicare cu institutele mari științifice de pe Pămînt.

Ralta își duse mîinile la tîmple ; i se părea că-i va plesni în mii de bucăți țeasta ; ceea ce spunea Aldin turburase liniștea obișnuită a învățatului. Nu mai știa ce să creadă. Nu cumva Aldin, bunul său prieten, sub impresia groaznicului eveniment astronomic ce era așteptat își pierduse mințile.

Ocoli biroul și apropiindu-se binișor, luă pe tînăr de mînă. Poate pentru că el însuși nu era liniștit, spuse :

— Aldin, dragul meu, îți arde mîna. Ai friguri.

— Nu e de mirare !

— Ești sigur de tot ce spui ?

Atunci Aldin își dete socoteală că probabil avea o înfățișare ce nu inspira de loc încredere maestrului. În cameră nu se afla însă nici o oglindă ; nu putea Aldin să-și vază deci mutra lui disperată.

— Maestre, spuse el, încercînd să-și potolească emoțiunea. Desigur, cele ce-ți povestesc, îți par basme ; dar nu, nu, îți jur pe ce vrei. Cele ce-ți spun reprezintă numai adevărul. Pămîntenii sînt atît de înaintați în cultură, încît a

fost un joc pentru ei să ne facă să înțelegem ceea ce vor să ne spună. În trei zile numai, Vasi singur, fără ajutorul nimănui, a reușit să înțeleagă totul. E un sistem pe care pămîntenii l-au învățat de la marțieni. Lucrul era cu atît mai ușor, cu cît nu există nici o deosebire între o ființă omenească de pe Pămînt și Marte și una de pe Venus.

— Cum ! există și marțieni ?

— Nu-ți spusei ?... Nu... Am uitat. Marțienii sînt și mai înaintați în cultură ; ei au găsit cei dintîi mijlocul acela faimos de a se putea înțelege cu omenirea planetei Pămînt. Pămîntenii de la ei au învățat acest mijloc și dacă nu l-au încercat cu noi știi care a fost cauza ?... Ascultă !... Erau perfect încredințați că Venus e o planetă nelocuită !

— Ei, asta e ! Și Ralta făcu o mișcare de supărare.

— De ce să te superi, maestre. Oare venusienii nu erau perfect încredințați că Pămîntul nu e locuit.

— Cum se face însă că tocmai acum au găsit cu cale să intre în comunicare cu noi.

— E o idee pe care le-au dat-o tot marțienii. Aceștia, neputînd să comunice direct cu noi, au sfătuit pe pămînteni, și marțienii au aflat de acum două luni despre astrul ce vine drept spre noi.

— Cum așa ?

— Observînd perturbațiunile planetei Neptun.

— Așa !... Și noi care am neglijat această chestiune ! Vezi, avea dreptate Asales !

— Sînt două luni de cînd pămîntenii încearcă să intre în comunicare cu noi.

Ralta asculta și tot nu-i venea să creadă. Ideile i se încurcaseră cu totul ; se întreba dacă nu cumva astrul cel fatal nu va aduce cu el înnebunirea tuturor venusienilor.

— Și de ce graba aceasta de a corespunde acum ?

— Două motive. Unul este acela de a se asigura mai întîi dacă planeta noastră ar fi favorabilă existenței unei

colonii de pămînteni. Al doilea motiv e acela de a putea, în cazul cel mai rău, să ne transmită toate rezultatele ştiinţifice la cari au ajuns şi ei şi marţienii, bogăţii ştiinţifice, strînse de mii şi mii de ani de civilizaţie şi care nu trebuie să piară.

Ralta îl privi lung.

În adevăr era extraordinar. Dacă Aldin nu-şi pierduse minţile, dacă în clipa cînd spunea acele lucruri nu era nebun, apoi un asemenea eveniment avea o însemnătate fără margini. Iată o idee în adevăr curioasă, aceea ca omenirea unei plante să lase unei alte omeniri, drept moştenire, tot tezaurul ştiinţific strîns de-a lungul veacurilor.

Ralta se simţi înduioşat şi îi veni lacrimi în ochi. Desperarea pămîntenilor acum o înţelegea el şi-l cuprinse o milă imensă, milă fără margini şi în acelaşi timp tremura de emoţie, gîndindu-se la [gestul] acela măreţ al învăţaţilor pămînteni, de a-şi considera ultimele momente ale vieţii lor grijei de a arunca pe altă planetă întreaga moştenire ştiinţifică.

Ralta, la culme, luă în braţe pe Aldin, care se sculase şi el tot emoţionat.

Asales, care intrase pe uşe tot fără să bată, rămase pe prag, încremenit. O scenă atît de ridicul sentimentală nu mai văzuse el în viaţa lui.

— Dragii mei, murmură el cu milă, sînteţi oare bolnavi?

(Apropierea lui „Satan", cum a fost supranumit astrul întunecat, stîrneşte panică pe Pămînt. Un „vînt de nebunie" duce la încetarea oricărei activităţi productive, la distrugeri, jaf şi dezmăţ. În etapa finală, atracţia intrusului cosmic ridică maree gigantice, care acoperă totul.

Marţienii, adepţi ai filozofiei resemnării, îşi aşteaptă moartea cu demnitate. Singurul lor gînd este de a transmite venusienilor cunoştinţele ştiinţifice acumulate de-a lungul mileniilor.

Cu toate asigurările astronomilor, neliniștea îi cuprinde și pe venusieni. „Reapar fantomele trecutului" (titlul capitolului al X-lea), politicienii, care răscolesc mulțimile și le îndreaptă împotriva lui Asales, sub conducerea lui Sandy, liderul „imperialiștilor" (spre deosebire de „regaliști" și „republicani"). Bătrînul savant e apărat de fizicianul Vasi, cu ajutorul unui fel de rază a morții, al cărei secret îi fusese transmis de marțieni. Sub acțiunea ei, „orice corp parcă se topea, dispărea pe loc, fie un metal, fie un corp omenesc". Hecatomba îi dezmeticește brutal pe cei afîțați de politicienii urmărind interese meschine. Și cum „Satan" s-a arătat a fi, într-adevăr, inofensiv pentru ei, venusienii captează, emoționați, ultimele mesaje de pe Marte, planeta condamnată.)

VICTOR EFTIMIU

In 1917, ideea unei substanțe care să aibă „darul minunat, de necrezut, de-a neutraliza forța de atracție a pământului" nu mai constituia de mult o noutate în literatura științifico-fantastică. De ea beneficiază domnii Cavor și Bedford, Primii oameni în Lună *(Wells, 1901), fără să știe că un compatriot anonim îi precedase cu aproape patru decenii:* Relatarea unei călătorii în Lună *(1864) menționa, într-adevăr, utilizarea unei „substanțe repulsive", capabile să anuleze atracția terestră. Mult mai precis și mai convingător este, în* O uimitoare descoperire și incalculabilele ei consecințe asupra destinelor lumii *(1867), fantomaticul X. Nagrien, pseudonim sub care unii cercetători cred că se ascunde Jules Verne. Aici, după o „demonstrație" a imposibilității folosirii motoarelor clasice pentru zbor, autorul-inventator conchide: „Trebuia o concepție primordială cu totul alta și radical diferită"; această concepție constă în utilizarea „antigravitației, sau gravitației negative". Și urmează o descriere amănunțită a aparatului conceput pe această bază.*

Un precedent există, de altfel, și în literatura noastră. „Romanul astronomic" al lui Henri Stahl, Un român în lună *(1914), vehiculează un nou termen fantastic: „azbestoidul refractar atracțiunii", variantă a cavoritei lui Wells. Auto-*

rul încearcă și, în bună măsură, izbutește să susțină faptic ideea desprinderii pe această cale din îmbrățișarea invizibilă a gravitației.

Desigur, explicațiile pe care le dă inginerul Theobald Armory prietenului său George Henriquez, zis Silvan-Eol, sînt extrem de sumare, ca să nu spunem naive („contramagnetul universal"). Dar Victor Eftimiu n-a urmărit să dea o fundamentare științifică riguroasă povestirii sale, în care accentul nu cade pe descoperirea lui Armory sau pe „incalculabilele ei consecințe", ci pe drama lui Henriquez, traumatizat iremediabil de gestul său ucigaș. Dincolo de pretextul ușor desuet al confruntării judiciare și de unele grandilocvențe benigne, povestirea are astfel un sunet neașteptat de modern.

Trebuie să mai semnalăm consonanța fortuită cu o însemnare a lui Apollinaire, datînd cam din aceeași perioadă și reprodusă în Anecdotice. *Este vorba despre posibilitatea aplicării a două dintre cele mai ingenioase idei wellsiene, călătoria în timp și realizarea invizibilității, la tactica și strategia militară. Victor Eftimiu sugerează aplicarea unei a treia idei, socotită nu mai puțin absurdă în momentul scrierii povestirii sale. Și justificarea scriitorului aparține neîndoielnic unui spirit deschis înnoirilor progresului tehnico-științific: „Faptele desmint vechile teorii și, după noua teorie, totul este posibil în domeniul științei (...) Este, deci, foarte posibil ca geniul omenesc (...) să fi putut descoperi principiul neutralizării forței de atracție a pămîntului".*

Victor Eftimiu este și autorul unei „schițe din Marte", intitulată Pămîntul a vorbit ! *Astronomul martian Al-Marun și discipolul său Mar-Tomar descoperă cu încîntare semnalul luminos pe care-l lansează Pămîntul către planeta lor, în momentul apropierii maxime. Ei ar vrea să răspundă în același fel, dar marțienii „nu mai aveau nici un ideal, nu se mai interesau de nimic și nimic nu-i mai mira". Bătrînul*

Al-Marun moare dezamăgit, dorind ca sufletul lui să ajungă pe Pămînt. Căci „Acolo oamenii sînt fericiți. Bolile sînt vindecate toate. Războaie nu mai sînt. Nimeni nu mai e bogat — și fiecare are cu ce să trăiască".

Consemnăm această viziune — și anul nașterii ei : 1909.

un asasinat patriotic

PREȘEDINTELE

Te numești George Henriquez, zis „Silvan-Eol", om de litere, 35 ani, invalid de război ; ești acuzat că în noaptea de 23 spre 24 mai 1917, ai asasinat, la el acasă, pe inginerul Theobald Armory, cel mai bun prieten al dumitale. Îți mărturisești crima ?

ACUZATUL

Da !

PREȘEDINTELE

Spune cum s-a întîmplat. Îți recomand să eviți, în povestirea dumitale, orice amănunt străin de ceea ce ne interesează.

ACUZATUL

Am să fiu cît se poate de scurt.

La 12 aprilie 1917, pe la ora 9 seara, lucram la lumina unei lămpi de petrol, în mansarda mea, de la etajul al șaselea, a cărei fereastră unică, spre curte, domină casele din împre-

jurimi. Lăsasem perdelele ca să nu se vadă nici o lumină (din pricina aeroplanelor inamice).

Deodată, auzii un zgomot ciudat : ca şi cum mi-ar fi bătut cineva în geam. Ciocănitura se repetă. Cu inima strînsă de emoţie — nu puteam să-mi închipui ce pasăre ciudată venea să se izbească de fereastra mea — micşorai lumina lămpii şi ridicai perdeaua. Spre marea mea mirare, văzui o umbră colosală, care-mi acoperea o jumătate din fereastră ; o mînă mare, neagră, bătu din nou şi-o voce cunoscută răsună :

— Hai, deschide !

Deschisei, aproape automatic. Cineva se aplecă spre mine. Era Armory, inginerul Theobald Armory, care sta agăţat acolo, la marginea odăiţei mele, peste prăpastia neagră a curţii. Cea dintîi mişcare, înainte de a-i întinde mîna şi a-l atrage în casă, fu să văd scara uriaşă pe care prietenul meu se cocoţase pînă la al şaselea etaj. Dar picioarele lui Theobald nu se sprijineau pe nimic, spînzurau în spaţiu.

Cu coatele pe marginea ferestrei, părea că se ţine acolo mulţumită unei diabolice figuri de echilibristică. Eram uluit.

— Te-am dat gata, hai ?! zise el, intrînd în odăiţă.

Cu gesturi calme, enigmatice, cu un surîs misterios în privire, el îşi scoase mîinile din nişte mănuşi negre, enorme, pe cari nu le mai văzusem.

— „Te rog să mă ierţi, dragul meu, zise el, că ţi-am intrat în casă, într-un chip atît de neobişnuit ; dar noutatea pe care viu să ţi-o anunţ ar fi contrastat prea mult cu o vizită regulată, pe scara obişnuită.

Am pus, în sfîrşit, la punct o invenţie care va revoluţiona ştiinţa şi lumea, după ce ne va fi dat o victorie rapidă şi totală !

Această invenţie de care tu auzi cel dintîi, simplifică într-un chip definitiv, zborul omului.

Peste cîteva luni, aeroplanul va părea o biată căruţă, grea şi hodorogită, care face gălăgie multă pentru nimica toată.

Aparatul pe care-l duc cu mine şi pe care tu nici nu-l bagi de seamă, atît e de mic, poate fi mînuit şi de un copil, după un exerciţiu de treizeci de minute.

Uită-te la mănuşile astea. Precum vezi, dosul lor, ca şi pingelile mele, e făcut dintr-o materie suplă şi fosforescentă, un fel de ştofă-za, foarte solidă.

Ei bine, această materie, pe care am compus-o eu, are darul minunat, de necrezut, de-a neutraliza forţa de atracţie a pămîntului.

Este contra-magnetul universal !

Apropiind şi depărtînd, după cîteva reguli foarte simple, mîinile şi picioarele, prevăzute cu această stofă, omul poate să se înalţe şi să evolueze în spaţiu, cu abilitatea unei păsări. Stai să vezi !"

Theobald îşi puse mănuşile, stinse lampa, se urcă pe bordul ferestrei şi-şi dădu drumul în aer. Am scos un ţipăt de groază, căci prietenul meu coborîse foarte repede, gata să cadă, cîţiva metri, dar, după o clipă, el se înălţă din nou şi domină toate clădirile.

Întins în spaţiu, cu faţa spre pămînt, asemeni unui înotător, elegant şi sigur, el plutea pe valurile aerului, în noaptea liniştită, deasupra acoperişurilor albastre, luminate de luna plină.

Înotă aşa, vreo zece minute. Apoi, cu o mişcare descompusă lent, descrise, cu mîinile acum lipite, o largă curbă aeriană şi corpul său luă o atitudine nouă : era în picioare acum, cu braţele întinse deasupra capului, şi palmele apropiate : o siluetă foarte lungă şi subţire. Jocul reîncepu. De data asta, Theobald pica repede, şi drept, în vid, apoi se ridica, în linii frînte, într-un zigzag necontenit : el desena în spaţiu, imenşi dubli V imaginari care se repetau la infinit. Erau atîţia W W W W, atîtea sute, atîtea mii, încît sufletul

meu, beat de bucurie, spiritul meu halucinat sfîrşiră prin a lua acest zbor în W W W W ca un imens murmur euritmic al naturii înminunate !"

PREŞEDINTELE

Să lăsăm literatura... Vino la fapt !

ACUZATUL

Credeam că visez...

PROCURORUL

Şi eu tot aşa...

AVOCATUL

Rog pe domnul procuror să binevoiască a nu mai întrerupe, prin inutile observaţii ironice, povestirea clientului meu. Chestiunea e mult mai gravă şi mai interesantă de cum i se pare dumisale...

PROCURORUL

Domnul preşedinte a spus-o : e literatură.

PREŞEDINTELE

Acuzatul n-a terminat încă ! (Acuzatului) Continuă !

ACUZATUL

Cîteva minute după aceea, Theobald Armory era iar în mansarda mea. Cu toată marea mea emoţie, băgai de seamă că era foarte palid ; pieptul i se ridica şi i se lăsa, împins de plămînii săi încă plini de aerul proaspăt al nopţii.

Tăcurăm cîteva clipe.

Apoi, uşurat, îmi zise :

— „Înţelegi acum ce însemnează invenţia mea ?

Îţi dai seama că toate sînt răsturnate de acum, că războiul nu mai are mult de trăit ?

Închipuieşte-ţi jumătate din armata noastră înzestrată cu mănuşi şi ghete contramagnetizate ; soldaţii părăsind noroiul în care stau încleiaţi de-atîta vreme, înălţîndu-se în văzduh ca un nour imens de uriaşe lăcuste şi căzînd pe cealaltă parte a tranşeelor, la spatele unui inamic surprins, buimăcit, îngrozit ?

Îi văd, în vreme ce restul trupelor ne-ar păzi hotarul, îi văd pe soldaţii noştri, ca nişte arhangheli cu aripi invizibile, abătîndu-se peste tot întinsul imperiului vecin, aruncînd panica, terorizînd oraşele, demoralizînd populaţia, sub privirile prostite ale unui comandament neputincios !

Închipuieşte-ţi bucuria care ne va ilumina căminurile în ziua cînd spaima zilnică se va fi sfîrşit, cînd durerile vor fi fost alinate, morţii răzbunaţi, munca reluată, pacea domnind, în sfîrşit, în omenirea sfîşiată şi toate popoarele pămîntului privindu-ne cu ochii uimiţi şi recunoscători !"

Beat de fericire, nebun de entuziasm, strînsei la piept pe Theobald Armory, îi sărutai fruntea genială, plînsei pe mîinile sale divine.

Eram plin de admiraţie, de umilinţă şi de gratitudine.

— „De mîine încolo, îmi spuse Theobald, am să mă ocup de punerea în practică a acestui proiect.

Numai de nu m-ar călca vreun camion ! adăugă el, surîzînd.

Altminteri, nu văd ce m-ar putea împiedica să-mi duc la bun sfîrşit descoperirea !"

Şi plecă, foarte cuminte de data asta, pe scara obişnuită.

Cîtva timp, nu-mi mai dete nici un semn de viaţă.

L-am întîlnit, întîmplător, într-o zi.

Părea nemulţumit.

— Ce e ? l-am întrebat.

— „Ce să fie ? Am fost la Ministerul Invenţiunilor, am văzut tehnicienii-şefi, ofiţeri, generali, le-am oferit invenţia mea şi nici nu vor să audă."

— Ei, asta-acum ! Nu se poate !

— „Ba se poate ! îmi răspunse el, cu un zîmbet amar. N-au vreme să examineze «drăcia mea». Au alte proiecte, mai grabnice, de realizat. Mi-au făgăduit să se ocupe şi de mine, dar ceva mai tîrzior... mi-au destăinuit că mai au cîteva propuneri „în acelaşi gen", cari aşteaptă în cartoanele ministerului.

Se pare că scările, beciurile, anticamerele şi podul acestei nepreţuite instituţii sînt pline de tot felul de invenţii geniale şi înţelegi că oamenii de acolo n-au vreme să satisfacă toată lumea"...

I-am spus că nu trebuie să se lase abătut de aceste mărunţişuri, inerente oricărei administraţii, mai ales în vreme de război. L-am sfătuit să vadă industriaşi, fabricanţi, bancheri, chiar particulari.

— Expune-le planul tău şi e peste putinţă să nu găseşti pe cineva pe care să-l intereseze. Mă pun, cu dragă inimă, la dispoziţia ta ; dacă vrei, mergem împreună să căutăm...

— „Nu mulţumesc ! îmi răspunse Armory, prea puţin încălzit de optimismul meu.

Am să mă duc singur !..."

Şi iar nu ne mai văzurăm cîtăva vreme.

Nu mai ştiam nimic de prietenul meu. Fără îndoială, căuta mereu.

L-am revăzut pe stradă, după o săptămînă ; era adus de spate, foarte palid, cu ochii traşi. Cum mă zări, îmi strigă :

— „E excelent sfatul tău ! Să-l mai dai şi la alţii !

Ţi-am văzut faimoşii tăi financiari ! Unul mi-a spus :

— «Dragă domnule, ceea ce-mi propui e, fără îndoială, foarte interesant, dar înţelegi că realizarea planurilor dumitale, ar însemna ruina noastră ! Capitalurile noastre sînt

plasate în industrii de război. O victorie care ar aduce un sfîrșit prea grabnic conflictului mondial, ar echivala, pentru noi, cu o înfrîngere imediată !»

Iar celălalt mi-a spus : «Întreprinderea se bazează pe concursul total al noului nostru aliat.

Calculele noastre sînt făcute în vederea acestui aport. Dacă războiul se isprăvește înainte ca toate sforțările acestui aliat să fie date, sîntem ruinați. Mii de regrete, scumpe domn, mii de regrete !»

Așa m-au primit cei la cari m-ai trimis. Mai ai și alte sfaturi să-mi dai ?" strigă Theobald, aruncîndu-mi priviri stranii.

Părea că sub fruntea lui întunecată fulgera ura. Eram foarte impresionat de ceea ce îmi spusese marele și bietul meu prieten. Aș fi făcut orice, ca să-i ridic moralul zguduit, în primul rînd de sforțările incalculabile pe cari i le impusese opera sa și, în al doilea rînd, de indiferența revoltătoare cu care fusese primit rezultatul acestor sforțări.

Theobald mă lăsă, fără măcar să-mi întindă mîna.

Neurastenia îl făcea mizantrop. Mă evita, cum evita, de altfel, orice ființă omenească.

În seara de 22 mai m-am dus la el.

Vizita mea părea că-l inoportunează. Era, totuși, mai calm decît la ultima noastră întîlnire, deși fruntea îi era întunecată, iar colțul gurii răutăcios.

— „Fără îndoială, ai venit să afli, ce-mi mai fac visurile ? Bine, sănătoase ! Sînt refuzat, pretutindeni.

Am ajuns să apreciez indiferența unora, într-atît e de mare ostilitatea celorlalți ! Tot entuziasmul meu de odinioară s-a prefăcut într-o amărăciune și un dezgust imens.

Ideea patriei a murit în mine ; ceea ce mă interesează, e numai triumful meu !"

Theobald rînjea.

Apoi dintr-o dată, se înflăcără şi, pe cînd ochii i se umpleau de o flacără sinistră, şuieră :

— „Ştii tu care-a fost cel mai mare om din lume ? Un grec din Bizanţ, căruia nici numele nu i-l ştiu, măcar.

Acest bizantin era inventator, ca mine. Turcii asaltau Constantinopolul. Un om se înfăţişă ultimului Paleolog. «Măria-Ta, am găsit izbînda ! Am descoperit principiul unui tun de calibru mare, cu ajutorul căruia vom goni pe păgîni, îi vom risipi, îi vom nimici !» Dar împăratul Bizanţului nu luă în seamă invenţia tînărului său supus ; jignit, mîndru de geniul său, setos de glorie, acesta nu şezu mult pe gînduri şi trecu de cealaltă parte a zidului. El vîndu Sultanului secretul noului tun, şi cîtva timp după aceea, Constantinopole căzu şi hoardele califului învingător intrară în Catedrala Sfintei Sofia".

Theobald tăcu şi căută să-mi citească pe obraz efectul discursului.

Dar eu şedeam nemişcat, ca şi cum n-aş fi înţeles ce voia să-mi spună.

El urmă :

— „Omul care şi-a sacrificat patria, ca să nu sacrifice fructul geniului său chinuit, era un om mare, un om sfînt, dumnezeieşte de sublim. El ne învaţă că floarea visurilor noastre trebuie cu orice chip să înflorească, să se înalţe sus de tot, şi să strălucească în cerul universal, mai presus de frontierele înguste care închid aşa zisa patrie.

Şi, deoarece ne-am pus pe destăinuiri, continuă Theobald, am onoarea să te anunţ că scumpul tău amic, care-ţi vorbeşte, va trece şi dînsul dincolo de zid, şi acolo sînt încredinţat că voi găsi pe cineva care să mă înţeleagă şi să-mi realizeze visul !"

— Ca glumă, e bună, zisei eu, emoţionat, totuşi, de această mărturisire, înspăimîntat de-o asemenea perspectivă.

— „Nu glumesc ! răspunse Theobald,

Am văzut, în visul meu, un zbor gigantic pe deasupra tranşeelor.

Aş fi vrut să fie soldaţii noştri cei ce trec, ca nişte arhangheli, în apoteoză... Nu e vina mea dacă alţii vor avea această supremă voluptate !"

Tonul hotărît al lui Theobald nu admitea nici o replică. Era un ambiţios. Ştiam ce voinţă avea, cîntă tenacitate, cîtă încăpăţînare, odată hotărîrea luată.

Îl ştiam capabil să facă orice, ca să-şi audă numele trîmbiţat în cele patru părţi ale lumii.

Întrevedeam realizarea imediată şi gigantică a planului său monstruos şi, ca într-un vis groaznic, îmi păru că văd trecînd, pe cîmpiile noastre, pe oraşele noastre, un imens cortegiu de demoni întraripaţi, strigoi cu căştile ascuţite, zburînd să ne cucerească pămînturile !

Oroarea acestei viziuni, ideea dezastrului final, adăugîndu-se la toate suferinţele îndurate pînă atunci de biata noastră ţară, mă umpleau de spaimă. Socotesc că victoria duşmanilor noştri ar fi un dezastru incalculabil, nu numai pentru noi, dar pentru întregul univers.

PREŞEDINTELE

Ştim asta. Vino la fapt !

ACUZATUL

— „Am să trec de partea cealaltă a zidului ! rînji Theobald. Am să duc taina mea duşmanilor şi tu vei spune celor ai noştri, ce-au pierdut, pierzîndu-mă !"

În clipa aceea, am primit în inimă o lovitură mortală, a cărei repercursiune, invers resimţită, viza pe Theobald.

PREŞEDINTELE

Explică-te !

ACUZATUL

Mă exprim rău, dar această senzație stranie e greu de tradus : cineva murise în mine însumi, și acest cineva nu eram eu, ci prietenul meu. Spiritul meu refuza să și-l închipuiască încă viu, vorbind, lucrînd. Inventatorul era defintiv, irevocabil, condamnat. Viața pe care continuă s-o trăiască îmi părea cu totul factice, spectrală, chiar retrospectivă.

Între gînd și faptă distanța aproape nu mai exista. I-am spus pentru cea din urmă oară, fără să cred o secundă că această rugă supremă va avea vreun efect asupra lui.

— Theobald, n-ai să faci asta, te opresc ! Iar el, cu o voce care-mi păru postumă, îmi răspunse :

— „Ba da — și chiar în noaptea asta !"

Atunci... foarte calm, cu o mare răceală, l-am lovit. Da ! L-am lovit cu acel cuțit, de acolo, un cuțit pe care întîmplarea mi-l scosese în cale. Deoarece nu mă pot sluji decît de mîna stîngă — omoplatul drept mi-a fost sfărîmat de un glonte, pe front — sarcina mi-a fost cu mult prea grea. Dar forțele ce mă însuflețeau în fața inamicului sosiră să m-ajute în misiunea mea. De trei ori am lovit. Înainte de a muri, Theobald îmi aruncă o privire uimită, pe care n-am s-o uit niciodată.

A murit ducînd cu el o idee genială — și un gînd criminal, raze și întunecimi, amîndouă de o măreție neînchipuită, cu urmări incalculabile.

A murit, iar eu, bietul servitor al Fatalității, al dreptății suverane, eu sînt acum în fața domniilor-voastre, domnilor jurați, și mă simt condamnat la moarte, dacă nu de domniile voastre, de mine însumi, în orice caz !

Domnule Președinte, depoziția mea e terminată.

PREȘEDINTELE

Poți să ședi. Domnul Procuror are cuvîntul.

Onorată Curte, domnilor juraţi.

Fără îndoială, revelaţiunile pe cari le auzirăm sînt foarte impresionante.

Autorul lor, acuzatul George Henriquez, zis Silvan-Eol, e un scriitor de mîna întîia ; dacă n-ar fi vorba de-o viaţă omenească, dacă majestatea locului în care ne aflăm, nu ne-ar impune respectul, am fi ispitiţi s-aplaudăm această nouă manifestaţiune intelectuală a talentatului om de litere.

Căci este literatură ceea ce auzirăm pîn-acuma, domnilor, literatură.

Povestea acestei minunate invenţii e inventată de la un capăt la celălalt. Nu stă în picioare. Care este, nu omul de ştiinţă, dar un simplu şcolar, care n-ar remarca imposibilitatea acestei aşa zise descoperiri ?

Numai un creier bolnav ar putea să susţină teoria acestui faimos „contra-magnet". Să admitem, totuşi, că Theobald Armory a construit, într-adevăr, un aparat minuscul care să slujească la zborul oamenilor. Unde-i sînt urmele ? Unde-au pierit aceste faimoase mănuşi căptuşite cu ştofă-za, unde călătoresc acele ghete cu tălpi făcute din irezistibila materie fosforescentă ?

Arătaţi-ne aceste relicve preţioase şi o să vă facem un început de credit, în ceea ce priveşte celelalte alegaţiuni.

Armory era un inventator de geniu. Aşa să fie ! Cum se face, însă, că n-a vorbit nimănui de proiectele sale, privitoare la simplificarea zborului omenesc ? S-a găsit, ce e drept, printre hîrtiile sale, note, calcule şi schiţe, dar comisiunea de experţi, însărcinată să examineze cazul, a declarat că toate aceste încercări n-au nici o legătură cu vreo problemă de aviaţiune.

Înainte de-a se fi abandonat periculoaselor sale ascensiuni, Theobald Armory trebuie să mai fi făcut oarecari experienţe ; prin ce miracol a reuşit el să acopere ochii tuturor

muritorilor, de nu există nici o mărturie a îndrăzneţelor sale sforţări ?!

Theobald Armory a fost văzut pe stradă, la birt, în cafenele, dar — afară de acuzat — nu l-a surprins nimeni niciodată părăsind pământul şi urcîndu-se la cer.

Cum se face că, în seara faimosului său zbor de la 12 aprilie 1917, nici un vecin, nici un trecător n-a băgat de seamă că o formidabilă revoluţie ştiinţifică se petrecea deasupra capului muritorilor ?

În birourile ministerului de invenţiuni, nici un funcţionar nu-şi aduce aminte de tînărul inspirat, care-şi oferea serviciile în dreapta şi-n stînga.

Interogaţi, cei doi financiari, cărora s-ar fi adresat victima, neagă formal întîlnirea lor cu Armory ; ei se indignează împotriva cuvintelor antipatriotice cari li se atribuie şi pe care o anumită presă, plătită de concurenţii lor, caută să le răspîndească în public.

Precum vedeţi, domnilor, versiunea acuzatului nu se ţine în picioare. El se încăpăţînează s-o susţină cu o obstinaţiune pe care numai misterul afacerii o egalează.

E drept că acelaşi mister planează şi de partea acuzării. N-am reuşit să adunăm materia unui rechizitoriu covîrşitor pentru George Henriquez. Date fiind serviciile aduse ţării de către scriitorul Silvan-Eol şi mai tîrziu de către soldat, în faţa îndoielii care planează pe crima sa, fac apel la indulgenţa domnilor juraţi, cerîndu-le circumstanţe larg atenuante pentru acuzat !

APĂRĂTORUL

— Onorată curte, domnilor juraţi !

Cer pentru clientul meu sau pedeapsa cu moartea sau achitarea. Căci nu există mijlocie : sau a omorît pe Theobald Armory, pentru ca acesta să nu poată da duşmanului importanta sa descoperire, sau povestirea lui Henriquez e falsă,

mobilul crimei altul şi atunci acuzatul nu merită decît ispăşirea supremă. Dac-aş avea cea mai mică îndoială, domnilor, n-aş fi aici. Dar actul poetului Silvan-Eol este aşa de mare, atîta de sublim e sacrificiul său, încît n-am ezitat o clipă, după ce-am examinat pînă la fund cazul său de conştiinţă, să iau apărarea acestui erou ciudat, care, orice aţi spune, e un erou.

Am numit actul său un sacrificiu sublim. Este într-adevăr un sacrificiu, domnilor, să oferi în holocaust patriei tale, cea mai bună prietenie, o prietenie cu atît mai mare, cu cît e sporită prin admiraţiunea acordată geniului!

Domnul procuror susţine că invenţiunea lui Theobald Armory n-ar fi decît o absurditate, aberaţiunea unui creier bolnav. Ar putea să mi se spună care este invenţiunea ce n-a fost tratată la fel înainte de-a fi fost pusă în practică?

Orice sforţare ştiinţifică a fost considerată ca manifestaţiunea unui dezechilibru mintal. Care dintre noi ar fi îndrăznit, acum douăzeci de ani, să proclame, fără să fi fost socotit un fantezist, progresul datorit unor noutăţi tehnice cari fac gloria epocei noastre, — e destul să citäm radiul, aeroplanul, telegrafia fără fir? Faptele dezmint vechile teorii şi, după noua teorie, totul este posibil în domeniul ştiinţei, care nu e făcută decît din ipoteze.

Este, deci, foarte posibil, ca geniul omenesc, care, de la începutul veacurilor, se căzneşte şi, deseori, reuşeşte să îmblînzească elementele, e posibil, zic, ca el să fi putut descoperi principiul neutralizării puterii de atracţie a pămîntului.

Theobald Armory a fost muritorul fericit căruia i-a fost dat să învingă această imensă forţă a naturii.

Domnul procuror e mirat că nu s-a găsit nici o urmă a lucrărilor inginerului...

Dar cine este nesocotitul care-ar lăsa la voia întîmplării planurile sale, notele, schiţele, materialul, aparatul său, cînd e vorba de o asemenea descoperire?

Prudent (şi pe drept cuvînt) Armory şi-a luat toate precauţiunile şi, după ce şi-a realizat principiul, a distrus orice hîrtiuţă care ar fi putut să-i releve existenţa, orice accesoriu, orice rămăşiţă care i-ar fi atestat înfăptuirea.

Martorii ? Dar niciodată Armory n-a avut ideea nefericită de a-şi face exerciţiile în faţa lumii.

Aţi fi vrut să se expună curiozităţii trecătorilor, indiscreţiei primului venit ? ! Fără îndoială, domnul procuror are dreptate să se întrebe : cum se face că nici o altă fiinţă omenească nu l-a surprins executîndu-şi zborul în noaptea de 12 aprilie 1917.

Acuzatul ne-a spus singur că fereastra lui, situată la al şaselea etaj şi dînd spre curte, domină casele împrejmuitoare. Or, afară numai dacă vreun zgomot suspect nu le atrage atenţia, locuitorii marilor oraşe au foarte rar obiceiul, imediat după cină, să-şi pună nasul la fereastră şi să-şi contemple curtea prozaică, care le trimite emanaţiuni mai mult sau mai puţin rău-mirositoare ; în ceea ce priveşte deplasarea constelaţiunilor, această problemă de înaltă astronomie lasă destul de reci pe concetăţenii noştri, ca să-i sacrifice agrementele digestiunii.

PREŞEDINTELE

Publicul e rugat să nu sublinieze prin rîsete zgomotoase pledoaria apărării : altminteri, voi evacua sala ! Continuaţi !

APĂRĂTORUL

Ca să înfunde complet pe inculpat, domnul procuror citează mărturia unor anumiţi funcţionari ai ministerului de invenţiuni, cari nu-şi amintesc de vizitele lui Armory. Ah, domnii funcţionari !... Birocraţia !... Alţii, mai chemaţi decît mine, au protestat împotriva indiferenţii, temerei de răspunderi, politica celei mai mici sforţări, cari dezolează

administrațiile noastre. Și dumneavoastră ați dori ca acești faimoși „ronds-de-cuir" să-și compromită trista lor celebritate, aducîndu-și aminte de solicitatorul genial — un încurcălume, la care nu s-au uitat decît în treacăt, cu o privire distrată, dispreţuitoare ?

Dar nu s-a isprăvit... Mai sînt și acei doi mari financiari cari, tot așa, nu l-au întîlnit niciodată pe Theobald Armory. Și totuși l-au văzut, sînt încredințat. Un visător, ca inginerul defunct, n-ar fi găsit niciodată această frază delicioasă „un sfîrșit apropiat al războiului ar fi însemnat ruina noastră"...

Numai auzind această frază, vezi ridicîndu-se în fața ochilor, teribilă, această lume blestemată a profitorilor de război, toți exploatatorii nenorocirii generale, pentru cari înfricoșătorul coșmar a devenit viziunea fericită a unui paradis terestru. Ei nu admit să-l fi văzut pe Armory căci prea mare le-ar fi răspunderea : mărturia lor ar atesta existența reală a acestei invenţiuni care îi înspăimîntă și a cărei perspectivă înseamnă declinul prosperității lor, bazată pe război, instalată în război !

PROCURORUL

Întrucît țara noastră nu face decît să descurajeze pe oamenii de geniu, de ce nu s-a adresat Theobald Armory unei puteri aliate ? De ce să-i vie monstruosul gînd de-a vinde dușmanului asemenea armă ?

APĂRĂTORUL

Domnul procuror uită că nu procesul inginerului defunct se judecă aici !

Îi voi răspunde, totuși, că în momentul actual, ca să treci granița se fac cele mai mari dificultăți.

Cel dintîi comisar de poliție, căruia i-ar fi făcut cererea. ar fi întrebat pe Armory care îi e motivul de plecare. Aflîndu-l, ar fi sfătuit pe inginer să-și plaseze invenția tot la noi,

fiindcă e un lucru care interesează apărarea națională. Și lucrurile ar fi început de la capăt.

PROCURORUL

Un om care zboară n-are nevoie de pașaport. Cere cineva păsărilor hîrtii de identitate ?

APĂRĂTORUL

Mă așteptam la această spirituală replică ! Ei bine, iată vina lui Armory ! Nu s-a gîndit la această soluție. Și chiar dacă i-ar fi venit în minte, ar fi respins-o, fără îndoială. Voia să se răzbune ! Oamenii de geniu sînt teribili cînd e vorba de amorul lor propriu !

Egoismul lor creator nu le îngăduie să ierte pe cei cari i-au rănit ; răzbunarea lor ia proporțiile monstruoase ale geniului lor.

Theobald Armory s-a simțit jignit, lovit, exasperat de ingratitudinea patriei sale : el a voit s-o pedepsească ! Din fericire pentru el, din fericire pentru noi, Henriquez i s-a pus în cale. Ne-a apărat. L-a doborît. Povestirea sa e cea mai elocventă pledoarie. A evitat orice frază sforăitoare, orice efect teatral. N-a căutat un succes facil. Eu însumi, domnilor jurați, nu insist asupra frumusetii actului său ; vă scutesc de orice reflexiune binevoitoare la adresa lui : sînt încredințat că ați făcut-o dumneavoastră înșivă ! Ceea ce discut aici sînt faptele.

Printr-un ciudat și regretabil concurs de împrejurări, apărarea nu posedă nici o probă materială, care să dovedească existența planurilor științifice ale lui Theobald Armory și a zborurilor de el executate ; dar mă întreb : dacă această probă ar exista, ar accepta acuzațiunea în întregime depoziținea noastră, ar admite ipoteza omorului, așa cum ni l-a prezentat acuzatul, sau recunoscînd realitatea invențiunii, ar căuta un alt mobil al crimei ?! Nu elanul patriotic

al lui George Henriquez, ci, de pildă, satanismul acestuia, tentaţiunea de a-şi apropia descoperirea...

PROCURORUL

Repet : daţi-ne cea mai mică dovadă că Theobald Armory poseda această minunată ţesătură şi vom fi dispuşi să examinăm restul alegaţiunilor dumneavoastră.

APĂRĂTORUL

Inutil. Să nu mai pierdem vremea cu abilităţi retorice. Domnule procuror, admiteţi dumneavoastră sau nu realitatea invenţiunii lui Armory ?

PROCURORUL

Nu !

APĂRĂTORUL

Foarte bine. Care este atunci, după dumneavoastră, adevăratul mobil al crimei ? Ancheta ne-a arătat că acuzatul şi victima erau cei mai buni prieteni din lume. Temperamente calme amîndoi, practicînd în relaţiile lor o politeţe cordială, avînd aceleaşi aspiraţiuni idealiste, cu toate că vocaţiunile lor erau diferente — deci, orice rivalitate profesională exclusă — cei doi prieteni pe cari nu-i despărţea nici o chestie de bani sau de femei, făceau impresia unei perechi unite într-o încredere şi o admiraţie reciprocă.

De ce, dar, această crimă absurdă, dacă nu din pricina unei înălţări sufleteşti ?

Nu, domnii mei, puteţi cerceta cît veţi pofti, nu există altă explicaţie a omorului misterios.

Însuşi domnul procuror nu îndrăzneşte să ceară pedeapsa capitală, căci se îndoieşte şi domnia-sa.

Nu uitaţi că ţineţi în mînă viaţa şi onoarea unui om ireproşabil ; înalta probitate a trecutului său, elevaţiunea

operei sale literare, admirabila sa conduită pe front, de unde s-a reîntors încărcat de gloria dublă a rănilor și a decorațiilor sale — toate vorbesc pentru el, toate sînt făcute să justifice ultimul său act de eroism, sacrificiul dureros, cel mai mare sacrificiu, impus pentru apărarea patriei în primejdie !...

PREȘEDINTELE

Acuzatul n-are de făcut alte destăinuiri ?

ACUZATUL

Am spus tot. Nu mă apăr. Nu cer nici grația, nici indulgența domniilor voastre. Misiunea mea e împlinită. Puțin îmi pasă de rest !

. . . . . .

După cîteva minute de deliberare, jurații aduseră un verdict negativ.

Achitat, George Henriquez fu pus în libertate. A doua zi, însă, el se duse pe mormîntul lui Theobald Armory și-și zbură creierii.

Moartea lui George Henriquez spori și mai mult misterul omului zburător, care a pasionat atît de mult, în timpul războiului, una din marile capitale apusene.

Paris. 1917

GIB MIHĂESCU

Pasiunea de astronom amator este o constantă a scurtei vieți a lui Gib Mihăescu. Se știe că scriitorul avea o lunetă cu care privea deseori cerul, căutînd, poate, stelele duble, de safir și de rubin, ale lui Andrei Lazăr. Luna, în orice caz — cum reiese dintr-o notație din prima lui schiță de război, Linia întîia : *„Aveam impresia chiar că străbatem un ținut necunoscut, bizar, dintr-o altă lume, dintr-o planetă moartă. O închipuire îndărătnică se încăpățîna să facă apropieri izbitoare, cu diferitele aspecte lunare, pe care le contemplam altădată la telescop".*

Astronom amator este și profesorul Andrei Lazăr, din romanul Brațul Andromedei, *de care avea să-și amintească pesemne Mihail Sebastian, creionîndu-l pe Marin Miroiu din* Steaua fără nume. *Un biet profesoraș de provincie, avînd obsesia himericului perpetuum mobile. Obsesivă este și dragostea lui pentru frumoasa doamnă Cornoiu, soția șefului politic local, pe care o pierde în momentul posibilei împliniri, o dată cu iluzia realizării mișcării eterne. Deznodămîntul acestei drame a inadaptabilității nu mai e decît o chestiune de timp. Cînd o vede pe olimpiana Zina Cornoiu în brațele unui donjuan de mahala, Andrei Lazăr se aruncă sub roțile trenului.*

Inextricabilă alcătuire de roți, pistoane, șuruburi și curele de transmisie, mașina nu e decît un simbol menit să sublinieze configurația spirituală a vînătorului de himere — așa cum va fi calculul infinitezimal pentru locotenentul Ragaiac din Rusoaica *(Valia constituind ea însăși o variantă sublimată a doamnei Cornoiu...). Literatura științifico-fantastică utilizează astăzi în mod curent această modalitate, localizată aici la cele două pasaje reproduse.*

brațul andromedei

(fragment)

Andrei Lazăr s-a oprit în antreul cel mic, în fața ușii care-l încrunta totdeauna. De astădată pe buzele lui flutura zîmbetul. triumfului și acea nuanță de disprețuitoare compătimire, cu care contempli oamenii și înconjururile, de cum se întîmpla ca norocul să-ți surîdă cît de puțin.

Ba acum ușa asta misterioasă îl făcea să pufnească în rîsul celei mai clare și mai sonore batjocuri.

Înfipse cheia dintr-o singură mișcare în ușă, pe care o deschise cu un picior.

Dar înăuntru era întunecime și mister. Acum însă, el nu mai tremura dinaintea acestei umbre dese care-l descuraja de la început, de cum punea piciorul aci, în acest „templu al timpului", cum îi spunea cîțiva ani mai înainte cu religiozitate, mai în urmă cu îndurerată ironie.

Dădu drumul și mai larg rîsului, dar se opri deodată și așteptă cu frică. O clipă, teama vreunui ecou, care să-i răs-

pundă cu aceeaş batjocură îi strînse parcă băierile gîtului. Dar rîsul se lipi flasc în mijlocul pereţilor şi odaia neumblată şi întunecoasă nu-i răspunse decît cu mirosul de egrasie şi de aer stătut, care-i intră adînc în nări. Iar prin obscuritatea de amurg iernatic în ochii ce se obişnuiau, se desemna acum masa mare şi pătrată din mijloc, cu ceva prelung şi umflat deasupră-i, acoperit cu muşama neagră, parcă un cadavru enorm pe-o masă de disecţie.

Lazăr, crăpă unul din obloane şi apoi ridică acoperămîntul unsuros, jupuit pe-alocuri, pe care nu-l mai ridicase de mult ; îl desfăcu cu grijă, desprinzîndu-l cu greutate de ieşiturile obiectului ciudat de dedesubt, de care se lipise.

Apăru atunci o harababură de roţi mari şi mici, cu dinţi sau înfăşurate în curele înguste de transmisiune, apoi scripete şi spirale de tot felul, braţe mici de fier sfîrşite prin cîte-o bombă, şuruburi, ciocănaşe şi Dumnezeu mai ştie ce, totul cuprins şi despărţit prin patru mecanisme în formă de pistoane ; iar din mijlocul acestei bizare complicaţii de unelte, o roată mai mare ieşea de pe umerii altora mici, îngrămădite una într-alta într-un mod cu totul neobişnuit şi atît de numeroase încît cea de deasupra părea un sărbătorit dus pe braţe de mulţime.

Prin întunerecul care se lăsa acum de-a binelea în căderi compacte, ochiul lui cunoscător desfăcu într-o parte şi-n alta a roţii principale osii lungi şi subţiri, cu încheieturi umflate din loc în loc ca stranii braţe de schelet, terminîndu-se fiecare printr-o quadruplă articulaţie de negre degete turtite şi groase.

Trebui să mai desfacă un oblon ca fantastica plăsmuire să înceapă de-abia acum să semene din ce în ce mai mult cu o maşină : degetele celor două braţe se îmbinau cu altele la fel, compunînd noi sisteme de angrenaje complicate, curele, fusuri, bile, care coborau pe podea, încingeau masa pe dedejos, spre a urca tot către arborele central pe partea cealaltă.

Lazăr o privea cu un fel de curiozitate veselă și ironică, de parcă acum ar fi văzut-o pentru întîiași dată.

Degetele lui atinseră una din roți la întîmplare, o învîrtitură ușoară și îndată întreaga mașină începu să geamă din încheieturi. Mișcarea se comunica dintr-o roată într-alta pînă cîștigă roata cea mare de deasupra. Atunci cele două brațe se agitară în sensuri stranii și parcă estatice ; frînghiile de pe lîngă ziduri se întinseră, drugii de fier pîrîiră, osiile gemură. Întreaga mașinărie păru o vreme în continuă agitație, fără ca mîna să-i mai dea vreun impuls.

El o privi atunci instinctiv, cu ochii mari și lacomi, în care se aprinseră, ca într-o lanternă electrică, scînteile bucuriei. Însă era ceva timid în bucuria asta, slab, care se stingea pe încetul, luînd-o înaintea motorului care se stingea la fel.

Privirile lui adulmecară îngrijate spre roțile din urmă, care încă mai mișcau, și le urmări atent slabele convulsii pînă se potoliră pentru totdeauna.

Cînd totul fu sfîrșit își îmbrățișă mașina cu ochi îngăduitori ca pe-o prostie simpatică, o jucărie ce i-a dominat pînă dincolo de maturitate viața, cu acaparatoarea-i absurditate.

De astă dată însă nu-i mai ciocăni ușor membrele metalice ca un doctor grijuliu ; nu-i mai încercă încheeturile ca pînă acum, dînd aprobator din cap : Da, da !... — și spunîndu-și : acolo trebuie făcută îndreptarea ! Osia finală nu mai trebuie să se întoarcă tot în roata cea mare ; ea trebuia scoasă de acolo și pusă în legătură cu...

Dar cu ce n-a pus-o în legătură ! Și... tot degeaba...

Doamne și nu dorea chiar mișcarea veșnică ; nu mergea cu visul chiar pînă acolo ! S-ar fi mulțumit doar cu atît ; o mișcare incontinuă de cîteva săptămîni, zile sau ceasuri fără ca păcura sau petrolul să-i servească la altceva decît la unsul încheieturilor, iar ca unică forță motrice : aerul, aerul înconjurător, abundent, inepuizabil, atras meșteșugit din zăcămîntul uriaș de deasupra în complicatele pistoane : — la un

cap pompe de comprimare, la celălalt voinice mașini pneumatice, acționîndu-se reciproc... Aerul, omorîtorul lent și sigur al oricărei mișcări mecanice, el însuși suflet al mașinei! Fluidul transparent și elastic, nevăzut și temut, înviorător ca apa iazului cînd copiii zefirului se scaldă leneși într-însul, groaznic și neiertător cînd învinețește de mînia cumplitului uragan...

Fluidul acesta înviorător și limpede, ca și minunata idee a întrebuințării lui! Atît de înviorător și de limpede că de multe ori cînd se ducea la școală, cu gîndul aprins de grozava idee, se pomenea tremurîndu-i în gît vreo adiere de cîntec, care la cîte-un hîrtop țîșnea tare și clar, notă răzleață și ciudată, ce întorcea asupră-i privirile uimite ale întîlniților în cale. Zîmbea ușor dinaintea privirilor acestora ascuțite și scormonitoare și trecea.

Alteori în nopți triste cînd afară oceanul de sticlă topită începea să se agite sălbatic și trîmbe furioase de val dau iureș prin fereastra spartă din pod; de alături i se părea că cineva umblă prin frînghiile și curelele mașinei, ca prin niște coarde de gigantic contrabas și-l apuca toane de spaimă... I se părea că însăși mașina a început să se zvîrcole singură, să bîzîie, să meargă de la sine, la vreun bobîrnac al vîntului, pătruns prin coș, prin crăpăturile ușilor sau cine știe pe unde. Asculta înfiorat și-n urechi îi pătrundea tot mai mult vuietul mersului de roți. Se scula tremurînd, aprindea lumînărica de pe măsuță, își lua scurteica de noapte pe umeri, trecea prin antreul îngust și asculta la ușă... Ah, ea mergea cu adevărat... Și deschidea brusc ușa; cineva îi stingea atunci lumînarea dinăuntru și atunci urma tăcerea cea mai deplină. El căuta înfrigurat cutia cu chibrituri din buzunarul scurteicii. Scăpăra; și la lumina pălpîitoare, carcasa mașinei lucea nemișcată și posomorîtă în spațiul rece al odăii.

Dar în seri liniștite, mașina umbla strună sub ochii lui, singură, minute întregi, pe care le socotea cu ceasul în mînă

și cu inima umflată de bucurie. Odată chiar, după ce dăduse de mai multe ori brînci roatei principale, ca pistoanele să se umple de aerul de care aveau nevoie, mecanismul întreg umblă singur un sfert de ceas. Bău atunci de fericire o jumătate aproape din șipul de cognac, pe care-l avea de vreo doi ani în casă și din care nu gustase pînă acum două păhărele. Se culca beat de-a binelea și multă vreme îi foșni în urechi mersul acela ondulat, lin, odihnitor de șarpe, al șleaurilor complicate ; și adormi fericit părîndu-i-se că șarpele acela cu dulce alunecat s-a tîrît ușor, cu foșnetul lui mătăsos, s-a făcut din ce în ce mai mic, i-a pătruns prin ureche și s-a încolăcit ușurel și cuminte în creierul aprins de alcool...

Amintindu-și toate acestea rîse cu voioșie. Mașina cu șuierat de șarpe i se păru atunci că se strînse în sine și în întunericul din nou stăpîn, roatele ei îi dădură impresia de grumazuri plecate, de cîine umilit și bătut. Căci deasupra ei se aprinsese rîsul drăcos al doamnei Nedan ; și mai de deasupra dintr-un ungher negru ca noaptea spațiilor luciră deodată ca o minunată dublă, nemaidescoperită pînă acum de nici un obiectiv, grozava dublă neagră a ochilor Zinei.

În urechile lui răsună limpede glasul doamnei Nedan : „Vai, dar ești teribil... dar omule, vino la ora cînd se vine de obicei...“ Ah, cît de mică era guriță aceea atît de zgomotoasă... !

Dar numaidecît apoi rîsul clar, cumpănit și regesc al doamnei Cornoiu îi luă loc. „M-ai făcut atît de curioasă... Tare aș dori să văd o împerechere de aceasta de safir cu rubin...“

Orcînd doamna mea, orcînd ! murmură Andrei, făcînd o largă plecăciune dinaintea mașinei. Sînt totdeauna la dispoziția dumneavoastră... la picioarele dumneavoastră... la minunatele dumneavoastră picioare... pe care le voi săruta doamnă... pe care le voi acoperi de sărutările mele nenumărate...

Se ridică apoi chicotind :

— Şi tu mica mea... mica mea... Nedan... nu... Mavro... nu, mica mea, oh, da Tina, mica mea Tinuţa... o, n-avea nici o grijă copila mea... cu tine va merge repede de tot... vai ce repede... o, să nu crezi mica mea copilă că te voi uita repede... n-am vrut să spun asta... nu... căci tu vei fi pendantul celeilalte... tu zburdalnico şi drăcoaso... pendantul reginei... care mă va chinui copila mea... îmi va răscoli sufletul cu ochii ei atît de negri... în braţele tale eu îmi voi reface rănile sufletului meu... Şi ea nu va şti... regina... ea nu va şti unde voi găsi apa dătătoare de viaţă, care-mi va reface rănile şi mă va aduce dinainte-i iarăşi în floarea puterii şi a biruinţii...

Sînt grozav de puternic copilele mele... sînt virgin de suflet şi chiar de corp... Numai uitaţi-vă la amanta mea de pînă acum şi spune-ţi dacă n-am dreptate.

Şi izbucni în rîs, apoi pocni cu piciorul, în silă una din roţile de jos :

— Iată cine îmi măcina viaţa... ha, ha, ha.

Şuietul de şarpe al mogîldeţei, însoţit de uruitul surd al roţilor se porni deodată în întunecimea odăii. Dar Lazăr rîse şi mai tare :

— Ascultaţi frumoasele mele : mişcarea perpetuă... şi ieşi rîzînd în hohote, însoţit de rîsul zgomotos şi drăcesc al Tinuţei, de rîsul cristalin şi maestos al Zinei.

— Ascultaţi... Ascultaţi !...

[. . . . . .]

Dar în seara aceea de atît de mare fericire, că nu-i va mai eşi niciodată din minte, impulsul originar a pus în mişcare maşina, desigur pentru totdeauna. Amintirea este într-adevăr de necrezut :

A aprins în antreu, în odaia de culcare şi chiar în odaia motorului lumînări în sfeşnice. Voia să vadă cum va fi, atunci, peste curîndă vreme, cînd *himera* se va realiza. Şi

rîzînd de toate celelalte himere ale trecutului a ridicat mușamaua, de pe scheletica formă de metal și de curele. A rîs de ea cu plămînii plini, de nebunia asta pe care, în sfîrșit, a răpus-o. Și ca culme a silei, a ridicat piciorul și a izbit-o sub roata cea mare într-o adevărată împletitură de curioase tendoane de metal. Atunci ceva a pocnit în pistoane, printre coarde sau cine știe unde, ceva a pocnit tare și distinct și el a îngălbenit de plăcere : sufletul animalului de oțel sburase în sfîrșit. Răsuflase larg : scăpase pentru totdeauna de el !

Dar roțile au început să-și comunice una alteia avîntul ; curelele se mișcau lin pe după obezi, tictacul pistonului devenea tot mai regulat. Roata cea mare se ridica spiță cu spiță, greoaie și maiestoasă, spre a se rostogoli dincolo, în aceeași cadență, crescîndă și impunătoare.

Andrei Lazăr aștepta calm și sarcastic privind țintă roata cea mare ; ea de obicei dedea cea dintîi semnul oboselei premature, al începutului de veșnic repaos. Spițele negre de fier unite acum în discul alburiu al repedei mișcări, începeau să se desemneze una cîteuna, reale și vîrtoase, în multitudinea de spițe imaginare și șterse, creată de învîrteală. Și curînd, curînd, tot ce era imagine zbura și doar crucea acea neagră în cercul greu al cadrului se mai legăna la dreapta și la stînga, spre a se fixa în cele din urmă masivă și sfidătoare, cu unul din brațe spre podea...

Ochii lui Lazăr se pironeau atunci îngroziți spre unealta eternei torturi, al cărei braț înfipt crud în spre pămînt arăta ultimul drum hărăzit omenescului avînt...

Dar astăzi — nebunie sau minune drăcească, — crucea era disc invizibil strîns în cercul de fier, crucea dispăruse și-n locul ei curgea mișcarea veșnică.

Minunea ! Adevărul cel mare ! Învierea lucrurilor moarte, înfrîngerea repaosului etern... noua înviere a lui Lazăr cel biblic, în Lazărul de acum !

Andrei Lazăr se frecă la ochi : cu neputinţă ! Cu neputinţă ! Ocoli maşina prin toate părţile ; întinse cu degetul, dar nu îndrăzni să pipăiască. Şi totuşi totul mergea de minune... Necredinciosul Toma ! Atunci ce se rupsese, Dumnezeule, ce se rupsese ? S-a rupt într-adevăr ceva în maşină, deslegînd-o de unicul păcat al construcţiei, şi pornind-o astfel pe drumul eternei mergeri ? Sau se rupsese ceva în creierul lui...

*

* *

Dimineaţa l-a găsit astfel la maşina necontenit învîrtitoare. El a privit cu bucurie zorile şi a stins de grabă feştila tremurătoare, dătătoare de umbre şi iluzii. A salutat în gînd soarele care-şi vestea sosirea prin văpaia roşie ce se înteţea în fereastra odăii. Pe urmă soarele a răsărit de-a binelea şi a pătruns prin geamurile de deasupra, neacoperite de hîrtie albastră ; a străpuns temeinic odaia cu săgeţile lui alungătoare de fantome. Dar maşina mergea înainte imperturbabilă şi maiestoasă ; ea era o realitate, pentru că nu se temea de soare. Şi pe urmă, independent de lumină, hîrîitul acela mîngîetor şi uniform, era o dovadă că mişcarea cea de nedeslegat fusese subjugată. Pentru totdeauna, în vecii vecilor ! Doamne, poate că aci stă iluzia ; poate că se va opri peste o vreme : un an, o lună, o săptămînă sau o zi. Însă ce putea să însemne asta ?... Or cît de puţin, ea putea să meargă singură şi fără ardere, fără nici o forţă, sau materie străină, decît numai curgerea metodică a aerului prin pistoane şi pulsul regulat al tuturor acestor organe de fier, al tuturor acestor artere de curea...

În ziua asta de vacanţă, n-avea de ce să se ducă în oraş, totuşi a ieşit pentru ca să nu mai audă huruitul înnebunitor şi mişcarea cea lentă şi sigură. S-a îndepărtat mult de casă, ca să vadă dacă ele mai persistă în ochi şi în urechi. Da, e

drept că ele l-au mai întovărășit o bună bucată, așa cum îți întovărășește auzul huetul dintr-o uzină chiar mult după ce ai ieșit. Dar pe urmă totul a dispărut, ca și cînd n-ar fi fost nimic, niciodată nimic... Liniștea aceea grozavă dintrînsul în raport cu zgomotul grozav al străzii l-au speriat teribil ; ideea asta : „niciodată nimic", l-a făcut să holbeze ochii și să alerge grăbit spre casă...

Chiar de dincolo de uși a auzit huetul... huetul vieții mecanice și eterne.

Deci totul mergea de la sine independent de voința lui, independent de orice voință. A străbătut orașul în lung și-n lat și-a căutat puncte cît mai depărtate de la care să se întoarcă pe jos, sau aproape fulgerător cu mașina.

Himera era acolo și-l aștepta liniștită, respirînd înainte și calm, ca un animal cuminte. O adusese din cer, himera asta, de care toți se cutremurau și pe care toți ar fi vrut s-o vadă, să-și poată spune : am văzut Himera... este o realitate !...

Ah, da... ea ar trebui arătată și altora spre a nu mai fi nici o bănuială despre vreo înșelare a simțurilor.

Astfel un domn necunoscut, complect străin, care a și spus că nu e de-aici din oraș, fu rugat insistent de Lazăr, să-l însoțească pentru a-l scoate dintr-o nedumerire. Domnul primi, dar repede apoi păru că regretă și dînd semne de mare neliniște, căutînd cele mai copilărești pretexte, bătu serios în retragere. A fost un adevărat chin pe bietul Lazăr, să-l convingă să-i intre în casă. L-a tratat cu lichior, i-a arătat cărțile, aparatele, l-a întrebat dacă aude un hîrîit.

— Da, desigur, aud foarte bine, a răspuns domnul în modul cel mai firesc, dar mai păstrînd încă din neliniștea de la început.

Pe urmă l-a dus în odaia motorului...

— Iată ce hîrîie, mașina asta...

— Ah, da mașina asta... la ce servește ?...

— Oh, ea va servi mai tîrziu, toată lumea va avea ne-

voie de ea... Deocamdată, un singur lucru e de stabilit : dacă mișcă ?... Spune dumneata : mișcă ea ?... merge ea ?...

— Vezi bine că merge ! a răspuns domnul privindu-l uimit desigur, că-i mai punea astfel de întrebare și s-a grăbit să iasă.

— De ce nu mai stai ?...

— Vai sînt așa de grăbit... Și înșiră iarăși o grămadă de treburi ce părură într-adevăr serioase și pe care trebuia să le facă numai în ziua aceea...

Se uită desigur pe furiș și cu teamă vădită la Lazăr, dar acestuia îi venea să rîdă. De bună seamă, îi da toată dreptatea să-l creadă chiar nebun, de vreme ce sta să-l mai întrebe dacă se întîmplă un lucru care sare în ochi...

Dar abia a plecat străinul, că îndată o sîrmă înroșită i s-a înfipt în creier : la ospiciu totdeauna, spre a nu risca prea mult, trebuie să faci pe voia nebunului ; dacă el te-asigură că e împărat, tu trebuie să te arăți și mai convins decît dînsul.

Andrei Lazăr găsi pe stradă un muntean cu zeghea mițoasă, acum în plină vară, cu pălărie rotundă și înverzită de ploi, cu cămașa murdară și opinci nerase. Ciobanul ăsta cu bîtă înaltă cît cîrja de mitropolit și groasă ca un buzdugan nu putea fi decît sinceritatea și bunul simț în persoană...

L-a rugat numai să intre fără să-l previe de nimic.

— Ei... d-apoi de ce m-ai chemat domnișorule ? a întrebat ungureanul cînd a fost înăuntru.

— Mașina asta...

— Da ce e cu ea domnișorule ?

— Merge ?

— Hm...

Ungureanul l-a măsurat de sus pînă jos și Lazăr a înlemnit... Apoi a privit și la mașină și a început a rîde ușurel.

— Merge, or nu merge ? a răcnit Lazăr, aproape scos din sărite.

— Da, no, vezi bine că *mere,* domnule... că ce mă mai întrebi... a continuat să rîdă împăciuitor ungureanul... Mere, mere, de ce să nu *meară*...

— Bine, bine, văd eu că merge, nu mai încape nici o îndoială asupra lucrului ăstuia, insistă cu diplomaţie Lazăr. Vreau să ştiu : şuieră pe undeva, răsuflă cumva... E un motor... înţelegi... şi parcă n-ar merge tocmai aşa de regulat... dar eu sînt cam tare de urechi... înţelegi... şi de aia te-am rugat... Ascultă... ascultă bine... dacă ţi se pare cumva că hîrşcîe sau scrîşneşte sau... stărui el cu voce atît de rugătoare, încît ciobanul se arătă încurcat şi îndoios.

— D-apoi că unge-o ca să nu mai scrîşnească...

— Păi tocmai, te rog să asculţi dumneata... dacă sgomotul e regulat sau... din cînd în cînd...

Ciobanul îl privi uimit cu ochii lui negri şi apoşi şi păru că ascultă cîtva, apoi porni hotărît spre uşă...

— Da' nu mă pricep eu domnişorule... d-apoi că ce costă o bucăţică de unsoare...

Şi ieşi de grabă, făcîndu-şi loc pe uşă într-o dungă cu zeghia lui uriaşă, urît mirositoare.

Ah, aceste vorbe din urmă au fost o adevărată revelaţie. Nimic mai simplu, nimic mai firesc, nimic mai întăritor, mai strigător de biruinţă decît aceste vorbe simple, ale unui om simplu, cu miros atît de greu, dar atît de natural !

— Da' nu mă pricep eu domnişorule... d-apoi că ce costă o bucăţică de unsoare...

Nimic mai delicios în simplitatea, în naivitatea, în cacofonia lui, ca acest răspuns ciobănesc...

*

* *

Seara, după atîtea ceasuri de neodihnă, se culcă zdrobit de oboseală, dar senin şi calm. De-acum nu mai avea nici o

îndoială că în casa asta domnește în toată puterea cuvîntului adevărul și realitatea.

Dar în dimineața următoare, în dimineața zilei cînd avea să vină Zina, a sărit din nou îngrozit, cu inima bătîndă, cu respirația grăbită, cu ochii rătăciți. Fusese desigur prada unui vis urît, care persista încă, de vreme ce acum, în răcoarea zorilor, în lumina asta pură de dimineață, care-și făcea loc biruitoare prin perdelele lăsate, zgomotul cel scump întîrzia îndărătnic să se audă. Zadarnic și-a clătit zdravăn capul ca să-și zdruncine timpanele. Nimic : tăcerea, neantul... Cu mintea răvășită, cu ochii împăienjeniți de groază și-a înfipt capul în perină.

Și abia cînd s-a ridicat întru tîrziu, descurajat la culme, zdrobit, rătăcit, minune a minunilor : zgomotul continua parcă de cînd lumea, uniform și stăpînitor...

Desbrăcat chiar, a intrat în odaia minunii. Și inima îi bătea beată de fericire în fața spectacolului :

Roata cea mare se-nvîrtea necontenit ; și întreaga mașină duruia monoton și regulat, impasibilă și fără semn de oprire, nici măcar încetinire. Ai fi zis o moară, o complicată moară în miniatură, neoprită de zile și nopți, mișcată într-una de curgerea fără sfîrșit a apei.

Andrei Lazăr mai făcu o ultimă încercare asupra lui însuși ; plecă și pînă în deseară nu se mai întoarse.

Reveni, tocmai cînd amurgul grăbit de vară desfășura de zor în văzduhuri pregătiri mari pentru venirea nopții. Și găsi toate lucrurile la locul lor, cele neînsufletite tot astfel de neînsufletite, cele însufletite ducîndu-și înainte, imperturbabil, firul vieții fără de sfîrșit.

Lăsă perdelele și aprinse lumînările, în sfeșnicele cu întreite brațe și fără să mai aibe vreme ca să desfacă pachetele de cumpărături, aduse în onoarea zeiței care avea să coboare acum îndată, din împărăția cerurilor, pentru a-i pune pe

frunte, izbînditoare, cununa dumnezească ; stătu să contemple nemişcat mersul neîntrerupt al motorului.

Apoi deodată îşi puse mîinile în şolduri şi sări de trei ori în dreapta şi de trei ori în stînga, ca într-un început de căzăcească ; şi pe urmă jucă în toată regula cu figuri inventate pe loc, în noaptea aceasta de sabat a vieţii lui. Umbra uriaşă, proiectată de feştila tremurătoare pe pereţii galbeni deschişi, sări şi ea sprintenă, imitîndu-i gesturile.

— Degeaba, scumpa mea, ţi-am scăpat... ţi-am scăpat de tot, îi rînji el şi o pocni cu şapca, pe care obişnuia s-o poarte prin casă, provocînd-o :

— Haide, dă şi tu cu şapca în mine.

Şi umbra îşi apucă pe loc şapca la fel. Dar atît. Andrei rîse din nou. Şi ăsta — precum şi-aduse aminte mai tîrziu — fu singurul răstimp de desordine şi de copilăresc din toată durata acestor zile suprafireşti. Rîsul însă se opri repede, pentru că şapca sărise din umbră, tocmai între frînghiile maşinii şi se încurcase acolo. Şi roata cea mare parcă se opintea acum şi toate încheieturile mîrîiau ca un animal căruia nu-i faci în voe. El o scoase repede ; maşina reveni la şuetul ei normal şi o bucurie fără margini i se topi ca o lumină mare în pieptu-i mîngîe prietenește şina latră a roţii care la rîndu-i îi mîngîia uşurel podul palmei. Şi privi îngrijorat la umbra din perete, care-i făcuse pocinogul şi care mîngîia de asemenea o roată caraghioasă şi imposibilă.

Dar îi veni aşa într-o doară un gînd, o ispită, ca un drăcuşor mic scăpat prin cuget ; un gînd atît de nerăbdător şi atît de insinuant că-l ascultă şi apucă deodată cu tărie de şină. Mîna îi fu dusă cîtva în sus, dar pe urmă crucea de fier începu să se înegrească şi-apoi îşi făcu apariţia întreagă în cadrul rotund. Aparatul tăcu... Şi un fior de gheaţă îi trecu prin şira spinării... crucea aceea neagră parcă-l fixa... Dădu drumul... O secundă de tăcere, apoi aparatul îşi luă drumul cu bîzîitul lui gros de bondar.

Va să zică poate fi și oprită ; îndată ce piedica i se ridică, mișcarea pornește să curgă de la sine...

Însă unde a fost pocnetul acela ? Ce anume a determinat mișcarea asta, pe care ochii lui o văd, dar pe care mintea lui nu o stăpînește ? El trebuie să știe... și mîine va afla acest mister ; mîine va revizui toată mașina și unde va găsi mica ruptură, acolo va ști că se ascunde ideea cea mare... Va fi desigur ușor ca să vadă, de vreme ce mașina poate fi împiedicată și pusă în stare de repaos, fără pericol de oprire definitivă.

Mîna lui apucă iar dunga roții și-o opri din nou ; iar printre spițe vîrî un drug ce-i fu la îndemînă. Roata apăsă cu putere opritoarea și parcă toate articulațiile mașinii se cambraseră, încordîndu-se să răstoarne piedica dușmană.

Andrei Lazăr întinse mîna surîzînd prietenește mașinii. Drăcușorii lui Maxwell se dăduseră cu toții de partea lui !

Dar atunci se auzi bătăi în ușa de afară... Ah, Doamne, iată uitase că asta e seara tuturor fericirilor ! Se năpusti afară. Și ușa de la intrare se deschise larg dinaintea zeiței care, în sfîrșit, coborîse.

Era înfășurată într-un șal larg și bălțat de imagini multicolore pe-un fond negru, și-l ținea cu degetele pe dedesubt, strîns bine la gît și ridicat astfel ca să-i acopere fața. Încît cînd intră, deasupra nu ieșea decît fruntea și părul încîrlionțat în șuvițe de foc acum parcă albăstrii,-roșietici, iar petele ochilor îl fixau sumbru din umbra lor nedeslușită. Pe urmă cînd îl lăsă să cadă, crăișorii sprîncenelor se distinseră în fundurile de abis ale ochilor și nasul, gura, bărbia apărură rînd pe rînd.

În lumina asta și-n mirosul vag de lumînări, descoperirea lentă și treptată avu un farmec specific de rit care se desăvîrșește ; așa că explicațiile ei întretăiate de chicot că-și lăsase pălăria la Tina și că de-acolo o adusese o mașină de

piață, sunară fals și desarmonic. Îi astupă deci gura cu un sărut lung, înăbușindu-i orice altă încercare de grăire, apoi îi mărturisi c-a avut neîntrerupt senzația că ea se descoperă din șal, ca din norul care a adus-o și-i făgădui că-i va arăta din nou, de-aci de pe pămînt, aștrii pe care de-abia i-a părăsit, micșorați de perspectivă ; dar înainte de toate, îi va arăta însăși mișcarea tuturor universelor din vîrtejul cărora descinsese la dînsul, eterna zbatere a nepătrunsului, captată într-un aparat banal de fier și curele, pe care i-l depune la picioarele zeiești ca pe-un umil omagiu.

— E mișcarea fără de sfîrșit, zînă din povești, care părea tot așa de himerică, ca și nădejdea coborîrii tale în biata casă aceasta a robului tău, dar astăzi cînd tu te-ai realizat, în sfîrșit, luînd corp omenesc, teribilul ei mister mi s-a dezvăluit prin tine.

Și o duse în camera fără decor a motorului.

— Iată fiara cu dinți și cu măruntaie de oțel, care a devorat atîtea vise nobile, iat-o la picioarele tale ; ți-o dăruesc așa cum s-ar dărui un cățel sau o pisicuță unei cucoane din ziua de azi...

Ea privi nedumerită grămada aceea de roți, de speteze, de drugi, de curele și de vergi. Și fu rîndul ei acum, să i se pară că-n lumina tremurătoare, cu miros de stearină, cuvintele lui au o rezonanță ciudată, înțelesul lor e bizar, iar ochii lui privesc într-un mod pe care nu i-l cunoștea, acoperiți de-un luciu atît de straniu, că parcă-și dau în privirea aceea toată puterea lor de viață, ca doi cărbuni în care s-a pus să sufle duhul unui vînt arzător.

— Aceasta e mișcarea veșnică ; pe care, întreaga mea tinerețe, micii demoni ai lui Maxwell mi-au plimbat-o prin luminile ochilor, ca să mi-o smulgă apoi cu rîsul lor răutăcios, cînd mîinile dorinței celei mai cumplite se întindeau spre neîmblînzitul ei miraj... Dar în seara, cînd tu mi-ai

vestit venirea, i-am surprins pe toți acești draci neastîmpărați în aceste pistoane și între încheieturile bilelor ca într-o cutie, rîse el straniu, văzînd înfricoșarea care creștea în ochii ei și care crispa copleșitoare în colțul buzelor fine.

Sigur de sine, el puse mîna pe stinghea, care avea să sloboadă mișcarea setoasă de pornire și să libereze totdeodată și sufletul ei de uimire, de spaima care i se întindea pe figură, cu cît el vorbea mai calm, mai stăpîn pe sine, întrebuințînd înadins expresii și apropieri de noțiuni din ce în ce mai disparate, mai lipsite de sens, mai nebunești.

Ca culme a jocului acesta, care-l încînta la paroxism, el chiar făcu semne magice deasupra roții și trase apoi puțin, foarte puțin bara... și roata se mișcă puțin, o idee, o părere...

Se întoarse la ea rîzînd atît de înfiorător, că văzu deodată cum degetele petrecute pe sub cutele șalului bălțat se mișcară, ridicîndu-l să-i acopere expresia groazei nemaistăpînite.

Atunci el trase drugul de tot, roata împiedecată se rostogoli atunci de trei ori, se dădu de cîteva ori peste cap într-o parte, de cîteva ori într-alta și crucea cea neagră se înfipse dinaintea ochilor cu unul din picioare spre pămînt.

El privi uimit întîi la mașină, pe urmă la femeia, căreia, din umbra șalului ridicat nu i se vedeau iarăși decît petele vagi ale ochilor, din fundul cărora îl fixau două sfredele negre și lucioase de foc.

Rînji de îndîrjire și împinse cu tărie. Un trosnet slab, două, mai multe ; roata cea mare se învîrti de trei ori, se dădu întocmai ca întîi într-o parte și într-alta și se opri cu brațul crucii spre pămînt.

Privirea i se zgîi de aceeași neogoiată spaimă ca a femeii de lîngă dînsul și mîinile se ridicară amîndouă cu palmele întinse, ca pentru o întrebare, sau poate pentru o rugă.

Pe urmă începu să rîdă, ca să alunge această stare stupidă de suflet care creștea amenințător.

— Nu... desigur... nimic... o nimica toată... oh, iar drăcușorii aceia... va afla de îndată...

Și rîsul lui cu intermitențe părea un neînțeles și sinistru nechezat.

El privea cu atenție pretutindeni, se chiora prin încheieturi și prin găuri, mișca pistoanele, încerca la curele... Nici o scrînteală ; nicăieri nimic, nici o scrînteală... poate la supape... Ah...sau nu... nu... nu... Doamne ! Ah, ba da, da, da... Desigur, desigur... Atît i-a fost puterea ei de astă dată... două zile... atît... dar trebuie să recunoașteți că și atîta e ceva extraordinar... pentru un început... Pentru că ea a mers pînă acum... un moment doar înainte de a veni... nu e doar un vis... căci nu e cu putință un astfel de vis... Au văzut și ochii străini... care... care... au... con.. firmat...

Vis... Cuvîntul acesta îl cutremură de sus pînă jos, îl zgudui cu puterea curentului electric al întregului oraș... Halucinație ? ! Hm... Oare acum îi arde de glume ?...

...Mîine de dimineață ! strigă el îndîrjit și războinic... Mîine de dim...

De afară vui deodată cu putere motorul automobilului. Se întoarse : Zina dispăruse. Fugise...

— Nu, Zina... rămîi... mîine dimineață am să stau de el... bîlbîi el și se aruncă afară. Dar cînd deschise ușa antreului claxonul deja suna și mașina se urnise.

— Zina, Zina...

Văzu, pe sub perdeaua limuzinei, în întuneric, două picături de foc negru care ardeau cumplit.

— Zina... un minut numai...

Dar după cîteva clipite, mașina dispăruse...

...Ardeau de groază sau de rîs ! ?...

Stătu nehotărît dacă să dea o fugă pînă la Tinuța ca să-și răspundă acestei cumplite nedumeriri.

Ah, teribili demoni, care-l munceau cu atîta cruzime... Oare nu era nimic de făcut contra acestor nenumărați dușmani invizibili ! Și încăpățînarea de a demonta, de a descoperi, de a afla totul imediat îl podidi ca un șipot de sînge drept în mijlocul creierului...

Stătu în ușa deschisă, nehotărît, între cele două himere, care-și luaseră zborul...

Și înfrînt, cu capul plecat, zdrobit, bolnav, pasul o luă șovăitor, înapoi, spre motorul de metal.

ION MINULESCU

„Un punct de plecare posibil îl vor fi constituit, pentru Minulescu, povestirile fantastice ale lui Apollinaire din L'Hérésiarque & *Cie (1910) ...„scrie Matei Călinescu despre volumul* Cetiți-le noaptea, *care include* De vorbă cu Necuratul. *Incertitudinea nu e însă decît o cochetărie stilistică a criticului, prea fin și atent degustător al lui Minulescu pentru a nu fi observat referirea la cazul lui Honoré Subrac, pe care, spune autorul prin gura domnului Damian, „Guillaume Apollinaire l-a descris admirabil în ultimul său volum de nuvele științifice".*

Nuvele „științifice"? ...Iată un calificativ insolit pentru acest florilegiu de întîmplări mai mult sau mai puțin miraculoase — cu o singură excepție. Căci dacă Dispariția lui Honoré Subrac, *cu toată dizertația despre mimetism a domnului Damian, rămîne o superbă narațiune fantastică, volumul lui Apollinaire cuprinde și o autentică mostră de science-fiction :* Pipăitul la distanță, *din ciclul* Amfionul fals-Mesia sau Întîmplările și aventurile baronului d'Ormesan.

În De vorbă cu Necuratul, *Minulescu împrumută cu nonșalanță nu numai ideea ubicuității, ci și amănuntul aparatelor receptoare de forma unui cui, care poate fi înfipt, de pildă, într-un copac. Există și deosebiri. Baronul d'Orme-*

san realizează transmiterea integrală *a corpului său, care poate fi văzut şi pipăit în mai multe puncte deodată. Domnul Damian îşi multiplică doar imaginea, ca într-un fel de televiziune în relief sau ca într-o hologramă animată. Apoi, dacă Apollinaire păstrează o discreţie absolută în legătură cu aparatul emiţător, Minulescu ni-l prezintă şi ne explică funcţionarea lui...*

Ni s-ar putea reproşa că ocolim deosebirea esenţială: d'Ormesan e totuşi om, pe cînd domnul Damian... şi atunci cum rămîne cu materialismul intrinsec al fantasticului-ştiinţific ?

O asemenea interpretare nu ar ţine seama de viziunea romantică, adoptată şi de curentele mai noi, a diavolului considerat ferment activ, metaforă a revoltei împotriva multiplelor chipuri şi măşti ale conservatorismului. Uneori, această viziune înglobează şi ştiinţa, Lucifer devenind „lampe des inventeurs" (Baudelaire, Les litanies de Satan), *„dorinţă de ştiinţă" (Macedonski,* Imn la Satan), *„deplin stăpînitor pe tot ce e imbold, ştiinţă" (V. Demetrius,* Lui Satan).

Să nu acreditäm însă, neapărat, ideea puterilor supranaturale ale domnului Damian. În definitiv, de ce n-am accepta mai curînd explicaţiile propuse chiar de acest personaj enigmatic, cu a cărui filozofie nu putem să nu fim de acord: „În lume nu este nimic imposibil. Ceea ce nu există încă pentru noi, care confundăm ştiinţa cu birourile autorităţilor oficiale unde totul se face după anumite formalităţi, în realitate există şi se manifestă prin aşa-zisele fenomene neexplicabile". Din acest unghi, pînă şi uimitoarele lui previziuni privind începerea războiului, unirea Transilvaniei, etc, îşi găsesc o interpretare plauzibilă: de ce n-ar fi domnul Damian în posesia unui mijloc de a explora timpul?... Cît despre vila sa iluzorie, chiar dacă nu acceptăm explicaţia suge-

rată în finalul fragmentului reprodus, ar fi de mirare ca un savant de o asemenea anvergură să nu cunoască toate arcanele hipnozei.

de vorbă cu necuratul

(fragment)

IV

Volatizarea domnului Damian la vederea preotului cu crucea în mînă ne edificase complet asupra stării civile a omului misterios pe care domnul Jorj îl socotea periculos intereselor sale personale, iar comisarul gării, folositor intereselor superioare ale Statului. Dar atît domnul Jorj cît şi comisarul, nu ştiau încă nimic din ceea ce noi avusesem prilejul să constatăm şi să tragem concluziile care nu se potriveau nici cu temerile celui dintîi, nici cu absoluta încredere a celui de-al doilea.

Ne hotărîsem deci să păstrăm secretul pentru noi şi cu prima ocazie să provocăm pe domnul Damian să ne mărturisească adevărul. Ştiam bine că riscăm să nu-l mai vedem niciodată, sau văzîndu-l să ne expunem la neplăceri mai grave decît amanetarea umbrelor pe cari domnul Damian ne-o propusese cu atîta francheţă şi mărinimie. Cele petrecute, ziua nămiaza mare, ne zdruncinase sistemul nervos mai mult decît toate prevestirile funebre din noptile de insomnie. Simţeam că o forţă ocultă ne îndreaptă şi paşii şi gîndurile în altă parte decît acolo unde voiam să ajungem şi că sentinţa noastră de moarte fusese semnată încă din

noaptea în care domnul Damian ne oferise adăpostul trăsurii sale. Ce puteam face însă altceva decît să ne resemnăm ca şi un condamnat ajuns cu capul pe ghilotină. Dacă ne-am fi destăinuit cuiva, riscam să ne facem şi de rîs. Cine ne-ar fi putut crede, sau dacă întîmplător s-ar fi găsit cineva să ne creadă, cine ne-ar fi putut veni în ajutor, cînd domnul Damian era mai puternic decît orice alt muritor de rînd ?...

Cele cîteva zile petrecute în aşteptarea călăului nostru, ne deprimaseră în aşa fel, că toată lumea ne întreba dacă nu cumva sîntem bolnavi. Bolnavi nu eram. În schimb, parodia vieţii noastre, ne transformase în nişte bocitori discreţi care am fi urmat convoiul propriei noastre înmormîntări.

Zilele treceau însă şi domnul Damian nu se mai arăta. Nu ştiam dacă renunţase să mai dea ochii cu noi, sau dacă nu cumva ne pregăteşte o nouă surpriză, mai fantastică decît toate pe care le avusesem pînă atunci. Începusem chiar să ne obişnuim cu ideea că n-o să-l mai vedem, încredinţaţi că domnul Damian evită explicaţia finală care în mod inevitabil trebuia să se producă între noi, după cele petrecute pînă atunci.

Intr-una din zile însă, o discuţie aprinsă dintre doi necunoscuţi, ne atrase atenţia. Era vorba de domnul Damian. Unul din ei pretindea că, cu două ore în urmă, îl întîlnise la Braşov, că vorbise cu el şi că hotărîse pentru a doua zi să se întîlnească la Predeal. Exact la aceeaşi oră, celălalt pretindea că l-a văzut la Cîmpina, unde Domnul Damian supraveghea plecarea unui tren cu petrol pentru Germania. Amîndoi oameni de afaceri, necunoscuţii, care probabil că lucrau împreună, începuseră să se bănuiască şi fiindcă nu era posibil ca un om să se găsească în aceeaşi clipă în două locuri diferite, fiecare din ei, credea că l-a prins cu minciuna pe celălalt, acuzîndu-se reciproc de lipsă de sinceritate şi ameninţîndu-se cu desfacerea tovărăşiei.

Cine mințea dintre amîndoi? Nici unul. Amîndoi spuneau adevărul fiindcă amîndoi, după cum o să vezi imediat, văzuseră pe domnul Damian exact la aceeași oră, și la Brașov și la Cîmpina. Pe noi, care știam cine este misteriosul personaj, asemenea imposibilități fizice nu ne mai emoționau. Pe cei doi negustori însă, încăpățînarea fiecărui în parte de a-și proba buna credință îi enervaseră într-atît, că la un moment dat se despărțiră bruscîndu-se ca doi dușmani, furioși că locul unde se găseau nu le îngăduia să-și încerce și greutatea pumnilor.

Oreste avu atunci o idee „genială" cum îi plăcea lui să-și boteze năzbătiile. Ne despărțirăm și noi și fiecare ne luarăm după cîte unul din cei doi necunoscuți, îi ajunserăm din urmă, îi salutarăm și probabil că intrarea în vorbă se făcu la fel și într-o parte și în alta.

— Îmi dați voie Domnule... Vreau să vă spun că ce afirmați adineauri era perfect adevărat. La aceeași oră ca și dumneavoastră, am văzut și eu pe domnul Damian la Brașov...

Oreste trebuie să fi spus exact același lucru ca și mine, cu singura deosebire însă că Brașovul fusese înlocuit cu Cîmpina.

Intervenția noastră produsese efectul dorit. Cei doi învrăjbiți se întoarseră în tovărășia noastră și cîteși patru reluarăm discuția asupra imposibilității celor confirmate de data asta și de noi.

Negustorii se priveau cu ochii holbați, ridicau din umeri, își treceau batistele pe frunte, plescăiau din limbă și nu pricepeau absolut nimic. Același lucru îl repetam desigur și noi, cu mai puțină sinceritate însă.

După cîteva minute de discuție inutilă, ne despărțirăm cu promisiunea solemnă de a ne comunica reciproc explicațiunile pe care Domnul Damian ar fi binevoit să ni le dea și unora și altora.

Adevărul era că noi speram să aflăm amănuntele de la cei doi negustori, deoarece, eram ferm convinși că cu noi Domnul Damian nu mai avea să se întîlnească niciodată.

A doua zi însă, ne găsirăm în dreptul cantonului din capul satului, unde linia ferată taie șoseaua. Domnul Damian părea că ne așteaptă ca și cum ar fi fost prevenit că vom trece pe acolo. Ne păstrarăm calmul cît puturăm mai bine și adoptarăm tonul glumeț cu care ne puteam ascunde mai ușor și emoția și ignoranța fenomenelor naturale sau descoperirilor științifice cu care Domnul Damian își explica ciudățeniile ființei sale.

— Salutăm pe omul fără umbră, îi strigă Oreste.

— Salut pe oamenii fără convingeri, ne răspunse el.

Gheața se spărsese mai ușor de cum ne-am fi așteptat.

— Bine nene Damian, continuai eu, se poate să ne părăsești așa tam-nesam, să nu dai semne de viață o săptămînă întreagă și să ne faci să credem că ești supărat pe noi ?

— Supărat?... De ce aș fi fost supărat?

— Știm noi? Poate fiindcă am refuzat să-ți amanetăm umbra.

— A, ha !... Umbra !... Grozav mai țineți la umbra dumneavoastră... mai ales cînd soarele se lasă spre asfințit... Nu ?... Judecîndu-vă cineva după umbră v-ar crede niște giganți.

— Dar dumneata care o socotești inutilă, de ce cauți s-o cumperi de la alții?

— A fost o glumă.

— Ba a fost ceva foarte serios. Erai așa de supărat pe noi că nu ți-ai luat nici măcar rămas bun. Ai șters-o englezește, cum se zice. Ai dispărut cît ai clipi din ochi și ne-ai lăsat ca pe doi caraghioși în mijlocul drumului.

— V-am lăsat cu popa, rînji domnul Damian.

De data asta, eu și Oreste trebuiam să susținem discuția pe cont propriu. Nemaiputîndu-ne înțelege din ochi, fiecare

din noi răspundeam ce credeam mai nimerit și mai fără replică din partea domnului Damian.

— Va să zică erai de față... Cum se face atunci că nu te vedeam? Unde erai ascuns?

Domnul Damian începu să rîdă din nou. Rîsul lui ne umilea parcă. Presimțeam că ne pregătește un răspuns savant echivalent cu o palmă de profesor pe obrazul unor școlari leneși.

Ei bine, de ce ne fusese frică nu scăparăm. Calm și aproape patriarhal ca și cum ar fi ținut o predică sau ar fi citit cu voce tare o pagină dintr-o Enciclopedie oarecare, domnul Damian începu să ne explice:

— Mimetismul, cuvînt al geniului masculin care vine de la grecescul *„mimeisthai"* adică „a imita" este proprietatea pe care o au anume vietăți de a împrumuta asemănarea cu mediul în care se găsesc la un moment dat, sau cu speța altor vietăți mai bine protejate în dauna cărora trăiesc în funcție de paraziți. Prototipul acestor vietăți este Cameleonul. Nu vă fac injuria de a vă bănui că nu știți că reptila aceasta împrumută culoarea frunzelor de copac după anotimpuri, cînd verzi, cînd roșcate, cînd galbene. Mă miră însă faptul că nu cunoașteți încă pînă astăzi cazul lui Honoré Subrac pe care confratele dumneavoastră Guillaume Apollinaire l-a descris admirabil în ultimul său volum de nuvele științifice, sau dacă vreți un exemplu clasic, inelul lui Gyges, faimosul păstor din Lydia, ale cărui efecte sărmanul Rege Candaule a avut trista ocazie să i le constate încă din secolul al VII-lea înaintea erei creștine. Pentru un om la curent cu fenomenele naturii explicate pe înțelesul tuturor, dispariția mea nu ar fi fost decît un lucru foarte natural. Pentru Dumneavoastră însă, care faceți mimetism fără să vă dați seama și vă puneți la adăpostul fanteziei ori de cîte ori vă este teamă să nu fiți surprinși în flagrant

delict de diformare a realității, dispariția mea a fost desigur un lucru extraordinar...

Hotărît lucru, domnul Damian era infinit superior alianței mele cu Oreste, incapabili să luăm ofensiva și aproape insuficienți să ne ținem chiar în defensivă. Cele cîteva rînduri din Larousse combinate cu nuvela lui Apollinaire ne scoseseră din luptă mai curînd chiar de cum ne-am fi așteptat. Dispariția domnului Damian fusese explicată în mod magistral. A mai fi insistat asupra ei, însemna să ne pretăm a trece drept imbecili. Totuși nu ne dădurăm bătuți și angajarăm lupta din nou pe tema celor două apariții simultane la Brașov și Cîmpina. Cum am adus vorba de ele nu mai știu. Destul să-ți spun numai că ceea ce trebuia să urmeze de data asta ar fi putut înnebuni și pe Branly și pe Marconi. Domnul Damian știa desigur și ce ne-am pus în gînd să-l întrebăm și sursa de unde pornea dubla și misterioasa lui apariție. Era pregătit dar pentru orice eventualitate ca și un comandant de armată în ajunul luptei. Destul să-ți spun că rîsul lui cavernos și rece îl auzeam ori de cîte ori voia să ne dea impresia că întrebările noastre îl surprind prin naivitatea lor. Același lucru dar, se petrecea și de data asta. Domnul Damian rîse din nou și apoi ne ținu următoarea prelegere:

— Dacă v-aș fi cunoscut acum zece sau cincisprezece ani și v-aș fi spus că firele telegrafului vor deveni cu timpul tot atît de inutile ca și armele de luptă sau instrumentele de muncă medievale, nu m-ați fi crezut, desigur. Și totuși telegrafia fără fir există astăzi ca o realitate pentru toată lumea. Ei bine, exact același lucru vi-l pot spune astăzi despre transmiterea vorbei și imaginei prin undele herziene. În lume nu este nimic imposibil. Ceea ce nu există încă pentru noi, care confundăm știința cu birourile autorităților oficiale unde totul se face după anumite formalități, în realitate există și se manifestă prin așa zisele fenomene neexplicabile. Impe-

riul supranaturalului a sucombat o dată cu ultimii preoți ai lui Zoroastru și magiile albe sau negre, care au turmentat o vreme îndelungată omenirea, s-au decolorat de soare și de praf prin vitrinele muzeelor de curiozități istorice. Civilizația să știți că nu cucerește nimic, fiindcă nimic nu se poate cuceri din ceea ce se oferă gratuit. Civilizația nu face decît să revadă, să corijeze și să dea „bun de imprimat". Branly a revăzut numai ceea ce se găsea la dispoziția tuturor ochilor sănătoși. Presbiții și miopii se consacră artelor și istoriei. Marconi, la rîndul lui, a corijat, iar miile de operatori anonimi imprimă azi la distanțe de sute și mii de km alfabetul lui Morse, care străbate spațiul fără ajutorul firelor, la fel cu lumina, cu sunetul și căldura... Ei bine, mîine același lucru se va petrece și cu graiul și imaginea omenească. Zic mîine, ca un semn de condescendență pentru dumneavoastră care sînteți sclavii formalităților oficiale, cu care, de altfel, știința nu are nici o legătură. Pentru mine însă acest „mîine" este mai mult decît un „azi". Este un „ieri" și încă de multă, foarte multă vreme...

Nu știu dacă viteii la poarta nouă își schimbă cu adevărat expresia figurii lor monotone. Pe măsură însă ce domnul Damian continua să ne vorbească, eu și cu Oreste simțeam că niciodată expresia vițelului la poarta nouă nu s-ar fi putut aplica cu mai multă exactitate ca nouă în momentele acelea.

Să continui însă prelegerea domnului Damian.

— Dragii mei, trebuie să știți că eu sînt un om foarte ocupat. Afacerile mele nu-mi dau răgaz să mă pot odihni un singur moment. Ba ceva mai mult chiar, sînt cazuri cînd în același moment trebuie să mă gîndesc în mai multe locuri. Cum aș putea dar face față tuturor nevoilor, dacă nu mi-aș transmite imaginea în diferitele locuri unde prezența mea ar fi necesară în același timp? Procedeul este foarte simplu — un fel de ou al lui Columb, mai ales astăzi cînd telegrafia

fără fir, nu mai constituie un mister pentru nimeni. Aparatul este invenţia mea.

Şi domnul Damian îşi băgă mîna în buzunar şi scoase un obiect de metal rotund şi mare cît un ceasornic obişnuit de bărbat. Îi deschise capacul şi ni-l arătă, invitîndu-ne să ne apropiem mai mult de dînsul. În locul cadranului obişnuit era o oglindă convexă, iar axa minutarelor era înlocuită printr-un buton identic cu al soneriilor electrice.

— Acesta este aparatul radiator, ne explică dînsul. Oglinda reflectează imaginea, butonul stabileşte contactul cu curentul electric pe care îl am înmagazinat în concavitatea oglinzii şi undele herziene mă duc mai repede decît trenul pînă la aparatele înregistratoare, care sînt acestea.

Şi domnul Damian băgă mîna din nou în buzunar şi scoase un fel de ţinte de planşetă pe care le înfipse una într-un stîlp de telegraf, alta într-un copac şi alta mai departe, într-un gard ce împrejmuia un loc viran.

— Aparatele cari sînt plasate mai din vreme în locurile unde ştiu că este nevoie de prezenţa mea, înregistrează imaginea şi o proiectează pe pămînt, dîndu-i expresia realităţii şi toate gesturile reflectate în oglinda aparatului radiator. După cum vedeţi, nimic mai simplu şi mai natural. Vreţi să asistaţi acum şi la o experienţă? Iat-o:

Dacă în momentul acela n-am căzut jos lovit de o congestie cerebrală, să ştii că nu-mi mai este frică de nici un fel de accident în viaţă. Rîzînd ca de obicei şi mişcîndu-şi fălcile o dată cu pălăria din vîrful capului, domnul Damian apăsă pe buton strigîndu-ne.

— Unde sînt cu adevărat şi unde sînt fără să fiu?

Şi în cele trei locuri deosebite în care înfipsese ţintele pe care le numise aparate înregistratoare apărură deodată trei Damieni fără cea mai mică deosebire de al patrulea care era originalul.

Ce-a urmat, poți înțelege singur. Ar însemna să-ți răpesc prerogativa propriei tale inteligențe dacă aș căuta să explic ceea ce nici eu nu știam ce simt în momentul acela. Cei patru Damieni vorbeau și gesticulau la fel. Curiozitatea mă depărtă de cel original și mă apropie de cel corespondent stîlpului de telegraf. Asemănarea era așa de perfectă că încercai să-l ating cu mîna. Imaginea însă se feri și în momentul acela observai că gestul fusese făcut de originalul domnului Damian, cu toate că el personal nu avea de ce să se teamă.

În fața acestei minuni, pe care nu o putem compara decît cu cea săvîrșită pe drumul Damascului, simții nevoia să-mi fac semnul crucii pentru a mă pune la adăpostul convertirii ce începuse să se opereze fără voie în sufletul meu. Mă oprii însă la timp pentru a nu supăra din nou pe domnul Damian care desigur că încetase să mai apese pe butonul aparatului, deoarece cîteșitrele imagini dispăruseră, rămînînd el singur.

După sfîrșitul operațiunii, savantul nostru profesor scoase țintele de pe unde le înfipsese și, băgîndu-le din nou în buzunar împreună cu aparatul, ne salută ca de obicei și ne dădu întîlnire întîmplător pe a doua zi.

La despărțire însă, nu mă putui abține să-l întreb în glumă:

— Domnule Damian, mîine vii în original sau în copie?

Și domnul Damian știi ce-mi răspunse?

— Judecă singur cum pot veni, cînd mîine trebuie să fiu și la Predeal și la București și la Brașov și la frontiera Elveției unde aștept un tren cu macaroane și paste făinoase din Italia...

*

* *

Sfîrșisem masa o dată cu povestirea. Cum continuam să tac din gură copleșit parcă de o tristețe inexplicabilă, prietenul meu mă bătu pe umeri și-mi spuse:

— Nu te întrista că povestea nu s-a sfîrşit încă. Astea s-au întîmplat abia în ziua de 9 august... Pînă la 15, mai avem încă şase zile.

V

A doua zi dimineaţa, portarul hotelului ne anunţă că domnul Damian ne lăsase vorbă să-l aşteptăm la ora 4 după-amiază, în acelaşi loc ca şi ieri, fiindcă aveam să mergem cu dînsul undeva. Unde însă nu-i spusese nici portarului, şi nici noi nu bănuiam. La început invitaţia aceasta verbală printr-o a treia persoană ne produse oarecare turburare. Domnul Damian ar fi putut să ne lase cîteva rînduri pe o carte de vizită. Mult am fi vrut să vedem şi noi manuscrisul Necuratului. De vreme însă ce lucrurile se petrecuse altfel de cum le-am fi dorit noi, desigur că există un motiv puternic ca ele să nu se petreacă decît aşa. În acelaşi loc, însemna în dreptul cantonului din capul satului, unde linia ferată taie şoseaua. Pentru noi predilecţia domnului Damian pentru locuri nefrecventate nu mai era un mister. Poate că domnul Damian, împiedicat să vină în original, plasase de cu seară un aparat înregistrator şi vrea să-şi trimeată numai imaginea să stea de vorbă cu noi.

Dimineaţa ne-o petrecurăm în preajma frontierei şi a enormelor grămezi de alimente ce aşteptau să fie încărcate în căruţe ca să treacă în Transilvania. Trenurile păreau că nu mai sînt îndestulătoare pentru cantitatea alimentelor ce porneau din ţară în schimbul aurului şi acelei aşa zise binevoitoare atitudini pe care Puterile Centrale ne-o arătau mai mult din interes decît din dragoste. Ştii ce au fost vremurile acelea de dulce şi de jenantă beatitudine fizică şi morală pe care diplomaţii şi oamenii politici o botezaseră „neutralitate ex-

pectativă", iar patrioții de la cafenea „mormîntul demnității noastre naționale". Aurul curgea mai galben ca grîul. Vînzările se făceau numai în aur sau în schimbul altor articole. Cuvîntul „compensație", care răsuna prin birourile ministerelor și de-a lungul căilor ferate și șoselelor ce duceau spre punctele de frontieră, era un fel de corolar al neutralității noastre. Toată lumea își avea părticica ei de compensație potrivită cu neutralitatea păstrată față de combatanți. Funcționarii de la vamă, mai ales, parcă nu mai erau în exercițiul funcțiunii lor de altădată. Deveniseră așa de gentili și manierați că i-ai fi putut lua drept niște seniori de la curtea lui Ludovic al XV-lea. Neutralitatea renta mai bine ca o moșie de cîteva mii de pogoane și toată linia frontierei nu era plină decît de neutralii care mai tîrziu aveau să dea naștere îmbogățiților de război. Printre aceștia, domnul Damian era fără îndoială cel mai de preț eșantion. Nu știam ce anume îl hotărîse să îmbrățișeze această ocupație cînd existența și mijloacele sale de trai nu aveau nimic comun cu ale muritorilor de rînd. Cum însă poporul român spune de oamenii șmecheri și întreprinzători că „sînt dați dracului" era natural ca domnul Damian să fie șeful tuturor acestor confrați pămînteni, dar mai puțin interesanți ca el.

La ora 4 după-amiază deci, ne găsirăm în fața cantonului unde ni se dăduse întîlnirea. Un cîine, care simțise oameni străini, începuse să latre. La început crezurăm că ne latră pe noi. Apropiindu-ne însă, observarăm că atenția cîinelui era îndreptată spre un tufiș, unde nu se vedea deocamdată nimic decît crengile mișcate de vînt. Ne așezarăm pe parapetul barierei și așteptarăm așa cîteva clipe, urmărind mișcările cîinelui care se încăpățînase parcă să apuce de picior pe un om care nu există. La un moment dat, Oreste îmi spuse aproape șoptind :

— Să știi că ăla care nu se vede este domnul Damian.

— Chiar el este... Ai ghicit, răsună glasul de capră pe care îl cunoșteam. Și în momentul acela, bastonul domnului Damian desemnă în aer gestul unei spade cu care se salută adversarii pe teren.

— Cu cine vrei să duelezi domnule Damian ? îl întrebai eu.

— Cu ignoranța omenească și cu simțul cîinelui care din punctul acesta de vedere este cu mult superior omului.

— Asta este singura dumitale noutate pe ziua de azi?

— Văd că ați prins gust de noutățile pe care vi le aduc eu. Ce-mi dați să vă fac astăzi o surpriză plăcută?

— Orice, afară de umbra noastră, îi răspunse Oreste.

— Haideți atunci să luăm ceaiul în vila mea...

Vila domnului Damian!... Iată un lucru pe care îl auzeam pentru prima dată. Domnul Jorj ne spusese că nu știe nimeni unde locuiește misteriosul personaj, și, cu toate acestea, domnul Damian ne invita în vila sa care de sigur că nu putea fi decît în Predeal. Dar unde anume? Prin partea locului nu erau nici vile, nici măcar case țărănești. Singură pe deal, dincolo de linia ferată, turla micii mănăstiri de la Predeal se zărea printre frunzele copacilor ca și o prevestire sfioasă a unei noi mistificări savante. Prietenia noastră cu domnul Damian însă, deși ne zdruncinase nervii, ne înarmase în schimb cu perseverarea oamenilor hotărîți să ducă un lucru pînă la sfîrșit. Acceptarăm deci invitația și cîteșitrei formarăm un grup gata să pornim după indicațiile ciceronelui.

— Coborîm pe aici ca să ajungem mai degrabă, ne spune domnul Damian, arătîndu-ne urmele de căruțe, care formau singura indicație a drumului de pe valea Rîșnoavei ce duce spre Sanatoriul Statului.

Îl urmarăm fără cea mai mică ezitare și, după un sfert de oră, vila domnului Damian apăru în fața ochilor noștri tot atît de misterioasă ca și stăpînul ei, într-un loc pe care

nu-l bănuisem niciodată că cineva şi-ar fi putut clădi o casă de locuit.

După aspect, părea mai repede o ruină reparată în mod sumar, decît o vilă după cum îi plăcuse domnului Damian s-o numească. O scară de piatră tocită, printre treptele căreia crescuse iarba din belşug, ducea la poarta locuinţei care îşi sprijinea zidurile pestriţe pe patru contraforturi, ale căror baze se confundau cu stînca din sînul căreia crescuseră parcă la fel cu arborii de primprejur. Cele două etaje nu aveau nici o legătură între ele. Cel de sus, deşi părea adăugat în urmă, era complet ruinat. Ferestrele strîmte şi înalte nu aveau nici geamuri, nici cercevele. Din fiecare colţ al ferestrei însă pornea cîte o bară de fier care se împreuna la mijloc, desemnînd în gol forma crucii Sfîntului Andrei. Acoperişul, foarte ţuguiat, era de ţiglă roşie, decolorată însă de ploi şi de soare. Pe una din laturi, o turelă de piatră, admirabil sculptată, pornea în formă conică de la înălţimea celui de-al doilea etaj şi se ridica apoi rotundă cu cîţiva metri deasupra acoperişului, pierzîndu-şi în albastrul cerului terasa crenelată, deasupra căreia fîlfîia un steag format din şapte fîşii orizontale de culoarea neagră şi roşie. După cum vezi, domnul Damian arborase în cinstea noastră marele pavoaz, ca şi cum ar fi primit o vizită oficială. În schimb, etajul de jos, deşi mai vechi, părea mai vesel şi pregătit anume ca să poată fi locuit. Zidul era căptuşit pe din afară cu crengi de iederă, care crescuseră în aşa fel, că desenau cu verde pe alb o serie de motive decorative în care arabescurile plantei alternau corect şi aproape geometric cu fondul zidului.

La sosirea noastră, poarta de stejar masiv, prinsă în puternice armaturi de fier forjat, se deschise deodată larg ca şi cum ar fi fost mişcată de un curent electric şi un servitor galonat, ca şi un lacheu de la palatul regal, ne ieşi îna-

inte, frîngîndu-şi corpul în două, conform tradiţionalelor prescripţii ale celui mai vechi şi autentic protocol.

Domnul Damian zîmbea, sau mai bine zis, rînjea mulţumit de emoţia noastră pe care observam cum ne-o urmăreşte cu coada ochiului.

Înăuntru, vila domnului Damian era o adevărată minune dintr-o mie şi una de nopţi. Peste tot numai covoare şi stofe scumpe, mobile vechi de stil, cofrete de lemn de santal sau de trandafir pline de bijuterii şi obiecte de argint cizelat, porţelanuri şi faianţe cu marca primei emisiuni a celor mai celebre fabrici din lume, vaze chinezeşti şi estampe japoneze, arme medievale şi filigrame persane încadrate în rame fine de bronz sau de lac negru. Pe un fotoliu, o capă neagră veneţiană, un tricorn şi o mască de aceeaşi culoare conturau parcă pe tonurile discrete şi mate ale minunatului Aubusson corpul inexistent al unui Doge invitat şi el ca şi noi la ceai. Într-o vitrină cît un „garde-robe" modern, costume vechi de femeie lăsau să străbată parcă prin cristalul cu reflexe verzui parfumul şi graţiile vremurilor de demult. Pantofii albi de mătase, aranjaţi la rînd după diferite epoci, aşa cum îi văzusem pentru prima oară la Muzeul Cluny, centurile de piele presată sau de metal cu încrustaţii de perle şi rubine, dantele de Flandra sau Valenciennes, brocarturile vechi franceze şi ţesăturile florentine din epoca renaşterii, păreau că se mişcă cu toate, discret, pe corpuri nevăzute. Din penumbra fiecărui colţ al diferitelor încăperi, prin care ne conducea domnul Damian, defunctele stăpîne ale acestor podoabe de artă şi rafinament femeiesc păreau că se ridică majestoase şi pătimaşe, iar braţele lor, ochii lor, buzele lor, nu fac decît să ne atragă spre ele, să ne hipnotizeze şi să ne soarbă viaţa pentru a-şi reînvia fantomele.

Pluteam între vis şi viaţă. Trăiam pagini din diferite romane şi povestiri fantastice care îmi veneau întîmplător în minte şi fiindcă, printre alţi autori, Henri de Regnier

îmi era cel mai drag, interiorul vilei domnului Damian îmi reedita misterul frescei lui Longhi, din care imaginea contesei Barbara Grimanelli se coborîse fără să se mai întoarcă, sau fantastica apariţie a lui Vincente Altinego senior veneţian, al cărui surîs enigmatic şi melancolic părea ecoul clopotelor de la Redemtore şi Santa Eufemia. Mai stranie însă decît toată această babilonie de senzaţii şi îndoieli chinuitoare era prezenţa domnului Damian, care ne aducea aminte că nu am părăsit cu totul domeniul realităţii.

Cum am băut ceaiul, nu ţi-aş putea spune. Atmosfera mediului se înfiltrase parcă şi în noi. Fantomele care rătăceau în jurul nostru, fără a-şi putea regăsi întruparea de altădată, ne paralizaseră parcă şi braţele şi limba. Groteşti ca nişte manechine dintr-un panopticum, ne calchiam gesturile unul după altul şi glasul nostru se bemolase într-atît, că nu mai puteam vorbi decît pe şoptite, de frică parcă să nu deşteptăm din somn pe cineva care ar fi putut să se răzbune pe noi, chiar cu ajutorul domnului Damian.

Cînd am plecat începuse să se însereze. În luna lui august serile la munte sînt răcoroase şi îmbibate de nu ştiu ce fluid insinuant, turburător şi afrodisiac. Domnul Damian ne conduse pînă la poartă, unde se despărţi de noi prin cîteva fraze convenţionale, de o banalitate exasperantă pentru un om care ne spusese pînă atunci atîtea lucruri extraordinare şi ne procurase cea mai deplină sărbătoare pentru ochii unor bieţi muritori de rînd. Amfitrionul nostru din ziua aceea observase fără îndoială emoţia din care nu mai puteam ieşi prin simple fraze şi ne acorda posibilitatea discretă de a ne abandona propriei noastre ignoranţe.

În drum spre hotel ne întîlnirăm cu domnul Jorj care ne întrebă de unde venim aşa obosiţi. Oreste scăpă fără să vrea răspunsul adevărat.

— De acasă de la domnul Damian... Am fost invitaţi la ceai.

Patronul restaurantului din gară începu să rîdă, fiind sigur că ne batem joc de el. Oreste însă continuă :

— Şi încă ce casă!... O vilă cum nu se mai află alta la fel în tot Predealul. Să vă fie ruşine să nu ştiţi de existenţa acestei adevărate minuni în satul vostru...

Jignit în amorul său propriu, domnul Jorj ne fulgeră cu privirea omului gata să-şi ia revanşa. Apoi cu tonul său poruncitor şi războinic ne întrebă:

— Şi cam pe unde se află vila domnului ăsta?

— Ce nu ne crezi?... Hai cu noi să ţi-o arătăm.

Domnul Jorj nu se aştepta desigur la atîta încăpăţînare din partea noastră. Dar după greşeala lui Oreste, nici noi nu ştiam ce atitudine trebuie să adoptăm faţă de omul pe care nu voiam să-l iniţiem în toate secretele întrevederilor noastre anterioare cu domnul Damian. Rămăsesem deocamdată în mijlocul drumului încercînd să schimbăm vorba. Domnul Jorj însă ţinea morţiş să meargă cu noi, să vadă şi el vila lui Damian.

La urma urmelor, ce puteam risca? O nouă oboseală de cîteva minute şi atîta tot. Vila domnului Damian nu putea deştepta în domnul Jorj nici o bănuială asupra evenimentelor pe care eram hotărîţi să le tăinuim deocamdată pentru toată lumea. Pornirăm deci înapoi şi coborîrăm pe valea Rîşnoavei, exact pe urmele căruţelor pe care ne dusese şi domnul Damian. Cu cît ne afundam însă în pădure se întuneca tot mai tare şi casa nu mai apărea. La un moment dat, domnul Jorj se opri în loc întrebîndu-ne cu un aer triumfător:

— Mai e mult pînă la vila domnului Damian, că trecem în judeţul Dîmboviţa ?...

Noi însă, departe de a ne desmetici, păşeam hotărîţi de data asta s-o scoatem, cum se zice, din pămînt din iarbă verde. Numai că sforţările noastre erau zadarnice. Casa domnului Damian nu mai exista. Dispăruse după cum de

altfel dispăruse și stăpînul ei în ziua de 1 august cînd ne ieșise înainte preotul cu botezul.

Într-un tîrziu, domnul Jorj binevoi să convie că mica aventură din seara aceea fusese o glumă a noastră. Noi însă știam bine că pretinsa glumă, nu este decît o nouă ispravă sinistră a domnului Damian și că vila în care băuserăm ceaiul cu două ore înainte nu exista decît în funcția undelor herziene, transmise probabil de un nou aparat pe care însă domnul Damian nu ni-l arătase încă.

CEZAR PETRESCU

Cu toată optica sa tradiționalistă, Cezar Petrescu s-a arătat nu o dată sensibil la fascinația științei. Virgil Probotă din Întunecare *își învinge timiditatea pentru a dizerta despre Cosmosul enigmatic. O imagine tipică de science-fiction erupe brusc în* Omul care și-a găsit umbra: *„S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ținut interzis al spațiilor cu văzduhul înveninat, de unde pînă mîine nu va scăpa nimeni cu răsuflarea vie. Poate pămîntenii se și zăvoriseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziți în pivnițe, protejați cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă". Data la care a apărut narațiunea (1928) face posibile reminiscențele din* Forța misterioasă *a lui J. H. Rosny ainé sau din* Centura toxică *a lui Arthur Conan Doyle, amîndouă publicate pentru prima oară în 1913, amîndouă pornind de la o inexplicabilă maladie a eterului...*

Dar ochii artificiali ai Patronului sînt altceva, cu totul altceva. Nu știm dacă e vorba și aici de un ecou, sau dacă născocirea aparține scriitorului. Mașinile noastre cibernetice învață însă abia acum alfabetul, iar ochiul lui Coppelius „Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un

glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui".

Comparaţia cu maşinile cibernetice poate părea deplasată. Baletul mecanic *datează din 1931, iar A. M. Turing va proiecta abia în 1936 maşina care poate fi considerată un precursor al calculatoarelor de astăzi. În 1931, Coppelius spune, totuşi: „Facem păpuşile noastre să danseze. Le facem să cînte şi le facem să rîdă... De ce nu, mîine, să gîndească? Poate au să gîndească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic..."*

Nu „gîndesc" chiar păpuşile dezlănţuite din final? Nu dobîndesc ele liberul arbitru, printr-o prodigioasă mutaţie a regnului mecanic din care fac parte? Cum se explică, altfel, abandonarea gesturilor stereotipe şi iniţiativa asasină?

După părerea noastră, printr-o altă amintire livrescă. Autorul sugerează, prin jumătăţile de gînduri ale lui Dan, că în automatele lui Coppelius s-au întrupat spiritele rătăcitoare ale personajelor nefaste din trecutul eroului, aşa cum Villiers de l'Isle-Adam preciza că în Eva viitoare, *automatul lui Edison, s-a întrupat spiritul benefic al Sowanei. În ambele cazuri, fantezia nu face pasul hotărîtor către emanciparea totală a maşinii, preferînd o soluţie de compromis, mai întemeiată la Cezar Petrescu, din punct de vedere al logicii raporturilor dintre personaje.*

Acţiunea romanului Baletul mecanic *(1931) se situează în perioada tulbure de după primul război mondial. Dan, fecior de bani gata, îndrăgostit mortal de o femee uşoară, care-l înşeală aproape sub ochii lui, o însoţeşte prin staţiunile luxoase de pe ţărmurile Mediteranei. Ruinat, asistînd la asasinarea mascată în accident a impurei lui iubite, se întoarce în ţară. Aici cunoaşte mizeria sordidă, pînă cînd enigmaticul Coppelius îl angajează ca violonist în trupa cu care pregăteşte un somptuos „balet mecanic".*

După Bobotează, o ninsoare domoală și înfoiată a transfigurat orașul.

Toate hîzăniile triste, acoperișurile negre, grilajurile într-o rîlă și movilele de gunoaie sleite au dispărut într-un alb și purificat decor polar. Pe urmă gerul a pus ferege de gheață în ferestre. Era un ger sticlos cu sclipet de stele noaptea și cu scîrțîit cristalic sub pași.

Iegor sosea înfășurat într-o șubă căzăcească, lungă pînă la pămînt și încrețită la cingătoare ca o fustă. Se bucura copilărește de această iarnă care-i amintea troienele Moscovei.

Tropăia, sufla în pumni să-și desmorțească degetele, scutura căciula lată de astrahan brumăriu, mai arunca în treacăt cîte un vîrf două de cizmă în burta lui Elefterescu și se așternea la lucru fluierînd *Troica-Troica,* de răsuna atelierul pînă la camerele noastre de sus.

Dar, pe străzi, întîlneam tot mai multe dricuri de morți, iar cerșetorii întindeau acum mîna vînătă de frig, cu o amenințare în glas. Pentru spălătoarea de cadavre dura fără îndoială un sezon bun, cum nu mai apucase de pe vremea războiului.

Cu grabă și cu teamă parcă, intram în celula mea, mă dogoream lîngă soba încinsă, evitam priveliștea dușmănoasă a străzii de unde am fost culeș și salvat.

Aveam și eu acum o haină groasă și arătoasă, un palton moltonat și încălțări omenești.

Aveam o încăpere numai a mea, la o mansardă, cu lemnele frumos clădite lîngă perete, ca o bibliotecă, și cu un pat cu resorturi : mă saluta birtașul, mă cunoștea băcanul din colț, mă întreba de sănătate și de situația politică băr-

bierul, iar proprietăreasa purta grijă să găsesc seara apă fierbinte în ceainic.

Reintram în umanitate pe la periferie și mă simțeam fericit cum n-am fost niciodată ; nici atunci cînd mă aștepta Hispanoul la scara hotelului Carlton de la Cannes ; nici cînd ne purta yachtul lui Dickie Hood dintr-un port mediteranian în altul, pe o mare cînd de peruzea, cînd de cobalt, cînd de indigo, de la o plajă cu nisipul blond la un țărm cu palmieri, de la un Palace cu dancing și jaz la o ruină romană sau maură.

O mare liniște coborîse în mine. O mare împăcare cu viața.

Făceam proiecte. Pusesem și trei mii de lei la o parte, în fundul unei lădițe de recrut. Pînă în toamnă socoteam că vor fi douăsprezece ori cincisprezece. Destul capital de rezistență ca să pot aștepta un concert sau, pentru un început, măcar un angajament într-o orchestră oarecare, de Simfonic sau de Operă, atunci cînd patronul va porni cu Baletul lui mecanic că cutreere lumea și s-o uimească.

Trebuințele mele erau modeste, ambițiile la fel. Nici o clipă nu simțeam îndemnul să încerc o comparație melancolică între existența-mi de acum trei, patru cinci ani, și între mediocritatea mulțumirilor de astăzi. Nu-mi păreau o declasare.

Dimpotrivă.

Însemnau resuscitarea. Chiar oglinda din fața ligheanului sărăcăcios de tinichea îmi arăta alt chip, împrospătat și tînăr, cu altă lumină în ochi și cu trăsăturile înnobilate. Într-o zi m-am încrucișat în stradă cu Faty. L-am privit drept în față, fără să-mi dau seamă, fiindcă îmi erau gîndurile aiurea. Nu m-a recunoscut ; el, care mă recunoscuse pînă și în zdrențele de vagabond.

Între junele de nimic, de pe terasa de la Monte-Carlo, și între haimanaua ruptă în coate, descoperise ușor, dintr-o sin-

gură aruncătură de ochi, asemuirea și legătura indisolubilă ca fatalitatea. Ne identificase, fiindcă purtam același stigmat. Fiindcă unul îl completa pe celălalt; unul era succesorul inevitabil al celuilalt.

Eu, cel de acum, i-am apărut însă un necunoscut. Un necunoscut, fiindcă într-adevăr în omul modest, mediocru, statistic, de acum, nu mai supraviețuia nimic din celălalt om de odinioară, din ceilalți doi.

M-am pomenit fluierînd, tot așa de voios ca Iegor Uvarovici Karataiev.

Eram liber. Eram în sfîrșit eu, curățat de toată zgura străină de mine. Toate au fost pentru această eliberare. Viața mi-a fost scumpă deodată ca un mare bun; cucerită cu suferință și umilire, cu înfrîngeri și cu scufundări, înadins ca s-o pot prețui în toată deplinătatea, așa cum cea mai pustie și dezolată insulă devine un liman paradisiac, pentru naufragiatul zvîrlit de talazuri la țărm, cînd renunțase să mai miște brațele moarte din umeri.

Mă înduioșau toate existențele mărunte din jurul meu. Era și acesta alt semn al resuscitării.

În cealaltă ființă a mea, a odraslei de bani gata, nici nu le observasem aceste existențe, nici nu le bănuiam. Nume, chipuri, straie, necazuri și bucurii, toate se confundau într-o zvîrcolire de elemente inferioare, de figurații umane, nevrednice de vreo luare aminte. Că puteau fi acolo eroisme obscure, bravuri niciodată recompensate, dureri și catastrofe nici nu m-a încercat vreodată gîndul. Era mult mai interesantă și pitorească viața furnicilor, din Entomologia lui Fabre sau din cărțile lui Maeterlinck.

Acum mi se deschisese ochii și inima la acest univers necunoscut; participam la convulsiile unei lumi altfel reale decît forfota spumei omenești de pe Coasta de Azur, din a cărei irizații de bule cu aer rămîne în pumn o drojdie mur-

dară și acră. Ce căutasem acolo ? Și ce miracol unic mă salvase de acolo ?

Acolo ; *mîine* era întotdeauna o zi deșartă sau o zi de spaimă.

Aici ; *mîine* era o zi de împăcare cu viața și o zi de speranță.

Tovarășii mei treceau prin iarnă cu același simțămînt de siguranță și cu naive proiecte de viitor, mișcătoare în cumințenia lor timidă și mediocră.

Maftei, rîndașul, se hrănea cu brînză și pîine, adunînd cojile pentru a doua zi. Cu acest preț, își agonisea puținul să răscumpere o jumătate din casa și din pămîntul stăpînit în devălmășie cu nu știu ce frate ori cumnat, departe, într-un sat bucovinean de la poala unei păduri de mesteacăni și fagi. Era un om tăcut și mocnit, cu fruntea teșită și cu mîinile lungi, pînă la genunchi. Cum spunea Sami, coborîse abia de alaltăieri din maimuță. Dar cînd pomenea despre satul acela, deodată glasul tremura înecat și fierbinte, amestecînd într-o magie numai de el înțeleasă formule de incantațiune, unde era vorba de boi, de nevastă rămasă la vatră, de copii, de fagi, de fînețe de un perceptor hapsîn și de-o vacă, despre care a primit răvaș că stă să fete pînă în două săptămîni.

Ca dînsul și doar cu neînsemnate variante își pregătea o fericire a lor toți ceilalți simbriași ai patronului salvați din naufragiu într-o dimineață de toamnă : Gaston, fecior de vădană, desmierdat acasă cu diminutivul indigen Guță, înainte de a-și alege un pseudonim mai adecvat carierei coregrafice, fără noroc pînă acum, deși era născut cu un fin instinct al euritmiei pînă în vîrful unghiilor ; Betty, cu ochii ca marea la Saint-Malo ; Gustav și Sami, poate chiar Iegor hotărît să-și caute la iarna viitoare compatrioții emigrați într-o capitală apuseană mai prielnică meșteșugului pictoricesc și sculptoricesc ; poate chiar Ludmila, care nu

povestise niciodată nimic nimănui despre viaţa ei trecută şi despre aspiraţiile ei viitoare, desigur tot atît de sfielnice ca făptura-i plăpîndă şi ştearsă.

Pentru toţi, patronul însemnase o Providenţă, la o răscruce de destine. Înainte de a însufleţi păpuşile mecanice cu o viaţă de resorturi de rotiţe, în artificialul lui absolut, ne dăruise nouă viaţă şi încredere în viaţă, din ceasul cînd am rămas să aşteptăm în ploaia cîinoasă de noiembrie, numai noi, ultimii resignaţi cu frunţile plecate, ca vitele în ţarcul unui abator.

Cum nu l-am fi iubit oare şi cum nu i-am fi fost devotaţi cu trup şi suflet, aşa cîţi ne căutase şi ne găsise?

Gustav, mecanicul neamţ, în una din cele dintîi zile, îmi atinse pe piept locul inimii, cu cheia franceză, spunîndu-mi că a descoperit unde se află resortul deteriorat.

— Aci este ceva bolnav...

Şi ridicase cheia la buzele mele chinuite într-un surîs silnic:

— Şi aci încă... Rîsul acela era ceva tot atît de stricat!...

Văzuse într-adevăr tot ce-am adus din vasta lume cu mine, mort şi descompus. Ştiuse de unde „să mă înceapă".

Iar gestul lui, răsucind cheia franceză între degetele unse de ulei şi de pilitură de alamă, părea că e gata să înceapă a desface gratiile coastelor, să deschidă cutia inimii şi să întărească articulaţiile relaxate, să strîngă o piuliţă, să pună la loc o bielă, să revizuiască tot mecanismul uzat, uzat, uzat...

Acum, într-o dimineaţă, cînd îi vorbeam, ridicase ochii lui decoloraţi şi, o dată cu ochii, cheia franceză.

Îmi atinse din nou pieptul, în dreptul inimii, cu unealta de metal:

— Îmi pare că n-aş mai avea nimic de făcut aci, camarad! Funcţionează ca un cronometru...

Am început să rîd.

— Şi aci s-a reparat totul ! îmi atinse buzele cu oţelul rece. Pot să-ţi semnez o garanţie pe douăzeci şi cinci de ani, întărită cu viza patronului...

Glumele lui Gustav erau greoaie, după chipul şi asemănarea lui de şvab hrănit cu franckfurteri şi bere. Dar mi-au făcut de data aceasta o plăcere deosebită, ca şi cum aş mai fi avut nevoie de garanţie pe douăzeci şi cinci de ani, cu viza patronului.

— Mai cunosc un mecanism care s-a revizuit singur. Bagă de seamă ! Îmi pare că nu eşti străin de tot, de ce se întîmplă acolo...

Cheia franceză arătă spre fundul atelierului. Am urmărit cu ochii direcţia. În colţul ei, Ludmila împungea cu acul în mătasea unui costum de culoarea cerului. Nu i se vedeau ochii.

Era plecată deasupra lucrului, ghemuită pe scaun, cu cerul de mătase desfăşurat pe genunchi. În ungherul acela, nimeni nu-i auzea glasul ; toţi îi uitau prezenţa.

Numai soarele, oblic coborît prin fereastra înaltă, punea un nimb deasupra frunţii bombate şi în jurul părului blond, lung şi înnodat într-un conciu de modă desuetă.

N-am înţeles :

— Ce vrei să spui ?

Gustav m-a ameninţat cu cheia franceză şi mi-a răspuns cu rîsul lui gros, înlocuind cuvintele cu melodia cîntecului *Zwei Herzen in drei viertel Takt.*

Cînd se apucă un şvab gros să glumească, e mai stupid ca un hipopotam făcînd graţii de ingenuă.

L-am lăsat cu cîntecu-i nerod şi m-am urcat sus, să descifrez partiturile încredinţate aseară de patron. Era un balet nou, necunoscut ; un manuscris fără numele autorului, pentru clavir şi vioară, şi al treilea text pentru un instrument imposibil şi absurd, cum nu există încă unul de o gamă atît

de vastă și completă, cu atît de bruscă tăcere pe toate scările instrumentelor : o adevărată orchestrație într-o singură sursă sonoră. L-am pus la o parte și, pînă la douăsprezece, am luptat cu melodiile pentru vioară și piano.

Înțelegeam pe ce cale și cu ce tact m-a adus patronul pînă aci. Trei luni recunoșteam că i-am furat timpul. Le-am folosit numai pentru mine, ca să reînvăț ceea ce uitasem și să învăț ceea ce nu știusem. Toate baletele pe care mi le-a pus pînă acum înainte, săptămînă cu săptămînă : *Cleopatra și Prințul Igor, Petrușca și Scheherezada, Carnavalul și Spectrul rozei, Invitația și Daphnis, Coppelia* din cea dintîi zi și *După-amiaza unui faun* de săptămîna trecută, nu l-au interesat decît ca ucenicie pentru mine și ca simple exerciții de aplicație pentru mine și pentru Gaston împreună, în vederea acestui balet ultim, fără nume și fără autor, dar depășindu-le pe toate.

Am plecat cel din urmă ; m-am întors cel dintîi.

În culoar, Maftei își lăsă coaja de pîine și boțul de brînză minuscul cît o nucă, se ridică de pe capătul băncii și ștergîndu-și mustățile cu dosul mîinei, mă anunță :

— Pe dumneata te așteaptă patronul !... Pe ceilalți, a spus că-i roagă să vină mai tîrziu ; peste vreo două ceasuri. Sau dacă doresc, să se urce sus... Pe urmă, misterios : A mai adus altă drăcărie !... Un fel de lădiță, cu marafet !

— Bine, Maftei ! Stai și-ți termină brînza și pita...

Maftei se așează la loc, pe capătul băncii, unde își întinsese masa pe o bucată de ziar unsuros.

În atelier, patronul se plimba cu mîinile la spate, în redingota verzuie, făcîndu-și loc printre sulurile de pînză și plăcile de alamă, pășind peste tiparele de ghips și resturile de tul, de organdi și brocard, așa cum avea sala noastră comună de lucru în timpul zilei, înfățișarea unui bazar după un început de incendiu.

Nu mă auzise.

Era întors cu spatele și mergea spre fundul încăperii. Se oprise în fața unei cutii dreptunghiulare de lemn, așezată pe un suport. O examină fără să o atingă, plecîndu-se cu mîinile la spate în manșetele tari și rotunde.

Ridică o mînă ; pe urmă cealaltă.

Un sunet necunoscut, un glas de om, de vioară, de flaut, răspunse din spațiu... Mîna dreaptă coborî. Glasul se stinse.

Patronul trosni din degete și păru satisfăcut. Se întoarse și dădu ochii cu mine.

Sub ochelarii enormi privirea sclipi bucuroasă :

— Ai și sosit, prietene ? Perfect... Pentru astăzi ți-am pregătit de lucru... Avem de lucru împreună.

Mă invită să mă așez la clavirul cel mare, de concert. Coborîse din celula mea partiturile baletului fără nume. Coborîse și vioara. Deschise el cutia, acordă el strunele, trase el arcușul pe sacîz și îmi făcu semn să începem. Cu dînsul totul devenea ușor, chiar și acompaniamentul unui op pe care nu-l cunoscusem cu șase ore înainte.

— Pasabil... Pasabil ! spuse cu un surîs de încurajare, făcînd semn de așa și așa cu degetele uscate. Pentru început, chiar bine !... În trei zile are să fie perfect. Acum să schimbăm locurile...

A trecut el la clavir, am culcat eu sub bărbie vioara. A mers ceva mai greu, dar mult mai sprinten și viu, de cum mă descurajase același balet, sus, singur, cerîndu-mi arcuș, digitație și suplețe de virtuos între virtuoși.

După ultimul acord, patronul se răsuci cu tot cu taburet și, cu palmele osoase pe genunchi, mă privi în sus, de sub ochelarii de scafandru :

— Ai înțeles și aceasta ?... Dacă o luam de la început de aci, fugeai să nu te mai prind nici astăzi ! Tot secretul este răbdarea... Răbdarea și încrederea... Pot spune, prietene, că nu m-am înșelat cu nici unul dintre voi... Dar mai ales, nu m-am înșelat cu dumneata... Aceasta mă încîntă

pentru mine ; mă bucură pentru dumneata. Cînd avem să ne despărțim, ai să poți zbura singur, cu aripi proprii... Ce zici ? Ai vreun proiect ?...

Am îngăimat planurile mele încă nebuloase, fiindcă pînă la ele mai era o jumătate de an, trei sferturi poate un an. Angajamentul într-o orchestră, într-un cuartet, după ce-mi voi face dovada unor onorabile însușiri de executant ; iar mai tîrziu, cine știe ? poate un concert dacă nu o serie de concerte. Se mai întîmplase minunea, în muzică tot așa ca și în pictură, să-și descopere cineva chemarea abia în preajma vîrstei de treizeci de ani.

Patronul mă cercetă cu privirea pătrunzătoare de sub lentilele convexe, fără surîsul malițios din totdeauna.

— E ceea ce mă așteptam ! declară ridicîndu-se. Numai să-mi dai voie să-ți adaug un sfat. Dumneata nu ești un om care să poți trece singur prin viață. Nu ai destulă fermitate... Destulă personalitate... Urli cu lupii sau cînți cu privighetorile, după cum ai căzut între lupi sau privighetori... Ai nevoie de cineva să te apere pe dumneata însuți... Am ghicit ?

— Aceasta a trecut ! am vorbit încet, aplecînd ochii ca un vinovat, ca și cum ar fi cunoscut viața mea tăinuită pe care n-o bănuia nimeni pe aci.

— A trecut ? sclipi privirea în dosul ochelarilor de scafandru. Aceasta nu trece niciodată ! Dormitează și, fiindcă a ațipit și te păsuiește, crezi că a murit... Pe urmă, într-o bună dimineață, începe să se dezmorțească și să scoată unghiile. Eu am priceput că există cineva, care n-ar dori nimic alt, decît să-ți fie în viață această tovarășă de care ai nevoie, ca să te apere de dumneata singur... Am ochi buni ! Nu m-am înșelat niciodată. Privește mai atent în jurul dumitale. Amintește-ți că trecem uneori pe lîngă fericire, numai fiindcă această fericire nu se anunță cu nimic strălucitoare, stă pitită în vestmînt tern, așa cum și fluturele som-

nolează pînă ce-şi împlineşte ciclul, mai întîi o crisalidă, fără nici o frumuseţe. Nu te uita indignat !... N-am de fel intenţia să concurez industria doamnei Esmeralda, care s-a şi interesat de la Maftei al nostru dacă n-am cumva vreo fată de măritat şi cam de ce venituri dispun. Ţi le-am vorbit toate astea fiindcă dacă aş fi tăcut m-aş fi simţit vinovat faţă de mine, faţă de dumneata şi faţă... faţă de sper că ai să înţelegi, cine...

Patronul îşi trosni degetele uscate, îşi scuturâ manşetele rotunde şi, mîngîindu-şi bărbiţa, rosti cu alt glas :

— Acestea fiind spuse, să ne întoarcem la ale noastre. Să o luăm de-a-capo !... Aşează-te în locul meu la clavir, să mai încercăm şi altfel de acompaniament.

Alese partitura pentru instrumentul necunoscut. O deschise pe suport în faţa cutiei dreptunghiulare de lemn.

Se întoarse, comandînd :

— Începem !

Am început.

Doamne ! Ce glasuri ? ce sunete ? ce modulaţii ? ce orchestră întreagă acompaniam ? la acest biet clavir, care-mi păru deodată o stîngace şi imperfectă jucărie mecanică ?

A fost peste puterile mele. M-am oprit.

M-am oprit, să privesc. Patronul continua.

În redingota verzuie, cu manşetele lui tari şi cu ochelarii de scafandru, culegea modulaţiile din spaţiu.

Un cîntec în vid.

Degetele uscate, apropiindu-se şi depărtîndu-se ondulînd şi vibrînd — un şef de orchestră invizibilă, conducînd o orchestră invizibilă. Încă nu mai văzusem, încă nu mai auzisem aceasta. În sunetul flautului şi în suspinul vioarei apărea gravă modulaţia violoncelului, se înălţau toate în tumultul de fligoarne şi în izbucniri de talere, rămînea suspendat numai plînsul melancolic al oboiului şi cînd toate mureau, o vocală umană, sfîşietoare şi pură, sosea din

depărtările nevăzute să se întoarcă tot așa de fantomatic — o umbră de glas omenesc.

Mîna stîngă comanda vidului, ca un braț impunînd ascultare și atenție ; mîna dreaptă săvîrșea ea sigură magia, pescuind undele, răsucindu-le în jerbe, aruncîndu-le în constelații sonore să le culeagă topite într-un singur suspin.

Tăcerea lăsă un gol ireal.

Patronul coborî din podiul înălțat de o palmă și veni la mine trosnindu-și degetele.

— Nu ne-a fost vorba așa ! mă dojeni surîzînd cu toată sclipirea privirii malițioase sub ochelari. Te credeam mai rezistent, pregătit surprizelor... De altfel, nu e nici o surpriză !...

Am gîngăvit nu știu ce. M-am ridicat și am mers să cercetez și să pipăi cutia miracolului. Patronul m-a așezat ca pe-un recrut la fotograf, potrivindu-mi distanța și mîinile.

La cel dintîi gest, am culeș eu din spațiu un fel de urlet cacofonic, ca un indignat huideo ! răcnit de toate duhurile invizibile în explozie de tobe și talgere, în fluierături de piculină și grohăit de contrabas. Patronul rîdea cum nu l-am mai văzut înveselit niciodată. M-am simțit ofensat de primirea ostilă a orchestrei din nevăzut.

— Nu e nimic ! mă consolă. În trei zile, aveți să fiți cei mai buni prieteni... Acum să desfacem piesă cu piesă, și ai să vezi că e un miracol foarte banal.

Într-adevăr, sub mîna și cu explicațiile patronului, miracolul apărea foarte banal.

O simplă aplicație, o concluzie logică, orchestrația undelor eterice : exploatarea, dacă s-ar putea spune, a defectelor din transmisia aparatelor de radio, disciplinate și armonizate. Ceea ce a încercat și a izbutit în parte, profesorul Leo Theremin, Armand Grivelet, Bertrand și Pierre Toulon ; ceea ce patronul desăvîrșise înainte de toți aceștia și înțelegea să folosească drept unică orchestră pentru Baletul său

mecanic, așa ca totul să însemne cu adevărat triumful artificialului absolut.

— Și încă, vorbi patronul, aceasta e numai un început! Să continuăm... Ai auzit despre Humphriss? E. A. Humphriss?... Citesc că e un tînăr de douăzeci și șase de ani. Și citesc că e pe cale să inventeze vocea sintetică. Bietul băiat! Să nu-i risipim iluzia aceasta... Deși vocea sintetică e aci în cutiile mele. Așteaptă de mult!

Patronul scutură cîteva cutii cilindrice. Deschise una. Desfăcu un rulou de celuloid. Îl puse în zare. Se vedea o linie tremurată, ca pe banda unui seismograf.

— Aci e vocea de soprană, lămuri cu simplitate patronul. Vocea celei mai desăvîrșite soprane, fiindcă e omenească fără să fi fost vreodată omenească și deci e cruțată de imperfecțiunea naturii omenești. Ai să spui iarăși miracol? Un miracol foarte ieftin. M-a costat cîțiva metri de carton, o sticlă de tuș, o peniță topografică, banda aceasta de celuloid și un aparat fotografic... Am citit că nici tînărul Humphriss nu crede că are nevoie de mai mult. Cu atît mai bine! Păcat că are să sosească cu douăzeci și patru de ore mai tîrziu... Cunoști cartea vicontelui de Vogüé despre Gorki? E o carte rară, epuizată... Acolo, am citit eu o întîmplare care îmi amintește cazul tînărului Humphriss... Acum vreo treizeci de ani, la o expoziție din Petersburg, a făcut senzație o bicicletă de lemn inventată de un mujic siberian. O bicicletă aproape perfectă. Mujicul, la trei sute de kilometri de cel mai apropiat oraș, nu văzuse niciodată bicicletă, nu auzise nimic despre existența unui asemenea mijloc de locomoție, nu știa carte... Tot ce născocise era al lui, îi aparținea, era fructul geniului... Cu o foarte, foarte mică și tragică deosebire! Născocise, bietul, ceea ce fusese inventat de altul mai înainte... Inventat și perfecționat. Riscurile profesiei de inventator, prietene!... Tînărul Humphriss a ajuns abia la ruloul de celuloid. Pentru mine acestea

sînt numai documente de arhivă... Le păstrez pentru vreun muzeu. Sînt o etapă. Ceastălaltă e aci...

Desfăcu o lădiță plată, cu interiorul pluşat şi despărțit în compartimente. În fiecare celulă se afla un glob, un ochi artificial cu iris, pupilă şi cristalin. Ridică unul, îl deschise ca pe un banal breloc oarecare. În mijloc era o oglindă concavă şi în dosul oglinzii un mecanism complicat şi fin, ca rotițele şi axele unui ceasornic.

Îl închise şi îl jucă în palmă.

— Acesta ne dispensează de acestea ! arătă spre cutiile de suluri. În loc să desenez sunetele ca să obțin vocea, le transform aci. Le transform nelimitat, din orice carte orice literă şi din orice partitură, orice notă, ca pe urmă coarda vocală să transforme semnele în sunete... N-am decît să pun un text sub ochiul acesta, care nu-i ochi şi ochiul n-am decît să-l pun sub proiector, ca să ne citească foarte simplu o pagină sau să ne cînte o romanță, cu o voce perfectă care nu e voce.... Humphriss a ajuns de abia la hieroglifele egiptene şi la alfabetul chinezesc. Pentru fiecare sunet un desen. Noi am trecut la alfabetul latin, transform nelimitat, aşa cum ochiul înregistrează nelimitat, din orice carte orice literă şi în notă, prin flecuşteţul acesta de transformator. Să încercăm o lectură. Pe urmă avem să încercăm şi o romanță... Vrei ochiu trasformator de tenor ?... Dacă nu l-ai auzit niciodată pe Caruso, te poți consola acum !... Te asigur eu că n-a cîntat niciodată faimosul Caruso, atît de pur, cum ştie să cînte flecuşteţul acesta, cu un simplu aparat de cinematograf vorbitor...

Lărgisem priviri de nebunie şi panică. Mă întreba dacă vreau ochi transformator de tenor, tot atît de natural ca birtaşul care se interesa dacă nu doresc ochiuri pe spanac. Patronul îmi ghici amestecul de neîncredere, de teamă şi teama de propria-mi curiozitate. Începu să rîdă învese-

lit. ca adineauri, cînd dezlănțuisem din invizibil clamoarea cacofonică a orchestrei eterice.

Săltă ochiul în palmă.

— Supranatural, monstruos ? Aceasta ești gata să spui ?... Mărturisește că nu ! Dar, prietene, nimic nu este mai simplu și mai logic. Admiți radiofonia ? Acestea, da, au fost la început niște aplicații care puteau să uimească profanii. O dată ce te-ai deprins cu ele și le-ai acceptat, nimic nu mai este supranatural și monstruos... Sînt toate de abia în vîrstă copilăriei... De abia învață să meargă copăcel. Filmul vorbitor reproduce o voce ; eu o fabric. Deosebirea e foarte mică și meritul inexistent, de vreme ce n-am făcut decît să perfecționez un procedeu mecanic. De altfel, aceasta are să vorbească mai bine ca mine...

Patronul potrivi două fire electrice în prizele ochiului artificial. Îl așeză pe un suport minuscul. Căută pe clavir o carte. O deschise la o pagină întîmplătoare și o sprijini în fața pupilei de cristal. Pe urmă răsuci hautparleurul spre mine, dădu drumul proiectorului și așteptă, cu mîinile la spate, în redingota lui verzuie de arhivar pensionar.

Ochiul începu să citească.

Citea cu un timbru plăcut de tenor, se oprea la semnele de punctuație, accentua întrebările și exclamațiile. Citea cu un glas omenesc care nu era al nimănui, care nu fusese niciodată al nimănui.

M-am rezemat de clavir. Mi-am șters broboanele de pe frunte. În emoția mea se amesteca o spaimă. Asistam parcă la o profanare a misterului creației.

Ochiul avea inteligență omenească. Glasul avea însă o perfecție pe care n-a atins-o niciodată natura omenească.

Patronul răsuci un buton și glasul tăcu.

— Tot așa putem schimba aci un ochi transformator de soprană de contraltă, de bariton, de bas. În cutia mea am cîte o pereche din toate eșantioanele... Ești curios ?

Ţinea capacul cutiei deschis, cu ochii ficşi şi neliniştitori în compartimentele lor capitonate, ca un optician care oferă clientului un ochi de sticlă într-ales, după culoarea şi nuanţa voită. Nu puteam deslusi gura. Am făcut numai semn cu mîna că ajunge. Era peste puterile mele să suport mai departe această evaziune din real în ireal ; această nebunească desfidare a tot ce a chibzuit, cuminte şi limitat, natura.

Patronul închise capacul, cu oarecare dezamăgire.

— Să lăsăm atunci pe altădată... După o zi ai să te deprinzi cu ideea. După două, ai să găseşti foarte logic.

Îşi netezi bărbiţa rară ca firele din rădăcina de hrean.

— Aceasta are să fie Baletul mecanic... Orchestra mecanică. Şi concertul mecanic... Cum vezi, dintr-o singură dată, nu mai am nevoie nici de Ana Pavlovna şi Nijinski, nici de Stravinski şi Debussy, nici de Caruso şi Şaliapin... Îi confecţionăm aci, mai perfecţi ca realitatea... Căci acesta este secretul, simplu ca toate secretele ! Porneşti de la realitate, întîi o diseci minuţios, ca s-o cunoşti mai bine, pe urmă perfecţionezi ceea ce a scăpat realităţii. Ai observat poate că şi cel mai mare matematic, un Poincaré, sau Einstein, se înşeală uneori într-un calcul ?... O distracţie, o scăpare din vedere, o şovăială. Maşinile de calculat nu greşesc însă niciodată. Ele sînt făcute să verifice şi să corecteze erorile calculului omenesc. Numai în artificialul absolut există perfecţia !... Ca să-mi conving contemporanii de aceasta, am muncit patruzeci de ani. Am un sertar tixit de patente şi brevete. Atîtea, cîte să garanteze fericirea totală a măcar unei jumătăţi din omenire. Crezi însă că i-au trebuit cuiva brevetele acestea ?... Le aduceam fericirea şi dînşii se temeau de fericire. Am fost pentru toţi un maniac. Şi dintr-o sută de brevete, unul singur şi-a găsit folosinţă... Unul zvîrlit în batjocură, ca să-mi aducă o bogăţie care nu-mi trebuie. Unul tot aşa de grotesc ca aparatul automat de prins capsele la ghete, ca măturа aspirantă şi ca auto-

matul care distribuie bomboane de şocolată contra doi lei, la orice colţ de stradă, spre bucuria copiilor şi disperarea părinţilor. Am semnat un contract, acum zece ani, fără să contribui cu nimic, pentru o inepţie, pentru o oroare, primesc, la fiecare treizeci şi una decembrie, aviz să trec la bancă şi să încasez produsul acestei stupizenii care mă face milionar fără voie. Admirabil ! Ce zici ?

Patronul îşi duse degetele uscate pe luciul cheliei, îşi potrivi ochelarii de scafandru pe nasul cît un bumb şi mă privi cu tristeţe.

— Admirabil ! Nu ?... Patruzeci de ani, pregăteşti pentru omenire bunuri s-o cruţe de mizerie, să-i aservească materia ; îi oferi energii complet ignorate şi la îndemîna oricui. Ţi le refuză !... Iar cînd în joacă i-ai aruncat în obraz un nimic, care nu te-a costat nici cinci minute de bătaie de cap, se repede să te copleşească cu bunuri şi cu o generozitate de care n-ai nevoie... Ai citit vreodată statisticile industriilor ? Crezi că în Statele Unite, e petrolul mai important, sau industria oţelului, sau a automobilelor ?... În frunte stă cinematograful. Şi nu pe departe, Radio... Lumea vrea să se amuze. Vrea miracole imediate şi ieftine... Feerie şi mecanică. Feerie electrică... Bine ! Fie ! Îi dau miracole imediate. Îi dau şi eu feerie mecanică şi feerie electrică. Mă amuz şi eu, amuzînd-o... Dar aş fi preferat să-i dau altceva. Ceva care s-o vindece de suferinţele vechi şi s-o cruţe de altele, pe care le simt venind. Vrea circ înainte de pîine ? Să-i dăm circ înainte de pîine ! Poate, pe urmă, are să-mi primească şi pîine sintetică. Atunci am să scot din sertar brevetele şi patentele mele de mecanic, şi am să le dau drumul în lume... Dacă nu voi fi prea obosit. Dacă nu va fi prea tîrziu... Acum să ne amuzăm ! În buzunar, aci, am contractat gata semnat cu un impresar pentru turneu în două sute de oraşe, după cea dintîi repetiţie generală, la toamnă. E admirabil ! Nu ? Baletul mecanic al inginerului

Coppelius ! Şi orchestra radiofonică şi concertul sintetic !... Iar proiectul meu pentru electrificarea Europei în doi ani, fără să epuizez nici o sursă de energie utilizată astăzi, a murit în douăzeci de arhive, de douăzeci de ministere şi de consorţii... Să ne amuzăm, prietene ! Am luat lucrul la început în glumă. A început să mă pasioneze. Poate e semn că mă apropii din nou în mintea copiilor... Facem păpuşile noastre să danseze. Le facem să cînte şi le facem să rîdă... De ce nu, mîine, să gîndească ? Poate au să gîndească mai bine ca noi, în artificialul absolut, în absolutul matematic...

Îşi scoase ochelarii să şteargă lentilele aburite. Întîia oară îi vedeam ochii liberi.

Erau ochi blînzi, limpezi, nevinovaţi, ochi de copil.

Cînd îşi puse la loc ochelarii, sclipi din nou dedesubt privirea fosforică.

— La lucru ! spuse. Ne ajunge din urmă termenul contractului !

Şi păşi peste suluri de pînză, tipare de gips, tuburi de alamă ; în redingota lui verzuie, cu ghetele lui cu scîrţ, să-i cheme şi pe ceilalţi tovarăşi, la lucrul care pentru noi era o joacă şi pentru el era o revanşă maliţioasă.

M-am urcat sus, cu vraful de note subsuoară. N-am izbutit să-mi găsesc un rost toată după-amiaza. Mă dureau tîmplele prinse într-un cleşte. Îmi sunau voci din nevăzut. Îmi juca înainte imaginea ochiului singur, de sticlă, prins în două fire subţiri şi sprijinit pe suportul minuscul de catifea : ochiul monstruos care vedea şi citea.

Am plecat înaintea celorlalţi acasă.

De la farmacie, am cerut cîteva prafuri şi m-am grăbit să ajung în culcuşul de la mansardă, să-mi pregătesc un ceai fierbinte şi să-mi vindec începutul de febră.

În pat, am desfăcut din învelitoarea de ziare pachetul de cărţi cumpărate dis-de-dimineaţă de la anticar. Erau mai multe. Am ales una. Înainte de a zvîrli ziarul mototolit,

mi-am aruncat ochii deasupra. Era un ziar parizian.

M-am ridicat deodată într-un cot. În foaia ruptă nu se vedea data, nici titlul faptului divers.

Dar așa, fără titlu și fără dată, coloana tipărită mărunt mi-a retezat respirația :

„...care astă vară, în noaptea de 2 martie, a ucis cu lovituri de ciocan în frunte, pe numitul Eliazar R., supus român, în împrejurări cunoscute cititorilor noștri. Criminalul, a cărui stare civilă n-a fost stabilită precis nici de data aceasta ca și la prima condamnare, e un vechi client al justiției. Acum doi ani, curtea cu juri a Alpilor Maritimi l-a condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică și la deportare în Guyana, pentru o crimă săvîrșită aproape în condiții identice. Nu s-a putut descoperi prin ce mijloace a izbutit să evadeze, nici cum a intrat iarăși în Franța. După declarațiile sale, evadarea, îndelung premeditată, n-a avut alt scop decît să găsească victima — vechi complice după cum pretinde — și să o suprime, pentru a se achita de nu știu ce datorie de răzbunare. Aspectul înfiorător al victimei, cu ochii sărîți din orbite și cu osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan, dovedea cu prisosință că doi ani de Guyana n-au îmblînzit nimic din ferocitatea acestui criminal recidivist, de cel mai clasic tip lombrozian. În tot decursul dezbaterilor, atitudinea sa cinică n-a fost de natură să provoace compasiunea juraților. Încît, cu toată pledoaria elocventă a domnului René Dupont-Worms, tînărul avocat care se afirmă din ce în ce un adevărat magistru în apărarea cauzelor criminale, după o scurtă deliberare jurații au pronunțat un verdict afirmativ. La lectura sentinței de condamnare la moarte, criminalul n-a arătat cel mai mic semn de emoție. După ce a ascultat ricanînd, adresîndu-se curții, juraților și chiar generosului său apărător, a exclamat : *Vax! Aceasta v-o spune Bibia!* Cuvintele au fost rostite în românește, limba sa maternă, și imediat, condamnatul le-a tradus singur, cu același cinism, în limba franceză, adăugînd faimosul cuvînt al lui Cambronne. După această ultimă și bestială ofensă a țării care l-a ospitalizat și a justiției care la întîia ocazie s-a arătat cu dînsul inutil clementă, prin verdictul juraților din

Alpii Maritimi, domnul René Dupont-Worms a renunțat să susțină recursul de grație, pentru strămutarea pedepsei capitale în muncă silnică pe viață, Monsieur de Paris are cuvîntul !"

Foaia îmi tremura în mînă. Ochii nu se desprindeau de pe rînduri, reluînd mereu din capăt faptul divers, vrednic de colecția lui Eliazar.

Așadar, ciclul era închis !

Dispăruseră cei din urmă supraviețuitori ai peripețiilor de la vila Azur-Eden. „Ochii săriți din orbite și osul frunții scufundat sub loviturile de ciocan !" Era o moarte ca pentru Eliazar ! Ochii cenușii, în care se concentrase toată ura împotriva omenirii și au lucit de voluptate o singură dată, cînd tentaculele caracatiței au capturat și au sufocat, făptura de ireală splendoare, din vitrina Aquariului de la Monte-Carlo... Fruntea sub care creierul urzea, cu demonică satisfacție, tot ce putea să împingă în jurul lui la scufundare abjectă, la zvîrcolire hidoasă, la turpitudine și desgust. Ochii săriți din orbite, și osul frunții scufundat sub lovituri de ciocan... Și celălalt ! Sfîrșitul celuilalt ultim supraviețuitor. „Vax ! Aceasta v-o spune Bibia !" Era un răspuns ca pentru Bibia. Ca pentru bietul Bibia.

Mai puteam să dorm ?

Viscolul zgîlțîia fereastra, izbea cu fruntea în peretele subțire ; tabla acoperișului suna smulsă din ținte ; singurătatea deodată mă înfioră. Ce căutau fantomele astea aci ? Ce mai vor ? De ce n-au rămas unde se află ?... Avea dreptate patronul ! Nu sînt un om să suport singurătatea. Îi credeam morți de mult. Pentru mine erau morți de mult. „Hehe ! Ciufulici, ești o *lemură*. Ceea ce numesc ocultiștii o lemură. Drojdie de suflet, putreziciune cenușie, noroi și praf, pe care viața încearcă să le ridice și cad îndărăt, să înglodeze și să înnăbușe mersul celor într-adevăr vii, și tari, și vrednici... Hehe ! Ciufulici ! N-ai știut pînă acum ce e

aceea o *lemură* ? Să-ţi dau aci din buzunar de la mine, o broşură de iniţiere în ştiinţele oculte".

El mi-a vorbit vreodată aşa ? El — ori e o nălucire a auzului ? Un glas venit din nevăzut, ca acum cîteva ceasuri glasurile culese de patron cu degetele osoase din spaţiu ; glasul ochiului care vorbea. Ochii săriţi din orbite şi osul frunţii scufundat sub lovituri de ciocan !...

Îmi clănţăneau dinţii. Şi vîntul izbea orb în fereastră. Singurătatea mă înfiora... Singurătatea aceasta pe care o ştiu acum populată cu sunete şi glasuri, aşteptînd numai să întinzi degetele şi să le chemi aci, să le opreşti, să le eliberezi, să le alungi... „Eşti o lemură, Ciufulici, o lemură. Hehe !" A rîs el ? A rîs numai nălucirea auzului ?

Am înghiţit toate prafurile deodată şi am mai căutat altele în sertare ; prafuri pentru somn repede, greu, total.

Prin vis, spălătoreasa de cadavre ridica în mînă, de păr, capul enorm al lui Bibia, îl freca pe bărbia albastră cu peria de lustruit parchetul şi îl azvîrlea pe urmă de-a dura, ca o bilă de popici. Din celălalt capăt, omul cu mînă de fier îl prindea cu cangea, îi făcea vînt şi îl repezea îndărăt, peste picioarele mele. Săream în lături să nu mă atingă. Iar tălpile îmi cădeau pe ceva moale şi vîscos. Şobolani. Şobolani cenuşii ; putreziciune moale şi cenuşie.

Din nou şobolanii care se urcă pe mine, îmi aleargă pe mîini, îmi intră sub haină, îmi trec peste obraz, cu pîntecul lor umed şi greţos.

— Hehe ! Sînt lemure, Ciufulici, nu şobolani. Lemure, ca tine. Drojdie de suflete. Putreziciune vîscoasă ca tine. Lemure !

Ochiul lui Eliazar vorbea.

Ţîşnit din orbită şi prins cu două sîrme subţiri, în delirul febrei, în coşmarul chinuitor, ochiul lui Eliazar îmi vorbea de pe suportul minuscul de catifea :

— Hehe ! Ești o lemură, Ciufulici. Orice-ar încerca să facă o lemură, rămîne tot lemură, Ciufulici !

(Obsedat de trecutul din care nu poate evada, eroul asimilează personajele „baletului mecanic" oamenilor cărora le datorează prăbușirea sa morală. În final, într-o scenă halucinantă, automatele dezlănțuite distrug totul, ucigîndu-i pe Coppelius și pe Ludmila, soția lui Dan, care se întoarce în mediul declasaților și al învinșilor vieții.)

TUDOR ARGHEZI

Tablete din țara de Kuty *ar fi fost o utopie clasică, din familia* Călătoriilor lui Gulliver *și a lui* Erewohn, *dacă Arghezi n-ar fi amestecat în plămada tradițională o bună doză din veninul* Blestemelor, *distilat într-o omniprezentă și acidă batjocură la adresa unor realități abia travestite. În acest sens,* Tabletele *sînt o prelungire a celorlalte proze arghezlene în planul fabulosului, introdus pe scara din dos, cu un rînjet complice. Și pentru că am reprodus* În preistorie *„unde se bagatelizează cu vervă maniile savantlîcului autohton" (Pompiliu Constantinescu), să ne amintim primele capitole din* Cimitirul Buna Vestire, *cu ferocea caricatură a membrilor comisiei de examen.*

Ar fi absurd să căutăm temeiuri științifice „Spinozalului" și „Pantaglotului" (acesta din urmă prefigurînd totuși, la modul fantezist, mașinile noastre de tradus). La fel de absurd ar fi să conchidem că În preistorie *reflectă atitudinea reală a scriitorului față de știință. Pe aceasta o găsim mai curînd într-una dintre „Povestirile boabei și ale fărîmei" din* Ce-ai cu mine, vîntule ?, *intitulată* Cîntecul drumului. *Războindu-se cu fantomele celor care s-au opus drumului de fier și telecomunicațiilor, Arghezi se mărturisește un adept al progresului, pe care-l vede însoțindu-se cu Fru-*

mosul, într-o blîndă frenezie vitală: „Trenul urcă spre piscuri, cu poveri de suflete şi de mărfuri; o fantasmă de ceaţă caldă le ridică la răspîntia dintre ceruri. Două vine de aur i s-au aşternut dinainte. Zece strune de aur, de ghitară, aleargă alăturea de el, din stînga. Alte zece strune de aur îl urmăresc din dreapta. Firele cîntă, şinele cîntă, maşinile cîntă în cîntecul adînc al vîntului şi al căderilor de ape".

în preistorie

32. La Academie, unul din savanţii locali făcea o comunicare.

Existenţa Filinţilor şi Baogilor urcă la o epocă preistorică, determinată numai în totalitatea ei, ca o regiune, în care prezenţa cărbunelui şi a sării este indicată, fără ca totuşi să se poată preciza punctul de aglomerare, zăcămîntul propriu-zis. În ceea ce numim preistoric, noi istoricii, istoricii post-istorici, adică prezenţi în civilizaţie după ce preistoricul a trecut, orientarea este, cum vă puteţi închipui, anevoioasă. Am încercat totuşi să desfacem din preistorie momente, timpuri, ştocuri de timpuri, care să se poată deosebi de masa timpului total, prăvălit în haosul negru.

Am procedat luînd bază de calcul noaptea cu întunecimile ei. În noapte, putem spune, fără ceasornic, aproximativ, dacă ne găsim la începutul, mai la mijlocul sau mai la sfîrşitul ei. În timp, apar limpezimea şi de la mijloc în jos instinctul de observaţie, natural la istorici ca şi la pisici, descoperă drojdiile, dese şi groase.

Ce să spunem onoratei Academii? Silinţele noastre au dat greş, fie că am căutat să intrăm în preistorie pe la Est

fie prin Vest. Nici în Sud n-am fost mai fericiți și, din aceste încîntătoare peisagii, ne-am întors abia cu două șiruri de smochine și o traistă de mandarine, plus cîteva curmale, un fruct cu coaja înăuntru. Urme de preistorie însă există, dacă ne-am gîndi la Mare, care după toate probabilitățile preexistă civilizației cunoscute și în fundul căreia sînt păianjenii lați cu crustă (Și alte viețuitoare bune de mîncat pe pămînt, turtite de plumbul undelor marine, pe loc, de cîte 500—600 de mii de ani, cînd încă nu se organizase savantul nostru corp de specialiști.)

S-a găsit dinaintea unui port o scoică roșie care zicea desigur, „tată" și „mamă", două chemări din fundul conștiinței, intraductibile în limbile moderne. Ce folos! abia dusă la restaurant, scoica a murit, din lipsa elementului natal. Nu-i mai puțin adevărat că am avut dovada idiomurilor vorbite în șoapta adîncimilor de zeci de kilometri, cu mult înainte de ivirea graiului elen, ebraic și latin pe marginile mărilor, din care au ieșit fugind, în timp de flux, rasele umane.

33. Ca să dăm de preistoric, am mîncat subvenții și dăsagi culturali, alegîndu-ne numai cu puținul, încă mult, pe care l-am recoltat: răspîndirea dorului de a cunoaște în țările nordice și pasiunea de-a nu mai uita pe viitor, a țărilor din Sud. La Cartagina, am stabilit un institut, locuitorii și-au cumpărat caiete, registre și condeie, ca să ție o povestire de la zi la zi, în permanență, scrisă copiind existența politică și socială însoțită de fotografii. La Institut s-a instalat camera neagră cea mai mare din lume, putîndu-se developa clișee astrale de 12 m × 10 m și mai mult; ceea ce într-alte părți nu s-a mai văzut.

Ne-am pus însă, Onorată Academie, în contact cu un strănepot olandez al lui Spinoza, care ocupîndu-se cu telescopia și lentilele, a inventat un instrument pentru zgîn-

dărit preistoria prin pămînt. Principiul lui este că oriunde calci este preistorie dedesubt și că dacă ești prevăzut cu instrumentul convenabil, ajungi aproape întotdeauna în sînul ei : de 80 de ori la sută. Am verificat și am aplicat cumpărînd un asemenea instrument : cît a costat și ce comision nu interesează : noi facem știință. E portativ ca un sul de hîrtie însă capabil de o întindere de mii de kilometri de sus în jos. Cînd nu găsim cu el preistorie, se găsește apă chioară și ia el ceva din adînc.

Ca să evit îmbulzeala și curiozitatea supărătoare a publicului, m-am transportat în pivnița domiciliului meu și am pus aparatul în funcțiune. Vîrful, în care se găsește prima lentilă și un cristal prismatic, se leagă cu inteligența printr-o bretea cu doi poli, pozitiv și negativ. Tehnica e destul de complicată și vă voi demonstra-o la fața locului : vom ține o ședință chiar în beciul caselor mele, amenajat cu fotolii și cu un cerc cultural.

Colegii vor putea să guste din curmalele puse la gheață și să schițeze între două dificultăți un poker inocent. Operatorul nu-și mai poate stăpîni lacrimile, îndată ce și-a pus breteaua inteligenței, decît sorbind, la intervale, dintr-o limonadă obținută prin stoarcerea unei lămîi peste zahăr pisat într-un cilindru de sticlă, cu sifon. Amintirile subconștiente ale operatorului se acumulează cu o intensitate de nestăpînit. Printr-o stabilire de contacte cu toate generațiile lui ascendente, pe care nu le cunoștea, aducerile aminte ale tuturor devin ale lui și el are de suportat invazia memoriei ancestrale pînă la maimuță. În „Spinozal", cum a fost numit aparatul de preistorie, în cinstea filozofului Baruch, a rămas înregistrată și clipa în care marele urangutan, strămoșul nostru, prinzînd un purice în blana lui creață, pe piept, și ducîndu-l între dinți, l-a spart cu un sunet de scobitoare frîntă.

Acest lucru, vi se poate părea comic, este totuşi fundamental pentru sensibilitatea inexprimabilă a sufletului nostru, căci descoperim drumul tradiţiilor îndepărtate şi ne putem stabiliza în veacuri un criteriu şi o strămoşie.

34. Am aci un document senzaţional, pe care nu am voit să-l prezint nedescifrat. Pentru descifrarea lui am utilizat, un alt aparat, „Pantaglotul", care poate scoate la iveală sensul unui fapt în 72 de limbi, aşezînd claviatura şi matriţele lui în 72 de feluri deosebite. Onor. Colegi ştiu că, nemulţumiţi cu succesele lor pur practice, fabricanţii au avut cutezanţa să se avînte pînă în treburile cele mai speciale ale Academiilor, pe care cu timpul cred că le vor desfiinţa, fără motiv evident, fiind pe cale să descopere o maşină de buzunar, chemată să răspundă automatic la toate chestiunile, să cuprindă un creier şi substanţa ştiinţei totale pe un sistem de sonerii. Certificatul de şcoală primară, bacalaureatul, licenţa, doctoratul şi toate diplomele, dimpreună cu profesorii vor fi — speră ei, — peste vreo douăzeci de ani, de domeniul fosil. Şi în locul lor, fiecare cetăţean va putea cumpăra o „Scientifical Engine", cu aplicaţii universale.

Documentul a fost găsit dincolo de toate straturile geologice reputate clasificate, într-o pătură de material, din care v-am adus în buzunarul de la jiletcă o bucăţică. N-are nici culoare, nici savoare, nici miros. Treceţi-o pînă la d-l Preşedinte şi gustaţi. Constat că d. Preşedinte scuipă. Vă rog, ilustre coleg, i-aţi descoperit un gust? Aveţi intuiţia vreunui raport cu strămoşul nostru darwinian? (Preşedintele, palid, iese însoţit de doi savanţi, care îi fac vînt cu batista.)

35. La un sunet de clopoţel, care avertizează inteligenţa, documentul acesta, poftiţi, faceţi-l vă rog să circule, s-a înfăşurat pe vîrful percutant al instrumentului şi printr-un

complex de mișcări succesive, între vidul și aerul din țevi, ajunse pînă sus.

N-am putut obține, după cum constatați, decît pagina întîia a unui manuscris datînd, cred, din momentul cînd porumbielul lui Noe, plecat din barcă de pe Ararat, nu s-a mai întors. Desigur o eroare l-a făcut pe Noe să creadă că potopul cuprinsese pămîntul întreg, din pricină că lipsea concepția rotondității. După ultimele date ale științei, Noe a fost mai degrabă un gospodar predecesor al lui Amundsen și care și-a propus să puie în mare prima navă de plutit și, ca să-și asigure mese regulate și ouă a luat cotețe cu păsări și animale de tăiat. S-ar putea presupune că nava lui, oprindu-se în mijlocul oceanului, a devenit jocul înfricoșător al furtunii și în lipsa totală a unui sfetnic capabil să-i dea o îndrumare, către insulele Madeire, unde crește un strugure suculent, Noe, îngenuncheat, a vorbit cu Dumnezeu, prezent la înecurile tuturor vapoarelor pînă în timpurile de azi.

36. Documentul ce vedeți face dovada conviețuirii de-a dreapta și de-a stînga unui rîu cu albia de silex de lîngă noi, a două popoare, Filinții și Bașogii, care cînd ospătau împreună, cînd se băteau, cînd făceau alianțe și cînd le călcau. Pe vremurile preistoriei se admite că totul era posibil. Prima pagină a cronicii, lipită de aparat, povestește războiul cel mai crîncen dintre aceste două popoare vecine, care noaptea furau, unul de la altul, tot ce puteau să înhațe mai lesne, în epocile de scădere ale apei despărțitoare. Uneori în aceeași noapte, fără să se întîlnească, Bașogii furau de la Filinți și Filinții de la Bașogi — și la urma urmelor nu se alegeau cu nimic.

Războiul în chestiune a izbucnit, spune documentul, de la o mîncare de raci. La confluența rîului Bașoga cu rîul Filinta, acolo unde rîul rezultat din contopirea afluenților

lua numele de Sogalinta, se prăsise un mare cuib de raci, care împuţinîndu-se au impus problemea cui să-i aparţie, cînd se vor înmulţi din icre şi pui : Başogilor sau fraţilor Filinţi ? Încă din prima pagină se vede că războiul a durat opt mii patru sute de ani.

Cu alte cuvinte nu a fost pace niciodată.

37. Specialitatea mea, domnilor colegi, spunea la Academie, savantul care descoperise în preistorie, pe Filinţi şi Başogi, este precum ştiţi, nu preistoria, ci istoria, însă m-am specializat cu desăvîrşire şi în preistoria cea mai veche, fără să neglijez nici preistoria medie şi modernă.

În preistoria modernă am descoperit cu „Spinozalul", prevăzut cu vîrf, cu tuburi şi lentile, o imensă colonie de scoici, dintre care unele mai trăesc şi azi sub numele de „Scoica pudica". Particularitatea acestui molusc terestru este că el se ascunde sub două capace : oricum l-ai întoarce, el e cu capac, strîns între două paftale, care rar se întredeschid, pentru a lăsa loc unei absorbiri de întuneric beznă, hrana, mîncarea şi băutura unică a bizarului animal. Zic animal, cu un cuvînt general, cu toate că nu-mi închipuiesc animal fără picioare. Însă cine ar putea garanta că scoicile acestea nu sînt, de fapt, creierii unei omeniri despărţite de trup, care s-a pierdut, şi puşi la răcoare, ca piftiile în două talere suprapuse, gură peste gură, la temperatura frigoriferului marilor neguri subterane ? Generaţiile au nevoie neapărată de creier, pentru a se pronunţa în expresia lor super-evoluată de membre de Academie. Vedeţi, diferenţa nu e absolut contradictorie : într-un craniu rotund vieţuieşte creierul şi în două cranii turtite, cositorite într-un punct, se păstrează şi Scoica pudica.

Aceste scoici au avut o civilizaţie proprie, care a durat peste 60 000 de ani. Nu se găsesc, lucrări istorice contimporane în cîte 25 şi 45 de volume, tomuri de documente şi

arhive de hrisoave ; s-ar putea spune cu aparenţe sigure de adevăr, că însăşi cerneala era necunoscută timpului pe care l-am cercetat. Probabil că popoarele care au trăit epocile corespunzătoare investigaţiei mele aveau alte moduri de a-şi fixa cugetarea, hîrtia le era necunoscută ca şi condeiul. Se vorbea foarte mult pe atunci. Toată activitatea cerebrală a studiului se manifesta cu vocea ; aproape să credem că gîndul ţipa singur şi grăia tare, înainte de a se deschide gura pentru o rostire. Aşa fiind, era greu de ascuns ceva în suflet şi în inimă, sentimentele auzindu-se numaidecît. Desigur, sentimentele de ură urlau ca o vijelie, îndată ce scăpărau în cugetul cuiva, după cum sentimentul de dragoste şi devotament, ca şi cel ce se exprimă prin cuvintele : „Primiţi vă rog asigurarea deosebitei mele stime“ cînta ca o melodie dulce de armonică de mînă, cu trei octave şi burduf.

Se înţelege că o morală de blîndeţe şi de mari sinceităţi caracteriza epocile de care vorbim. Lumea era delicată, gentilă, sfioasă. Fiecare făcea loc altuia, să treacă, în casă, pe stradă şi la autorităţi.

— Mă rog Matale, cred că zicea unul, salutînd.

— Nu pot s-o iau înainte Eminenţei Dumitale, răspundea cel ce voia să iasă.

— Nu mă voi mişca din loc, pînă ce nu se va scoborî Celebritatea dumneavoastră, răspundea primul.

— Nu vii la mine la masă ? invita fiecine pe fiecare.

Şi se făcea aşa că, poftindu-se şi necutezînd să treacă unul pe dinaintea altuia, poporul întreg sta pe loc în pieţile publice, invitînd, aducînd omagii, complimentînd, cu pălăria în mînă şi cu capul puţin plecat. Era o viaţă în totul ideală. Dacă se întîmpla să fii academician sau profesor de istorie, cu alte cuvinte savant, politeţa varia extraordinar. Toată lumea se punea pe două rînduri şi, o dată pe zi, defila pe dinaintea casei tale, chiar dacă nu erai în ţară, nu-

mai din ambiția de a te încunoștiința telegrafic, în locul în care te găseai, că nici o zi nu a lipsit poporul de la datoria lui, nici în absență. Convoiul înainta cu muzici, cu trîmbiți și cu tobe, tobe de un sunet al căror timbru a fost pierdut, asemănător, cred, cu vocea cimpoaielor. În dreptul casei, un capel-maestru rupea muzica brusc cu un semn zmucit din ambele mîini, ridicate deasupra capului. Și lumea trecea în vîrful picioarelor, în ciorapi, încovoiată a devotament etern. Chiar cîinii care participau la aceste sărbătoriri cotidiane, salutau surîzînd pe savant și coada lor zveltă se ridica în sus cu cochetărie, lăsînd subsuoara cozii să surîdă și ea. Știința era onorată după cum se cuvine și marii ei experți, acoperiți de o glorie cu debit continuu, nu mai puteau să aibă o zi de rînd și un răgaz fără cîntare.

Dar știți cum e omul, fie el istoric sau preistoric : cîteodată i se acrește. Dacă într-un acces de asemenea natură, cînd Filinții sau Bașogii tăceau în reculegere și fericire, ieșiai din normal și te apucai să răcnești, așa fără motiv, din simplu temperament, numaidecît se prezinta la dumneata o delegație și te ruga să-i spui :

— Ce vă lipsește, Maestre ?

Dumneata te încruntai reflectînd.

— Poate doriți să călătoriți în Norvegia ? întreba delegația. Și făceai semn că nu.

— Nu v-ar atrage Coasta de Azur ? întreba iarăși delegația. Poate că ați binevoi să doriți a mînca mandarine chiar din copac ?

Răspundeai :

— „Tci", ceea ce corespunde la acel „nu" onomatopeic, pe care-l rostește limba lipită de cerul gurii, asemănător cu expresia sentimentului de-a suge a micilor rîmători.

— Am înțeles ! răspundea delegația. Doriți Buget. Și o sumă importantă era ordonanțată pentru satisfacerea acestui nobil sentiment.

Într-o ședință viitoare vă voi aduce, onorați colegi, își curma preistoricul cuvîntarea și comunicarea, mai ample detalii despre felul de viață al popoarelor descoperite cu aparatul meu. Veți vedea că Republica lui Platon e un plagiat palid al unui trecut întru totul admirabil, care a existat în carne și oase și mai cu seamă în oase.

Acum, descoperirea cîtorva urme totuși de civilizație exterioară, nu este perfect concludentă și rămîne de studiat în detalii, confruntîndu-le de aproape cu epoca. Unele cutii cu conserve, a cîte 500 grame netto, găsite în stratul B 51, trei pachete cu tutun pietrificat, două canale duble și o perucă sînt semne evidente de un confort atins și întreținut. Însă în sufletul meu s-a insinuat o ușoară îndoială, de cînd soția mi-a atras atenția să bag de seamă ca nu cumva aceste relicve evidente ale unui trecut măreț, să fi fost vîrîte în geamantanul meu de către unul din copii, care la rîndul lor moștenesc spiritul neliniștit de cercetare și descoperire al ilustrului lor părinte.

FELIX ADERCA

Sînt evidente punctele de contact între capitolul pe care-l reproducem din volumul eseistic Aventurile d-lui Ionel Lăcustă Termidor (1928) *şi romanul* Oraşele înecate (1935). *Atlantizii din coliviile de bambus vor deveni, într-o versiune mai puţin sofisticată, locuitorii oraşelor submarine privilegiate Hawai, Cap Verde şi Ceylon, iar plugarii şi pădurarii de pe cele două continente — fierarii, minerii şi turnătorii din Mariana. Antagonismul latent dintre cele două tipuri de comunităţi duce la acelaşi final tragic.*

Proiectul dramatic al lui Ionel Lăcustă Termidor şi visul lui Ioan Doicin sînt, probabil, singurele incursiuni ale lui Felix Aderca într-un domeniu pentru care avea o autentică vocaţie, sancţionată de George Călinescu într-un substanţial pasaj din Istoria literaturii române. *Caracterizarea criticului — „romanul viitorist* Oraşele înecate, *pe principiul utopiei unui Restif de la Bretonne, însă cu miraculos maşinist în stilul Wells" — ni se pare, totuşi, discutabilă. Cartea nu are nimic de-a face cu utopiile, în general şi cu* Descoperirea australă *a lui Restif, în special. Iar „miraculosul maşinist" este o trăsătură mai curînd a operei lui Jules Verne, cu amănunţitele ei extrapolări ale unor aparate şi mecanisme existente. „Stilul Wells" presupune un miraculos*

de un tip nou, al ideilor și ipotezelor foarte puțin ortodoxe din punct de vedere al științei timpului (omul invizibil, substanța antigravitațională, universul paralel, etc.). În acest sens, Aderca nu e tributar niciunuia dintre corifeii fantasticului-științific. Tehnica orașelor înecate nu constituie un simbol al progresului ineluctabil și nici un pretext pentru incursiuni-avertisment în viitor, slujind doar la sublinierea dramei omenirii auto-condamnate și oferind premisa evadării din final. Iată de ce ecourile din Splendida lume nouă *a lui Aldous Huxley — apărută în 1931 și cunoscută, poate, în tălmăcirea franceză din 1933 — rămîn epidermice, neafectînd substanța romanului.*

Fără a contesta meritele altor cărți apărute sub aceeași semnătură, ne asumăm riscul de a afirma că această fantezie anticipatoare constituie reușita maximă a scriitorului și o prezență mai mult decît onorabilă în peisajul literar antebelic. E un răspuns la întrebarea ușor retorică pe care Aderca, perpetuu paladin al noului în literatură și artă (dovadă războiul îndelungat dus pentru a impune poezia lui Arghezi), o lansa încă în 1923, într-un articol reluat în Mic Tratat de Estetică : *„Un scriitor de pură fantezie, dar cu un extraordinar talent, trebuie oare dat afară din literatura română — presupunînd că ar apare — numai pentru că n-ar intra în coloana «caracterului specific național» ? (Un Wells sau Rosny, români)".*

Trebuie să precizăm că ascuțișul e îndreptat aici împotriva tendințelor exclusiviste ale semănătorismului și poporanismului, în numele „autonomiei esteticului" pe care o propovăduia „Sburătorul". În focul polemicii, scriitorul omite însă faptul că romanele științifico-fantastice ale lui Wells, de pildă, sînt impregnate de specific național. De altfel, prologul și epilogul. Orașelor înecate *se desfășoară în cadrul mirific al Bucureștiului anului 5000...*

Interesul lui Aderca pentru science fiction este mărturisit şi de traducerea, după o versiune germană, a celebrei piese R.U.R. *a lui Karel Capek, „Dramă utopică şi colectivă în trei acte şi un prolog". Ceva din personajele şi atmosfera piesei poate fi regăsit în* Oraşele înecate.

pastorală

D. Ionel Lăcustă Termidor a făcut anticameră cu întreruperi mici şi fatale, întîi două apoi opt zile. Directorul Teatrului Naţional anunţa mereu că a plecat la Cluj, Viena şi în sfîrşit la Cleveland (statul Ohio din America de Nord). D. Ionel Lăcustă-Termidor n-a crezut nimic. Şeful de cabinet, un tînăr cu figura de fecioară brună şi cu buzele groase, vinete, de Sulamită, i-a oferit gratuit loja de la galerie. D. Ionel Lăcustă-Termidor, obsedat de ideia lui, a refuzat cu rînjet de cochetă recunoştinţă. Şi n-a plecat. Vineri pe la amiază, cînd anticamera era plină de actori şi actriţe, directorul de scenă, bătrînul Costi, ieşind din biroul Directorului, l-a luat deoparte şi l-a întrebat încruntat părinteşte :

— Vrei un „ajutor" ?

— Nu, am venit să dau eu ajutor Teatrului, a zîmbit otrăvit şi superior d. Termidor.

Sîmbătă pe la patru, după-amiază, după ce din anticameră plecase şi şeful de cabinet, a ieşit, sigur de sine şi directorul cu pălăria în cap, pardesiul pe braţ şi în colţul gurii o ţigare care-i irita ochiul şi îi schimba fizionomia, şi-aşa schimonosită de prea multe nopţi de filozofie.

— Ce e, domnule, tot n-ai plecat ? Nu ţi-am spus că sînt în America ?...

— Domnule director...

— Care „domnule director..." Te ţii de fleacuri. Ţi-am dat un bilet de vapor şi te-ai apucat la Constantinopol să faci politică subversivă şi comploturi în apă. Ştii că s-a primit împotriva dumitale un denunţ la Ministerul de Externe ?... La cine ai făcut aluzie în studiul dumitale politic : *Isi bon etr ?*... Nimic !... Nici un cuvînt !... Cu purtările dumitale deşucheate ai compromis literatura. Mi-e ruşine să mai spun cuiva că sînt poet... ca dumneata.

— Am venit cu o piesă...

Şi în timp ce d. Ionel Lăcustă-Termidor căuta adînc în buzunarul hainei, o teamă clătină ca un vînt bolnav culmile sufleteşti ale domnului director. Cine e, în definitiv, acest vagabond ? Nu stă scris în Catechismul Înţelepţilor din India şi Singapore că lumea se sprijină pe trei calici luminaţi de harul lui Dumnezeu, şi care pot fi sacagiul de pe uliţă, băiaşul de la rîu sau cerşetorul cu picioarele gangrenate de la uşa pagodei ? Şi nu e Lăcustă cel mai calic dintre scriitori, care sînt şi ei nişte calici ? Toţi jurisconsulţii, medicii, profesorii de geologie şi şefii de culoare ale căror piese au fost reprezentate în cursul stagiunei, s-au dovedit sufleteşte mai mizeri decît mizeria văzută a acestei haimanale cu înfăţişare de prăjină îmbrăcată... Unde se ascunde Prinţul Spiritului care să comande cu braţ întins oştilor de umbre ale poeziei dramatice astfel ca bătălia de pe scenă să nu mai fie, ca-n ultima iarnă, o jalnică înfrîngere şi o pieire în zmîrcurile banalităţii ?... Dacă în acest trup jigărit Dumnezeu a sălăşluit un suflet de creator şi de comandant ?

Dar în locul manuscrisului, d. Ionel Lăcustă-Termidor scoase o tabacheră de nichel şi politicos oferi :

— Faceţi o ţigare ?

— Unde e manuscrisul? Nu mulțumesc, nu fumez.
— Care manuscris?
— Piesa cu care zici că ai venit.
— Piesa o am în cap. Vreau să vi-o povestesc și dacă o veți găsi genială și demnă de reprezentare...

Directorul privi drept în ochii publicistului care-i primi căutătura cu una atît de candidă și serioasă, că directorul se hotărî:

— Poftim la mine-n birou.

Deschise cele două uși capitonate, îi făcu loc să intre-ntîi și așezîndu-se la birou, după ce se ușură de pardesiu și pălărie, rosti scurt.

— Ascult.

D. Ionel Lăcustă-Termidor întinse amîndouă mîinile de parcă ar fi trebuit să facă ceva cu ele, dar luîndu-le grabnic înapoi, începu:

— Asupra titlului cred că nu veți avea nimic de zis: „PASTORALA", tragedie fantazistă în numeroase tablouri sintetice de *Ionel Lăcustă-Termidor*. Vreau să întrebuințez maniera lui Shakespeare: tablouri scurte și puternice.

Înainte de ridicarea cortinei se aude la patefon „Sonata lunei" de Beethoven. Acțiunea se petrece în viitor în anul 8000 de la Christos, cuprinzînd cel puțin Europa și America. Unul din tablouri sau chiar mai multe vor avea acțiunea pe oceanul Atlantic. Pămîntul este suprapopulat și de mai bine de 2000 de ani o parte din ei locuiesc într-un fel de colivii de bambu întinse ca o rețea deasupra oceanelor, între Continente. Locuitorii de pe Atlantic, atlantizii, sînt intelectuali și deservesc cu producțiile lor artistice cele două continente unde au rămas în casele de lemn și pămînt numai pădurarii și plugarii. Totul se mișcă electric; electricitatea e acumulată din soare și din nori în bobine ca niște papagali de platină situați deasupra coliviilor

și transmisă celor două Continente care nu prea au nevoie de ea. De la o vreme plugarii și pădurarii celor două continente au comunicat între ei fără știrea republicilor de bambu și au constatat ușor că atlantizii nici nu ară, nici nu taie lemne. Revoltați au suprimat atlantizilor expediția franzelelor matinale și cartofilor de vecernie, iar atlantizii la rîndul lor, drept represalii, au tăiat curentul electric și au oprit transporturile de idei și muzică, instalînd la margini pentru control oglinzile revelatoare. Ce le trebuia continentalilor idei ? Ce le trebuia plăci de patefon ? Nu poate omul trăi și fără simfonii ? Continentalii au rezistat, iar cei mai nervoși au cîntat vechile sunete de-a-ndaratelea, ceea ce în tot cazul dă naștere la alt cîntec. Atlantizii au dus-o mai greu : cartofii și franzelele, untul și vinul, create chimic, n-aveau savoarea celor trimise de pe continent, create în laboratorul Soarelui. O debarcare de trupe și o represiune sîngeroasă a continentelor nu era cu putință. Atlantizii nemaiavînd nevoie de mii de ani, în colivii, de picioare, își pierduseră aceste catalige de carne și se-nfățișau ca niște fructe ovale, cu ochi mari și frunte înaltă. Continentalii, dimpotrivă, nefăcînd uz decît de brațe și picioare, erau ca niște ciomege însufleţite. Atlantizii vorbeau cu ochii și auzul lor nu mai suferea decît vibrația muzicii. Cîmpenii cînd vorbeau, lătrau ca lupii și cîinii ciobănești : *Hau-Hau... Ham-Ham...* și se înțelegeau lesne, căci aveau puține de spus. Președintele atlantid a hotărît să atragă în orbita Soarelui și să descarce asupra celor două continente, în același timp, o stea magnetică din Ursa Mare, care să-i sperie. Opt ani a plouat cu stele asupra ogoarelor și pădurilor din Europa și America, dar nu s-au speriat decît găinile. Continentalii s-au îndîrjit însă și, temîndu-se pentru viitor, au hotărît să suprime cu desăvîrșire acel neam ciunt de oameni, care cereau grăsime și vin, ca să dea în schimb numai sunete și luciri. Și pescarii din Norvegia, în

înțelegere cu vînătorii de foce din Groenlanda, s-au ridicat într-o noapte și au desfăcut lanțurile care țineau pînă se topeau munții de gheață ai Polului Nord. Prăvăliți de furtuni, ghețarii au răzbit și au răsturnat, înecîndu-le, coliviile subtile ale atlantizilor. A pierit în valuri, în cîteva ore, o civilizație supremă și un tip de om superior...

— Urmează.

— S-a isprăvit.

— Perfect. Cum se încheie, care e, vreau să spun, moralitatea tragediei dumitale ?

— Niciuna.

— Și crezi dumneata că vei avea succes cu o piesă ca asta, fără nici un amor, fără nici un adulter, fără nici o alegorie ?

— Tocmai de aia am venit și eu, să vă-ntreb...

Izbucnind într-un hohot de rîs, directorul se ridică de la locul lui și cu o mînă îmbrățișă umerii d-lui Ionel Lăcustă-Termidor, care se bîlbîi :

— Dacă voiți, vă... vă mai spun un tablou, dar nu știu dacă am să-l pun...

— S-auzim Lăcustă... zise tare și scăpat de îndoieli, directorul, îmbrăcîndu-și pardesiul.

— De cînd oceanul Atlantic — urmă cu voce nesigură d. Ionel Lăcustă-Termidor — a fost curățat de mucegaiul acela omenesc și talazele înalte trec încoace și-ncolo fără nici o piedică, așa, ca la ele acasă, toată ziua și toată noaptea, zile, luni și ani, continentalii sînt fericiți și nu-și mai dau biruri decît între ei. Au uitat curînd de atlantizi. Bibelourile de porțelan și ivoriu le-au spart pruncii, bătîndu-se cu ele ; cărțile cu basme și poeme au putrezit și le-au ars focul ; muzicile s-au umplut de pămînt și au amuțit — din ele mănîncă rățuștele urzici...

Ca să nu fie invinuiți de ignoranță, au alcătuit un muzeu în care au încuiat rămășițele cîtorva colivii de bambu, un atlandit îmbălsămat, două bobine electro-solare și una din oglinzile magice. Au întemeiat o Academie Rurală din care fac parte orbii, chiorii și ciacîrii neamului și discută o dată pe an influența frunzei de dud asupra evoluției ploilor. Primăvara ies în procesiune la cîmp, stau în ploaie, culeg lișiță verde din iaz și îngenunchind în ogoare, cu evlavie, mănîncă pămînt. În sala festivă a Prezidenției Obștiilor se află tabloul în mărime naturală, al lui Moș Hărțea care a băgat cel dintîi de seamă că apa rece pe inima goală pricinuiește cufureală și a lecuit un cal de tărnafes.

Astfel, totul e bine.

Arareori în munți sau în baltă, cîte un continental pescuiește crapi sau umblă după turma de oi și porci, călare pe catîr — fluierînd un cîntec trecut din tată în fiu, sterpezit și tot mai scurt : *Si-la-mi-do... Si-la-mi-do...* rămășiță din „Sonata lunei" de Beethoven...

— Bată-te să te bată, Lăcustă... Caraghios ai fost tu o viață întreagă... Să treci mîine să-ți iscălesc un bon de două mii de lei, să-ți cumperi și tu o pereche de pantaloni — că ăștia văd că ți s-au rupt...

Și directorul grăbit, îl împinse pe ușă afară.

ION BIBERI

Într-un dialog cu Edmond Nicolau, publicat în „Gazeta literară", Ion Biberi spunea, nu prea demult: „Nu voi şovăi să constat (...) sărăcia de imaginaţie a marilor romancieri de anticipaţie ştiinţifică a deceniilor anterioare, în privinţa viitorului civilizaţiei noastre. Cartea lui Rosny, de pildă, Moartea Pământului, *e dezolantă prin carenţa invenţiei şi incapacitatea de a intui putinţa depăşirii de sine a omului, prin putere a gîndului şi stăpînire a materiei". Din unghiul acestei afirmaţii, scenariul cinematografic* Sfîrşit (Oameni în ceaţă, *1936), poate stîrni nedumerirea cititorului. Ar fi însă cel puţin o naivitate să considerăm fiecare produs al fanteziei o profesiune de credinţă a autorului — şi observaţia e valabilă şi în cazul romanului lui Rosny. Iată de ce scenariul ni se pare mai curînd o proiecţie a unei stări de spirit caracteristice epocii, o reacţie la evenimentele care fisurau calmul iluzoriu de după marea criză a sistemului capitalist.*

În viziunile apocaliptice anterioare, sfîrşitul omenirii era pus pe seama unor factori cosmici incontrolabili: ciocnirea cu o cometă, răcirea progresivă a Soarelui, pătrunderea unui astru întunecat în sistemul nostru planetar etc. Originalitatea scenariului lui Ion Biberi rezidă în primul rînd

în evitarea acestor pretexte devenite poncife ale fantasticului-ştiinţific şi în deplasarea centrului de greutate în sfera pericolelor care pîndesc dinăuntru *civilizaţia modernă. Poate că de vină e şi profesia de psihiatru a autorului, observator neliniştit al multiplicării psihozelor colective, al alienării extinse metaforic asupra întregului univers. În acest sens,* Sfîrşit *este o constatare dureroasă şi un avertisment implicit.*

Nu vrem să stabilim cu orice preţ apropieri şi filiaţii. Începutul scenariului, cu minereul cristalizat inclasificabil, pare totuşi un vag ecou al Xipehuzilor *lui Rosny ainé. Retina autorului a înregistrat, poate, şi panica mulţimilor din filmul lui Abel Gance* Sfîrşitul lumii *(Abel Gance, lăudat pentru „perspectiva sonoră" din* Napoleon...) *Totul este însă filtrat printr-o sensibilitate artistică distinctă şi subordonat unei idei originale.*

sfîrşit

(Scenariu de film)

Cîmpie inundată de soare primăvăratic. Transparenţă şi limpezimi, ţîşnire proaspătă de sevă, vegetaţie începîndă, înălţîndu-se nouă din pămîntul moale. Se ridică pe întindere aburii pămîntului în soarele viu şi iarba freamătă în lumină. Privirea se plimbă de-a lungul cîmpiei uniforme pînă departe, la dealurile ce-şi încovoae spinările la orizont. Atmosferă de prospeţime, de bucurie, de lumini şi linişti înalte.

La început tăcut, cadrul se anină de un ritm întretăiat și vag, ce devine din ce în ce mai susținut și mai distinct. E tălăzuirea surdă a zgomotelor pămîntului, a bucuriei vegetale. Cadența devine din ce în ce mai animată, sunetele se încheagă în armonii simple, joc de acorduri pure, tresăriri sprintene izvorîte din elemente. Murmurul cîmpului se adîncește, alternanță de modulări grave și de fluturări jucăușe. Se îmbină astfel viața lucrurilor cu tresărirea sunetului și muzica se desprinde pe nesimțite din împletirea nesfîrșită a zvonurilor lumii.

E prima mișcare a simfoniei a șasea : *Erwachen heiterer Empfindungenbei der Ankunft auf dem Lande.* Sunetul se întegrează jocurilor și bucuriilor luminii, adîncind o stare de pace fără presimțiri și de împăcare cu depărtările.

. Pe o cărare înaintează un om în haine ciudate. Pare un botanist plecat să herborizeze. Privește cu luare-aminte în jur, cercetînd cîmpia, se oprește un moment, apoi reia mersul întrerupt. Omul se apropie mereu și ajunge în primul plan, unde se găsește în iarbă un minereu, în parte cristalizat, în parte amorf.

Zărind corpul căutat, omul se pleacă uimit și-l ridică.

Din ce în ce mai surprins, îl examină îndelung, apoi murmură :

— Ciudat ! De ieri a mai crescut. Se dezvoltă mereu prin înmulțirea cristalelor.

Cercetătorul se întoarce pe același drum, luînd minereul cu sine.

Muzica încetează.

Scena următoare reprezintă pe savant în singurătatea camerei de lucru. Minereul îl neliniștește. Nu-l poate clasifica.

Trece deci turburat de la bibliotecă la masa de reactivi și examinează îndelung corpul găsit, cu ochii liberi sau la

microscop. Totul se petrece simplu, fără acel aparat de punere în scenă, impresionant, dar îndoielnic, de care anumiți regizori au abuzat, în scopul de a creia o atmosferă. Nici retorte fumegînde, nici aparate complicate. Locuință simplă, dar mobilată original ca pentru a fixa o epocă nesigură, într-un secol viitor. Se vădește, prin gesturi stîngace și stingheriri naive, o dramă de conștiință, neglijîndu-se total aspectul încărcat și pretențios al laboratorului. În liniștea desăvîrșită a camerei, din ce în ce mai discumpănit, savantul se hotărăște să prezinte corpul găsit altor cercetători.

(Scenele ce urmează, se perindă în ritm rapid.

La început apar distincte, apoi se încalecă, fuzionează în ritm din ce în ce mai accelerat și se topesc în imaginea ultimă, compozită, încărcată de supraimpresiuni.)

Minereul trece din mînă în mînă, mîini din ce în ce mai nervoase, mai crispate, diferite unele de altele.

Va fi aci un adevărat studiu al felului de reacțiune a diferiților cercetători. Savanții cu temperament nervos vor fi indicați prin mîini tremurînde, care smulg corpul pentru a-l supune nerăbdător observației. Cei timizi vor avea mîini șovăielnice, cei sceptici mîini albe, molatice, feminine. Corpul se perindă astfel, în timp ce muzica ce reîncepe o dată cu această scenă, are un ritm trepidant și accelerat.

Concordanță între ritmul muzicii și perindarea mîinilor ce-și smulg corpul pentru al putea examina. Imaginile se lărgesc. Apar cercetătorii, examinînd obiectul, în laboratoare diverse, sub lupe, microscoape, reactivi și analize.

Scena finală înfățișează un congres savant unde figurile perplexe și discursurile contradictorii, întreruperile nervoase și incoerente ale oamenilor de știință, ponderați mai înainte, anunță dezorientarea științei în fața unui fapt ce depășește raza experienței consacrate.

Impresia penibilă de neliniște, nesiguranță și dezorientare se întinde dincolo de sălile congresului, în marele public. Ceva s-a schimbat în armoniile lumii, în fixitatea legilor cosmice.

O schimbare bruscă, o depășire arbitrară a vechilor cadre pare a se anunța. Nu e oare începutul unei noi ere a lumii ?

Un val de misticism și de superstiție se răspîndește în public. Procesiuni nenumărate se îndreaptă către locul unde a fost găsit minereul.

Extatici, muți în reculegere, pelerinii rămîn nemișcați pe cîmpia care mai înainte rîdea liberă în soare. De pe coline se scoboară șiraguri neîncetate de curioși, iar în depărtări se disting pîlcuri de drumeți, care grăbesc către locul minunii.

Scena următoare, în contrast cu începutul, reprezintă o înnoptare pe malul unui rîu. E momentul în care umbrele au invadat zările, în care încep să tremure primele stele, reflectîndu-se la început timid, apoi clar, în pînza jucăușă a apelor.

Clipocitul apei invadată de neguri se confundă cu sclipirile intermitente ale undelor și cu notele discontinue ale *Clarului de lună* de Debussy.

Ecranul se plimbă în lungul țărmului și ajunge în dreptul a doi pescari care se pregătesc să se urce în barcă pentru a arunca năvodul.

Unul dintre ei, privind întinderea rîului, descoperă un obiect plutind.

După o scurtă șovăială pescarii se urcă în barcă și vîslesc către mijlocul apei. Apropiindu-se, unul din ei atinge corpul, dar retrage mîna cu un strigăt de surpriză.

— E gheață !

Celălalt rîde. Se convinge însă la rîndu-i. Nedumeriți, cei doi pescuiesc blocul de gheață, apoi iau drumul orașului.

Blocul de gheață trece din mînă în mînă. Aceeași perindare ca în scena precedentă, mult mai rapidă însă, redusă la cîteva imagini în supraimpresiune.

Ecou în conștiința publică, mult mai puternic și mai durabil. Străzi și piețe publice invadate de mulțimi neliniștite, săli de redacție, locuri unde se surprind prin antene sensibile neliniștile lumii și de unde iradiază intensificate, crîmpeie de discuții incoerente, fețe crispate nervos.

O presimțire își face drum, tot mai lămurită, în sufletul mulțimilor : lumea își schimbă ritmul și-și anulează propriile legi ce călăuzeau mai înainte mersul lucrurilor.

Odată îndoiala încolțită în suflete, o convingere înmugurește, se dezvoltă și prinde rădăcini. Oamenii care mai înainte își clădeau viața pe statornicia legilor și pe rezistența lor față de arbitrar, devin deodată sceptici, sau sfîrșesc prin a proclama nesiguranța lumii în care trăiesc. Mersul automat al fenomenelor, rigoarea legilor cosmice, se destramă. Mintea dezorientată nu mai poate desprinde din lume îndreptarul constant al cadențelor și universul devine deodată neliniștitor, cu linii strămutate și cu temelii șubrede. Îndoiala naște frica, nesiguranța și halucinația. Claritatea lumii se turbură, echilibrul lucrurilor se surpă. În mijlocul unei realități în a cărei constanță nu mai cred, oamenii sînt îndemnați să descopere în fiecare moment noi dovezi și noi motive ce le îndreptățesc frica.

Acum apar multiplicate, mărturiile unei schimbări totale de regim a legilor universului. Se înregistrează știri fanteziste, alarme nejustificate, svonuri nefundate. Difuziunea instantanee a știrilor solidarizează întregul glob în aceeași încertitudine.

Aparatele vorbitoare relevează zilnic noi manifestări ale capriciilor naturii. Şi vocile nevăzute relatînd fapte ce nu mai pot verifica pătrund în casele izolate, întrerup masa familiilor aşezate, comunică neliniştea printre dansatorii localurilor de noapte, tulbură calmul camerelor de studiu.

Hărţuiţi din toate părţile de aceleaşi întrebări, urmărind în ziare ecoul înmulţit şi exagerat al descoperirilor ce dovedesc schimbarea vechilor legi, obsedaţi pînă în singurătatea locuinţelor de vocile aparatelor vorbitoare, influenţaţi de atmosfera din jur şi de discuţiile necurmate, oamenii cad victimele unei psihoze colective. Simultaneitatea ecoului în întreaga lume, difuziunea instantanee a ştirilor, solidaritatea morală ce leagă întreaga omenire în acelaşi mănunchi întăresc rătăcirea spiritelor şi determină împărtăşirea tuturor oamenilor din aceeaşi nebunie.

Legile fizice schimbîndu-se, lumea apare fantomală, deformată, stranie.

Ecranul va surprinde această schimbare de viziune.

Pînă în acest moment, decorul era original, dar nu bizar.

Se întrevedea o atmosferă nouă, se desprindea din cadrul material al lumii o realitate necunoscută, dar nu cu totul diferită de aceea de toate zilele. Începînd însă cu acest episod, spectatorului i se dezvăluie o viziune fantastică, incoerentă, turbure, cu linii arbitrar întretăiate, cu perspective oblice şi îmbogăţite de supraimpresiuni. Dimensiunile lumii se adîncesc prin anexarea unui nou cadru, al viziunii halucinatorii. Lumina scade, claritatea imaginilor se turbură, perspectivele se încalecă şi cîmpul ecranului devine încărcat şi confuz.

Muzica îşi frînge linia melodică şi acordul, se poticneşte în izbucniri brusce, în stridenţe şi tăceri.

Tot restul filmului înfăţişează deci scene fragmentare, bogate în peripeţii, multiple şi sbuciumate, în care visul îmbrăţişează demenţa şi realul se dezarticulează în frînturi de halucinaţii.

*

* *

Împotriva rătăcirii generale, oamenii de judecată limpede reacţionează, dar protestul lor se pierde fără ecou în mijlocul delirului şi a gesticulărilor incoerente a exaltaţilor.

Voci de la tribuna parlamentelor se ridică anunţînd primejdia unei demenţe colective şi reclamă ascultarea oamenilor de ştiinţă sau organizarea apărării pentru stăvilirea molimei mistice. Dar savanţii neputincioşi refuză explicaţiile, iar ciocnirile dintre armată sau organele poliţieneşti şi cetele de pelerini nu fac decît să mărească neliniştea şi să înmulţească numărul cazurilor de conversiune. Predicatori inspiraţi se improvizează la răspîntii, iar mulţimile înfiorate le ascultă vorbele obscure şi ameninţările de sfîrşit de lume. Secte religioase cu obiceiuri ciudate, împărtăşindu-se din cele mai opuse doctrine, îşi fac adepţi în mulţimile dezorientate. Sînt sectele celor ce predică imobilitatea, pasivitatea şi indiferenţa, sînt sectele posedaţilor frenetici, ale misticilor îmbrăcaţi în costume bizare sau a celor despuiaţi cu desăvîrşire, rătăcind cu picioarele însîngerate pe cîmpiile uscate de arşiţă.

În fiecare zi se înmulţesc articolele profeţind sfîrşitul evului în care a dominat atotputernicia legilor imuabile.

Atunci, un gînditor original şi de autoritate publică un studiu într-o revistă de specialitate. Reporterii îşi smulg textul şi-l comunică ziarelor.

Microfoanele îl răspîndesc în spațiu. Textul studiului e comunicat în cuvinte, dar se înfățișează spectatorului în imagini :

Savantul anunță sfîrșitul erei reprezentată prin pajiștea înflorită și înlocuirea ei cu un peisaj turmentat, de aspect vulcanic, ce schimbă înfățișarea limpede al lucrurilor într-o austeritate sălbatecă și dezolată (Pajiștea din prima scenă reapare, avînd în supraimpresiune o vedere din munții Cordilieri, prăpăstioasă și solitară...) Regimul ordonat și coerent al lumii și armonia formelor vor face loc unei deslănțuiri elementare, care va germina, printr-o perioadă de tranziție, o nouă ritmică a pămîntului (Perindare de peisagii varii și contrastante : de-o parte calm surîzător, nopți clare, albastre, de alta, desprinderi din besne de cadre informe...) Înțelegerea umană neputincioasă, nu se poate opune șuvoiului, nu-l poate canaliza, ci va trebui să i se adapteze printr-o nouă mutație fiziologică, utilizînd resursele obscure ale instinctului (Aspecte de laboratoare în părăginire, de opere industriale părăsite. Oamenii dezorientați se retrag în păduri.)

Neliniștile răscolite ale umanității capătă astfel o linie de descărcare.

Temerea de prăbușire a lumii, spaima și nesiguranța față de soliditatea solului, față de permanența lumii, creează o nouă mistică, generalizată la populația întregului pămînt ; fundamentele certitudinilor și a fixității care alcătuiau pîrghia sentimentului de siguranță al oamenilor în lume s-au năruit. O atmosferă de așteptare și de provizorat se instalează. Se suspendă întreprinderile industriale și încetează activitatea șantierelor. Cîmpurile se părăginesc. La ce bun efortul cînd nimeni nu știe dacă germinația va mai fi rodul muncii cîmpenești și dacă edificiile abia înălțate nu se vor prăbuși ?

Ca în anul o mie, neliniștea se întinde în straturile populațiilor. Fețele năucite caută în zadar o lumină călăuzitoare.

Dar în mijlocul hărțuielii și a dezorientării, tinerețea superbă și temerară decretează entuziast începerea unei noi ere, a erei arbitrarului și a gratuitului. Revoluția socială, zadarnică acuma, este înlocuită cu revoluția legilor lumii, prin anularea vechilor statornicii. Și tinerii febrili și încrezători, orbiți de noul crez, încearcă valabilitatea noilor legi prin acțiuni de temeritate și superbie. Adolescenți cu capul înfierbîntat aruncă o sfidare vechii lumi, asvîrlindu-se de la ferestrele marilor edificii, pentru a verifica legea gravitației, dar se prăbușesc pe trotuare la picioarele trecătorilor îngroziți; și mulți dintre cei ce rătăceau mecanic pe străzi, văzînd corpurile prăbușindu-se în fața lor, înnebunesc subit.

Valul psihozei colective se întinde. Se înmulțesc crimele; dacă legile fizice au devenit caduce, de ce ar rămîne intangibile legile morale? Mulțimile fanatizate distrug palatele de justiție și pușcăriile, unde se găsesc condamnații după vechile legi, care acum sînt anulate.

O furie de originalitate în obiceiuri și îmbrăcăminte începe să se vădească. Umanitatea se emancipează de convențiile, obiceiurile și indiguirile care îi trasau mai înainte făgașele conformismului și ale rutinei. Datoria fiecăruia este de a se depăși pe sine, de a rupe barierele, de a se manifesta în libertatea nestingherită a fanteziei sale spontane și nereflectate. Nici o îndiguire nu mai e respectată. Se dărîmă școlile, uzinele, gările și se devastează trenurile; orariul lor regulat e contrariu noului ritm al naturii, e o manifestare a vechiului stil de viață.

Fiecare om face ceea ce vrea, și nimeni nu are dreptul să-l limiteze. Noul stil de viață se propagă instantaneu, cu progresiune directă din aproape în aproape.

E rezultanta haosului, a anarhizării maselor lipsite de conducere unitară şi coordonare, a orientării necesare, obscure şi proprii, a unui dinamism specific acestei nebunii colective.

(Arbitrarul şi spontaneitatea actelor vor fi înfăţişate prin scene învălmăşite, animate de o mişcare frenetică, în care se vor topi elemente disparate, convergînd, totuşi, către o impresie de ansamblu. Se vor reprezenta mulţimi tălăzuite de mişcări contrarii, sugerînd astfel nesiguranţa orientării; scene asemănătoare evenimentelor din vremea marilor revoluţii, a masacrelor din vremile de exaltare colectivă, vor avea în supraimpresiune fragmente din revoluţiile trecute, în costumele epocii, în scene evocatoare şi scurte.

În acest timp nu se va distinge nici un cuvînt, nici un acord muzical.

Un zgomot confuz, cu intensitate variabilă, ca o tălăzuire, cînd depărtat, cînd apropiat, anunţînd o frămîntare de mulţime, o revărsare neliniştită, va învălui de toate părţile spectatorul, care va avea impresia de a se găsi chiar în mijlocul tumultului.

Se va utiliza „perspectiva sonoră" a lui Abel Gance, realizată aşa de fericit în filmul „Napoleon".)

Fiecare zi aduce o nouă dovadă a înfrîngerii legilor naturale şi a unei noi orînduiri a lumii. În faţa acestor repetate derogări de la legile stabilite, văzînd o natură capricioasă şi inconstantă, o parte din oameni îngenunchează înspăimîntaţi, ridicînd ochii către cerul gol, în timp ce revoltaţi de această revenire la vechiul Dumnezeu, ceilalţi oameni se năpustesc asupra lor şi-i linşează.

Oraşele rămîn în întuneric: uzinele sînt distruse sau părăsite. Din cînd în cînd lucesc în depărtare focurile incendiilor. Scenele următoare se petrec în bezne şi orbecăială. În nopţile dense, stelele tremură cu o lumină pălită:

o cometă apare şi coada ei imensă spintecînd cerul într-un enorm evantaliu, adînceşte şi mai mult tremurul superstiţiilor şi al temerii.

Locuitorii oraşelor şi satelor părăsesc aşezările şi rătăcesc descărnaţi ca nişte fantome.

Ecranul se luminează brusc, reprezentînd aceeaşi scenă în lumina crudă a soarelui. Cîmpiile luminate puternic sînt parcurse de imense hoarde de oameni scheletici, înaintînd mecanic, fără ţintă.

Foametea şi epidemiile devastează ţinuturile. Acum nimeni nu se mai opune mersului inexorabil către sfîrşit. Mintea rătăcită nu mai poate fi readusă pe vechiul făgaş, prăvălirea nu mai poate fi oprită. Oamenii se ucid între ei, la început pentru a-şi smulge hrana, apoi din frică şi imitaţie. Şiraguri nesfîrşite de oameni demenţi înaintează de-a lungul drumurilor prăfuite.

*

* *

Zămislirea unei noi realităţi, prilejuită de strămutarea totală a perspectivelor minţii omeneşti, va fi redată printr-o deformare paralelă a spaţiului şi a scurgerii timpului. Universul văzut cu ochii halucinaţi ai oamenilor cuprinşi de rătăcirea delirului, sau a animalelor care tind să ia supremaţia pămîntului, ia alte înfăţişări.

Timpul, evadat din ritmul orologiilor, va cufunda în aceeaşi scurgere perindarea fără sens a evenimentelor exterioare cu dăinuirea turbure a sufletului. Ritmul ecranului îşi pierde regularitatea : se vor urma fără nici o regulă momente de precipitare nemotivată a desfăşurării, cu incropiri totale, în care mişcarea va fi suspendată şi ritmul anulat. Încălcările imaginilor vor sugera comprimarea vremii şi vor evoca impresia de veşnicie, goală de eveni-

mente. Despuierea timpului de conținutul lui sufletesc va transforma scurgerea exterioară într-o filmare automată și mecanică. Tot ce era fluiditate, scurgere continuă, înlănțuire și condiționare, se rezolvă în sacadare, smuciri brusce, opriri îndelungi.

Simultaneitatea sau desperecherea faptelor pe linia duratei se vor îmbina, concurînd la crearea unei realități informe, disparate.

Aceeași deformare a spațiului. Dimensiunilor spațiului geometric, euclidian și coerent li se va substitui o lume desprinsă din încheieturile rigide ale simetriei. Coexistența planurilor și viziunea aceluiași peisaj din perspective deosebite, redate clar prin artificiul supraimpresiunii, vor aminti procedeul pictorului care figurează pe același tablou fața și profilul aceluiași personaj. Această alăturare de perspective nu va fi un simplu procedeu tehnic destinat a produce o nouă viziune estetică, ci va fi mijlocul de a înfățișa o altă structură a spațiului. Se va statornici astfel prin imagini și variere de unghiuri, prin coexistență de planuri opuse și prin încălcări de perspective înclinate un spațiu arbitrar și încărcat, o reprezentare pe care ar putea-o avea deopotrivă rătăcirea unui alienat, creierul unui delirant, sau a unui animal cu simțurile coordonate după alt sistem decît al omului normal. Cenușiul febrei va întîlni astfel răsfrîngerea lumii înmulțită la nesfîrșit, prin fațetele unui ochi de insectă.

Tendința de unificare a lucrurilor, sub unghiuri convergente și după principii sintetice, se va destrăma în neputința de a înmănunchea faptele în viziuni statornice. Ochiul va cuprinde astfel obiecte fragmentare, porțiuni disparate de univers, fără ca mintea să se poată ridica la armonia de ansamblu a lucrurilor. Filmul anulează deci deprinderea milenară a omului de a raporta universul la coordonatele logicei și la sistemele lui de gîndire. Se revine

la imaginea animalului și a copilului, se construește aproximativ și arbitrar o lume a insectei. Imaginile vor fi reduse la cîteva crîmpeie. Ele vor adînci suprafețe limitate, care se vor lumina cu o concentrare exagerată. Perspectiva largă ce nu poate fi totuși ocolită va fi corectată prin reprezentarea paralelă a unei zone restrînse de lume.

Prin aceste mijloace, de îndrăzneli tehnice și de anulări a vechilor cadre, se va închega tabloul noii realități.

*
* *

Drumeag prăfuit, într-un cîmp ars de soare. La început liniște și nemișcare. Se deslușesc într-o perindare încetinită ca de animal care se tîrăște grămezile de praf, neregularitățile mărunte pricinuite de pietrele învăluite în prăfuirea fină a secetei. Ecranul se apropie, cadrul se restrînge și se definește din ce în ce. Acum praful apare, ca printr-o lupă, format din grăunțe mari. Grămezile mici de praf devin dune imense. Vederea se amplifică mereu, dar pe aceeași măsură, își schimbă structura intimă, aspectul de peisaj terestru, de cadru familiar.

E un crîmpei de lume necunoscută, planetară, văzută printr-o minte desbărată de vechile perspective. Mai departe, către marginea drumeagului astfel transformat, apar smocurile ofilite ale cîtorva plante de cîmp, transformate într-o arborescență imensă și uscată, înălțîndu-se către cerul de lumină.

Apoi se aude un zgomot ritmic, fîșîit, regulat, care se apropie. Întărit și diformat, sunetul nu amintește nici un zgomot obișnuit. E ceva nou, neliniștitor. În același timp, spațiul se întinde, ecranul îmbrățișează din nou praful drumeagului, care apare ca mai înainte, banal și vînzolit de

paşi. Apar, rînd pe rînd, picioarele oamenilor care rătăcesc pe cîmpuri în neştire.

Se perindă glezne însîngerate, tălpi desculţe, încălţăminte sfîşiată. Apar în grupuri, apoi se răresc. Perindarea încetează.

Rămîne în urmă praful drumului răscolit şi nemişcat, învăluit în norii pulberei. Din nou apar picioarele, unele tîrîte, şovăielnice, obosite, altele mai grăbite, în echilibru nesigur, agitate. Se vădeşte în această procesiune felul de a fi a acelor ce rătăcesc fără ţintă.

Scena se completează cu luminarea de jos în sus a vagabonzilor. Vederile se suprapun. Ca şi cum figuranţii ar merge pe un cristal, spectatorul le deosebeşte labele picioarelor, crăpate şi sîngerînde, o dată cu mîinile care se bălăbănesc greoi ; apar sus, feţele asudate, pămîntii, luminate oblic, făcute vizibile prin cocîrjarea spinărilor.

Acelaşi ţinut e apoi privit din perspectiva unui aeroplan.

Se zăreşte ca o şuviţă albă, pierdută în cîmpul calcinat, drumeagul parcurs de vagabonzi, în timp ce în supraimpresiune apare perspectiva drumului văzut cu lupa. Linişte desăvîrşită.

Impresiunea centrală, clară, se deplasează în spaţiu, în timp ce supraimpresiunea rămîne aceeaşi. Apar ruinele oraşelor părăsite, se desluşesc gările devastate, fabricile oprite. Nici un om, nici o mişcare. Aspect de părăginire şi de uitare, amintind descrierea lui Iacob Wassermann, a unui oraş american părăsit de locuitor, o dată cu secătuirea terenurilor aurifere, care-i prilejuise ridicarea şi înflorirea. În acelaşi timp se văd zidurile invadate de ierburi, se desprind peisagii de grădini franceze, în care, prin acelaşi procedeu de simultaneizare, simetria liniilor şi regularitatea contururilor coexistă cu imaginea în supraim-

presiune a vegetației libere, desfășurate haotic, nestăpînit, și unde animalele mișună.

Un moment mai în urmă raportul imaginilor se inversează : imaginea grădinii sălbatice se încheagă, se întărește, o dată cu pălirea și trecerea în supraimpresiune a grădinii tăiate simetric. Prin același procedeu se va înfățișa și prăbușirea orașelor : casele geometrice, cu linii pure, vor fi înlocuite prin ruinele cu ziduri crăpate.

Unghiurile de vedere se schimbă neîncetat, se întregesc și îmbogățesc imaginea. Se dezvăluie în crîmpeie repezi de vederi panoramice aspecte de paragină. Dar paralel, deslănțuită, prăsila animalelor invadează lumea.

Speța umană roasă din propria-i imaginație și hipertrofie a minții, pierde supremația pămîntului. Din fundul pădurilor și al junglelor, animalele sălbatice, înmulțite, se răspîndesc în ținuturile stăpînite mai înainte de oameni. Animalele prolifice domină. Ținuturile sînt inundate de șobolani imenși, care în hoarde devastează totul și sfîrșesc prin a ataca oamenii.

Incapabili de a se apăra, aceștia cad victime invaziei animale.

Înapoia mulțimii nenumărate și mișunătoare a șoarecilor, nu rămîn decît oasele lucii, peste care se abat din înălțime norii corbilor.

Orașele sînt invadate de ierburi, zidurile se prăbușesc. Oamenii se împuținează. E o fugă generală, o panică oarbă, o invazie irezistibilă a elementarului și animalicului.

Un crepuscul însîngerat se îneacă la orizont.

Întunericul coboară peste un ținut dezolat în timp ce spinările guzganilor ce fugăresc se pierd în depărtare...

(1936)

AL. DEM. COLȚEȘTI

Datat „februarie 1932“, Pământul în flăcări ! *a apărut în numărul 120 al „Colecției celor 15 lei“, prezentat astfel : „Un roman tulburător, de o fantezie neegalată și care va însemna un succes răsunător în literatura noastră“. A descrie arabescuri ironice în jurul acestei fraze, e o operație facilă și lipsită de utilitate. Romanul lui Al. Dem. Colțești nu e, desigur, „un succes răsunător“, dar nu-i putem contesta meritele.*

Viziunea anticipatoare a autorului, cu naivitățile de rigoare, e departe de a fi roză, mărturisind înțelegerea unor resorturi ale societății contemporane. Orașul ultramecanizat cunoaște aceeași polarizare a mizeriei și opulenței, agravată de forme noi de exploatare, ca lagărul de muncă al „inutililor“ — recte cei lipsiți de mijloace. Bolnavii și răniții a căror vindecare ar necesita o perioadă mai lungă, sînt uciși prin asfixiere, ca și invalizii. Poeții și cîntăreții sînt trimiși în zonele de muncă, în vreme ce oficialitatea a decretat drept legale breslele hoților, incendiatorilor și traficanților de stupefiante. Actele de caritate sînt pedepsite

cu un impozit de trei ori mai mare ca valoarea darului făcut, „pentru că aceasta denotă sentimente incompatibile cu timpul". Şi cînd Carlogan se indignează în faţa nepăsării mulţimii în cazul rănirii unui om, spunînd: „— Dar asta este neuman!... Nici n-aş fi presupus-o la nişte oameni civilizaţi", geniul său rău, Balbino Ramund, ripostează: „— Ai uitat, se vede, că nu mai există oameni! E numai gheaţă. Şi nu mai există civilizaţi, ci numai civilizaţie".

În acest context, prezenţa Citapaxului, cu Forul de Salut Universal — „tot ce putuse imagina mintea omenească mai sublim şi mai eficace în materie de garanţie mutuală şi nesiguranţă planetară" — pare şi se dovedeşte a fi un anacronism. După opinia noastră, există aici mai mult decît un strop de satiră la adresa ineficienţei Ligii Naţiunilor, cu discursurile ei pacifiste, la umbra cărora se pregăteau micile şi marile agresiuni.

Aşadar, Pămîntul în flăcări! *e un roman al cărui interes rezidă mai cu seamă în extrapolarea lucidă a unora dintre tarele societăţii capitaliste de la începutul deceniului al patrulea. Mai putem adăuga cele cîteva scene în care progresul tehnico-ştiinţific palpită în imagini sugestive: primul contact al lui Carlogan cu oraşul tentacular, execuţia uzinelor boemiene, zborul în stratosferă... Sînt reuşite notabile, care ne fac să acordăm oarecari circumstanţe atenuante autorului pentru intriga cumplit de convenţională (pasiunea mortală a lui Mircea Carlogan, seducerea nevinovatei Magia de către infamul Mister Blacke) şi pentru limbajul uneori deficitar.*

pămîntul în flăcări

(fragment)

(Mircea Carlogan, delegatul Ţărilor de la Dunăre în Forul de Salut Universal, vrea să părăsească Citapaxul, reşedinţa acestui for suprem al omenirii de la sfîrşitul secolului al XX-lea. El reuşeşte să-l convingă pe preşedintele Forului, domnul Pacelom, că n-are rost să mai figureze printre membri, devreme ce nu e convins de utilitatea activităţii lor. Plecînd, o ia cu el pe Magia, fiica preşedintelui, dornică şi ea să evadeze din încremenirea conformistă a Citapaxului. Ajung amîndoi într-un oraş înzestrat cu toate atributele civilizaţiei ultramoderne. Mircea este angajat ca şef de secţie la uzinele „Electro-glob".)

PARTEA II-a

I

În cabina de celuloid masiv a Secţiei a XIII-a, „Energie şi Incandescenţă radiată", a Uzinelor Electro-Glob. Un cîrîit uşor şi o lumină mică de un albastru pal se aprinse într-un aparat duplex. Mircea Carlogan, şeful secţiei a XIII-a, ridică sfera neagră de ebonit şi-şi plecă gura spre pîlnia de culoarea abanosului.

— Da, a XIII-a răspunse Mircea, mirîndu-se că nu vede chipul celui cu care vorbea.

Televizorul era izolat. Omul nu ţinea deci să fie cunoscut.

— Şeful de la a XIII-a ? se repetă întrebarea.

— Exact. În cabina de conducere.

— Cu atît mai bine. Aici Centrul Director. Ascultă: În noaptea aceasta, între orele 24-1, veţi căuta să atingeţi tensiunea maximă, în sens circular. Se notează? Aşa. Dumneata personal vei face această aplicare primă a coeficientului multiplicat. Cred că bănuieşti raţiunea: unde electrice şi herţiene par să invadeze sfera de influenţă a Electro-Globului, cu scopul de a ne paraliza activitatea. Toată fiziologia sistemului nostru de emisiune aplicat este astfel ameninţată prin intervenţiunea acestor unde turburătoare, de o virulenţă neobişnuită, lansate spre noi dintr-o sursă încă necunoscută. Se sesizează?

— Da, confirmă Mircea, grav.

— Aşa. Centrul Director îşi pune toate speranţele în şeful secţiei a XIII-a, considerată pe drept cuvînt ca inima Uzinelor noastre. Referinţele domnului Tendler te-au recomandat pentru această misiune.

— Voi căuta să satisfac aşteptările Centrului Director.

— Perfect. Şi acum, atenţiune: Izolează complet cabina dumitale. S-a făcut? După natură şi lungimea undelor ce ne supără — continuă vocea de dincolo — Centrul Director bănuieşte că se află în faţa unei intervenţiuni boemiene şi ca atare este conştient de greutatea neutralizării acestor intruşi invizibili. Pentru aceea, tensiunea şi voltajul nostru, la miezul nopţii, trebuie să fie cel puţin la pătratul celor obişnuite. Numai astfel putem spera să realizăm necesarul proces de fagocitoză electrică şi totodată să topim antenele emiţătoare. Se pricepe?

— Da, răspunse Mircea, aproape mecanic, deoarece începea să se îngrozească la ideea unei asemenea încercări diabolice.

— Nu ignorăm, şi desigur nici dumneata, riscurile acestei îndrăzneţe şi primejdioase experienţe. Sîntem însă

nevoiți s-o încercăm. Altminteri, în curînd, undele noastre nu vor mai putea aprinde o lampă, nu vor mai mișca un aerobuz și ceea ce este mai teribil, toate rachetele și sferoizii noștri, lansați în spațiu, vor fi loviți subit de apoplexie generală și vor cădea inerți la pămînt. Înțelegi ce dezastru ar fi! Ar fi distrugerea noastră și ca intreprindere și ca centru superior de activitate radiată.

Cuvintele cădeau grele în timpanul lui Mircea. Mintea sa rătăcea deja în viitor, anticipînd desfășurarea acțiunii pline de dramatism.

— De aceea, continuă celălalt, forța noastră radiată și incandescentă trebuie să fie de data aceasta de o așa putere, încît undele dușmane să se frîngă și să se topească în masa radio-magnetică ce vom stabili-o în văzduh. Izbutind, nu vom întîrzia apoi ca, mărind raza noastră de acțiune, să întoarcem vizita neamicilor noștri, cu efectul urmărit de dînșii acum. Șef al secției a XIII-lea, Centrul Director al Uzinelor Electro-Glob își pune toate speranțele în dumneata.

Convorbirea luă sfîrșit.

Mircea Carlogan nu mai stete să analizeze ciudățenia și dificultatea situațiunei. Nu se opri nici chiar asupra pericolului în care peste cîteva ceasuri se vor afla cu toții. Un gînd de revoltă, pentru ușurința cu care nevăzuta conducere dispunea de lucruri și de oameni, îl bîntui o clipă, dar omul datoriei se redeșteptă întrînsul, hotărît și conștient. Se pregăti de lucru. Telefonă acasă Magiei, să-l ierte de întîrzierea neprevăzută din noaptea aceasta și o avertiză să stea liniștită, ori ce s-ar întîmpla. Acest: „ori ce s-ar întîmpla", îl făcu să se cutremure, dar se simți fericit la gîndul că fata n-avea cum să bănuiască înțelesul acestei preveniri. Apoi, șeful secției a XIII-a ridică izola-

rea cabinei sale. Trepidații amortizate și zumzet confuz de mașini în marș răzbiră pînă la el. Ecoul activității îl redete complet rolului său. Comandă scurt, într-o pîlnie :

— Să se oprească mașinile, să se treacă emisiunea la baterii, iar șefii de secții și cu „Centralul" să poftească în cabina de la a XIII-a — ordinul Centrului Conducător.

În mai puțin de două minute, toată uzina se opri, cu respirația gîtuită, și în alte două minute, treisprezece persoane în ținută de serviciu umplură cabina secției lui Carlogan. Nu era neobișnuit lucru ca Secția XIII-a să convoace pe cei de la celelalte secții, dar nu se întîmplase de mult ca să fie chemat și „Centralul", acest neobosit veghetor, cu simțuri de oțel, la coordonarea coeficienților radiați. Cu această notă de senzațional, Sfatul începu impresionant ca o conspirație. Mircea Carlogan, ascunzînd motivul ca și scopul consiliului, se mărgini numai ca să arate ceea ce se cerea de la raioanele Uzinei și procedă la consultările de rigoare.

„Centralul" luă cel dintîi cuvîntul și în raportul său arătă cum de trei nopți înregistra perturbațiuni în sistemul de lansaj și circulațiune ; fiziometrul indicase intermitențe în circulațiunea cablară, adevărate sincope, cărora însă nu le corespundea nici un defect în funcțiunea mașinilor. Ceea ce însemna că izvorul acestor turburări era aiurea.

Șeful secției a VII-a arătă că, sesizat fiind de către „Central", captase undele străine și reușise să le analizeze.

— Descompuse, aceste unde prezintă caractere înspăimîntătoare : au un voltaj de e.g. $X\ ^{3}/_{4}$ din X^2, de o lungime și o putere de penetrație aproape cubul alor noastre.

Numărul VII respiră adînc și-și șterse de pe frunte o nădușeală invizibilă.

Şeful de la a III-a veni să confirme fenomenul :

— Telemetrul s-a înclinat pînă la extremitatea aparatului, ceea ce însemnează că undele izbesc cu forţa unei distanţe de cel puţin 3 500 km, distanţă maximă a aparatelor Electro-Globului. Direcţia este N—V, cu inclinaţie estică de 60°. Exact raportul topografic faţă de uzinele boemiene.

Carlogan tresări.

— Compoziţia acestor unde — interveni, ca cel indicat, şeful secţiei a V-a — este cu aproximaţie : r.2.3.x.h. -4 x b.7, predominînd helium cu accentuat specific soleil.

— Dar aceasta este îngrozitor ! întrerupse Carlogan. Asta denotă că adversarii au izbutit să capteze parţial şi electricitatea solară pe cîtă vreme noi am rămas tot la producţia mecanică şi aeriană. Cum stăm cu rezervele.

— Dispunem de o rezervă de zece kilovaţi-ani, răspunse nr. IX, cu forţa penetrantă de 50 000 la secundă, pe 313 densitate.

— Şi fundul ?

— Fundul de trei ori normalul.

— Bun ! făcu Mircea, pe care datele păreau că-l satisfac. Vom putea deci lansa o emisiune de anihilare chiar în noaptea aceasta.

— Pentru aneantizarea paraziţilor ? întrebă grăbit Şeful de la a X-a.

— Exact.

Şi Carlogan socoti că păstrarea secretului acţiunii se dovedea imposibilă în necesitatea de strînsă colaborare.

— Vom emite la densitatea aerului triplată, două molecule rezervă peste ionizarea normală a atmosferei, pe o sută kilometri rază centrală, în maximul cinci minute timp.

— Dar aceasta e curată nebunie, reacționă nr. X. Secția rezistențelor nu garantează de nimic și vă atrage atențiunea asupra urmărilor catastrofale, inevitabile. O asemenea concentrare de energie, lansată în aceste condițiuni, va sfîrși prin a aprinde ca un trăsnet imens tot Electro-Globul, iar atmosfera devenită incandescentă va aprinde tot ce se mișcă întrînsa.

— Adăugați la toate acestea conflictul ce se va isca între cele două soiuri de unde : mecanice și aeriene. Diferența de viteză și de greutate va face să topească totul în calea lor, observă șeful secției a XII-a, care avea în competința sa dozarea emisiunilor.

— În care caz ar urma să meargă toate dinamurile, cu maximum de voltaj, observă șeful de la a I-a, Secția Producției, iar producția se impune combinată cu toate absorbantele aeriene.

— În care ipoteză, cablurile de evacuare nu vor putea rezista și se vor topi sub tensiunea voltaică, remarcă nr. II, de la secțiunea rețelei de distribuțiuni. Parcă văd cum vor cădea toate comutatoarele din panouri, lovite de moarte.

O tăcere domni cîteva clipe peste capetele îngrijorate.

— Domnilor, mi-am dat seama de greutățile ce se pun planului nostru, reluă Carlogan. Incidentele formulate de dumneavoastră s-au impus atențiunei mele înainte chiar de a vă fi consultat, imediat ce „Centrul Director" mi-a făcut cunoscută deciziunea sa. Este în joc însă existența întreprinderilor noastre și, ca atare, trebuie să riscăm totul pentru tot. În realizarea dispoziționii centrale, cu concursul dumneavoastră, voi experimenta și un dispozitiv, invenție proprie, ce ar putea avea rolul să coordoneze forțele declanșate și totodată să mărească rezistența apara-

telor. Cu voia colegului de la Secțiunea rezistențelor, voi face verificarea „rezistentului meu superlativ". „Centralul" va transmite în aer semnalul ca la orele 24 și 50 minute toate vehiculele aeriene, suspendate și interspațiale, ce se vor afla sub 60 000 metri, să se înalțe deasupra acestui plafon pentru zece minute, iar acelea care nu ar putea executa această manevră, să descindă. Celor cablate și rulante li se va aplica tripla siguranță la extremități și autobuzele vor rămîne garate. În edificii și clădiri particulare, se va întrerupe cu desăvîrșire orice curent sau transmisiune. Într-un cuvînt, tot ce există ca energie aplicată pe raza știută să aibă legătura întreruptă și izolarea asigurată. Iar la orele 24 și 51 minute vom lansa, domnilor, spre cer, cea mai formidabilă flacără ce s-a înălțat vreodată de pe pămînt.

Șefii se înclinară și ieșiră, gravi ca generalii pe un cîmp de luptă, în ajunul bătăliei decisive.

În somptuosul cabinet al „Centrului Director", toată cîrmuirea uzinelor, în cap cu Președintele, Norman Feruson, Regele Electricității intercontinentale, sosit anume din America, se sufoca de emoție și fremăta de nerăbdare. Respirau adînc și pe rînd, iar ceasornicele li se lustruiseră, circulînd grăbite de la buzunar spre ochii miopi.

— Mă tem că ne-am grăbit, scumpe domnule Tendler, încredințîndu-ne soarta acestui necunoscut, grăi rece Președintele, către garantul lui Mircea Carlogan. Riscăm totul fără să avem un procent de siguranță, măcar siguranța că nu vom sări în aer, sau nu vom fi fripți ca pe un scaun electric.

— Dar, papa, riscul este de esența și a rasei, și a epocii în care trăim, interveni cu glas ascuțit, dar ferm, de femeie. Și apoi, îmi place să cred că printre noi nu este nici unul care să admită o existență prin compromis sau să

accepte o stare de inferioritate la discreţia altuia — se completă femeia, muşcîndu-şi buzele ca într-o zăbală nevăzută.

Vorbise Miss Rio-Ro, fiica Preşedintelui Feruson, care îşi însoţise părintele, neînţelegînd să se lipsească de un spectacol unic. Fata era încarnarea desăvîrşită a frumuseţii anglo-saxone, încrucişare de frumos şi sălbăticie: înaltă, suplă, cu muşchi agitaţi sub epidermă, ca o cîrlană pur sînge, cu ochii de un albastru închis, cu braţe şi gambe neastîmpărate. Siluetă nervoasă de amazoană călare, la început de cursă. Din adîncul ochilor safirici porneau fulgerele voinţei şi ale cutezanţei. Părea că ţine în mînă o cravaşă şi pe cap un coif. Miss Rio-Ro era frumoasă, o frumuseţe în marş. Cuvintele ei impresionară auditoriul şi figurile smolite şi dungate adînc se uniră în aceeaşi resemnare opacă. Toate gîndurile se duseră în acelaşi timp spre omul din cabina secţiei a XIII-a, spre Mircea Carlogan, omul uriaş, care se contura în mintea şi în speranţele celor prezenţi ca un nou Atlas ţinînd pe umerii săi Pămîntul.

Iute şi puternic vibra inima miss-ei Rio-Ro. Temperamentul ei avîntat, toată fiinţa ei predispusă spre forţă şi supranatural îl voiau pe omul necunoscut de dincolo, ca întruparea idealului bărbătesc contemporan. Nu şi-l putea închipui altfel. El era stăpînul din noaptea aceasta, care veghea la viaţa lor şi avea să-i susţină cu braţul său, trecînd puntea întinsă peste Infern. Idealul căutat cu sete de toate Rio-Ro-ele acestui sfîrşit de secol cotropea fantezia americanei.

Un gong invizibil bătu 24 de lovituri, care de astădată răsunară solemn şi lugubru. Un freamăt de teamă nereţinută umplu cabina.

„Numai el, omul formidabil de la a XIII-a, lucrează nepăsător şi teribil ca fatalitatea" reflectă Rio-Ro, omagial.

Mircea Carlogan reintră în cabina secţiei sale. Se simţea agitat şi nu-şi putea înfrînge tresăriri nervoase. Se aşeză pe un scaun şi rămase aşa cu ochii fixaţi într-un punct din neant. Se surprinse în această poză de al doilea Faust, mai nebun, şi se îngrozi. Un ceasornic mărturisi 24 ore şi 35 minute. Trebuia să se mişte, să acţioneze, să dispună de fiinţa sa. Broboane de năduşeală se prelingeau pe fruntea-i îngheţată şi o înţepenire se insinua cuceritoare spre pieptu-i. Nu cumva avea să fie nebunia ? Orice, numai aceasta nu. „Trebuie să trăiesc, să fiu viu, şi să domin totul — şi pe mine — se oţări Carlogan. Aşadar — înainte !"

Mai erau şapte minute pînă ce Olimpul avea să-şi descarce făurăria spre stele. Mircea întrebă „Central"-ul dacă s-au dat avertismentele cuvenite şi pe şefii de secţii dacă sînt la punct. Un „da" general, vibrînd de emoţie, sosi de la toţi. Oamenii erau la posturi, personalul inferior, ignorînd cele puse la cale, de asemenea. Ceru legătura telefonică şi televizică cu toate serviciile, precum şi drum liber înăuntrul şi în afara uzinelor.

Într-o clipă, sub ochiul lui Carlogan se adună tot Electro-Globul şi ţinutul înconjurător. Avea aici, în oglinzile sale, tot monstrul acesta, însufleţit mai adineauri, cu maşinile deocamdată nemişcate, parcă odihnindu-se ca să se azvîrle apoi într-un salt fantastic. Bestii preistorice care ne încordează şi se trag înapoi, ca să sară imediat asupra lumii întregi. Iar lîngă maşinile încordate de aşteptare stăteau oameni, cu respiraţia reţinută, aşteptînd semnalul, ca aprinzătorii de fitiluri.

Mircea nu se putu opri de a gusta un simțământ de mîndrie și de orgoliu. Ținea sub comanda degetului său puteri capabile să provoace un cutremur. Îl ispiti chiar gîndul că e un mic Dumnezeu și crescu apocaliptic în conștiința sa. Se ridică solemn în picioare și își apropie gura de o pîlnie.

— Atenție! strigă dînsul. Pămîntului și oamenilor.

În cîmpul televizorului se amestecară frenetic și agitați servanții, brațe se îndreptară spre butoane, pîrghii și manivele.

— Rupeți contactul! comandă el din nou.

Un om — undeva — împinse transfigurat o pîrghie enormă ca un macaz. Mai erau două minute. Nervii se zbîrleau sub piele, arterele amenințau să plesnească.

În cabinetul „Centrului Director", grupul de oameni se ghemuise ca un arici. Măștile corporale îi transformau în scafandri terești, și din creștetul fiecăruia pornea firul metalic al paratonerului de cameră. Se împinseră anevoie spre terasă. Mai erau trei minute. Un spectacol grandios se înfățișă ochilor ascunși înapoia sticlelor de celuloid. Din poala cerului se desprindeau puzderie de vehicule luminate, zorind spre pămînt, ca un stol de păsări la apropierea furtunii. Se scurgeau grămadă ori răzlețe spre adăposturi, brăzdînd aerul cu traiectorii strălucitoare. Vădzuhul era în panică. În curînd, pe cabluri licăriră ultimele lumini. Cîte un bolid întîrziat se rostogolea spre pămînt, ori se avînta, smucind, spre tărie. Iute, atmosfera rămase pustie. O liniște, cum nici Dumnezeu n-ar fi izbutit s-o impună în vacarmul de sub picioarele sale, cuprinse tăria și pămîntul. Întunericul învălui totul, ca în pragul Zilei de Apoi. Ghemul de nervi din Rio-Ro se răscoli satisfăcut.

— Sublim! se extazie dînsa, cu ochii la spectacolul din față și cu gîndul la regizorul nevăzut.

Pămîntul încremenise, ca în vremea cînd viaţa încă nu poposise pe spinarea lui. Redevenise un Glob întunecat şi adormit, supus acum unei experienţe de reîntinerire. Va rezista oare bătrînul pacient, sau va sucomba pentru vecie ?

— Gata. Lansaj ! tună Mircea în pîlnii şi în oglinzi.

O manevră generală, un asalt de braţe şi muşchi, o mişcare de sinucigaş apăsînd pe acelaşi trăgaci, un pîrîit de schelărie, o zguduitură, un ţipăt strident şi...

Mircea abia putu prinde clipa în care un fulger enorm spintecă întunericul, şerpui spre cer, plesnind ca un bici cu mii de cozi în bolta neagră ; îl mai văzu cum se despică în milioane de fire arzătoare şi cum, sus de tot, aprinse într-o vîlvătaie toate orizonturile... şi căzu fără cunoştinţă pe scaun.

Cînd se dezmetici, era iarăşi tăcere de mormînt. Nu mai mişcau nici oameni, nici maşini, nimic. În oglinda televizorului, totul zăcea fără viaţă, maşinile se opriseră la momentul prefixat... dar oamenii păreau morţi. Vru să-şi strige victoria, victoria lor, dar puterile îl părăsiseră ; după marea încordare venea sleirea. Începu să plîngă, plînset liniştitor, plînset de om.

„Centrul Director" şi îndeosebi Miss Rio-Ro, după ce viaţa începu să circule prin arterele monstrului de fier şi carne, după ce putu să măsoare întinderea victoriei repurtate, voi să cheme pe omul fantastic de la a XIII-a şi, rupînd cu tradiţiile în vigoare, să-i mulţumească şi să-l felicite. Dar la chemarea superioară nu răspunse nimeni. Mircea plecase. Jenă sau modestie, eschivarea aceasta nu impresionă gheţarii cu chip de om care aveau să culeagă roadele victoriei repurtate de un oarecare şef de secţie, salariatul lor ca oricare altul. Femeia însă avu prilejul să încerce şi un alt sentiment : Dorinţa de a vedea omul crescuse acum în raport direct cu întîrzierea provocată de ne-

păsarea lui. Și pentru întîia oară, nervii suveranului personaj femenin nu-l lăsară să doarmă.

Absența eroului se prelungi și în ziua următoare. Aceasta era prea mult și cu totul inedit în viața lui miss Rio-Ro. Carlogan era de acum condamnat. Mister Feruson, străin de aceste preocupări interne, își luă amazoana și porni cu trei mii de km pe oră înapoi. Rio-Ro considera acest drum ca cel din urmă răgaz acordat victimei sale.

(După izbînda operației întreprinse împotriva uzinelor boemiene, Mircea Carlogan devine omul de încredere al Centrului Director. Orbit și de pasiunea pe care i-a trezit-o Rio-Ro, el îi electrocutează pe cei 200 000 de muncitori din lagărul „inutililor", răsculați împotriva Electro-Globului, iar apoi distruge Citapaxul, a cărui politică pacifistă contrariază planurile potentaților convinși de virtuțile regeneratoare ale războiului. Aceste crime îl tulbură însă adînc, provocîndu-i un șoc cu urmări catastrofale : Mircea incendiază întregul Pămînt, el și Magia (pe care o neglijase multă vreme) fiind unicii supraviețuitori — și totodată întemeietorii noii omeniri.)

ILIE IENEA

Declarat „Roman" chiar de pe coperta exterioară, Ard luminile-n Vitol *e mai curînd un jurnal de adolescență, din ale cărui notații se încheagă imaginea unei societăți eliberate de multiplele traume ale anului 1937 : „Durerea expresiei «pîinea cotidiană și asigurarea existenței» se pierdea, fără rezonanță, în conștiința contemporanilor Linuei și fără opriri comentatoare, printre filele enciclopediilor. Muriseră prejudecățile, superstițiile, prostiile. Dumnezeul întregii lumi era binele, adevărul și frumosul, iar crezul general : cultul forțelor intelectuale ale omului" (pag. 158—159), sau „Îmi cunoscui strămoșii, într-un film de război stupid ! Asistai la activitatea mitralierelor, a tunurilor, a gazelor. Luai cunoștință cum zboară în aer mîini, picioare, capete de om. Văzui nori de avioane combatante, piloți carbonizați, sfîrșiri în sîrmele ghimpate, scufundări de crucișătoare, omoruri demente" (pag. 216).*

Autorul, scriitorul timișorean Ilie Ienea, pare influențat de ideile socialiste — chiar dacă realizarea lor e trecută prin filtrul utopiei, cum o demonstrează, de pildă, importanța atribuită rolului unificator al limbii universale create de Dirulo Sagafun. Înlăturarea inegalității economice și sociale a deschis zăgazurile afirmării multilaterale a fie-

căruia — și fiecare e savant și artist. Știința a înregistrat izbînzi remarcabile. Pe cîmpuri, mașinile agricole sînt conduse de roboți. Există orașe construite în întregime din sticlă. Învățămîntul, transformat din temelii, folosește pe scară largă proiecțiile cinematografice și călătoriile aeriene. A fost găsit leacul fiecărei boli. Și oamenii pregătesc marea aventură a zborului interplanetar... (Anacronice sînt doar automobilele și trenurile tip 1937).

Prezentat astfel, romanul poate apare liniar și neinteresant. Dar Ilie Ienea e departe de a concepe viitorul ca o sărbătoare continuă. Tendințele conservatoare există și se exprimă fără ocol :

„Zborurile interplanetare sînt utopii sortite ca să ajungă sub lespedea funerară a încercărilor ratate. Căci nu există forță capabilă să scape din cătușele gravității chiar dacă s-ar uni toate energiile de pe Pămînt".

Scriitorul nu eludează nici pericolul tehnicizării excesive, utilizînd un simbol care avea încă prospețime : „E suficient să atingi un buton magic pentru ca tot ce-ți poate inventa fantezia să ai imediat la îndemînă. Nu știu însă dacă umanitatea „butonului magic" a tranșat litigiul capital dintre antagonismele tendințelor noastre". Permanența acestor antagonisme e sugerată și prin misterul morții lui Bion, adolescentul cu bizare obsesii metafizice.

Ard luminile-n Vitol *își păstrează totuși caracterul eminamente optimist și în finalul care ne deschide brusc un orizont nebănuit. După moartea omenirii din* O tragedie cerească *și* Sfîrșit, *după trista supraviețuire a cuplului din* Pămîntul în flăcări !, *debarcarea vitolienilor Linù și Taav e investită cu blînda gravitate a legendei. Apoi este rostit cuvîntul-cheie : Atlantida. Și cei mai înflăcărați paladini ai darvinismului se lasă seduși o clipă de mirajul originii noastre stelare...*

Desigur, cartea ar fi avut mult de cîştigat dacă autorul s-ar fi împotrivit cu fermitate verbozităţii care-i asaltă condeiul. Acumularea de imagini contorsionate îngreunează lectura, ca şi utilizarea fără deplin discernămînt a regionalismelor. E păcat, pentru că fineţea cu care sînt surprinse nu o dată reacţiile intime ale eroilor părea să cauţioneze un succes menit să depăşească limitele interesului oarecum specializat.

ard luminile-n vitol

(fragmente)

Se auziră trei lovituri în uşa lui Taav.

— E voie !...

Nici o mişcare.

— E voie ! repetă el.

— Aşadar, e permis ? se mai întrebă de dincolo.

— Neapărat Vony Meninor ! Eşti bine primit !

— Bine ! În acest caz nu deschid. Prefer să stau afară.

— Dacă îţi produce plăcere, fie.

— Discutăm prin uşă... Original. Tu ştii că pe mine mă plictisesc formele uzuale, Taav. E banal să şezi în fotoliu, nas în nas, şi să te faci moară verbală.

— Am părere gemenă Vony ! Tu rămîi afară...

— Bine !... Adică nu ! În acest caz plec !

— De ce Vony ?

— Luminos ca ziua ! Mă indispun oamenii care au părerile mele.

— Eşti dificil azi Vony. Ai dormit rău ?

— Ce întrebare ! Aşa e firea mea : subtilă. Caut finețe, rafinerii, nuanțe submicroscopice...

— Şi le aflaşi dincolo de uşă ? !

— Fără îndoială ! La tine în cameră aş privi la tablouri, oglindă, statuete, covoare... Lucruri vechi, cu două cuvinte. Văzute şi răsvăzute. Nimic nou. Postura prezentă e inedită.

— Să-ți fie de bine, cu atît mai mult.

— Bine... În acest caz, pentru că te bucură, rămîn pe loc.

— Nu dorești să-ți ofer şi un scaun ?

— Dacă mi-l dai fără să deschizi uşa, da !

— Imediat... L-ai primit ? !

— Sigur ! E admirabil. Vino să mă contempli.

— Nu mă interesează mutra ta Vony, drept să-ți spun.

— Taav !

— Zi !

— M-am întîlnit cu cineva pe bulevard.

— Şi ?

— Te priveşte...

— Cum ? !

— Mi-a dat o scrisoare pentru tine.

— De ce nu mi-o predai ?

— Poftim !... Ai primit-o ? !

— Îți mulțumesc Vony ! Da !... Aşteaptă-mă pînă o tai. Ți-o citesc şi ție... Ascultă !

— Ascult !

— „Vitol, la anul 10 000. Taav, nu te supăra că te deranjez. Neavînd încotro a trebuit să recurg la tine. Factorul poştal care îți aduce plicul meu mă intoxică cu interminabile baliverne şi ca să scap de el ți-l expediez ca dar. Tu fii prudent şi ține-l la uşă. Urfa.“ Auzi Vony ?

— ...

— Te-ai păcălit !
— ...
— Vony !
— ...
— Nu m-ai auzit ? !... Ai plecat ?
Taav se duse și deschise ușa.
De afară năvăli o cascadă de rîs sincer, iar nasul acvilin al lui Vony Meninor (pictor și prieten), escortat de două tăieturi migdalate, în cari scînteia cîte un iris de culoarea oțelului sub o frunte oblică decorată cu păr negru, intră la Taav în casă ca un portret sortit să schimbe subit în bine atmosfera camerii.
— Secrete !... Îți aduc secrete, rosti el conspirativ închizînd ușa. Dar, în prealabil, te rog să-mi divulgi cum te-ai simțit la recepția lui Zait Ramun.
— De unde știi că am fost acolo ?
— Secret !
— Pentru mine iar e secret !
Vony Meninor începu să se plimbe.
— Că ai fost ?
— Nu, că am fost ori nu !
— ...
— Ocupă loc Vony.
— De ce ?
— Pentru ca să compensezi felul petrecut în anticameră.
— Detest ședерea.
— În consecință nu ești bun de pilot.
— Face robotul pentru mine.
— Nu e suficient... Beția aerului stă în degetele tale.
— Beția aerului ? Lupta cu vidurile și cu frigul !
— În ea e secretul navigațiunii, sus.
— Invoci și tu secrete ! !... Pentru simetrie ? !
— În scop mai înalt ! Vreau să te conversesc...
— La religia azurului ?

— ...la cultul fotoliului întîi și după aceea restul vine... în zbor.

Vony Meninor se opri privind spre ferestre.

— Un accident ?! se informă Taav.

— Mai grav !... Tortura unui secret cosmic, pe care nu sînt capabil să-l deschei, mărturisi Vony Meninor serios.

— Arată-l.

— Taav... Cunoști de la recepția lui Zait Ramun problematica civilizației de mîine. Admițînd că există globuri pămînești în univers pe cari cresc plante și animale, tu ce crezi despre viața de acolo ? E identică în raport cu a noastră ? Broasca e broască ? Măgarul oriunde are urechile lungi ?

Taav fu surprins.

— Din analiza aeroliților și spectrului solar s-a constatat că toate corpurile cerești au compoziția la fel, Vony. Din această premisă nu-i greu să tragi concluzia. Unde sînt oceane afli și rechini. Fiindcă același mediu va produce fatal aceleași creaturi.

— Simpatic ! Dar ce ar fi să nimerești în plin miocen un glob pămîntesc ?! Sau cînd descinzi din avionul-rachetă să te întîlnești, cum s-ar zice într-un limbaj patrupedic : bot în bot, cu un megalosaur !

— N-ai avea decît să-i întinzi biletul de vizită.

— Iar el, din spirit de ospitalitate, cu siguranță că te va invita instantaneu să-i iei un interview gastric și precum e uzul, în asemenea situații, tu vei urma itinerariul triumfal de care se bucură unanimitatea gazetarilor de curaj : îi vei ieși pe sub coadă, peste o zi, două...

— Ești fantastic, Vony ! Și ca preț al calității rătăcești o convorbire în digresiuni. Pe mine mă frămîntă altceva, strîns legat de nedumeririle tale cu „urechile lungi"...

— Pardon !...

— În domeniul chimiei anorganice și organice eu îmi în-

chipui că nu te-ai putea împiedica, pe nici o palmă de pămînt, de mistere. Nu tot astfel cuget despre viaţa spirituală de pe alte globuri. Presupunînd că şi ele ar fi de etatea solului nostru şi de suprafaţa lui, se naşte întrebarea dacă mersul culturilor ne este paralel. Gustul oamenilor ipotetici de acolo oare, în cazul cînd de fapt ar exista, s-a cristalizat, după mii de ani, ca aici, în romane, în simfonii, în şcoli, în tehnică ? !... E singurul lucru care mă interesează pînă la incandescenţa pasiunii, de mult...

Vony Meninor prinse momentul.

— Taav, chestiunea asta e palpitantă pentru fiecare cetăţean al lumii. Chiar de aceea am venit la tine !

— A, numai de aceea ? !

— În împrejurări similare şi tu ai fi activat în acelaşi mod... Uită-te ! exclamă Vony Meninor, întinzîndu-i un ziar. Sînt cîteva minute de cînd apăru.

Taav luă calm ziarul.

— Ce-i în el ?

— ...

Îl desfăcu. Aruncă ochii peste titlu : „Vitolul seral". Din jos : „Noua tentativă de zbor interplanetar, pregătită de profesorul Zait Ramun". Uită subit că Vony Meninor e de faţă şi se apucă să citească febril : „După atîtea încercări eşuate, în ultimele milenii, privitor la stabilirea unei linii de comunicaţie cu o altă planetă cerească, mintea omului n-a cedat şi noi avem favoarea sorţii de a vă anunţa că marele eveniment despre care a vorbit nu de mult, în faţa microfonului, Grenuv Tamin, se va produce în curînd. Cunoscutul profesor de fizică de la universitatea din Vitol, Zait Ramun, a terminat, în colaborare cu cei mai de seamă ingineri, avionul-rachetă destinat să încerce în istoria omenirii încă o avîntare temerară înspre cer şi a stabilit cu ajutorul astronomului Liven Graenot ruta pe care va descrie-o aparatul printre astre. Obiectivul zborului e pla-

neta Adariaga, situată în constelația Sunidiei, la o depărtare de 3 ani-lumină de noi. Harta de mai jos indică poziția planetei.

Ținînd seama de iuțeala avionului-rachetă care e de 1 200 000 km pe secundă, deci de trei ori mai mare decît viteza luminii, distanța arătată se va face într-un an terestru. Avionul va fi condus de un pilot-observator, care va fi ajutat de roboți și va putea zbura douăzeci de ani-lumină.

Viteza aparatului, în contact cu atmosfera, se va putea micșora brusc pînă la două sute de kilometri pe oră.

Bineînțeles că hrana pilotului e condensată în pilule.

Data lansării avionului-rachetă se va fixa zilele acestea fiindcă pilotul, care va accepta riscul și măreția unui astfel de raid, are nevoie de instrucțiuni speciale privitor la harta cerească.

Zborul se va face cu ajutorul energiei unui kilogram de fier supus acțiunii de dematerializare. La întoarcere pilotul va folosi același procedeu.

Comitetul organizator roagă deocamdată pe amatorii piloți să se prezinte în strada Uoro nr. 9, pentru a fi examinați de o comisiune, în acest scop. Detalii :"

Taav se opri aici. Între sprîncene i se formă o tăietură.

— Vony ! exclamă el.

— N-am plecat !

— Eu mă anunț ca pilot pentru avionul-rachetă care va pleca spre Adariaga ! Mergi cu mine ? !

— Ești nebun ? ! Mi se pare că în loc să citești ți-ai închipuit că literele sînt ciuperci, le-ai mîncat și ai deraiat ! Adună-ți mințile Taav, că dacă nu brontosaurii nu te vor pune în farfurie !

— Atunci așteaptă-mă. Mă întorc cît se poate de repede.

Plecă strîngînd în mînă ziarul.

— Taav ! îi zise Vony Meninor.

Închise uşa.

— Taav !... Taav !

Nu-i răspunse.

Strada Uoro nr. 9 ! Cobori în fugă pe trepte. Simţi că-i vine cald. Cînd ajunse printre lume, crezu că nu mai răzbate. Se impacientă. Vînă locurile unde aglomeraţia e mai mică. Ocoli oameni. Coti la colţuri. Sosi. Strada Uoro nr. 1, nr. 3, nr. 5, nr. 7, nr. 9 ! Se informă. Observă : „Comitetul organizator al zborului interplanetar de sub direcţia profesorului Zait Ramun vă stă la dispoziţie de la orele 16—19, etajul I, camera nr. 3". Îşi scoase ceasul. 19 fără 10 minute. Urcă peste cîte trei trepte. Intră. În faţă îi răsări o domnişoară.

— S-a mai prezentat cineva ? întrebă el grăbit.

— Pentru zbor ?

— Da !

— Nimeni, i se rosti liniştit.

— Foarte bine ! Te rog să mă scrii pe mine : Taav Liedo, nr. aparatului de televiziune 3459.

Domnişoara luă notă.

— Mulţumesc, îi spuse Taav. Şi ieşi.

Cînd se întoarse acasă, Vony Meninor era plecat. Regretă că nu mai poate repeta cu el orele geologice. Din mijlocul biroului său îl acostă o hîrtie piramidală, cu prestanţă de monument. Întinse mîna spre ea. „Nu te supăra, citi el după ce o desfăcuse, că nu te-am aşteptat. Mi-a fost imposibil să mai rămîn. Fapta ta mi-a scos, din pămînt, de la amibă pînă la noi, în şir, toate lighioanele zoologiei şi în singurătate e neplăcut să vezi un astfel de exod, în care ţi se arată colţi de mărimea omului, reptile cu ochii roşii şi păsări rivale avionului. Îţi închipui la ce literatură ai ajunge cu asemenea monştri. Mie mi se arătă puţin. Tu nu te înfiori ? Vony."

Inutilă întrebare...

În afară de glob necunoscutul întrece orice încercare de a-l cuprinde. Însă, în același timp, te aștepți sau la un clocot fioros (de ce, e imprecizabil !) sau la un calm pe care noi aici îl ignorăm. Între polii acestei posibilități se mișca aventura lui. Era stupid prin urmare să se sperie ori să se încînte...

Imită inconștient pe Vony Meninor, în plimbare. Și deși decretase că preferințele afective sînt nelogice, simți totuși o dimineață intimă în gîndurile lui.

Silueta gestului făcut acum un pătrar de oră îi păru deodată simbol. Va atinge cu degetul lui cerul, își șopti el înveselindu-se. Iar dacă va fi zdrobit ? Nu-i nimic. Cutezanța merită orice pedeapsă.

— Taav, auzi el de pe ecran, pe neașteptate. Recunoscu vocea Gundrei Liedo. O privi.

— Te așteptăm la cină, zise ea placid și dispăru.

Taav se înfățișă, nu peste mult, mamei sale și remarcînd o lipsă întrebă :

— Unde-i Vitșo ?

— Pe terasă, se anunță, de alături, cu glas baritonal, vizatul.

— Vă comunic o veste care vă va lua pofta de mîncare !

— Noi nu sîntem impresionabili, afirmă Vitșo.

— Oricît de teribilă ar fi știrea ? !

— Chiar să fie mai mult decît teribilă, supralicită Vitșo apărînd în ușă.

— Ați luat la cunoștință zborul interplanetar organizat de Zait Ramun ?

— Da ! Și ? îl întrebă Gundra.

— Se caută un pilot pentru avionul-rachetă.

Vitșo înaintă spre masă.

— Nu doriți cumva să vă permiteți o călătorie de agrement în eter ? ! continuă Taav.

— Ideea nu e de aruncat la coș ! aviză Vițșo.

— Unde mai adaugi fericita ocazie de a scăpa de sub tirania anilor și a forțelor telurice, cari, moment cu moment, descamează pe om de forțe, rosti Gundra invitîndu-i cu mîna să se așeze.

Ocupară loc toți trei.

— Așadar, voi sînteți gata să vă angajați ? voi să afle Taav.

— Fără discuție !... Aceasta ți-i vestea, care nu ne-a luat pofta de mîncare ? ! se miră Vițșo.

— Nu.

— Atunci ?

— Pilotul care s-a angajat pentru experiența proiectată sînt eu.

— Nu ne pui la încercare Taav ? îl sondă Gundra.

— De loc ! Înainte cu douăzeci de minute, m-am anunțat comitetului organizator din strada Uoro. Am fost primul.

— Felicitările mele Taav ! Curajul tău îmi dă accente de mîndrie, rosti patern Vițșo. Riscurile îți pot fi fatale, însă și succesul, în care cred, va deschide omenirii poarta la care se bate de mii de ani. Ce zici Gundra ? Ai fi crezut ? !

Se întoarseră amîndoi spre ea. O aflară ușor aplecată și cu o imobilitate de statuie în expresie.

— Gundra ? Ți-e nu-ți pare bine ?... Mai înainte ai încuviințat ? ! îi zise Vițșo.

— E adevărat, recunoscu ea. Dar de mine se leagă o bucurie și o durere.

Tăcură. Un început de tristețe le căzu fiecăruia în farfurie, în loc de aperitiv.

— Nu pentru că Taav va călători pe un an, doi, ori mai mulți, ci fiindcă... Ei, nu, abrupse Gundra, dacă te-ai supus acestei misiuni Taav, ratific urările tatălui tău!

— Bravo! sări cu o treaptă mai sus Vitșo. Sacrificiul dă sens existenții. Te vom aștepta încrezători!

— Veți avea știri despre mine cînd voiți, ținu să amintească Taav. Rămîn în contact permanent, și vizual, și sonor, cu Vitolul. Zi de zi vă voi transmite jurnalul meu de bord. Va fi interesant, nu? La miliarde și miliarde de kilometri de aici nu mă voi simți nici singur, nici departe... iar dacă se va realiza visul lui Zait Ramun, veșnicia se va apropia la un pas de noi. Bizar aparat e viteza, Gundra și Vitșo. Să nu vă supere că-i zic astfel. Mie îmi pare aparat însă. Unul care devoră timpul și ucide moartea. E paradoxal?! Înainte de invenția automobilului, media vieții omului era 80 de ani. De la el s-a înzecit, fiindcă în loc de șase kilometri pe oră a făcut șaizeci și mai mulți. N-a cîștigat omul nimic?! Nu i-a fost lui necesar de zece ori mai puțină durată, decît anterior, pentru a-și ajunge scopurile? Cine susține, fără a se trezi ridicul, că un om, în automobil, nu realizează în 60 de ani ceea ce pietonul ar reuși să facă în 600? Dar de atunci! Avionul... Cu două sute de kilometri pe oră... (Calculați longevitatea vieții. Se urcă de la opt sute la cîteva mii de ani!) Cu cinci sute, cu o mie, cu zece mii și, progresiv, pînă la avionul meu rachetă, cu 1200000 de kilometri pe secundă. Înmulțiți acum anii pe cari îi putem trăi! Îi știți citi?! Hahaha! Nu ne apropiem noi de eternitate?!

— Ce-i ea? Eternitatea? întrebă Vitșo meditativ.

— Putința de a vedea într-o clipă totul! Eu mă duc spre ea...

— Ești cam patetic, aprecie Gundra vesel.

— Hahaha! Pentru tine!... Nu vreau să regreți niciodată pasul meu? Îmi promiți?

— În calitate de cetățeană a lumii, da !
— Și ca mamă ?
— La fel.
Taav fu satisfăcut.
— Mai mult, te îndemnăm, se entuziasmă Vitșo. De sute de ani eroismul zăcuse la naftalină. Reapariția lui ar fi provocat admirația noastră, ori de la cine ar fi venit. Fii împăcat...
Cinară discutînd despre eventualele rezultate ale experienței la care se angajase Taav, pasionat. Peisajul ceresc era tabloul de atracție. Culorile, muzica, senzația de sus îl interesa pe el, în primul rînd. Asupra lor emiseră ipoteze peste ipoteze între cari intercalau cutare titlu de carte, teoria vreunui profesor și impresia lor. Intrară în probleme de fizică. Umplură de calcule o coală de hîrtie. Trecură în bibliotecă și scoaseră din rafturi tratatele de astronomie pe rînd, unul aducîndu-și aminte de un autor, altul de al doilea. Desfăcură hărțile astronomice. Purtară vîrful de creion pe căi virgine. Scormoniră tot ce se scrisese despre Adariaga. Făcură planuri de civilizare a ei, în cazul cînd ar fi bună de locuit. O decretară loc de vilegiatură. Stabiliră diferite nomenclaturi în legătură cu ea...

Taav se retrase tîrziu. În camera sa, îl întîmpină amintirea vizitei făcute de Vony Meninor, ca un ban de bună dispoziție. Constată că-i lipsește mutra lui. Prinse manivela aparatului și învîrti sacadat.
— Vony ! agrăi Taav.
Îi apăru figura pe ecran.
— E incalificabil procedeul tău, Vony !
— ?...
— Te-am rugat să mă aștepți.
— N-am avut răbdare, pentru că...
— Ți-au inundat lighioanele capul !

— Exact ! Aşteaptă să ţi-le arăt...

Veni cu o pînză pe care se zvîrcoleau, sfredeleau şi rînjeau, într-un tumult uluitor, joavenile cuprinse în „hîrtia piramidală."

— O expui ?

— Nu ţi-o dau ţie suvenir pentru avionul-rachetă. Te duci ?

— Probabil. Tu ?

— Eu de preferinţă m-aş duce la culcare. Mîine... (Cineva strigă : Vony !... Vony !...") Mîine vin la tine (I se repetă numele.)

— Eşti chemat. Te dispensez, în seara asta. Dar să mă cauţi întîi la aparat, dacă mă cercetezi, îl preveni Taav.

Ecranul rămase gol.

[. . . . . .]

A doua zi Taav află pe Linù la fereastră. Intră.

Din oglinda clipelor funebre Bion apăru ca o elegie acum. Veşnicele sale întrebări chinuite trecuseră într-o aducere aminte tristă. Totuşi ivirea lui părea sigură de după fiecare uşă, pentru că pe retina sufletului continua să trăiască. Iar vocea îi suna pe un disc de ceaţă pe care numai mintea îl aude şi detaliul înşelător era primul strat din pudra uitării pe cutele suferinţii.

În Vitol moartea era un fenomen pe care nimeni nu se hotărîse să-l oprească. Închiderea ochilor pentru totdeauna făcea ca o intrigă de film şi nu trebuia să sperie, din educaţie împreunată cu convingerea inutilităţii. Dar afectiv problema se aduna într-o aliniere de corzi cărora un arcuş nevăzut le dădea expresie şi intensitate, inevitabil. Cu ele pe vioara melancoliei deschise Taav uşa Linùei, într-o mişcare minoră. Camera se umplu de fluturi şi deşi nu vedea pe nimeni spuse intermitent :

— Am voit să vin ieri... precum promisesem... însă... în faţa porţii voastre am renunţat. Iartă-mă...

Răspunsul fu o multiplicare în zeci de direcții a propozițiilor lui, pe aripi de ecou interior, după care auzi mătasea unui suspin reflex de două optimi. Începu să-și revină. Cernerea luminii se rări treptat, pînă la oprire.

Pe fața Linùei rămăseseră două urme.

— Doream să te întîlnesc, îi mărturisi ea.... Convorbirea de alaltăieri proiectează o umbră sinistră asupra mea.

— De ce Linù ? !...

— Înclin să cred că Bion s-a sinucis din cauza observațiunilor mele.

Pupilele lui Taav fulgerară.

— Nu Linù. El era destul de matur. Eu cred că a alunecat de pe pietre... La despărțirea ultimă îmi spuneai că te duci să-l împaci. Ți-a reușit ?

— Aproape. Afară de o vagă nemulțumire, care sînt sigură că nu era din cauza mea.

Alte două optimi certificară o rană pe portativul lacrimilor.

— Noaptea nu sînt capabilă să dorm, continuă ea... M-am convins că moartea cuiva e reverberarea vieții lui. De ieri Bion trăiește într-adevăr în preocupările mele... Îl adun din mii de locuri... Și din toate m-a uluit o fatalitate : predilecția lui pentru studiul gravității... Ea l-a ucis...

Succedară cîteva segmente de pauză...

— Tu cînd zbori ?...

— Nu s-a fixat încă. Înainte de amiazi am luat abia contact cu avionul-rachetă și mi s-au servit primele instrucțiuni. Sînt simple...

— Taav, exclamă Linù și tăcu brusc.

— Da ! ?...

— Dacă îți adresez o rugăminte mă refuzi ? întrebă ea energic.

— La nici un caz !

— Orice ți-aș cere ? !

— Orice !
— Mă iei cu tine ? !
— Unde ? !
— În Adariaga ! Ţin să ştiu şi eu ce este dincolo de scoarţa pămîntului.
Taav păli.
— Bine Linù, zise el, dar sînt riscuri !
— M-am gîndit !
— Şi ce spune Zait Ramun şi Ala ? !
— Ei mi-s cea mai dificilă baricadă. Cu toate acestea sînt decisă să trec peste ea. Mai ales că Zait Ramun e convins de succesul încercării. În cazul cînd tu m-ai admite le-aş comunica plecarea din avoin...
Taav fu paralizat de această întorsătură şi fruntea i se încreţi perpendicular.
— Îmi răspunzi cu minus ? ! întrebă Linù.
— Zici că nu ţi-e teamă de nimic ?!
— De nimic !
— Hm ! Să-ţi spun drept ? !
— Da !
— Mie îmi produce plăcere propunerea ta. Însă...
— Însă interpretarea gestului nostru de către glob ? !
— Să fie !
— În oceanul vidului eteric ea mai numără ?
— E adevărat Linù. Fii deci soaţa mea de călătorie, poate spre moarte, poate spre viaţă !
[. . . . . .]
Restul problemei cu pregătirea zborului interplanetar a fost pentru Taav şi amuzant şi plictisitor. În faza primordială, luase contact cu membrii comisiei, fusese examinat şi declarat ales dintr-un grup de nenumăraţi candidaţi ferm decişi să reediteze încercări care nu demult nu s-au terminat nici, cel puţin, în sarcofag sau în cremator. Din acest moment felul de a exista i s-a schimbat catas-

trofal. Îl asaltară păduri de amatori și reporteri cinematografici. I se solicitară, oriunde era întîlnit, autografe. Năvăli spre el o ploaie torențială de scrisori admirative de la poeți, filozofi, savanți, studente, elevi, profesori. Trebui să vorbească în fața microfonului și să se lase văzut de întreg pămîntul. Auzi conferințe despre el la radio. Ziarele îi consacrară pagini elogioase. Bughin Crat, într-un editorial, a încercat să demonstreze că aventura lui Taav echivalează cu descoperirea unei inimi simbolice, care, în caz de succes, va pulsa pe artere noi omenirea de mîine, spre o magnifică fizionomie atît morală cît și fizică. Pentru „cetățenii lumii", profeția el, se va naște altă literatură, altă cîntare, alte legi estetice. Fatal va veni și o înviorare de vocabular. Intelectul se va modifica mai întîi. Impresiile siderale vor determina o conformație deosebită în suflet. Și pămîntul se va reforma în dimensiuni pe cari nu se poate nici să ți le închipui.

Un capitol savuros fură pentru Taav caricaturile figurii sale, primite ca dar din partea lui Vony Meninor, care i le colectase din toate publicațiile pînă cînd a umplut trei albume.

Cu Zait Ramun și Liven Graenot avea zilnic conferințe. I se destăinuiră secrete astronomice și metode de investigație științifică. Studiă planul avionului-rachetă. Se familiarizează cu aparatele din el. Luă la cunoștință rostul robotului-fotograf și robotului-pilot.

Paralel, informă și pe Linù despre fiecare eveniment, iar, după treizeci de zile exploratoare, clipa decolării, care avea să se producă în fața omenirii întregi, îi află mai mult decît pregătiți, pe amîndoi. În acest răstimp însă Taav a trăit febril, uitîndu-se pe sine.

[. . . . . .]

Toamnă. Ca o agonie calmă. Lumina soarelui putea fi calificată de miere sau ceară de stup.

Peisajul vegetal renunțase de clorofilă. Numai Nivrada rămase aceeași. Dar Linù plimbîndu-se cu Sugor pe țărmul ei nu remarcă nici un amănunt. O trepidație dură, pe care o alimentau două umbre în luptă, îi țineau legate privirile de arătătoarele ceasului de mînă. Vîjîia. Secundele îi intraseră în sînge și deveniseră palpitații.

La orele trei fără un sfert se duse acas și anunță pe Ala că se vor întîlni după zbor. I s-a încuviințat comunicatul.

Mașina lui Taav îi ieși în cale lîngă Opera mare și peste cincizeci de minute Linù fu închisă în avionul-rachetă, cu discreție de complot.

Aici bătăile inimii se reîntoarseră în secundar. Gîndurile Linùei reveniră și cu ele sosi Vitolul, Zait Ramun, Ala, Seida și o ființă lipsă...

Afară, la vechea aerogară din sud-vestul orașului, începură să vină cei două sute de invitați, ca să asiste la plecarea lui Taav.

Aparatele de transmisiune a zborului fură puse la punct.

Apăru Taav. După el și Zait Ramun în aceeași limuzină cu Liven Graenot. Discutară. Puțin. Taav se îndreptă spre avion. Publicul înmărmuri.

Se deschise o ușă.

Se închise...

Și în locul rachetei nu se mai văzu nimic.

EPILOG

O frunză de palmier pendulă leneș.

— O vezi ? întrebă Linù. Orologiul nostru !

Cerul era de spumă albastră.

— Îl simți ? făcu la fel Taav. E plapuma noastră !...

— Oare cîte ore sînt ? !

— Iar întrebi ? !

Linù își duse mîna la gură, ca pedeapsă.

— Nu te supăra Taav. Uitasem. Pentru noi nu mai există Timp şi Calendar.

— În orice caz, pentru că voişi să ştii, îţi spun cît indică arătătorul impresiei mele : sîntem înainte de răsăritul soarelui.

— Vai, atunci e tîrziu, se prefăcu ea. Trebuie să ne sculăm !

Sări în sus.

— Tu, Taav ? !

— Mai stau. N-am de ce să mă grăbesc...

— Cum, nu faci baie ? !

— Unde ?

— În golf !

Taav privi spre mare.

— Ce liniştită e... Îmi pare rău s-o turbur, spuse el.

Pe litoral se înşirau cocotieri şi banani.

— Nici nu ţi-e foame ? voi să ştie Linù.

— Aerul are gust de frişcă şi mă satur cu el... Dă-mi mîna !

— În ce scop ?

— Vreau să vii lîngă mine.

— Şi ?

— Să privim...

— Spre Vitol ?

— Îl regreţi Linù ?

— Nu Taav. De loc. Ceea ce nu mă împacă e starea Alei şi a lui Zait Ramun. Aparatul de radioteleviziune ni s-a defectat înainte de aterizarea în Adariaga şi de atunci cîţi ani sînt ?

— Doi, trei, cinci, nu-mi dau seama...

— Şi ei nu mai au nici o ştire despre noi..

— Linù !

— Da !

— Îţi dau un burete.

— Să șterg tristețea ? !

— Mai mult ! Aventura din Adariaga improprie pentru locuit și rătăcirile pînă cînd am ajuns aici, pe cari nu ți le mai număr ! E bine că am văzut cerul Linù, nu de pe pămînt, ci plutind în el. Nu-i enorm favorul nostru ? ! Adu-ți aminte despre tot ce ai simțit sus și i-ai comunicat lui Zait Ramun și prin el întregii lumi părăsite de noi.

Suprafața mării se umplu de aur.

— Îți place peisajul Linù ?

— Ca și ție.

— Atunci uită ca și mine explozia de ieri a avionului-rachetă... Pămîntul e interesant, clima dulce, forțe avem. Cu aceste condițiuni, prin munca noastră, vom pune piatra fundamentală a unei civilizații, care se va urca, peste mii de ani, la înălțimea celei din Vitol !...

— Crezi că va fi posibil ?

— Sînt sigur Linù ! Omul tinde. Și atinge lent toate culmile !...

Soarele le surîse ca o pîine caldă.

Se sculă și Taav. Inspiră adînc și își ridică religios mîinile către răsărit.

— Dar cum să ne botezăm noua împărăție ? întrebă Linù. Să-i zicem Vitolia ?

— Nu, rosti surprins Taav. Noi sîntem rupți definitiv de lumea veche... Ne trebuie o nomenclatură nouă... Să inventăm un nume ! De pildă : At...

— E prea scurt !

— Atlan... Atlantida !

Linù aplaudă.

— Accept ! Atlantida ! ! ! Leagănul de mîine al culturii ! Atlantida ! Atlantida !...

Linù îl prinse pe Taav de mînă și-l trase spre țărmul golfului. În scurt timp suprafața de oglindă a mării se

frînse. Porni un val în larg. După el altul. Sute. Mii. Nenumărate...

Crescură copii la marginea apei, cărora li se spuse, de mici, o poveste frumoasă, dar neînțeleasă, cu oameni perfecți, cu mașini de zburat și cu vapoare miraculoase. Copiii se înmulțiră multiplicînd basmul și, în același timp, învăluindu-l, ca pe un sîmbur luminos, într-o coajă de ceață, care se îngroașă pe măsura veacurilor.

Și mitul, venit din ureche în ureche, trăiește și azi, printre noi, în peana unui întemeietor de religie ilustrată cu „alungarea din rai"...

VICTOR PAPILIAN

„Sînt un ins nu devotat, ci robit științei", spune povestitorul din nuvela lui Victor Papilian Lacrima. *E, de fapt, o mărturisire a autorului, profesor de anatomie și autor a numeroase lucrări științifice, unele comunicînd rezultatele cercetărilor sale asidue asupra scoarței cerebrale. Printre personajele cărții sale vom întîlni deci specialiști în diverse discipline științifice, biologi și chirurgi, fiziologi și psihiatri. Experiențele lor capătă nu o dată turnura fantasticului-științific, chiar dacă Papilian e mai curînd din familia lui Villiers de l'Isle-Adam decît din aceea a lui Wells, încercînd uneori să concilieze observația riguroasă a fenomenului cu interpretarea spiritualistă.*

De la Villiers, scriitorul a luat chiar mai mult decît tonul și atmosfera Povestirilor crude. *Ideea nuvelei* Manechinul lui Igor *i-a fost sugerată, în mod evident, de una dintre aventurile odiosului Tribulat Bonhomet, chiar dacă omul de știință știe să-și fundamenteze mai convingător supozițiile fanteziste. Chirurgul Igor Iarotzki Voroniuc emite astfel ipoteza că „memoria nu e o funcțiune a creierului, ci a organelor de simț, a ochiului, urechii, nasului, limbii și pielei. După el, spune autorul, „imaginile vizuale erau reținute în ochi (ca diapozitivele într-o casetă de proiecțiuni), cele audi-*

tive în urechi (ca melodiile într-un caiet de note), cele tactile în piele, şi aşa mai departe ; iar creierul, organ motor, neavînd alt rol decît să le schimbe cu instantaneitate şi după trebuinţă, ca jucătorul piesele de şah, însă în ritm de vîrtej cosmic". Voroniuc îi expune povestitorului şi principiul teoretic al experimentului său : „omul moare cu chipul cel mai drag în memorie. Memoria imaginilor, după cum ţi-am spus, îşi are sediul în ochi, şi cum chipul drag are o realitate materială, el poate fi fotografiat chiar pe retină. Am imaginat un aparat fotografic de o sensibilitate extraordinară, care, aplicat pe ochi în răstimpul dintre viaţă şi moarte, surprinde acest chip, făcînd astfel dovada peremptorie a teoriei mele..."

Igor este ajutat să-şi verifice teoria de iubita sa, Tatiana şi de asistentul său, Serghie. Nemaisuportînd grozăvia atîtor crime, Tatiana îl părăseşte şi începe să lucreze în laboratorul povestitorului, chirurg şi el, care încearcă să transplanteze ochii de şobolan la cîine. Igor o urmăreşte, o ucide şi-i scoate ochii. Peste cîtva timp, soseşte un colet în care se află ochii lui Serghie, cu fotografia Tatianei şi ochii Tatianei, cu fotografia povestitorului. Acesta aşteaptă lovitura supremă — dar Igor este omorît şi el, iar în pachetul cu ochii lui se află fotografia Tatianei...

(Macabra ipoteză iniţială îl va inspira şi pe Oscar Lemnaru, în Ochii reflectaţi)

Un alt personaj al lui Papilian, fiziologul Modest Serghie din Ochiul cu două pupile, *e convins că „Ochiul are două feluri de sensibilităţi, una pentru lumină, cealaltă pentru culoare (...) Vreau să disjung lumina de coloare. Coloarea, fiica luminii, e şi duşmana ei. Deci îmi trebuie o nouă pupilă, o pupilă străină colorii, o poartă de intrare numai şi numai pentru lumină".*

Povestitorul, din nou chirurg, face operaţia cerută şi află că Serghie o voise pentru că o iubeşte pe asistenta lui, Sînziana Lambrior. Acum, fiziologul e fericit : „Înainte, şi

pentru real și pentru iluzie aveam aceiași ochi... Iluzia era un concept al creierului, o părere. Azi, cu ajutorul acestor două pupile am disociat iluzia de real... sau, mai bine zis, am găsit realul iluziei. Eu cunosc acum ideile lui Plato... Ele există, nu sînt o concepție utopică... trăiesc cu ele, cunosc realul esențelor, absolutul". (În 1860, cuplul Erckmann-Chatrian își imagina Luneta lui Hans Schnaps *cu care se pot întrezări pînă și ideile lui Kant: „le văd, sînt reale, pozitive, nu pot să am nici o îndoială în legătură cu existența lor, pentru că sînt accesibile simțurilor mele". O potrivire probabil întîmplătoare.)*

Dar Serghie cere chirurgului să-i astupe pupilele vechi, să i le lase doar pe cele artificiale. Fiind refuzat, încearcă singur operația, orbește și se sinucide. E rîndul Sînzianei să vină la povestitor cu o rugăminte: „Serghie trebuia să cunoască iluzia, minciuna... eu, adevărul, concretul... căci aviatorul meu e un animal superb... vreau să-i văd fiecare fibră mușchiulară contractîndu-se, vreau să-i văd oasele, mișcîndu-se în încheieturi, vreau să-i văd inima zvîcnind... Și după cum vezi, am pupilele prea mari (...) Aș vrea să le reduc la jumătate. Mă supără lumina prea vie, mă distrag florile care-i plac atît de mult..."

Profesorul de anatomie și cercetătorul scoarței cerebrale e atras în mod evident de cazurile limită, de zonele în care curiozitatea științifică și setea de absolut se învecinează, sau se identifică cu demența. În acest sens, Igor pare un decalc exacerbat al eroului lui Villiers de l'Isle-Adam, medic renumit, care-și ucide pacientul ca să descopere cauza vindecării nesperate (Eroismul doctorului Hallidonhil).

Dar să nu dăm impresia că l-am considera pe Victor Papilian, în acest compartiment al scrisului său, doar un epigon întîrziat. Între el și Villiers există o deosebire flagrantă. Povestirile crude *sînt, în bună măsură, o reacție violentă nu numai împotriva scientismului, cu exagerările sale, ci și îm-*

potriva ştiinţei însăşi, pe care scriitorul francez o consideră vinovată de toate relele epocii. Papilian nu poate şi nu vrea să uite că el însuşi este „robit ştiinţei". Viziunea sa exclude categoric ironia, satira şi sarcasmul lui Villiers. Chiar atunci cînd abordează teme pseudo-ştiinţifice sau de-a dreptul oculte, un pasaj ne aminteşte preocuparea lui statornică. În Lacrima, *nuvelă agitînd stindardul prăfuit al metempsihozei, aflăm, la un moment dat, că logodnica povestitorului, Mărgărita Damian, „a imaginat acel procedeu (...) potrivit căruia se pot calcula de pe fotografii şi desenuri, ţinîndu-se seama de anumiţi coeficienţi de stilizare, dimensiunile reale ale capului, frunţii, feţei şi deci ale indicilor care servesc la determinările antropologice". Iar în* Pedeapsă, *poveste de dragoste unică, agrementată cu elemente simbolic — supranaturale, Alina, iubita locotenentului Zătreanu, mort într-un naufragiu, se lansează într-o adevărată apologie : „Tot mai mult îmi întăresc convingerea că minunile tehnicii moderne, cu care atît ne fălim, reprezintă numai o palidă imagine a ştiinţei viitoare. Închipuieşte-ţi o omenire stăpînă a tuturor undelor universului... Gîndeşte-te la nişte istorici care nu vor răsfoi paginile mincinoase ale cărţilor... ei vor vedea şi auzi de-a dreptul trecutul nostru în stele (...). Ei vor cunoaşte toate lungimile de undă care transmit, din lumină în lumină, atîta vreme cît va dura universul, fiecare din faptele, gîndurile şi simţurile noastre... Atunci va fi judecata veşnică, atunci vom deveni nemuritori, căci întreg universul este o imensă cutie de rezonanţă, în care nimic nu se pierde... şi fiecare din noi vom fi proiectaţi vii, cu toate faptele noastre cele mai ascunse, pînă va exista pe pămînt un ochi care să vadă şi o ureche care să audă..."*

Considerăm acest elogiu al ştiinţei întrutotul definitoriu pentru autor.

Sînt un om tare. Fără laudă, nici prezumţie, fac această mărturisire. Medic prin vocaţie şi nu din întîmplare, ateu ireductibil, îmi conduc judecata fără nici o ezitare sentimentală, fără nici o cotitură poetică, ci practic, potrivit metodei fără greş a experimentului, între observaţia justă şi gîndirea logică. Moral, nu recunosc altă autoritate decît cea a codului penal ; iar în viaţa mea sufletească nu simt de loc lipsa cunoscutelor articole de marfă curentă : imperativ categoric, bine suveran, justiţie imanentă. Puterea raţiunii !... Atît. Şi încă : să fie condiţionată de mecanica unui creier sănătos. Potrivit acestui crez de cinste dus pînă la cruzime, mărturisesc deschis că sînt un om mediocru şi că prietenul meu, Horovanu, a fost un om de geniu.

Geniu şi mediocritate ! E un fel de a vorbi. La urma urmei, geniul este o valoare estetică şi creaţiunea un aranjament estetic al unui mobilier comun. Iar Horovanu, fără ajutorul meu, ar fi fost inexistent cu tot geniul său, fiind complet inabil. Şi experienţele, care ne-au dat celebritatea în strînsul cerc al savanţilor adevăraţi, trebuiau realizate aievea, altcum rămîneau ca ipoteze decorative, mobilizînd fantezia geniului. Or, Horovanu la lucru era pur şi simplu ridicul. De pildă, îi scăpa broasca din mînă ; la operaţie sau necropsie, degetele lui lungi şi fine tremurau şi se împleticeau între măruntaiele animalului. Pipetarea o veşnică ameninţare să nu se ardă cu substanţa caustică ; iar cîntărirea substanţelor la balanţa de precizie un chin cu rezultatul totdeauna greşit. În schimb, eu sînt înzestrat cu o perfectă abilitare naturală. Inteligenţa mea pare localizată în vîrful degetelor. Am aici mai mult decît o sensibilitate : o intuiţie. Pulpa degetelor găseşte singură drumul nou, şi pe cel po-

trivit, ca să-mi ajung scopul. Toate comunicările asupra reînvierii animalelor sacrificate experimental, apărute sub firma de colaborare Horovanu-Crăciunaș, au fost la fel lucrate : eu cu partea practică, de la sacrificarea animalului și pînă la reînvierea lui ; el cu partea critică și conceptuală. Dar gîndirea lui — aici siguranța mea logică se poticnește — avea ceva miraculos, o pricepere profetică, putînd duce judecata nu în chip obișnuit, din gînd în gînd, din consecință în consecință, ci dintr-o dată, printr-o intuiție directă, aspirînd adevărul parcă din alt plan al vieții. Dacă n-aș fi ateu și materialist, aș crede că un dar divin îl inspira sau, că o putință specială de a comunica Dumnezeirii, poseda sufletul său. Dar așa... Sufletul ? Sînt sigur : sufletul nu există !...

Și totuși...

*

* *

Teoria lui Horovanu era o prostie. Lui însă, în calitate de geniu, i se trecea. Evoluțiunea, spunea el, trebuie privită nu numai în trecut, ca o zestre inevitabilă primită în moștenire, ci mai cu seamă în viitor, ca un bun dobîndit personal. Diferențierea speciilor depinde, în primul rînd, de puterea de captare a unui element de natură spirituală, și acest elan, combinat cu materialul spiritual dobîndit, produce deosebirile dintre specii. Mai cu seamă omul... Ajuns în stadiul de față, menirea lui e să se spiritualizeze tot mai mult, devenind fără îndoială nemuritor, aci pe pămînt sau aiurea, în altă lume... Prostie. Prostie... Și totuși ea servea drept bază lucrărilor noastre de reînviere. Horovanu credea că animalul reînviat nu e același cu cel sacrificat. Eu îi rîdeam în față și îmi vedeam de treabă. Conduceam lucrările după indicațiunile lui, pornite din aceeași prostie, injectînd extract

de embrioni de nevertebrate, combinat cu suc de alge (viața în primitivitatea ei), și rezultatele erau cele dorite. Putusem readuce la viață cinci cobai, patru cîini, o pisică și douăzeci de iepuri.

Horovanu nu era mulțumit :

— Numai omul ar putea să demonstreze ipoteza mea...

— Asta te încurcă ? Îți servesc, la dispoziție, cîți vrei... unii întorși din sincopa cloroformică, alții din asfixie.

— Nu, nu... Un om mort cu adevărat și înviat !... Acela singur ne-ar putea face dovadă...

*

* *

Și Safi îmi încurca socotelile, Safi, amanta lui Horovanu. Sceptic față de iubirea femeilor, sînt sigur totuși că numai doctoriţele pot să se mintă mai convins, realizînd acel surogat amoros : amorul romantic. Fiindă dorința lor trebuie să forțeze obrocul greu al morții și fantasmele ascuțite ale durerii... Ideal, se purifică și se spiritualizează ; omenește, își pierd însă toată vlaga și orice valoare. Așa se petrecea de bună seamă cu Safi. Femeia asta atît de cumpănită — chirurg practician, toată ziua pe drumuri între sanatoriu, spital și clientelă, în luptă aprigă de concurență cu cei mai mari chirurgi ai Capitalei, ca din banii ei să întrețină laboratorul unde Horovanu și cu mine, ostracizați de știința oficială, executam experiențe de lux, fără nici un aport practic imediat — în dragoste își pierdea echilibrul.

— Inteligența, doar purificată prin iubire, dobîndește virtutea cunoașterii... Atunci prinde problema formei, care, în importanță, depășește chiar pe aceea a vieții...

— Safi, îi răspundeam alături înadins, în puroiul trimis azi la analiză s-au găsit stafilococi, pneumococi... Fetiditatea lui însă ține la...

Safi pricepea manevra mea, zîmbea și imperturbabil își continua ideea.

— Crăciunaș, dincolo de iubire, în artă, inteligența descoperă secretul formei. Statuia... iată ecuațiunea în care se orînduiește problema. Statuia ne aduce din alte îndepărtări, din nesfîrșita pace a spiritului, ordinea cea mare și necunoscută a lumii viitoare. În acest joc matematic, noi așezăm termenii cei mai grosolani : lutul și realitatea sensibilă. X-ul și Y-ul necunoscut, trebuincioși operei de artă, derivă din altă lume...

Erau ideile lui Horovanu.

— Nimic nu poate explica expresia omului, forma spiritualizată a formei. Privește la Sandi Horovanu... Nu lucrările-i de geniu, nici puterea lui de intuiție quasi-divină fac din el o făptură alta decît a muritorilor de rînd... ci chipul, pentru care zestrea atavică e fără rost, capul oval, cu fruntea bombată, nu de presiunea creierului, ci de profunzimea privirii, și albul pieliței cu o viață parcă aparte de restul trupului... Toată teoria evoluției se prăbușește în fața surîsului său, și întreaga ambianță, de la firul de iarbă și pînă la firmament, e incapabilă să explice magia unui cuvînt pronunțat de el...

*

* *

De aceea, boala lui Horovanu am primit-o — fără minciună — cu satisfacție. Ne trecea pe tustrei la realitate, căci în mediul celor doi amanți începusem să mă prostesc și eu. Se insinuase o bănuială că Horovanu ar fi din altă esență. Dar așa, temperatura, durerea, slăbiciunea îl umanizau. Safi însă, care toată viața vizita bolnavii, nu credea în boala lui. Sînt convins că-l credea nemuritor. Dacă însumi eu începusem să mă îndoiesc !... Într-adevăr, în timpul boalei,

geniul lui căpătase un nou spor. Cu vocea gîfîindă, întretăiată de suspine dureroase, el îmi dicta conceptele lucrării şi îmi indica timpii experienţelor, formulînd de mai înainte şi rezultatele. Şi nu se înşela !... Cele mai frumoase lucrări le-am realizat atunci, sub porunca delirului. (Delir a fost, sau viziune extatică ?...)

Moartea l-a surprins în astă postură. Ultimul lui cuvînt şi parcă totdeodată poruncă, a fost : omul !... Am înţeles. Doar învierea unui om ar fi putut smulge marele secret naturii.

Nu m-aş fi aşteptat ca deznădejdea amantei să fi fost atît de mediocră. În faţa realităţii, Safi şi-a pierdut prestigiul estetic : Se bocea ca o femeie de rînd şi, tot ca o femeie de rînd, se flagela cu învinuirea de a nu fi fost de faţă la moartea lui. Ca şi cum ar fi putut ajuta cu ceva.

— Să fi murit în braţele mele... să-i fi prins ultima privire... Ea mi-ar fi fost zestre sufletească pentru tot restul vieţii.

Şi apoi, cu necaz se îndrepta asupra copilului bolnav din Buzău, din pricina căruia nu fusese de faţă la moartea amantului.

— Un schilav, un păcătos, un nemernic... Să-l arunci de pe stînca Tarpeană... şi monstrul ăsta trăieşte, pe cînd el, el...

Şi izbucni în plîns.

— Safi, Safi... o mustram cu blîndeţe, e mare durerea ta, înţelege... dar, oricum... nu uita... eşti doctoriţă, persoană dedată cu rigorile vieţii...

— Nu pot, Crăciunaş... nu pot...

Şi deznădejdea ei deştepta în mine o senzaţie de iritaţie plăcută. Sînt o bestie, recunosc... Dar adevărul e adevăr. Pe Safi durerea o despiritualiza, o făcea femeie şi o apropia astfel de mine...

— Crăciunaş, fă, te rog, toate formele...

— Formele au fost îndeplinite în lipsa ta. Decesul anunţat, moartea constatată, dricarul...

Aci mă oprii. Nu ştiu pentru ce. Ca şi cum aş fi avut jenă.

— Bine... Voi veghea toată noaptea lîngă el...

— Safi...

Femeia îşi căpătase liniştea.

— Voi veghea toată noaptea lîngă el şi mîine în zori, plec.

— Safi, ce spui ?

— Nu-l pot vedea pe catafalc... Mort, înţeleg... dar în coşciug, între flori, îmbrăcat în haine de mire... nu, nu vreau...

— Safi, permite-mi măcar să veghez alături de tine...

— Nu... singură...

*

* *

Safi a intrat în visul meu, insinuantă şi diafană, ca morfina în trupul unui agitat. Aţipisem în laborator, capul pe masa de lucru între diferitele borcane şi tăvi pline de gîngănii scîrboase şi plante imunde ; m-a trezit doar prezenţa ei şi treaz fiind, visam încă. Azi, explicaţie am : o alteraţiune a senzaţiunilor interne cenestezice. Dar atunci ? Tăcerea era atît de adîncă şi ea atît de frumoasă, încît poate doar conflictul dintre aurul părului ei şi întunericul pămîntiu al miasmaticelor făpturi putea s-o turbure. Nimic omenesc nu recunoşteam în ea, nici chiar siringa încărcată.

— Crăciunaş, te rog... spuse ea, întinzîndu-mi siringa.

— Safi... mă speriai eu parcă mai mult de vocea-i necunoscută, decît de gest. Şi din nou, acea senzaţie de deşteptare trează.

— Fă-mi bunătatea asta, Crăciunaş... Singură nu pot...

— Safi, Safi !... țipai deznădăjduit și cu fiecare țipăt treceam din ipostază în ipostază.

Nu mințeam. Posibilitatea morții ei ar fi fost pentru mine o catastrofă. Sînt o bestie, recunosc... dar în clipa aceea, în care făptura mea nu putea minți, o doream, și uram totodată pe mortul din camera vecină, capabil încă de a dezlănțui atîta pasiune.

— Safi, stai jos, te rog...

Ea m-ascultă. Era sub puterea mea de sugestie și eu sub a ei. În orice caz, senzația că mă deșteptam într-una, în etape, persista, deși treaz simțeam că sînt.

— Safi, tu nu poți să-mi ceri așa ceva... Eu nu te pot ucide. Tu trebuie să trăiești... Viața, iată datoria ta...

— Așa ar fi fost, dacă puteam să-i prind ultimul gînd, ultima privire... Cu darul lor m-aș fi mulțumit tot restul vieții.

Ciudat ! Vorbele ei nu-mi mai păreau absurdități, ci adevăruri posibile.

— Crăciunaș, ultimul lui gînd trebuie să fi fost sublim... La răspîntia dintre viață și infinit, el mi-ar fi mărturisit, dintr-o vorbă sau privire, întregul mister al vieții și al morții...

Începuse să mă convingă. Parcă toată nesiguranța și toate dibuielile lucrărilor noastre s-ar fi rezolvat în chip firesc. Era o noapte scoasă din calendarul zilelor obișnuite. Miriapodele și scarabeii începuseră să se agite în borcane. Prin tufărișul algelor sclipeau scîntei. Și Safi atît de frumoasă ! Iar dorul meu creștea. Totdeauna mi-am dat seama că dorința amoroasă primează și împrejurarea de față mă convingea. Sufletul meu se zbătea pe loc ca în preajma unei mari descoperiri, care parcă plutea în aer ca un roi în jurul capului. Prin ea trebuia să dobîndesc pe Safi. Și deodată izbucnii :

— Safi, am găsit !...

— Ce ?
— Reînvierea...
Ea mă privea cu ochi mari.
— Îți voi reda clipa dorită...
Safi mă privea mereu.
— Voi învia pe Horovanu...

*

* *

Aveam să îndeplinesc, în fine, marea dorință a lui Horovanu. Să experimentez pe om ! Și cum ?... Tocmai pe el ! Cîtă batjocură ! Sau poate cîtă cuminţenie în această predestinare, ca trupu-i să verifice propria-i gîndire. În orice caz, astea sînt consideraţiuni tardive, atunci n-aveam răgaz de așa ceva. Duhul morții plutea în jurul și înlăuntrul nostru. Deveniserăm nesiguri ca niște umbre. Parcă eram cele două suflete ale lui Horovanu, unul de gîndire, celălalt de iubire, ieșite din trup și orbăcăind în nesimțire în preajma mortului. S-ar fi zis că tot el conducea și acum lucrarea cea mare, menită să lămurească definitiv misterul vieții și al morții. Și totuși, trăiam mai intens decît în mod obișnuit. Ochii mei descopereau, în împrejurările acestea atît de turburi și contradictorii, secretul formelor armonioase prin Safi cînd și-a dezgolit bustul, pentru sînge. Îmi trebuia sînge. Sau, mai bine zis, lui îi trebuia sînge cadavrului vampir. Și sîngele ei cald a curs peste pasta abjectă de viețuitoare inferioare, întru prepararea elixirului de viață. Indignat ! Parcă o profanam ! Da... eram treaz. O dorință nouă, necunoscută pînă atunci, mă prinse, să privesc și să mîngîi umărul rotund al femeii. Mă preschimbasem ; înțelepciunea cinismului meu pierise. Eu, care nu cunoșteam decît fericirea practică a amorului animalic, m-aș fi mulțumit doar cu atari senzații efemere. Era atît de frumoasă și darul ei atît de scump, în-

cît atmosfera mistică dintre trupul mort şi cel viu pătrundea şi în mine cu un sentiment necunoscut de depăşire a realului şi concretului. Nu mai înţeleg nimic ! Şi totuşi, aşa era. Mă preschimbasem în poet, în artist ; devenisem pur şi feciorelnic ; altcum, n-aş fi putut trăi un sentiment atît de contradictoriu firii mele.

— Iute, Crăciunaş...

Safi era grăbită. Gîndurile ei pluteau departe de mine. Atunci, m-am înfuriat. Observ : aceeaşi labilitate sentimentală. Din nou un sentiment de ură împotriva lui Horovanu. Mortul era mai tare decît mine, cel viu. Era mai tare şi în dragoste şi, poate, şi în gîndire. Căci dacă experimentul reuşea, gîndirea lui triumfa. Şi aveam presentimentul că va triumfa tocmai fiindcă o încercam pe el. Trupu-i parcă era complice gîndului. Şi în clipa aceea aş fi vrut eşec total, să cadă experienţa care, mie, avea să-mi dea celebritatea. Redevenisem bestie.

— Iute, Crăciunaş...

Rînjind parcă din toate fibrele trupului meu, am trecut la operaţie. Acum, altă senzaţie : curiozitate. Ce o să se întîmple ? Dar şi satisfacţie. Horovanu era mort !... Mi-am înţeles sentimentul, înfigînd bisturiul pentru prepararea vinei. Cadavrul are o moliciune alta decît a trupului viu. O simţi prin lama cuţitului.

— Iute, Crăciunaş...

Eu însă mergeam încet. Ca la poker, filam... Să-mi prelungesc emoţia. Din nou, acelaşi conflict sentimental. Gloria pe de o parte, invidia pe de alta. Superioritatea, pe care o recunoscusem fără cîrtire omului viu, nu voiam s-o mai recunosc cadavrului. Reuşita experienţei tot pe el, în primul rînd, îl glorifica ; în al doilea rînd pe mine. Mă gîndeam dacă n-ar fi nimerit să întrerup injecţia cu elixir de viaţă, cînd Safi a dat un strigăt.

— Trăieşte !

Tresărind cu necaz, mi-am înfipt privirea în cel mort. Nimic. Tic-tacul ceasului din părete rima a mișcare artificială. Safi însă gîfîia de dragoste.

— Mai departe, Crăciunaș... Trăiește !...

— Nu-i adevărat... ripostai brutal.

— Ba da... Ba da... I-am surprins o mișcare în colțul gurii. Mai departe...

Cu necaz, continuai injecția.

— Trăiește ! a țipat din nou Safi.

Și de data asta am tresărit și eu. În colțul gurii moarte am observat mișcarea.

— Da, da... Trăiește...

Acum, alt sentiment. Devenisem adevăratul om de știință. Uitasem chiar pe Safi și toate resentimentele mele împotriva lui Horovanu. Experiența singură mă interesa.

— Trăiește... făcu Safi în paroxismul dragostei.

Da... Așa era !... Horovanu se deștepta. Începuse să clipească. Safi surîdea extatic, așteptînd parcă deșteptarea unui semizeu. Dimpotrivă, mîna mea ezita. De frică !... Experiența căpăta o nouă înfățișare. Aducea parcă din străfundurile ancestrale, larg deschise, magnele putreziciunii sub bruma înecăcioasă a vaporilor și o impresiune de viață nouă și puternică. Însă sentimentul penibil de micime și singurătate, pe care-l ai lîngă un cadavru, se accentuase. Frumusețea și căldura vieții, adusă de Safi, pieriseră. Mă găseam sub primejdia unei alte puteri. Și aș fi fugit...

— Mai repede, Crăciunaș...

Vorbele ei sunau străine, răgușit. Atmosfera miasmatică se îngroșa în jurul nostru. Respira cadavrul... Acum era sigur. Auzeam cum trage răsuflul parcă din alt aer decît al nostru, pe care îl exala, după ce reînviase organele lui intrate în descompunere.

— Crăciunaș !... țipă Safi.

Fără să vreau smulsei acul din vîna mortului. Horovanu se ridicase și privea. Dar privirea lui mă îngheță. Avea în ea ceva sălbatic și fioros. Nu voi uita niciclnd. Fiindcă nu mă privea numai cu ochii, ci cu întreaga lui înfățișare. Oribil ! Avea capul deformat, bolta frunții turtită și falca foarte mult împinsă înainte, într-o mișcare de pradă. Și nasul era turtit, cu nările lărgite transversal, ca și cum ar fi avut lipsă de mai mult aer, iar buzele deveniseră groase și buhave. Și unghiile îi crescuseră, și barba, și părul. Nu erau deformațiile morții, ci parcă deformațiile ancestrale reîncarnate în timpul morții.

— Sandi !... țipă Safi, repezindu-se în brațele lui.

Aș fi vrut s-o opresc, ferind-o astfel de un contact impur, dar puterile mele erau fixate în trup, îmi lipsea impulsul care să le dezlănțuiască. Și nu m-am dezmeticit decît în clipa în care Safi, cu un țipăt de durere, s-a prăbușit la pămînt. O clipă a fost dar de neuitat : Horovanu își înfipse fălcile puternice în umărul amantei lui, sfîrtecînd toată rotunzimea celei mai frumoase părți a trupului de femeie. Sîngele, care gîlgîia din rana ei, mi-a redat imboldul mișcării. M-am repezit să-l opresc. Și atunci — ce batjocură ! — prin unul din acele misterioase procese ale creațiunii intelectuale, am emis — în pofida oricărei logici a împrejurărilor — o ipoteză științifică : amorul primează asupra oricărui instinct ! Horovanu, la reîntîlnirea cu iubita lui, a vrut s-o îmbrățișeze, numai că n-a mai știut să-și dozeze mișcările.

Cînd am ridicat însă privirea spre el, am crezut că înnebunesc. Cu totul alt tablou decît cel așteptat ! Horovanu mesteca lacom bucătura lui, mușcînd puternic falcă pe falcă, rumegînd și sfîrtecînd totodată, în timp ce o salivă murdară se scurgea de pe colțurile gurii. L-am privit pînă ce a sfîrșit înghițitura, și cînd s-a repezit din nou spre umărul lui Safi,

atunci n-am mai putut rezista. Cu mojarul de metal l-am lovit în frunte. El a căzut mort definitiv. Viaţa, cu toată puterea fălcilor lui, era plăpîndă însă.

*

* *

Safi — n-am priceput nicicînd — a intrat în ordinul Carmelitelor şi a plecat din ţară. Pot divulga secretul. Nici de justiţie nu am a mă teme. Moartea lui Horovanu a fost constatată oficial şi asupra cazurilor de reînviere legile n-au cădere încă. Dar chiar dacă ar fi să sufăr rigorile legii şi încă n-aş pregeta. Experienţa lui Horovanu îmi face gloria şi atunci, ce piedică m-ar putea opri ? Concluziunea mea acum e : foamea nu amorul constitue primul instinct ! Lui Horovanu, în timpul morţii, i se făcuse foame !...

Şi totuşi, o nedumerire s-a strecurat în sufletul meu, de ateu inveterat. Reînviasem eu oare pe adevăratul Horovanu ? Atunci ce se întîmplase cu acel complex de însuşiri concentrate sub denumirea de suflet ?... Sînt un om cinstit, în critică. Sufletul ? Sufletul lui Horovanu. Iată ce mă încurcă de atunci.

I. C. VISSARION

În salutul adresat Conferinței pe țară a Uniunii scriitorilor, Tudor Arghezi spunea, la 22 februarie 1965 : „Mă gîndesc în momentul de față la talentatul țăran scriitor Vissarion (...) Să nu uităm că Vissarion a fost și un om de știință. Matematicile, fizica și chimia făceau parte dintre preocupările lui constante...“

Această caracterizare succintă e completată de Vissarion însuși, în prefața la Agerul Pămîntului, *intitulată „Explicații pentru cititori“. După ce-și mărturisește admirația pentru Jules Verne, ale cărui „basme științifice“ sînt astăzi „realități mecanice“, scriitorul face o mișcătoare profesiune de credință : „În povestirea aceasta pui iarăși o dorință generală, un ideal înalt al tuturor : pacea și înfrățirea între oameni, pacea obținută prin îndestularea cu hrană și cu de toate a tuturor oamenilor. Ideal vechi de cînd lumea, ideal greu de îndeplinit, foarte cu putință astăzi, ținînd seama de progresele Științei“. Aceeași idee este exprimată și într-un alt basm științific al lui Vissarion,* Zapis Împărat : *„Știința este putere și este încă cea mai mare dintre puteri“. Peste secole, formula lui Francis Bacon fecundează astfel gîndirea unui autodidact mistuit de patima invențiilor utilitare. Și printre aceste invenții, copilul lui preferat era „captatorul de energie*

naturală" sau „transformatorul", care „strînge, absoarbe, copiază din energiile naturale aflate în mediul ambiant, şi apoi le redă pe măsura absorbţiei, ca forţe dirijate, forţe mecanice, capabile de a executa sau de a produce lucru mecanic" (din prefaţa la Agerul Pămîntului). *Una dintre ultimele lui cărţi este intitulată, de altfel,* Energie mecanică din mediul în care ne găsim *(1944) şi constituie un fel de manual practic la îndemîna cititorilor...*

Creator al basmului ştiinţifico-fantastic românesc (am semnalat apariţia unor elemente la Alexandru Speranţă), Vissarion îmbină cu destulă fluenţă canavaua de tip folcloric cu miracolele aparţinînd mai curînd repertoriului clasic de experienţe fizico-chimice, decît unei veritabile anticipaţii. La fiecare pas ni se explică temeiurile unor fapte, în termeni cunoscuţi din manualele şcolare : „Maşina nemaiprimind aburi a stat şi electricitatea nu s-a mai produs", sau „Apa distruge fosgenul şi acidul cianhidric", sau încă „Plantelor de orice fel le trebuie pămînt băligărit, aerisit şi udat la 2—3 zile". În Zapis Împărat, *maşinile de luptă ale oştilor lui Paloş sînt deghizări transparente ale tancurilor, avioanelor şi mitralierelor din arsenalul anului 1939. Adevăratul miracol este că senzaţia de hibriditate ne încearcă foarte rar, datorită probabil pasiunii autorului, care înnobilează totul.*

agerul pămîntului

(fragmente)

(Împăratul cel bun moare, lăsînd trei feciori. Floreal, prîslea, pleacă în lume, renunţînd la partea sa din împărăţia pe care ceilalţi doi fraţi o jinduiau cu o patimă excesivă. El îl salvează pe Agerul

Pămîntului, un uriaș imobilizat în timpul somnului de mama zmeilor și de copiii ei, jumătate-oameni, jumătate-șerpi, care-l goniseră de pe insula lui din mijlocul mării. Floreal și uriașul se prind frați de cruce și hotărăsc să scape lumea de zmei. Ajung pe insulă și constată că dușmanii lor au împînzit-o cu capcane nu tocmai clasice: sonerii de alarmă, rețele electrice, un canal cu acid azotic, altul cu bioxid de carbon, stîlpi electromagnetici... Floreal o ucide pe zmeoaică și eliberează pe oamenii împietriți de vrăjile ei. Apoi, împreună cu Agerul Pămîntului și cu Țopler, un savant robit de zmeoaică, se pregătește să-i întîmpine cum se cuvine pe zmei.)

Acoperișul palatului era o suprafață întinsă acoperită cu beton, mărginită de un zid tot de beton de jur împrejur. Suprafața asta cuprindea ca patruzeci de pogoane, iar în centrul ei era o cameră de sticlă, cu acoperișul boltit și cu o lunetă îndreptată spre cer.

— Ciudat! vorbi Țopler. Zmeii ăștia cercetează și Cerul! Sînt învățați și cu toate astea sînt răi!

— Da, în toate odăile ce le-am colindat am găsit cărți, mii de cărți, vorbi și Floreal.

— Pentru ce mai vor să fie răi? se-ntrebă și Floreal... Eu nu-i înțeleg...

Intrară înăuntru.

Camera avea o formă circulară și se lăsa în interiorul palatului, ca patru metri, iar pe peretele ei circular, se vedeau, ca aproape în relief, unele camere ale palatului.

O masă rotundă în mijloc, circulară și ea, cu diametrul ca de 20 de metri, se vedea ocolită de scaune. Pe masă, butoane în grupe și numerotate toate, de la unu pînă la 3001. Alte butoane mai mărunte în jurul fiecărui buton mai mare.

— Ia să apăsăm pe butonul 3001, să vedem ce ni se arată, zise Țopler.

Apăsă şi pe peretele alb al camerei circulare, ce o fi fost poate de marmură ori de sticlă, apăru laboratorul lui Ţopler.

— Ah !... e laboratorul unde am stat închis. Un binoclu răsări dintr-un scob în masă, de lîngă buton, prin sărirea la o parte a unei clape.

Floreal luă binoclul şi se uită prin el pe perete unde apăruse laboratorul.

— Lasă că nu e nimeni în el, îl vom vizita şi-ţi voi arăta ce fel de cercetări făceam eu acolo.

Ţopler apăsă pe butonul cu nr. 1.

Un clopoţel sună şi un glas se auzi vorbind :

—„Luneta e gata, puteţi privi Cerul."

— Lasă-mă să văd şi eu ce s-o fi găsind prin stele, zise Floreal.

— Uită-te ; dar acum n-avem timp şi-ţi mai spun că n-a ajuns ştiinţa omenească pînă acolo, încît să poată privi într-o stea ca în pagina unei cărţi deschise, îi vorbi Ţopler.

— Ştiu, dar... Oh !... Ce frumos este Cerul ! Ăsta e Saturn ! Îi văd inelele ! Ce-or fi ele ?...

Ţopler apăsă pe un alt buton, la întîmplare.

O încăpere plină de maşini apăru pe perete. Pe uşa ei scria : „sala maşinilor".

— Ascultă, iubitul meu, vorbi Ţopler, deocamdată lasă Cerul, că e prea sus şi înecat de lumină, iar pămîntul acesta e prea jos şi copleşit de întuneric. Nu-i pasă de durerile pămîntenilor. Treci aici, că eu scobor în sala maşinilor. Închipuieşte-ţi groaznica posibilitate de a sosi zmeii care au rămas vii. Ne pierde c-o suflare !... Trebuie să aflăm secretele palatului, căci numai atunci vom fi mai puternici ca zmeii. Mă duc în sala maşinilor, să văd cum le putem mînui. Tu stai aci sus şi apasă pe butoane, priveşte interiorul camerelor ce apar pe perete şi caută, că trebuie să fie p-aci planul palatului... Ager ! strigă el.

Ager arătă mîna în partea de miazăzi a palatului, ca semn că este acolea.

— Vreau să mă iei de-aici.

— Sînt gata, prietene, se auzi vocea lui groasă.

O uşă se deschise şi o cutie cu fotoluri de jur împrejur se văzu răsărindu-i în faţă.

— Ce-o mai fi şi asta ? !...

Nimeni nu-i răspunse.

— Trebuie să fie un aparat de suit şi scoborît, un *ascensor, descensor*... care s-a pus în mişcare la sunetul vocii mele... Da, zmeii trebuiau să aibă şi mijloace de astea de a urca şi a coborî repede şi fără să se osteneaască. Dar neştiind să umblu cu el, cine ştie ce poţi păţi. Frate Agerule, ia-mă tu şi coboară-mă, fii tu deocamdată *descensorul* meu.

Agerul făcu palma căuş şi Ţopler urcă în ea. Dispăru în jos.

*

* *

Floreal căută prin diferitele cutii să găsească planul palatului, şi tocmai cînd umbla să se lipsească de căutat, îl găsi formînd un registru mare de peste patru mii de foi.

Pe prima pagină a acestui plan-registru era scris : *„Sala Maşinilor.* Vezi cartea nr. 5, cu toate explicaţiile. În fiecare cameră se găseşte cîte o asemenea carte ce descrie camera cu toate misterele ei". Împrejurul unui buton văzu scris : *„Biblioteca camerei"*. Apăsă pe butonul acela şi se ridică în sus nişte dulapuri, cu patru faţade pline de cărţi. Floreal se duse şi luă cartea nr. 5.

O deschise şi citi : „Sala Maşinilor e sala mişcărilor. Din ea se dă mişcare şi forţă întregului palat. Pe un canal tub, vin aburii încălziţi în stînca din prejurul vulcanului, aburii ce sosesc în maşini cu o temperatură de peste 180°, cu aburi

ce cîntăresc peste 5 kg metrul cub. Capacitatea unui cilindru fiind de zece metri cubi la o mişcare într-un sens, şi de alţi zece metri cubi la mişcarea de întoarcere, cursa fiind de 2 metri, presiunea aburilor pe cîte o faţă a pistonului este de 144 000 kg.

Dacă această forţă de presiune nu este de ajuns, se dă drumul aburului şi pe canalul nr. 2 şi maşina nr. 2 intră şi ea în mişcare.

Sînt zece canale şi zece maşini, care pot da forţa mecanică de care avem trebuinţă. De altfel, în stîncile din jurul craterului, acolo unde temperatura lor este de 180°—200°, se mai pot aşeza încă alte tuburi groase de aramă în care să se fiarbă apă, să se vaporizeze, iar vaporii să fie trimişi, fie de-a dreptul în turbine de vapori, fie în camere de compresiune numite cilindri cu piston. Focul vulcanic — după calculele inginerului Ferver — ne poate da cinci sute milioane de cai-putere de secundă! Inginerul Ferver poartă nr. 2803 şi, cînd avem nevoie de el, îl putem pune la o muncă productivă..."

Floreal fu trezit din citit de vocea lui Ţopler.

— Fiule, văd că te-ai apucat de citit... Caută, vezi, există vreun capitol: „Apărarea prin raze?... căci dau aici de nişte uriaşe lămpi, ce pot topi drugii de fier ca pe nişte lumînări de ceară, vîrîte în arcul electric. Te rog repede căci maşinile sînt puse în mişcare cam a patra parte din numărul lor. Cine le-a pus, ce-o fi cu ele, de umblă fără mecanic, nu ştiu... Par a umbla automat... Mişcarea de sine sau automatismul se pare că este aplicat în toate.

Floreal cînd îşi aruncă ochii pe perete unde scria sala maşinilor, i se păru că într-adevăr unele roate păreau a se învîrti.

Căută iar în marele registru la litera de la început şi găsi că era un capitol: „Apărarea prin raze". În notiţa explicativă citi: „Un tren de raze, egale în pas, ce s-ar în-

tîlni într-o regiune oarecare a spațiului cu un alt tren de raze, neegale în pas cu cele de la trenul întîi, venind unele împotriva altora, ciocnirea lor ritmică și continuă va avea ca efect încălzirea spațiului unde se ciocnesc, o încălzire ca de cuptor ce s-ar găsi acolo. Se poate face o barieră de foc nevăzut, o barieră care să producă încălzirea animalelor vii aflate acalo, putînd să le fiarbă trupurile în sîngele și în zmeurile trupurilor lor și să le ucidă fără putința de a se apăra.

Razele ultraviolete, din cele trei grupe, pot produce acest efect, fiind trimise printr-un spațiu ionizat".

— Destul, Floreal... Știu ce avem de făcut. Caută acum la capitolul „Automatism" sau regulări automate, nu știu cum o fi titlul în carte ; bănuiesc că și asta trebuie să fie și citește tare ca să te aud și eu.

Floreal căută și citi tare :

„O rîșniță globul d-ar fi și Dumnezeu l-ar învîrti, ce Dumnezeu ăst rob ar fi ? Mișcarea în natură este regulată și se-ntreține... automată !"

— Asta e ca motto — spuse Floreal.

— Zi-nainte.

„Se derivă o părticică dintr-o forță care provoacă o mișcare a unei piese mecanice oarecare și cînd piesa a ajuns într-un punct, se declanșează altă derivație din forță și duce piesa de unde începuse întîi, ca să urmeze iarăși drumul făcut.

Regulatoarele automate, ori cum le-am numi, roboți, servo-motori, declanșatoare și altele, trebuie să facă parte din sistemul noilor mașini de mișcare mecanică. Cartea nr. 6 explică automatismul naturii și mijloacele de a-l introduce și în mașinile noastre mecanice."

— Destul Floreal. Uriașa mașină ce umblă aici mereu are regulator automat. Ah ! Ce ?

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Floreal.

— Maşina stă... De ce stă ? ! S-amestecă o mînă străină ?

— Zmeii ? !

— Caută, caută... Întreţinerea maşinilor, mersul, oprirea, cum ori fi titlurile, nu ştiu ! Ah ! Începe o altă maşină să umble... Caută...

Floreal căută în cartea mare şi găsi iar în notiţa explicativă :

„Întreţinerea maşinilor, pe lîngă curăţenia pieselor, unsoarea lor, au nevoie şi de răcirea pieselor şi de odihna lor şi de încetarea fenomenului de rezonanţă, care le-ar granula şi care le-ar distruge, dacă n-ar avea perioade şi de odihnă. Cartea 7 explică amănunţit."

— Destul ! vorbi Ţopler. Motoarele lucrează pe rînd ! Un ceasornic, un aparat oarecare trebuie să oprească automat pe unele şi să pornească automat pe altele. Copile ! Mă urc la tine sus, acolo am priceput că se găseşte inima şi sufletul palatului acesta. Evrica ! strig şi eu ca Arhimed.

*

* *

Ţopler urcă acum sus cu ascensorul, pricepuse felul cum trebuie să se folosească de el.

— Am priceput fiule, unde se găseşte inima şi sufletul acestui palat minunat : Aici în camera asta.

Deschise şi el marele registru, unde scria „Camera Centrală" şi citi uimit ca o jumătate de oră. Se putea zice că citea de aproape uita să şi sufle.

Apăsă un buton şi de jur împrejurul pereţilor albi apăru o sumă de patrate, în care se reflectau ca şi zugrăvite, interiorul celor trei mii de camere. Se vedeau în ele mesele, scaunele, paturile, dulapurile cu cărţi, tablourile şi toate ce se mai găseau.

— Să așezăm acum „semnalele prevestitoare“ spuse Țopler — sau antenele palatului.

Apăsă pe un buton roșu și o lampă se aprinse în fața-i.

— E semn că semnalele prevestitoare vor funcționa numaidecît.

Floreal strigă :

— Iată capitolul ăsta, citește-l, iubite maestre !

Țopler ceti tare :

— „Palatul poate fi asvîrlit în aer chiar de la marginea mării. Cele trei mii de butoaie cu dinamită, zidite în temeliile lui, pot fi aprinse din trei puncte : din punctul numit stînca neagră, din stînca albă și din stînca roșie. Dacă Țopler se liberează cumva și ar vrea să facă din palat o cetate a lui, cu neputință de cucerit, el va putea fi fi făcut pulbere cu tot palatul. Țopler liber înseamnă moartea noastră.“

— Harta insulei... repede, repede Floreal !

Floreal căută în cartea mare și găsi că, în Cartea 109, se găsește harta insulei.

— Dar unde, unde, în ce dulap e cartea asta ?

— Mijloacele de transport ale celor dorite — citi Țopler... Evrica !

Apăsă un buton albastru. O voce de femee rosti :

— Poruncește, stăpîne.

— Voesc cartea 109.

— Numaidecît...

Prin aer venea acum o carte, din camera 109, ce se vedea în patratul ei. Cartea veni și se așeză singură pe masă.

Țopler o desfăcu și văzu harta...

— Oh !... dar insula are opt milioane de kilometri pătrați : adică un miliard șase sute de milioane de pogoane... un întreg continent.

— Uite aici, aici... e însemnată Stînca neagră !

— Și aici, în partea astălaltă : stînca albă.

— Ce putem face ? !...

— Rupeți, tăiați, smulgeți firele... repede cît se poate de repede !...

O voce s-auzi în aparatul de vestire :

— Stăpînii, prea puternicii zmei, feciorii Măriei Tale, luminată împărătească, sînt în sbor deasupra mării... Sosesc veseli, sănătoși și puternici !

— Hait ! Ne-am dus !... Repede, fiule, repede !... Vin zmeii !...

Floreal, luat în palmă de Ager, scoboară în pimniță...

— La dreapta, ține la dreapta, spunea Țopler... Acolo... alea sînt !... smulge... Tu nu poți, Ager, smulge tu !... Rupe !

Ager smulse două fire...

— 'Nainte, spre răsărit, repede... Acolo !... Rupe ! Ager !... Așa !

— Spre miază noapte... repede !... Sînt tot două... alea sînt !... Smulge ! Iute !... Ah !... S-a făcut...

Veniți sus.. ba nu !... legați firele cu mașinile de electricitate statică... repede !... Floreal, ce-ai citit în școală de nu le cunoști ?

— „Prea puternicii zmei, feciorii Mării Tale, luminată împărătească, au trecut marea !... Vin..." se auzi iar în pîlnia vestitorului.

Țopler vedea interiorul pimniții de parcă l-ar fi avut în față.

— Iute !... Iute ! strigă el. Ah, Floreal alea sînt dinamuri !... Cele de sticlă... sînt mașinile... Acelea !... Iute... Fă contactele bine !... Ah !... Ah !... Veniți sus, că le pun în funcțiune !... Sosesc zmeii !...

Floreal fu aproape asvîrlit pe terasa palatului de către mîna puternică a lui Ager.

— Dar eu, eu ce fac ? ce mă fac ? întrebă Agerul.

— Cît timp zmeii ni se vor împotrivi numai cu puterile lor trupești, n-avem de ce să ne temem de ei. Ei sînt puter-

mici numai în mijlocul născocirilor ştiinţifice, care le fac puterile de milioane de ori mai mari. Ascunde-te în pimniţi !... Vom mai vedea ce o fi de făcut. Reduşi la puterea lor, vor fi slabi, căci glonţul îi străbate, paloşul îi taie, focul îi arde, funia îi poate strînge de gît !... Numai în mijlocul invenţiilor, pe care s-au făcut ei stăpîni, numai în mijlocul lor sînt puternici... În afară de ele sînt carne fragedă, sînt tot aşa de supuşi morţii cum sîntem şi noi !... Iute Ager în pimniţă, şi de ne auzi strigînd, vino şi fă ce ţi-om spune, ori ce-i pricepe singur că trebuie să faci.

Floreal citi repede :

„Poţi ţine pe cineva prins într-o cameră, închizîndu-i-se uşa printr-o apăsare a presei hidraulice ce va lucra îndată. În orice cameră s-ar găsi, îi poţi da aer care să-l adoarmă, sau aer care să-l îmbete ca rachiul, sau aer care să-l ucidă.

Apeşi butonul geamăn al camerii, butonul cel mic, de la baza butonului mare şi rosteşti din gură ce vrei să se facă şi se va face. Vibraţiile acustice pun în mişcare servo-motoarele care vor îndeplini vorbele."

— Floreal... fi gata şi cu paloşul, că te pomeneşti că vom fi reduşi şi noi tot la puterile noastre trupeşti. Dacă...

— „Luminată împărătească, prea puternicii feciori sosesc !" se auzi în pîlnia vestitorului.

Ţopler stinse toate luminile.

— Ce faci ? Aprinde-le ! şopti Floreal.

— Aşa spune aici. E semn că sînt aşteptaţi. Acuşi le aprind.

Palatul tot fu din nou luminat.

Floreal se uită într-o oglindă din faţă. Trei bărbaţi, cu trupurile de la jumătate încolo sub formă de şarpe, se văzură coborînd în faţa uşilor mari ale palatului şi strînseră aripile negre ca de liliac şi intrară în sală zîmbitori.

— Mama noastră ne aşteaptă cu masa pusă, da ? se auzi vocea unuia din ei.

— Da ! zise Ţopler.

— Dar leii de ce nu răcniră ?! întrebă unul.

—Şi nici şarpele dece nu şuieră ? Ce-o fi cu ei ? Doar hipnotizaţi sînt să ne dea de veste dacă s-a-ntîmplat ceva rău.

— Du-te de vezi, noi mergem la mama.

Ţopler apăsă pe butonul sălii mari şi uşa se-nchise, dar unul din zmei, cel trimis afară, apucă de ieşi afară.

— Ce e ? întrebară cei doi rămaşi în sală.

— De ce-aţi închis uşa ? întrebă cel d-afară.

— Noi nu !

— Ţopler ! Să ştiţi c-a scăpat Ţopler ! răcni cel de afară. Luaţi-o le camera de comandă, cu ascensorul, că eu sbor sus acolo ! spuse cel d-afară.

— Cazul de adormit în sala de intrare a Palatului, zise Ţopler.

Se văzu cum zmeii zburau în sus şi apoi cum cădeau încet cu aripile întinse. Căzură apoi jos ca nişte cîrpe şi rămaseră aşa nemişcaţi.

Un fîlfîit de aripi se auzi atunci în afara camerei pe terasa palatului. Floreal aşteptă cu paloşul ridicat. Zmeul se uită prin geamlîcul camerei. Văzu pe Ţopler, aşa puţin străveziu cum era, stînd la masa de comandă.

— Ce e cu tine, tată ? Tătucule ? Ţi-a dat drumul mama ? V-aţi împăcat ? şi el se forţă să zîmbească.

— Nu, zmeule ! îi răspunse Ţopler.

— Atunci ? Ce faci aici ? Dă-mi voie să intru şi eu. Am să-ţi spui cîteva descoperiri ştiinţifice.

— Nu ! Nu-ţi dau voie.

— Ha ! Ha ! Ha !... rîse zmeul. Eu stăpînul palatului să n-am voie ! Vorbe d-astea ar putea să mă supere, tătucule.

El izbi cu coada peste geamuri. Geamurile se îndoiră, dar nu se sparseră.

— Degeaba izbeşti, le ştii bine că sînt de oţel străveziu ! îi răspunse Ţopler.

— Ştiu, una din invenţiile tale chimice... Dar tot dă-mi drumul, că îţi jur că nu-ţi fac nimic. Şi ţi-am adus o carte !...

Ţopler nu-i răspunse.

— Dar Mama ce face ? asta cred că vrei să mi-o spui...

— O fi ajuns în iad, căci a fost descompusă în canalul cu acid sulfuric.

— Aşadar trebuie să căutăm a ne face de petrec unul la altul ?

— Cam aşa.

— Vei cunoaşte mînia mea, Ţopler !

— Am cunoscut-o şi-ntrecut şi voi mai cunoaşte-o, dacă te-o mai îngădui Dumnezeu.

— N-ai cunoscut-o, că te iubea mama...

— Iar voi îmi speculaţi ştiinţa şi munca ! Vă eram folositor şi de aceea mă păstraţi, altfel îmi făceaţi de petrecanie.

— ...Eşti cu tinerelul ăla !... Înţeleg !... N-o să vă bucuraţi mult de izbîndă... Am puteri pe care nici nu le bănuiţi.

Zmeul sboară sus spre un nor ce negrea în slavă.

— Urmăreşte-l cu luneta, Floreal ! spuse Ţopler.

Floreal îndreptă luneta spre el şi spuse :

— Se duce spre vulcan.

— Iute, iute... vezi dacă scrie în Cartea Mare ceva despre vulcan, despre misterele lui, despre...

Floreal şi Ţopler deschiseră cartea la litera V şi găsiră : „Vulcanul şi Puterile extrase din el. Cartea 1000".

— Cartea cu nr. 1000 să mi se aducă ! strigă Ţopler în pîlnie.

O carte venea ca în sbor din bibliotecă şi se aşeză pe masă. Ţopler o desfăcu în două şi dădu o parte lui Floreal.

— Citeşte repede. Poate are vreun mijloc de a opri maşinile şi atunci rămînem şi noi la puterile noastre trupeşti...

— Să omorîm zmeii cei doi, că dacă stau maşinele, ei se trezesc din somn, vorbi Floreal.

— În sala de la intrarea mare acid cianhidric şi fosgen în cantitate de a omorî cincisute de oameni ! strigă Ţopler în pîlnie.

În sală, zmeii cei doi se vedeau trîntiţi jos, ca doi balauri ucişi.

Floreal citi repede în carte : „Apa vaporizată de căldura Vulcanului poate circula în trei feluri. Întîiul fel : mergînd pe tuburi la turbinele de vapori şi punîndu-le în mişcare, sau la camerile de compresiune ; al doilea fel : fiind îndreptate printr-un comutator pe drumurile subterane, ca să fiarbă orice vieţuitoare s-ar găsi pe-acolo ; al treilea fel : să fiarbă tot ce s-o găsi în camerele şi pimniţele palatului... Butonul nr. 1000 arată imagina subteranelor şi a camerelor de vaporizare, iar butoanele mai mici din jurul lui pun în funcţiune mersul aburilor din camere...

Ţopler apăsă pe butonul 1000. Pe perete văzu un uriaş zmeu sburînd printr-un gang subteran.

— Zmeul ! se duce la Camerile de vaporizare... Iată-l !... El e !

— Butonaşul doi !...

Ţopler apăsă pe butonaş şi o ţîşnire albă de aburi se văzu năvălind pe gang. Zmeul se opri o clipă şi-apoi sbură îndărăt cu toată repeziciunea. Aburul însă îl prinse şi îl învălui, trecînd de el şi ieşind afară pe gura tunelului în forma unor nori albi şi deşi. O clipă nu-l mai văzură.

Cu ochii ţintiţi şi fără să clipească, ei se uitau la imaginea tunelului. Văzură ieşind afară şi tîrîndu-se zmeul pe care socoteau că l-au opărit...

— A scăpat !... A scăpat, Diavolul.

Văzură însă zmeul căzînd jos. Aburii se urcau în sus şi nu-l mai atingeau.

Luminile se stinseră deodată...

— Ce e ?! Ce e ?!...

— Trebuie să fie efectul abaterii aburilor pe tunel ca să opărim zmeul... Maşina, nemaiprimind aburi, a stat şi electricitatea nu s-a mai produs.

Ţopler apăsă pe un buton şi... luminile se aprinseră, iar pe gura tunelului se văzu aburi ieşind din ce în ce mai puţini. Maşinile se văzură iar mişcînd. Zmeul tîrîndu-se neputincios pe jos.

— Duceţi-vă acum şi legaţi zmeul şi aduceţi-l încoace... Poate ne va fi folositor cu ce am putea să aflăm de la el.

Floreal sări în palma Agerului şi plecară.

— O luaţi spre Vulcan. E o peşteră şi din peştera aceea porneşte tunelul... La gura tunelului — auziţi ?

„Ah — gîndi Ţopler... Floreal va nemeri el, cred, fiindcă a văzut d-aici gura peşterii. Trebuie să citesc... Ah da, cartea 54, strigă în pîlnie :

— Mai la dreapta mult !

Văzu că Agerul o ia spre dreapta.

„Îi pot conduce d-aici... Mi-ar trebui un reflector, care să-i conducă, ei ţinîndu-se numai în fasciculul lui de lumină."

Citi în registru la partea *Vulcanul,* şi apăsă pe un buton mai mic. Văzu acum foarte desluşit pe Agerul ; văzu toate împrejurimile vulcanului. Ba ceva mai mult, în palma Agerului zări şi pe Floreal. În registru găsi că despre reflectoare vorbeşte tot cartea 54.

— Vreau cartea nr. 54, zise el.

O carte venea în sbor şi se aşeză pe masă. O desfăcu la întîmplare şi citi :

„Razele pot fi cel mai desăvîrşit mijloc de locomoţie. Cele nevăzute de ochi ca şi cele văzute pot transporta obiecte grele şi chiar curentul electric, cînd sînt ionizate. O vieţuitoare prinsă în fasciculul de radiaţii, poate fi distrusă

printr-o simplă apăsare de buton. Se ionizează fasciculul, se îngrijește ca fasciculul să nu atingă decît capul sau partea de sus a viețuitoarei și se dă drumul curentului. Mai repede ca într-o clipită de ochi, viețuitorul e trăsnit, fiindcă el face legătura cu pămîntul sau e ars și scrumit, sau este numai paralizat — atîrnă de tăria curentului electric..."

„Doamne ! Doamne ! — rosti Țopler — mare noroc au avut prietenii mei, Floreal și Agerul, că dacă se găsea zmeoaica deșteaptă, or vreunul din feciorii ei, bieții viețuitori erau scrumiți într-o clipă...

Țopler citi înainte :

„Razele port și vocea și în general or ce sunet... Pot transmite muzică, tunete, sgomote și imagini de mișcări, de oameni sau de orice alt viețuitor..."

„Ei da — gîndi Țopler — trebuie să le arăt ieșirea tunelului și locul unde se găsește zmeul."

Citi cîtva timp în cartea nr. 54 și-apoi apasă pe un buton și vorbi :

— Pînă să vă dau busole de direcție, dirijată prin raze nevăzute, trebuie să vă dau direcția prin grai. Abate-te, Floreal, spre dreapta... Unde se vede stînca cea neagră este intrarea tunelului. La intrarea lui zace zmeul opărit.

— Ne vezi ? întrebă Floreal.

— Vă văd foarte bine. Țineți dreapta, dreapta... Intrați acolo în peșteră... înainte... Puțin la stînga... Acolo... mormanul acela negru... Ei da, voi nu-l vedeți... Alo... Ia-l, frate Agerule, dar pune pe Floreal în păr, pe zmeu ia-l la spinare... Bravo, fraților !...

*

* *

După puțin timp, Agerul sosi și puse pe Floreal pe terasa palatului, iar el trînti jos pe zmeul opărit.

Floreal intră în camera de comandă.

— Cred că sîntem scăpaţi de zmei.

— Şi eu cred. Va trebui să înecăm în apă toată sala cea mare unde sînt zmeii cei doi. Apa distruge fosgenul şi acidul cianhidric. Scoatem leşurile lor şi le asvîrlim în canalul cu acid sulfuric.

— Cu ăsta ce l-am adus ce facem ?

— Dacă şi-o mai reveni vom vedea ce putem afla de la el ; dacă nu, moarte bună şi fără nici o înviere.

— Pune-l jos, frate Agerule, şi mai aşteaptă-ne.

Ţopler apăsă pe un buton şi pe perete se văzu că în marea sală, unde se găseau cei doi zmei ucişi prin gaze otrăvitoare, începu să ţîşnească din plafon o ploaie măruntă de apă, ce umplu toată camera de o ceaţă nepătrunsă. Apoi se văzu apă ca de doi metri strînsă jos şi nişte robinete se deschiseră şi apa începu să curgă pe canalele de sub palat. Uşile stăteau tot închise. Un ventilator începu să urle şi aerul fu absorbit şi împins pe nişte tuburi, ce-l silea să iasă apoi în borboroci într-un rezervor cu apă...

— Spală aerul de urmele de gaze ce ar mai fi putut rămîne — explică Ţopler.

Uşile apoi se deschiseră de perete şi ventilatoarele începură să urle şi mai tare.

— Ce faci ? întrebă Floreal.

— Primenesc aerul din camere... Este trebuinţă de aşa ceva. În aerul din camere, în pereţi, în parchet sau duşumele şi în plafoane sau tavane sînt împregnate substanţe odice şi păcătoase d-ale smeilor. Aceste impregnări influenţează pe nesimţite, prin vibraţiile lor proprii, asupra nervilor noştri, asupra felului nostru de determinări nervoase şi intelectuale. Ne predispune — cum s-ar zice — să facem fapte de care făceau şi zmeii. Am începe să gîndim ca ei, să dobîndim o logică ca a lor, şi apoi să făptuim ca ei. Trebuie să ne scăpăm de aşa numita influenţă a mediului sau a locului, ca să putem fi liberi în gîndurile şi în

faptele noastre. Vei vedea că voi spăla tot cu acizi şi cu raze ultra-violete. Ne trebuiesc alte vibraţii înmagazinate în pereţii palatului. Prin reflectoare uriaşe, prin oglinzi segmente de sferă, prin oglinzi parabolice, prin lentile felurite, vom trimite soarele, puternicul soare, să vază tot, să ardă necurăţeniile impregnate pe oriunde !... Nu vreau să fiţi influenţaţi de cele rele.

— De unde ştii aceste adevăruri, iubite maestru ?

— Din observări. Eu, pînă a nu fi robit de zmeoaică, eram un om de lume. Lucram cîte nouă ore în laboratorul meu de chimie ; dar cînd ieşeam din el, porneam prin oraşe, peste cîmpuri, prin păduri, peste mări. Fiecare loc mă influenţa într-un anumit fel... De pildă : camerele de otel mă influenţau într-un mod, ce l-aş numi... desfrînat. Pădurea într-un fel, muntele în altfel, iar zările mărilor, cu totul altfel... Departe, departe, nu ştiu unde, să merg, să găsesc ţărmuri de basme, colţuri de rai !... Nimicurile vieţii nu mai mă preocupau !... Erau vibraţiile mediului care mă puneau la acelaşi acord cu ele !...

Într-o zi rătăceam cu iahtul meu pe mare... Ah ! marea ! Ah muntele ! Codrul !... Cîmpul ! Pămîntul tot !... Oamenii lui, păsările lui, toate-mi sînt dragi ! Visam cu ochii întredeschişi şi gîndeam : eu, eu, omul de ştiinţă, ce rol mi s-a dat între acestea toate ? Să fiu o forţă creatoare, o forţă conştientă şi nobilă !... Trebuie să scap omenirea de frica foametei ! Şi — iubiţii mei — mi-am fixat scopul de atins : *prepararea alimentelor sintetice !* Dus în gînduri mari şi frumoase, m-am pomenit cu doi ochi mari ca două funduri de băniţi, fixaţi asupra mea... N-am mai ştiut de mine şi m-am trezit în acest palat... Zmeoaica mă hipnotizase şi mă robise !...

Topler apăsă pe un alt buton şi din nou pompe nevăzute, trimeteau stropi de acizi peste pereţii de sticlă ai ca-

merelor. Apoi fascicule de raze, ce păreau drum de flăcări, jucau pe pereți, pe tavane și pe dușumele... Camerele se curățau de impregnările rele.

*

* *

Soarele răsărea.

Agerul Pământului înfășurase pe zmeul opărit în lanțuri, ca pe un copil în fașă și dormea și horcănea de tremurau toate frunzele pomilor.

Zmeul, cu pielea ce se jupuia și plesnise printre lanțuri, gemea și gîfîia.

Țopler și Floreal, retrași într-o cameră cu totul întunecoasă, dormeau și ei. După atîta frămîntare sufletească, în care nervii le fuseseră încordați pînă la plesnire, acum dormeau ; vorba ceea, duși de pe lumea asta. Tocmai pe seară, Țopler se deșteptă întîi și aprinse o lumină c-o sucitură de buton. Cum razele de lumină izbiră pleoapele ochilor lui Floreal, se deșteptă și el.

— Te simți bine, fiule ?

— Da, mă simt parcă mai puternic acum, decît ca atunci cînd m-am culcat... Dar ce-o fi zbîrnîind așa ?...

Se sculară amîndoi în sus și ascultară...

— O mai fi vreun zmeu ? !

— Eu știam șapte și cu zmeoaica opt...

— Agerul Pământului !... Ei, frate ! strigă Floreal. Zbîrnăiala era mai tare.

— Sus la Camera de Comandă.

Amîndoi ieșiră în coridor și urcară cu ascensorul, sau descensorul căci ei încă nu aflaseră numele acestor camere de urcat și coborît.

— Butonul împrejurimilor !...

Numaidecît pe o parte a peretelui apărură împrejuri-

mile. Văzură pe Ager dormind, pe zmeu înfășurat în lanțuri și...

— Ah !... sforăie Agerul — spuse Floreal. Ne-am speriat degeaba...

— Ei, bată-l norocu !... Așa e !... Trebuie să ne gîndim și la el...

— Eu nu dau de rost ce să-i facem...

— Nici eu nu prea... Mai cu seamă că, după părerea mea, trup mare, sau corp uriaș, înseamnă nenorocire mare, trebuință mare de hrană !

— Și eu — răspunse Floreal — tot așa gîndesc.

— Uzează sau consumă materie trupească multă, pe care trebuie s-o înlocuească din hrană — asemenea multă. În împietrații noștri, sau în adormiții noștri, trebuie să avem și doctori, și mari fiziologiști... Ar mări glandele tiroide și toate celelalte glande, la vreo fată ce s-ar afla încă în creștere, și ar preschimba-o în fată uriașă. Dar forma asta a fost odată pe pămînt și Dumnezeu a stins-o cu încetul... Nu mai e bună pentru pămînt. Totuși să-i facem o femeie, două, trei să le sterilizăm, ca să nu se mai prăsească...

— Ce crimă ! murmură Floreal

— Părerea ta este să-i lăsăm să se prăsească ?

— Da.

— Arată-ți motivele.

— Noi și fiecare om în parte nu poate să-și păstreze corpul o veșnicie. Cu încetul, încetul, or cît o fi de îngrijit, tot se uzează. O haină, chiar nepurtată, dacă n-o găsește moliile s-o roadă, tot o îmbibă praful, tot o roade peria de șters, tot o descompune cu încetul aerul umed, or uscat, or cu urme de acizi în vaporizație. Haina numită trup se uzează și ea... și — pînă nu s-o descoperi înlocuirea desăvîrșită a celulelor uzate cu celule noi născute, moartea tot va domni pe pămînt. Vom muri și noi, vor muri și ei,

va muri fiecare om în parte ! Dacă e așa, de ce să nu le lăsăm și lor bucuria și necazurile — zic, dacă s-o putea creea o fată uriașă pentru el — de a avea și ei prunci ?... Dacă descoperi alimentele sintetice, or și cîți uriași mîncăcioși ar fi pe pămînt, alimentele nu vor lipsi niciodată. Să trăim cît de mulți sub soare !

— Bine, fiule, ai dreptate. Haide să vedem zmeul, să vedem putem să-l vindecăm, și căror glande își datorește el, două corniță în frunte, și oasele coccigene, alungite așa, ca să-l formeze șarpe de la jumătate încolo.

Coborîră jos și se opriră lîngă Ager.

— Să-l deșteptăm, zise Floreal.

— Cu ce ?...

— Cu strigătele, altfel, gîdilîndu-l, ar mișca sau ne-ar izbi adormit... Mai bine...

— Da, ai dreptate — răspunse Țopler — să-l deșteptăm cu gîndul...

Întinseră mîinile spre el și Agerul deschise ochii. Se sculă în capul oaselor...

— Da, visam că zmeul va învia, lepădînd pielea lui de șarpe... Dar uite-l, e tot aci...

— Să deschidem ușile. Vino, frate Ager...

— Ah !... avem trupurile moarte ale zmeilor dinăuntru...

Împinseră în ușă și intrară în sală.

— Ia-i, frate Ager și du-te cu ei la canalul cu acid sulfuric.

Agerul Pămîntului îi înșfăcă cu cîte o mînă și porni cu leșurile lor.

— Aerul pare foarte curat aici, vorbi Floreal.

— Și eu cred că trebuie să fie.

— Să desmorțim acum robii...

— Dar mai întîi să hotărîm ce să facem cu ei...

— Le vom da întîi și întîi libertate, și apoi vom hotărî împreună cu ei.

— Fiule, tu ești într-adevăr un suflet bun. Folosește-te acum de bicele tale.

Floreal scoase biciul alb și plesni din el.

*

* *

O larmă începu să se audă prin toate camerele palatului.

— Veniți aici în marea sală ! strigă Floreal. Vă cheamă stăpînii !

În sală începură să intre bărbați și femei de toate vîrstele. Veneau toți cu capetele plecate și foarte fricoși.

— Ați auzit chemarea ?

— Am auzit-o, răspunseră cîteva mii de glasuri.

— Voi mai repeta-o... Veniți toți, care de pe unde sînteți, veniți în marea sală de la intrare !

Pe ușile ce dau în sala mare veneau mereu cei chemați.

— Care a fost numit mai mare peste voi toți ? întrebă Floreal.

— Eu ! și un om ca de doi metri și jumătate, ce era într-adevăr mai înalt ca toți, ridică o mînă în sus.

— Cum te numești !

— Numărul o sută.

— Nu vreau numărul ce-l ai, ci numele tău de botez.

— Nu-mi aduc aminte de el.

Țopler explică :

— Dac-au fost hipnotizați și li s-a poruncit să-și uite numele, apoi ei și l-au uitat.

— Ascultați, fraților, zmeoaica și zmeii sînt răpuși. Trupurile lor au fost descompuse în canalul cu apă tare,

ce era pentru voi o primjedie de netrecut. Mai există unul singur, legat şi rănit şi ăla. O să vi-i arătăm.

De învăţatul Ţopler, care era închis în pivniţele palatului, cred că ştiţi şi voi. Iată-l aci liber şi sănătos. A luptat din răsputeri la pierzania zmeilor şi îi vom păstra toţi recunoştinţă.

Zmeii au fost foarte puternici. Numai cu ajutorul lui Dumnezeu i-am biruit; altfel ne-ar fi fost peste putinţă.

Sîntem acum stăpînii palatului şi ai întregii insule.

Am hotărît ca tuturor să vă dăm libertatea; adică să plecaţi de vreţi, or să staţi dacă vă convine să staţi.

Libertatea este bunul cel mai de valoare. Libertatea e tot aşa de mare ca şi sănătatea desăvîrşită.

Libertatea este mare cît şi viaţa.

Acest mare şi dumnezeesc bun vi-l dăm tuturor cu toată inima. Noi nu voim oameni robi, ci voim oameni liberi şi fraţi.

Veţi construi corăbii, vapoare, maşini de zburat şi veţi pleca spre ţările sau locurile voastre.

Cei care veţi vrea să rămîneţi în insulă, veţi rămînea, tot liberi, tot oameni trăind în voia voastră. Dar să ştiţi fraţilor că libertatea are legile ei naturale, legile ei dumnezeeşti, care legi, dacă sînt călcate, libertatea se restrînge, se micşorează şi poate fi luată cu totul; că-şi are codul ei penal.

[. . . . . .]

— Da, da, aşa este; dar noi n-am călcat legile libertăţii şi totuşi robi ai zmeilor am căzut !... vociferară mulţi.

— Fraţilor... Unde mai sînt zmeii? Ei v-au robit pe voi şi v-au dat hrană leilor, tigrilor, şerpilor. Unde mai sînt ei? Au fost şi ei robiţi, învinşi adică cu totul şi distruşi. Credeţi voi că dacă voi trei mii de robi vă temeaţi de ei, oare ei opt zmei nu se temeau de voi, cei trei mii de robi ai lor? Din frică naşte frică, din groază naşte groază,

din suferință naște suferință, din moarte naște moarte !... Așa e legea Cerului ! Credeți voi că îndrăznea vreun zmeu să doarmă liniștit în mijlocul vostru ?... N-ar fi dormit de frica grozavă, că nu se știe care din voi robii îi puneți capul la picioare ! Dacă viața voastră nu poate fi o plăcere, apoi nici a lor nu putea fi o desfătare sigură. Vă ținea hipnotizați, adormiți și tot se temea de voi, că un om cu o mare putere morală ar putea să vă deștepte și să le faceți război.

Nimeni din cei ce calcă legile libertății nu scapă nepedepsit, iar ei le călcau groaznic.

Care vreți să rămîneți în insulă, veți rămîne, respectînd legile libertății.

— Unde să ne mai ducem ?... Rămînem aici răspunseră sute de glasuri.

— Bine, rămîneți care vreți ; dar iarăși trebuie să vă mai repet alte cîteva adevăruri.

În insula noastră Munca va fi socotită virtute, iar nu înjosire, nu pedeapsă, nu rușine. Vom căuta să ne însutim și să ne înmiim puterile prin captarea forțelor naturii. Dacă acum putem zice că un om are putere de un om putere, prin aplicarea mașinilor ce le vom pune în mișcare, să putem spune mîine că : un om de azi are o putere cît un milion de oameni de ieri ! Fără îndoială că ne vom ajuta între noi, ne vom sprijini sau proteja unul pe altul, că legea solidarității va fi aplicată ; dar, frații mei, și ajutorul are legile lui naturale, și protecția sau sprijinirea are legile ei naturale, legea solidarității are articolele ei dumnezeești, articole ce dacă sînt călcate, pedeapsa vine tot așa de naturală.

Cei mai mulți dintre oameni nu merită să fie ajutați, fiindcă se vor preschimba în niște trîntori sau leneși, ce vor umbri degeaba pămîntul. Dacă munca o socotim virtute, contrariul ei : lenea, o vom socoti vițiu.

Acum care rămîneţi şi care plecaţi ? Dar să nu credeţi că vă dăm afară din insulă. Nu ! Noi vă dăm timp ca să vă faceţi mijloacele de trecut peste mare. Treceţi cei ce rămîneţi la dreapta, cei ce vor să plece la stînga.

O mulţime trecură într-o parte şi alţii în alta.

— Numărul 2803, inginerul Ferver, în ce parte este trecut ?

— La dreapta, răspunse un glas din mulţime.

— Vino aici, frate. Ştiinţa ta te ridică între noi...

Un om mărunţel, ca de 45 de ani, veni în faţa lor.

— Am găsit în cartea nr. 5, că chiar zmeii te preţuiau. Te preţuim şi noi mai mult şi cu fraţii ce vor rămîne cu noi, vom preschimba insula noastră în rai...

Din partea dreaptă să se aleagă doctorii, chimiştii, fizicienii, mecanicii, inginerii şi matematicienii... Frate Ferver, notează-i, că vrem să ne folosim de ştiinţa lor.

Inginerul Ferver începu să-i noteze. După ce se întocmi liste de fiecare categorie de învăţaţi, Floreal le vorbi :

— Trebuie să organizăm munca. Vreau să facem din insula noastră un adevărat rai ; să fie precum în cer aşa şi pe pămînt.

Inginerul Ferver va fi Ministrul Forţelor Mecanice. Va studia prinderea sau captarea forţelor naturale şi preschimbarea lor în forţe conduse sau mecanice. De va găsi cu cale să vaporizăm apa în tuburi-sonde, vîrîte la 5—6 mii de metri în adîncimea pămîntului, apoi să facem acele sonde şi să obţinem vapori de apă pentru or cît de multe maşini sau motoare am avea ! Vreau ca nici un rîu să nu curgă, fără să fie desbrăcat de forţa lui de mişcare. Vreau ca din suta în suta de metri, motoare de vînt să scoată apă din subsol, iar nu din rîuri, s-o azvîrle în bazine, s-o frămînte în bolboroci de aer suflat, şi din jos, apoi s-o răspîndească sub formă de ploaie sintetică sau artificială, peste cîmpu-

rile cu bucate, peste livezile cu pomi, peste pădurile cu păsări !...

Vreau să schimbăm clima insulei noastre. La ecuator şi-n zonele încinse de soare e nevoie de ploaie zilnică ; la 50°, 45°, 30° e neapărată trebuinţă de o ploaie la 2—3 zile, după felul compoziţiei pământului.

Plantelor de orice fel le trebuie pământ băligărit, aerisit şi udat la 2—3 zile. Să le dăm acestea. Avem trei părţi apă şi două pământ... avem apă destulă. Să ne folosim de ea, de aerisirea ei şi a pământului ; de îngrăşămintele cu resturi de plante şi animale — aşa zisele băligaruri — şi vom obţine plante din ce în ce mai viguroase, mai roditoare ; păduri mai înalte şi totul crescînd cu perfecţiunea climei.

Vreau să perfecţionăm clima pământului.

Pământul e în Cer, iar răutăţile după el, clima lui la-ntîmplare, sărăcia şi războaiele dintre oameni dovedesc celor din alte pământuri că noi nu prea ne-am depărtat de dobitoace ! Să ne fie ruşine că noi ne certăm pe pământ, că ne învrăjbim pentru hrană, că ne războim pentru atîtea trebuinţi pe care le-am îndestula cu prisos, dacă am fi ceva mai înţelepţi şi mai ştiutori ; ceva mai blînzi şi mai credincioşi în Dumnezeu.

Pe pământ se găsesc toate putinţele şi de aceea vreau să preschimbăm pământul în rai ! Ne trebuesc forţe mecanice uriaşe şi le vom avea, pentru că sînt de jur împrejurul nostru ; şi le vom smulge din apele ce curg, din vînturile ce suflă, din valurile ce se zbat, din focul vulcanilor şi al pământului, din razele soarelui !

Avem pretutindeni forţe naturale în cantităţi uriaşe.

Vreau să captăm forţele Naturii şi să le folosim spre îndestularea vieţii noastre, ca să putem preschimba pământul în rai.

Acestea sînt condiţiile şi legile naturale sub a căror aplicare vreau să trăim ca oameni.

— Ai vorbit ca un om moral, iubitul meu Floreal, răspunse Ţopler.

— A vorbit ca un om de ştiinţă morală ! completă inginerul Ferver.

— Savantul Ţopler, vorbi Floreal, va îndeplini slujba de Ministru conducător al Laboratoarelor de Chimie ; va fi Ministrul Chimiei ! Va înfiinţa laboratoare de cercetări chimice, cu scopul principal : descoperirea tuturor felurilor de alimente sintetice. Dacă substanţa universală una este, în miile ei de reprezentări sau aspecte, apoi chimia sintetică să creeze orice substanţă cu proprietăţi după voie sau după trebuinţă. Dintr-o piatră să facă o pîine, or un vas de aur, or un glob de aramă, or o bucată de carne grasă, ori ce-o vrea !

Iubitul nostru frate, Agerul Pămîntului, va fi deocamdată forţă publică, înşfăcînd ca un cleşte uriaş pe orice călcător al legilor.

Cînd ne vom cunoaşte fiecare ce putem, fiecare de ce sîntem buni, atunci vom face repartiţia muncii mai potrivit calităţilor sau aptitudinilor noastre... pînă atunci vom folosi acest provizorat arătat pînă acum. Cunoaşteţi-vă, fraţilor, voi pe voi, fiecare pe sine şi fiecare pe celălalt şi la muncă ! La muncă pentru noi !

Ţopler spuse :

— Adunarea e sfîrşită ! Putem ieşi să ne facem rost de hrană şi să ne plimbăm. Deocamdată, magaziile palatului sînt pline cu toate bunătăţile pămîntului. Luaţi, mîncaţi, săturaţi-vă ; dar nu risipiţi, că încă n-am desăvîrşit mijloacele de a prepara alimentele sintetice.

Floreal, Ferver, chimiştii, fizicienii şi mecanicii mă pot însoţi în laborator, să vă arăt ce lucram şi eu acolo şi ce avem să lucrăm cu toţii de acum înainte.

Lumea porni spre ieșire. Cei care se știau pricepuți în vreo știință se strînseseră în jurul lui Floreal și Țopler. Porniră apoi pe scările înclinate ce duceau la laborator.

*
* *

Soarele cobora spre seară și Țopler tot nu sfîrșise explicațiile lui chimice. El spunea :

„Molecula de ordin mineral, față de molecula de ordin vegetal sau animal, se deosebește în construcție și în așezarea intimă sau electronică, după cum se deosebește o bucată de pămînt, de o formă neregulată, un oarecare bolovan, care ar fi ars și roșit, de o bucată tot de pămînt, dar fasonată în cărămidă, în olan sau țiglă, sau în tub de apă, sau de canal, fasonate prin tipare sau ciopliri. După cum nu poți zidi bolți de poduri, arce de case, turnuri înalte cu bolovani arși și nepuși în forme or ciopliți, ci numai cu cărămizi arse, or cu forme precise, poți face așa ceva, tot așa nu poți construi o moleculă vie, o celulă vie cu molecule moarte, ce se pot asemăna sau numi : bolovani de substanță universală. Moleculele vii și celulele, sînt construcții făcute de viață, construcții făcute de suflete sau spirite, cum îi place să ne spuie iubitul nostru Floreal. Mai ușor fac zahărul din celuloză, decît din cărbune mineral, deși este și el de origină organică. Și mai ușor îl fac din zeamă de sfeclă sau din zeamă de porumb, decît din celuloză sau din cărbunele de petrol. Plantele sau viețuitoarele ce sînt silite să-și construiască trupurile din molecule moarte și minerale se trudesc mult de tot să transforme acele molecule în molecule apte pentru viață. Dacă găsesc sub ele și în jurul lor resturi ce au făcut cîndva parte din trupuri de vegetale sau de animale, adică bălegar, viețuitoarele numite plante cresc mai repede, mai viguroase, muncesc mai puțin ca să-și asimileze substanța

trebuincioasă vieții și trupului lor. De aceea bălegarul artificial sau sintetic, sau îngrășămîntul chimic nu poate fi superior bălegarului natural, format din resturi sau din trupuri moarte de vegetale și de animale. Dvs. agricultorii, să folosiți bălegarurile naturale cînd le aveți și să nu le ardeți, căci arderile înseamnă mineralizare, înseamnă o dare înapoi a evoluției moleculare și celulare. Pe cît se poate fiți specialiști, dar nu unilaterali ; susțineți-vă părerile, supuneți-le dezbaterii tuturor, dar nu fiți obraznici în a le susține și nu le impuneți cu forța tuturora. Greșelile ne pîndesc în orice clipă și în orice distanță ; iar greșelile sînt dare înapoi, sînt regres !

— În fiecare zi să ne povestești ca astăzi, strigă Mina, fata ce ajutase cu sfaturile ei de la început pe Floreal și Ager.

— Vom pune ca pe o masă comună gîndurile noastre, speranțele noastre, dorințele noastre, închipuirile și judecățile noastre, răspunse Țopler. Vom lua de ele cunoștință toți și vom munci fiecare în direcția spre care ne cheamă plăcerea și dragostea mai mult. Ne vom pricepe adică vocația fiecare și potrivit ei ne vom îndruma muncind iar fiecare.

— Dar leneșii ? strigă unul. Vocația de a fi leneș ?

— Se vor odihni pînă li s-or înțepeni picioarele ! Natura anchilozează pe leneși. Deveniți asemenea pietrelor, îi vom duce noi la canalul ce-i va mineraliza foarte repede !

Foarte mulți izbucniră în rîs. Era poate primul rîs spontan de la moartea zmeilor.

Spre seară ieșiră din laborator, vorbind ei între ei despre cuburile de pămînt ce le văzuseră în laborator și din care Țopler voia să le preschimbe în brînză, în unt, în grăsime, în pîine și în celelalte după voie.

Unul strigă cam tare :

— Asta nu se poate ! Să facem rachiuri şi vinuri din apă !

Ţopler auzi cuvîntul şi răspunse tare :

— Totul se poate, totul, deci şi a face vin din apă ; dar în anumite condiţii. Afară necredinţa din sufletele noastre, afară cuvîntul : nu se poate sau e imposibil. Încercaţi şi absurdul, că nu se ştie dacă şi în domeniul socotit al lui nu s-o fi găsind adevărul cel mai adevărat, adică logica absolută. Nu vreau să mai aud cuvîntul : nu se poate ! Vreau să aud : totul se poate, dar în anumite condiţii. Căutaţi condiţiile sub care orice lucru gîndit sau dorit se poate.

Toţi tăcură şi mai apoi se răspîndiră şoptind.

*

* *

De cînd insula intrase în stăpînirea lui Floreal, a lui Ţopler şi a Agerului înfăţişarea ei se schimbase cu totul. Zmeii, cu toată răutatea lor neînţeleasă, se interesaseră de descoperirile ştiinţifice şi căutaseră, prin toate mijloacele îngăduite şi neîngăduite, să se folosească de cunoştinţele şi de experienţele celor mai de seamă oameni de ştiinţă. Ei îngrămădiseră în insulă fel de fel de maşini, şi care voiau să-i schimbe şi ei înfăţişarea totală. Cînd Floreal orîndui pe cei despietriţi în grupe, după învăţătura şi meşteşugurile lor, şi cînd porni cu ei să cunoască munţii şi văile insulei, apele şi codrii ei şi trosni din biciul cel alb, ieşeau bărbaţi şi femei din cîte o rîpă şi fugeau speriaţi. Trebuia ca ceştilalţi să-i strige şi să le vorbească despre cele ce s-au mai petrecut în insulă şi abia le potolea spaima. Apoi erau întrebaţi, cu mare blîndeţe, de ce erau acolo unde erau şi ce treburi erau puşi să facă.

. . . . . .

Ţopler şi Floreal găsiseră dar o lume nouă pusă la cale şi li se părea acum mai uşor să desăvîrşească ei cele începute de zmei.

Insula spre centrul ei era nisipoasă şi deci stearpă. Avea un lanţ de munţi de jur împrejur, dar mijlocul era cîmpie cu puţine păduri şi cu mult nisip.

Zmeii începuseră să sape puţuri adînci de sute şi mii de metri, ca să găsească straturi de apă subpămîntene, care să ţîşnească în sus şi să facă din ele rîuri artificiale.

Apele sărate ale mărilor se filtrau prin pămînt şi apa ţîşnitoare nu mai era sărată ; răul era că în centrul insulei apa ţîşnitoare se găsea pe la 2800 de metri adîncime şi ieşea caldă de 83°.

Prin mijlocul acesta se creeaseră zece rîuri ce-şi vărsau apele într-un mare lac, mereu umbrit de aburii ce se ridicau din ei.

Floreal ţinuse însă sfat cu inginerii găsiţi în cei foşti împietriţi şi hotărîse ca apa să fie scoasă din straturile mai de deasupra şi să creeze rîuri artificiale, dar reci. Aşezaseră dar motoare pe care le învîrtea vîntul şi care motoare mişcau pompe şi asvîrleau apă mereu, în sus şi o lăsau să curgă pe unde voia. Pe malurile acestor rîuri semănau păduri de măslini şi de smochini ; de nuci şi de aluni ; de meri şi de peri ; de pruni şi de caişi ; de piersici şi de portocali. Motoarele de vînt le îndesau mereu şi le puneau să mişte stropitoare care asvîrleau apa în sus şi o lăsau să cadă sub formă de ploaie. Pe sub poala acestor păduri de pomi semănaseră căpşuni, micşunele şi alte multe feluri de flori. În alte părţi semănaseră iarbă moale şi mătăsoasă, iar în jurul livezilor, ca un fel de chenare, semănaseră păduri de stejari şi de ulmi. Dar nici pe aceştia nu-i lăsaseră numai pentru umbră, că sădiseră fel de fel de viţe, ce acum erau urcate pe înalţi arbori şi erau pline de struguri. Spre centrul insulei, unde era şi mai cald sădiseră cocotieri, fel de fel de palmieri, de

curmali, de arbori de cocos și arbori de pîine. Pe văile munților semănaseră păduri de castani și de roșcovi. Ca să aibă pîine din destul, inginerii muncii pămîntul, prin amestecuri de polen și altoiri, născociseră un fel de grîu altoit pe pir, care semănat odată ținea și rodea șase ani în șir. Grîul acesta da o pîine gustoasă și plină de saţiu.

Ca aerul să fie mai răcoros, ce uneori vara devenea prea încins, locuitorii insulei construiau lacuri artificiale, umbrite de păduri, care se legau între ele prin canale mai mici ori mai mari.

În lacuri lăsaseră să se prăsească peşti în voia lor, așa că, ori unde s-ar fi dus, omul, găsea în ape peşti, scoici și raci din destul, foarte ușor de prins, fiindcă erau prea mulți ; iar pe uscat omul găsea fel de fel de poame, dulci ori acrișoare, după gustul fiecăruia. Pe marginea unor lacuri lăsase cîmpuri de nisip, în care castanele sau cartofii puși pe el se coceau în cîteva minute. În orice timp al anului se găseau pomi plini de fructe și curpeni cu struguri, cu pepeni, cu castraveți, cu smeură, cu mure și alte multe feluri de fructe ce pe la noi încă nu se găsesc.

Floreal pusese să se scrie pe pereții locuințelor îndemnuri felurite. În privința îmbunătățirilor locului, se vedea scris : „Cîți pomi ai altoit, frate, luna asta ? Cîți ai îngrijit ? Nu te-nvăța să-ți răspunzi nici unul, că răspunsuri d-astea nu-ți fac nici cinste și nu-ți aduc nici folos.

Trei lucruri îți trebuie omule : hrană, adăpost sau locuință și îmbrăcăminte.

Gîndește-te cum să-ți faci rost de astea, fără să vatămi sau să le răpești de la altul..."

Pe toate locurile erau îndemnuri de astea. Se părea însă că aceste sfaturi erau de prisos. Nimeni nu fura, nu răpea de la altul nici un fir de ață și nu căuta să facă supărare cuiva. Pămîntul din mijlocul insulei nu mai era sterp ca odată, așa că era belșug de toate. Poamele putrezeau pe jos, că

nu erau atîtea vieţuitoare care să le mănînce pe toate cîte erau. Seminţele lor încolţeau şi creşteau libere, formînd lăstare şi păduri.

Inginerii muncii pămîntului născociseră nişte aparate, ce le ziceau ei *udometre,* care, înfipte în pămînt, arătau ce cantitate de apă mai are pămîntul. Cînd se părea că începe uscăciunea şi era gata să se facă crăpături, atunci udometrele atingeau nişte sîrme şi pompele se puneau în mişcare singure şi cîmpurile, pădurile şi livezile erau udate iar cît trebuia, căci udometrele întrerupeau contactele, cînd umezeala voită era atinsă. Bucatele dar, cum era grîul, porumbul şi toate poamele, creşteau, curat vorba românului : ca din apă. Apă era destulă la diferite adîncimi. Apa sărată a mărilor se filtra prin pămînt, lăsa sărurile şi ieşea ca apă dulce, bună de udat şi de băut. Seceta ajungea necunoscută.

Inginerii muncii pămîntului mai născociseră şi alte aparate foarte folositoare pentru creşterea şi rodirea plantelor. Făcuseră nişte ţevi cu găuri la partea de jos, în care se înşurupau un vîrf ascuţit şi ceva mai gros ca ţeava şi pe ţevile astea, ce le înfigeau în pămînt la diferite adîncimi, se putea turna la rădăcina plantelor, acolo în pămînt, soluţii de băligar natural sau de cel artificial şi se puteau şi aerisi plantele la rădăcină. Aerul pompat pe acele ţevi — cînd se băga aer — era silit să iasă prin pămînt la suprafaţă şi ruginea pămîntul şi îl şi mărunţea. Motoarele de vînt, cînd rezervoarele de apă erau pline, învîrteau maşini electrice, ce luminau noaptea insula şi plantele creşteau uneori la lumină. Se observase însă că şi plantele dorm şi că au şi ele nevoie de întuneric, ca să nu mai sufere apăsarea razelor luminoase în tot timpul. Dar inginerii găsiseră şi leacul ăsta. Făceau uneori nori, aşa că nici stelele nu se mai vedeau şi pe insulă, în locurile unde erau oameni şi plantaţii se

putea spune că dormeau toți, fiindcă era cel mai adînc întuneric...

(Într-o noapte, insula este atacată de armatele celor de pe continent. Distrugerea avioanelor atacatoare cu un fel de rază a morții nu e de ajuns. Nevrînd să-i ucidă pe soldați, Floreal și Topler îi opresc cu gaze adormitoare și-i conving să se întoarcă la casele lor. Floreal se însoară cu Mina, una dintre fostele roabe împietrite ale zmeilor. Savanții de pe continent vin să învețe de la insulari.)

MIRCEA ELIADE

Includerea unui fragment din Nopți la Serampore în *antologia noastră va reedita, probabil, nedumeririle aprioric pe care le-a trezit prezența povestirii* O întîmplare în Munții Colțoși *în sumarul culegerii de opere științifico-fantastice ale lui Edagr Allan Poe.* * *Apropierea nu e de loc întîmplătoare — și nu numai pentru că acolo, ca și aici, decorul și recuzita anticipației lipsesc cu desăvîrșire. Mesmerismul doctorului Templeton și tantrismul lui Suren Bose și al lui Swami Shivananda sînt două forme de manifestare a forțelor latente ale făpturii umane, reflectînd cunoașterea încă destul de aproximativă a proceselor psihice. Să nu uităm că telepatia a fost considerată pînă foarte de curînd o înșelătorie obscurantistă.*

Ni se poate reproșa că răstălmăcim sensurile narațiunii, făcînd abstracție de idealismul dizolvant al explicației lui Swami Shivananda : „Tot ce se petrece în Cosmosul acesta e iluzoriu (...) într-o lume de aparențe, în care nici un lucru și nici un eveniment nu e consistent, nu își are realitatea lui proprie — oricine e stăpîn pe anumite forțe, pe care voi le numiți oculte, poate face orice vrea". Aceasta este însă doar o interpretare, chiar dacă autorul pare s-o accepte, copleșit

* *Mellonta Tauta* — Editura Tineretului, 1968.

de repetarea halucinației totale și sedus de „spaima de infinit", care face parte din bagajul său filozofic, după cum observa Miron Radu Paraschivescu într-o cronică la Huliganii *(„Era nouă", Nr. 1.1936).*

În ceea ce ne privește, optăm pentru o alta dintre explicațiile propuse : cei trei europeni au fost proiectați „într-un alt spațiu și timp", prin utilizarea sau dezlănțuirea forțelor tantrice. Ce sînt aceste forțe ?... În nuvelă există doar vaga indicație dată de Swami : „Tantra nu cunoaște calificative morale pentru forțele magice (...) Se aseamănă, în această privință, cu fizica dumneavoastră, cu concepțiile europene asupra caracterului obiectiv al forței". În definitiv, spune *undeva Exploratorul Timpului al lui Wells vreun cuvînt despre natura forței care-i trimite mașina în trecut sau în viitor ?...*

Ajunși aici, trebuie să consemnăm suprema nedumerire a povestitorului : „dacă mintea mea poate accepta ipoteza că, datorită unor anumite forțe necunoscute, sînt în stare să anulez timpul și să asist la un eveniment trecut — aceeași minte refuză să accepte că e posibil să modific structura și înfățișarea unui asemenea eveniment trecut. Accept ipoteza că aș putea asista la bătălia de la Waterloo, însă nu pot accepta că aș putea asista la bătălia de la Waterloo văzînd în același timp cum Napoleon iese biruitor..."

Nu vor trece decît cinci ani de la această încercare de a preciza limitele elasticității gîndirii și eroii romanului lui Marcel Thiry Șah la timp *vor asista, grație ecranului care captează imaginile trecutului, la triumful lui Napoleon pe cîmpul de luptă de la Waterloo. E adevărat că lucrurile se petrec într-un alt continuum spațio-temporal și că doar perseverența inventatorului Hervey, conjugată cu un incident dramatic, determină modificarea structurii și înfățișării evenimentelor, deviind cursul istoriei pe făgașul cunoscut.*

Trebuie să mărturisim voluptatea secretă cu care am efectuat această confruntare, constatînd încă o dată capacitatea superioară de fantazare a science-fiction-ului față de fantasticul pur. Timpul, îndeosebi, etern și fascinant obiect de cercetare al filozofilor, a dat naștere celor mai îndrăznețe speculații privind paradoxele explorării lui efective. În Secretul doctorului Honigberger, *Mircea Eliade se rezumă însă la enunțarea unei enigme temporale : echivalența celor cîteva luni, scurse între două vizite la casa Zerlendi, cu cel puțin 15 ani. Dacă nu cumva avem de-a face din nou cu efectul unor forțe magice, acționînd „într-o lume de aparențe"...*

Dar Secretul doctorului Honigberger *ne oferă și alternativa realizării unui alt miracol modern : omul invizibil. Procedeele fizico-chimice ale lui Wells sînt înlocuite cu practicile Yoga, a căror desfășurare gradată duce — ne asigură autorul — pînă la samyama, adică la invizibilitate. Așa se explică strania dispariție a doctorului Zerlendi, pornit în călătorie spre Shambala, „tărîmul nevăzut".*

*Toată această poveste, despre care Șerban Cioculescu spunea că nu e decît „o romanțare a practicelor Yogice" descrise de Mircea Eliade și într-o lucrare științifică *, poate fi interpretată, din nou, ca o relatare a unui caz de declanșare a forțelor psihice latente. Și din nou, supranaturalul nu are de ce să intre în ecuație. Griffin descoperise o substanță chimică acționînd ca un decolorant al pigmenților. N-avem decît să ne închipuim că o substanță similară există în corpul nostru și că, prin tehnici apropiate de realizare a unei stări de maximă tensiune, sau dimpotrivă de maximă relaxare cerebrală, putem provoca eliberarea ei.*

Ne-am îngăduit aceste speculații pe marginea nuvelelor lui Mircea Eliade pornind de la considerentul că opera de artă capătă o anume autonomie, o existență întrucîtva în-

* Yoga, essai sur les origines de la mistique indienne.

afara intenţiilor creatorului ei. Oricum, este important să subliniem faptul că, dincolo de miraculosul maşinilor şi al ideilor, fantasticul-ştiinţific modern îşi încorporează, măcar potenţial, cercetarea zonelor încă întunecate ale psihicului uman, presimţind energii fabuloase care dormitează în aşteptarea lui „Sesam, deschide-te !"

nopţi la serampore

(fragment)

4

Cîteva ceasuri în urmă, îndată după miezul-nopţii, ne pregăteam de plecare. În tot timpul cinei, Bogdanof fusese melancolic, amintindu-şi că se împlinesc curînd 12 ani de cînd nu mai văzuse pămîntul Rusiei, şi 22 de ani de cînd trăia în Asia. Van Manen, dimpotrivă, nu suferea de loc de nostalgia patriei. Se împăcase de mult cu gîndul că moartea îl va întîmpina aici, în India, unde îşi petrecuse două treimi din viaţă. Eu nu aveam nici un cuvînt în această discuţie, căci eram mult mai tînăr şi abia dacă venisem în India de doi ani.

— Ai să vezi mai tîrziu, îmi spunea Bogdanof.

Apoi am vorbit despre cu totul alte lucruri, şi cînd ne-am urcat în maşină, ca să pornim spre Calcutta, Bogdanof îşi înecase de mult nostalgiile. Era şi greu de rezistat, de altminteri, unei nopţi care te silea să uiţi orice legătură pămîntească, orice tristeţe personală. Chiar şi şoferul părea doborît de atîta frumuseţe, Van Manen i-a amintit să mîne încet — şi am pornit.

Ca de obicei, mergeam cu farurile aprinse, deşi era lună. Cînd m-am suit în maşină, mi-am aprins o ţigară — din tabachera lui Bogdanof, care nu fuma decît ţigări cu tutun egiptean, comandate de el special la Aden. Am fumat-o dus pe gînduri. Van Manen povestea — pentru a nu ştiu cîta oară — cum trebuia să te porţi cu femeile erudite. Firește, din timp în timp, eram dator să exclam şi să-l aprob — dar făceam lucrul acesta cu o turburare crescîndă. Aveam mereu impresia că maşina apucase pe un drum greşit, şi că ar fi trebuit de mult să ieşim în şoseaua cea mare. Nu-mi dădeam bine seama ce se întîmplă, dar mi se părea că nu mai recunosc peisajul. Impresia aceasta că rătăcisem drumul n-am primit-o brusc, ci se precizase în etape. La un moment dat, am închis ochii, ca să mă concentrez mai bine, şi i-am deschis pe neaşteptate. Nu recunoşteam nimic în jurul meu. Parcă ne-am fi găsit în cu totul altă parte a Bengalului, atît de ciudate îmi păreau împrejurimile.

— Dar unde ne aflăm noi aici ? ! întrebai eu turburat.

Tovarăşii mei priviră şi ei cu aceeaşi mirare arborii din ce în ce mai groşi care se înălţau de o parte şi de alta a drumului.

— Cred că am luat-o greşit, spuse Bogdanof, speriat ca şi cum de abia acum şi-ar fi dat seama de lucrul ăsta.

Şoferul mîna înainte, cu o suspectă nepăsare. Van Manen i-a strigat în hindustani că am rătăcit drumul.

— N-aveam cum să rătăcim, ne-a răspuns el fără să întoarcă capul. De la Budge Sahib nu mai e un alt drum...

Dar cuvintele lui nu ne-au liniştit. Nici unul din noi nu recunoştea împrejurimile, deşi ne-am dat seama că şoferul n-are dreptate. Făcusem de cel puţin treizeci de ori drumul acesta, şi ştiam bine că nu mai este un altul care să iasă în şosea. Priveam năuci, în toate părţile, şi parcă ne înfiora singurătatea, arborii aceştia necunoscuţi din jurul nostru,

care-şi uneau tot mai mult ramurile pe deasupra noastră, ca şi cum ar fi vrut să ne cuprindă şi să ne strivească.

— Mînă mai repede ! strigă din nou Van Manen, cu oarecare nervozitate.

Farurile şi-au intensificat lumina, şi noi toţi ne-am aplecat înainte, încercînd să pătrundem cu privirile cît mai departe, să ghicim apropierea şoselei. Dar nu zăream decît acelaşi drum necunoscut, care se întindea la nesfîrşit, cît puteam vedea cu ochii.

— Mai bine să întoarcem ! exclamă brusc Bogdanof. Mergem de o jumătate de ceas, şi ar fi trebuit să ajungem în şosea după cinci, şase minute.

— Înapoi ! strigă Van Manen, încruntat.

Şoferul alese un loc unde putea întoarce maşina, şi ascultă ordinul fără să spună o vorbă.

— S-a îmbătat, murmură Van Manen.

Dar deşi vorbise încet, şi vorbeşte englezeşte, şoferul l-a auzit, căci i-a răspuns pe loc, cuviincios, în hindustani.

— N-am atins spirt în viaţa mea. Director Sahib !

Bogdanof devenea din ce în ce mai nerăbdător, răscolind întunericul cu privirile, făcîndu-şi cruce.

— Nu înţeleg ce s-a putut întîmpla, se minuna el. Dacă am fi luat-o în sens invers, ar fi trebuit să ne înfundăm după cîteva sute de metri în pădure, sau să intrăm în eleşteu.

— Vom vedea îndată ce s-a întîmplat, mormăi Van Manen.

Încercai să-mi dau seama, după arbori, cam cît mai aveam de mers pînă la locul unde observasem pentru întîia oară, precis, că ne aflăm pe un drum greşit, dar nu izbuteam să identific nici un amănunt. Voii să-mi mărturisesc mirarea mea tovarăşilor, cînd am auzit, cu toţii, un ţipăt înfiorător de femeie, foarte aproape de noi. Şoferul a oprit brusc, înspăimîntat. Ne-am strîns unul în altul, amuţiţi.

— Ce-a fost asta ? ! întrebai, în cele din urmă.

— Parcă ar fi fost înjunghiată o femeie, spuse Van Manen, pălind.

Dar nu cutezam să ne coborîm din maşină, să încercăm ceva. Nu-mi dau seama cît timp am rămas aşa, suspendaţi de groază. Nu auzeam decît zgomotul motorului, şi parcă numai el ne asigura că lucrurile se petrec aievea. Deodată, la cîteva zeci de metri în faţa noastră, izbucni din nou acelaşi ţipăt de femeie — urmat de o sfîşietoare chemare în ajutor.

— Ma'lum ! gelum ! banchao ! Rokkhe koro! [1]

Înţelegeam destul de bine bengaleza ca să-mi dau seama de sensul cuvintelor. Am sărit toţi din maşină, afară de şofer, şi deşi nu zăream nimic în direcţia de unde veniseră strigătele, ne-am îndreptat alergînd într-acolo. În timp ce alergam, ţipetele s-au mai auzit, zugrumate, de cîteva ori, şi parcă am mai distins cîteva cuvinte : babago ! babago ! (tată ! tată !).

Dar alergaserăm zadarnic. Nu zăream nicăieri nici o fiinţă omenească, nici o urmă de luptă. Van Manen, mai gras, răsufla greu în urma noastră. Bogdanof rămăsese cu fălcile încleştate privind fix, încruntat, întunericul. Am început să cercetăm împrejurimile. Arborii ne-au cuprins deodată în umbra lor compactă, în care nu mai distingeam nimic. Lumina de lună se strecura anevoie pînă aici ; doar dacă tresărea în cîteva liane, spre vîrfuri. Părîndu-i-se că ceva se mişcă înaintea noastră, Van Manen se opri şi începu să strige :

— Bepar ki ? ! (Ce s-a întîmplat ?)

Am ascultat cu toţii ţinîndu-ne răsuflarea. De nicăieri, nici un răspuns. Pădurea părea împietrită. Şi parcă nici co-

[1] „Mor ! mă prăpădesc ! ajutor ! ajutaţi-mă !"

vorul de frunze moarte pe care călcam nu tresărea sub picioarele noastre. Mergeam ca pe pîslă.

— Bepar ki ? mai strigă o dată Van Manen.

Apoi ne-am continuat cercetarea, temîndu-ne totuşi să ne depărtăm prea mult de şosea. Nu ştiu cît a durat furişarea aceasta pe sub arbori, pregătiţi să întîlnim, în orice clipă, un spectacol groaznic. Mă simţeam obosit, gîndurile mi se rătăceau ; aveam necontenit senzaţia că visez şi că nu mă pot trezi din vis.

— Să ne întoarcem, spuse Bogdanof ducîndu-şi mîna la frunte. Încep să cred că am avut cu toţi halucinaţii.

I-aş fi putut răspunde că anevoie ar putea auzi patru oameni acelaşi ţipăt înfiorător şi aceleaşi cuvinte, exact aceleaşi cuvinte, dacă am fi fost cu toţi pradă unei halucinaţii. Dar simţeam că el are dreptate — şi ne-am întors în şosea.

— Mult am mai umblat prin pădure ! spusei eu nezărind maşina. Încotro trebuie să mergem, acum ?!

Ceilalţi doi m-au privit cu oarecare nedumerire.

— În orice parte am fi luat-o, vorbi Van Manen, turburat, maşina trebuie să fie destul de aproape. Ia strigă-l pe dobitocul ăla !

Am început să strig, cu toate puterile, înfiorîndu-mă şi pe mine huietul acela prelung în singurătatea nopţii. Am aşteptat, apoi, în mijlocul şoselei, privind miraţi în toate părţile.

— O fi pornit să ne caute, spusei eu văzînd că nu ne răspunde.

— Dar unde e maşina ? întrebă Bagdanof, anevoie descleştîndu-şi fălcile. Doar nu ne-o fi lăsat aici, în mijlocul junglei ? !..

— Nu putea pleca, ne linişti repede Van Manen. Am fi auzit motorul, căci nu ne-am depărtat prea mult de şosea... A adormit în maşină, asta trebuie să fie....

Am pornit în direcția unde știam că lăsasem mașina. Luna ne bătea acum din plin, căci drumul se deschidea tot mai larg.

— Fără îndoială că a plecat! șopti din nou Bogdanof. Ar merita să fie împușcat...

Van Manen nu se putea îndupleca să creadă una ca asta. Își ștergea cu batista, necontenit, fruntea și obrajii.

— Trebuie, în orice caz, să facem ceva, spuse el, foarte încet.

— Să ne întoarcem pe jos, la Budge, hotărî Bogdanof. Tot o să ajungem, pînă dimineața...

În acea clipă ni s-a părut că zărim nu prea departe înaintea noastră, pe partea dreaptă a drumului, un felinar care se adîncea legănîndu-se în inima pădurii. Ne-am privit unul pe altul, ținîndu-ne răsuflarea. Ni se părea destul de stranie apariția unui om cu felinarul aprins la o asemenea oră din noapte și într-un asemenea loc. Mai ales după toate cîte ni se întîmplase. Cu toate acestea, nu știu ce necurată atracție am simțit, fiecare din noi, către lumina care se afunda, repede, în junglă. Căci atunci cînd Bogdanof ne făcu semn să-l urmăm, nici Van Manen, nici eu, nu ne-am împotrivit. În acea clipă am uitat că, nu mult înainte, sîngele ne înghețase în vine auzind țipătul femeii și cuvintele ei de ajutor. Lumina era oricum un semn de viață. O purta un om, care se îndrepta, fără îndoială, către o locuință sau către șoseaua pe care o căutam și noi.

Am pornit, cît am putut de repede, să-l ajungem.

5

Pătrunzînd în pădure, i-am pierdut urma după cîteva minute. Mergeam toți trei aproape unul de altul, eu în față — ca cel mai tînăr — și Van Manen lîngă mine. Nu

știu datorită căreia stranii certitudini înaintam fără teamă pe sub arbori care ne-ar fi înspăimîntat cu un ceas mai înainte. Jungla, atît de terifiantă pentru orice alb, mai ales în miezul nopții, ni se părea acum lipsită de primejdie. Nu ne gîndeam nici la șerpi, nici la lighioane speriate — și nu mai simțeam acea teroare care te cuprinde, în India, îndată ce te trezești, singur, în adîncul unei păduri.

— Nu se mai vede nimic, vorbi Van Manen cu o sfîrșeală tragică în glas.

N-am răspuns, nici unul din noi. Continuam să înaintăm, aproape fără să ne mai dăm seama ; simțeam, doar, că nu ne putem opri acolo, în mijlocul pădurii, că trebuie să mergem mereu înainte, oricît de absurdă ar fi părut hotărîrea noastră.

— Probabil că el a apucat pe o cărare, pe care noi n-am găsit-o, spuse Bogdanof.

— Își cunoștea în orice caz drumul, adăugai eu. Căci a dispărut prea repede...

Cred că ne înfundam tot mai rău în pădure ; liane groase începeau să ne atingă creștetele, și picioarele ni se înfundau tot mai adînc în așternutul de frunze moarte, ferigi și mușchi. Dar o îndărătnicie oarbă ne mîna necontenit în aceeași direcție. Nici unul din noi nu simțea dorința să se întoarcă sau să încerce alt drum. Stăruiam, cu toate piedicile, înaintînd anevoie, aproape tăindu-ne calea prin desișul fără sfîrșit dinaintea noastră.

— Cred că iarăși începe să se vadă lumina, exclamă deodată Bogdanof.

Ne-am oprit, cu răsuflarea tăiată, ca să privim. De data aceasta, foarte aproape de noi, se zărea o lumină turbure, care în nici un caz nu putea fi opaițul pe urmele căruia porniserăm noi cîtva timp înainte. Ne-am îndreptat, cu

toate puterile de care mai eram în stare, către ea. De abia după cîteva minute de mers ne-am dat seama că ne apropiem de marginea pădurii și că lumina pe care o zărisem era reflexul unei vetre de jăratic. Înainte de a o ajunge, însă, am observat că luminile se înmulțesc, și că nu prea departe de noi, pe mîna stîngă, se ridica o clădire destul de ciudată, înconjurată cu un zid cenușiu de piatră.

— Probabil că am ajuns de partea cealaltă, de miază-noapte, a lui Serampore, spuse Van Manen. Dar cum Dumnezeu am rătăcit pînă aici ? !...

Ni se părea destul de ciudat că nu întîlneam pe nimeni, lîngă vetrele cu jăratic. E drept că în cele mai multe, jăraticul era pe sfîrșite ; totuși, nu zăream nicăieri picior de om. Eram prea obosiți, însă, ca să mai cercetăm împrejurimile, și ne-am îndreptat direct către casă.

— Oricine o locui aici, hindus sau musulman, trebuie să ne găzduiască, spuse Van Manen.

Pornise el înainte, pe de o parte pentru că vorbea cel mai bine din noi limba bengaleză, pe de altă parte pentru că numele lui era destul de cunoscut în întreg Bengalul, sau măcar numele Societății Asiatice al cărei bibliotecar era. Cînd am ajuns în fața porții, ne-a ieșit înainte un bătrîn. Nu părea prea surprins de prezența noastră, la un asemenea ceas de noapte, în fața casei acesteia atît de adînc ascunsă în junglă.

— Cine-i stăpînul tău ? îl întrebă Van Manen. Bătrînul rămase cîteva clipe nemișcat, ca și cum n-ar fi auzit cuvintele. Van Manen îl întrebă din nou, aproape strigînd. Ca și cum s-ar fi trezit dintr-un somn lung, bătrînul șopti :

— Nîlamvara Dasa...

— Mi se pare un nume cunoscut, spuse Bogdanof.

— Cam arhaic, i se păru lui Van Manen. N-am auzit niciodată de el la Calcutta...

Apoi, întorcîndu-se către bătrîn.

— Du-te și trezește pe stăpînul tău și spune-i că Van Manen sahib și cu alți doi sahibi au avut un accident și cer găzduire pentru noaptea asta...

A trebuit să repete de trei ori cuvintele, pînă bătrînul s-a hotărît să se îndepărteze.

— Trebuie să fie surd de tot, crezu Bogdanof.

Și cu toate acestea, aveam un sentiment ciudat că visul meu continuă și că nu izbutesc încă să mă trezesc. Focurile acelea părăsite, casa aceasta curios înconjurată de pădure din trei părți, bătrînul care parcă nu înțelegea ce-i spuneam, în orice dialect îi vorbea Van Manen — toate mă turburau, neliniștindu-mă. Nu știu cît a trecut pînă ce s-a întors bătrînul, cu un felinar în mînă. Parcă timpul rămăsese suspendat și trăiam numai fragmentar, doar în anumite episoade.

— Stăpînul vă poftește, spuse bătrînul.

Poate că a vorbit prea încet, poate că eram eu prea obosit sau pricepeam încă destul de greu bengaleza, dar mai mult am ghicit sensul cuvintelor lui decît le-am înțeles.

— Ce ciudat vorbește, îi spusei lui Van Manen.

— Are un accent rural, îmi răspunse el. Pînă te deprinzi cu el.

Casa părea destul de veche, așa cum rareori se mai întîlneau prin părțile acestea ale Bengalului, unde cotropirile musulmanilor fuseseră în deosebi necruțătoare în tot veacul XVIII. Am pătruns într-o curte interioară, pe jumătate pietruită, în colțurile căreia creșteau cîțiva *ficus religiosa,* acel arbust sacru atît de venerat de hinduși. De aici se vedeau destul de bine cele dintîi încăperi, foarte largi, cu ferestrele zăbrelite; erau, fără îndoială, odăile bărbaților. Am avut impresia că sîntem așteptați; cîteva făclii fuseseră aprinse, în afară de multe alte lămpi cu ulei și opaițe, a căror licărire sfioasă o distingeam mai ales pe scările care

duceau către apartamentele femeilor. Am fost poftiți într-o sală cu lespezi de grezie roșie pe jos, unde ne-a întîmpinat un bărbat între două vîrste, cu o figură foarte palidă, cu privirile înțepenite — și care ne-a vorbit de la început în bengaleză.

— Vă rog să așteptați aici cîteva clipe, pînă vi se va pregăti odăile pentru odihna de noapte.

L-am înțeles anevoie, căci vorbea și el o bengaleză destul de stranie, așa cum o întîlnisem eu, pînă atunci, numai prin cărți. De obicei, un bengalez cultivat sau de un oarecare rang social își întîmpină oaspeții europeni în englezește. În afară de anumite cazuri, el ar considera o insultă să i se adreseze un străin în limba bengaleză ; asta înseamnă că-l consideră un biet țăran sau o slugă. Cu atît mai ciudată mi se părea, deci, primirea gazdei noastre. Van Manen, însă, care vorbea perfect bengaleza, nu s-a lăsat intimidat de această ciudățenie — și a cerut voie să se așeze pe un jilț, continuînd, în același timp, să ne scuze intrarea noastră la un asemenea ceas. Nîlamvara asculta pierdut parcă în gîndurile lui, și după ce Van Manen și-a sfîrșit scuzele, a rămas în picioare, privindu-ne pe rînd, ca și cum nu-i venea a crede că ne era în față. N-a scos multă vreme nici un cuvînt, și tăcerea aceasta ne apăsa, ne turbura pînă la panică.

— S-a întîmplat un accident stupid, spuse Bogdanof în englezește, nemaiputînd răbda privirile lui de gheață.

Dar parcă nici nu-l auzise. Continua să ne privească, tresărind uneori din tot trupul. Bogdanof se apropie cu un pas și repetă cuvintele cu un glas mai puternic. Gazda noastră a încercat să zîmbească și i-a răspuns, tot în șoaptă :

— Ami imreji bujhte pārchi na [1].

Mi s-a părut foarte ciudată mărturisirea aceasta. Pînă și băieții de școală înțelegeau englezește ; să nu fi urmat Nîl-

[1] „Nu înțeleg englezește..."

amvara niciodată şcoală modernă, ci numai învăţătura ortodoxă pe care o poate deprinde într-un thol ? Dar tot atît de ciudată mi s-a părut vorbirea lui ; cuvintele le pronunţa cu totul diferit de cum eram eu obişnuit să le aud, şi, mai ales, le rostea cu o dificultate a cărei natură nu o puteam defini. Fiecare vorbă o scotea, parcă, în urma unui efort considerabil, deşi nu ne dădeam seama de el.

— Curînd odăile pentru odihna de noapte vor fi pregătite Măreţiilor Voastre, adăugă el după o lungă pauză, zîmbind ca un vis.

De data aceasta îl privi cu atenţie pe Van Manen. Începuse şi el să fie turburat de rostirea arhaică a lui Nîlamvara, şi poate de privirile lui rătăcite. Acum, că îl puteam vedea mai bine, Nîlamvara ni se părea într-adevăr straniu. Greutatea cu care se mişca, tresăririle acelea neînţelese care îi scuturau trupul la răstimpuri, ca prins de friguri, sclipirea nefirească din ochi, pumnii pe care îi păstra necontenit încleştaţi — toate acestea începeau acum să ne atragă atenţia. Felul lui de a ne privi era cu desăvîrşire ciudat. Aveam uneori senzaţia că e împins de o forţă nevăzută, fără ajutorul căreia ar înţepeni, zîmbind foarte stins, în faţa noastră.

Şi apoi, nu înţelegeam ce se întîmplă în casa aceasta, destul de luminată şi totuşi, pentru urechile noastre, pustie. Un asemenea eveniment — apariţia a trei străini în plină noapte — nu rămîne niciodată netrecut în seamă într-o casă indiană. Ne aşteptam să vedem umbre agitîndu-se în preajma noastră, să zărim siluete feminine spionîndu-ne la colţuri, sau dinapoia zăbrelelor, să auzim acele şoapte înăbuşite ale slujnicelor trezite din somn, paşii lor moi pe lespezile din curte.

— Curînd odăile pentru odihna de noapte vor fi pregătite... începu Nîlamvara, pentru a treia oară, aceeaşi frază.

Şi cu toate acestea, nimeni nu venea să ne anunţe că odăile sînt pregătite. Am fi voit să ne retragem nu din pricina oboselii — eram prea turburaţi de toate întîmplările ca să nu ne fi pierit somnul — ci ca să scăpăm de prezenţa istovitoare a gazdei noastre. Deodată, Van Manen ne privi şi ne spuse în englezeşte.

— Dar n-am întrebat nimic de femeia aceea, al cărei ţipăt l-am auzit în şosea...

Într-adevăr, tocmai lucrul acesta nu i-l spusese. Îi vorbise de accidentul nostru, minţind că maşina se defectase şi că şoferul a rămas să o păzească, dar nu pomenise nimic de strigătele de ajutor auzite cu un ceas înainte. Nici unul dintre noi nu-şi dădea seama cum am putut rămîne atîta timp în faţa acestui om — care fără îndoială ştia ceva — fără să-l întrebăm, fără să-i mărturisim adevărul. Amintirea strigătelor din pădure ne-a turburat din nou, acum. Eu, cel puţin, am avut impresia că m-am trezit brusc din somnul în care căzusem îndată ce începusem urmărirea luminiţei aceleia — şi am simţit că mi-e din nou teamă. Aş fi vrut să facem ceva, măcar acum, după ce pierdusem atîta timp preţios. Femeia aceea poate şi-a dat duhul, iar noi străbătuserăm o bucată bună din junglă ca să cerem găzduire la casa lui Nîlamvara Dasa. Ce vrajă necurată ne luase la toţi minţile, şi ne pironise acolo, atîta timp, în faţa unui om care repeta din zece în zece minute aceleaşi cuvinte ?...

— Spune-i, poate el ştie despre ce e vorba, îl sfătui Bogdanof pe Van Manen.

Aşa cum se odihnea pe jilţul de lemn, Van Manen începu să povestească, anevoie stăpînindu-şi nervozitatea. Dar de la cele dintîi cuvinte, gazda noastră îşi acoperi faţa cu palmele, gemînd. Ne-am apropiat toţi de el.

— Lila, Lila ! gemea.

Apoi a borborosit cîteva cuvinte fără înţeles pentru mine.

— Ce spune ? ce spune ?! l-am întrebat noi, cu aprindere, pe Van Manen.

— Nu-l înțeleg nici eu, ne răspunse el.

Apoi, întrebă din nou în bengali.

— Ce s-a întîmplat ? ! Cine era ? !

Aceleași gemete, și aceleași cuvinte neînțelese, din care desprindeam doar numele de Lila, și cîte un strigăt de durere.

— Cred că era fata lui, ne mărturisi Van Manen. Dar nu înțeleg ce vrea să spună ; vorbește prea repede...

— De bună seamă că au omorît-o... șopti Bogdanof. Dar cum a aflat de asta ? !... Și dacă știa, de ce nu ne-a spus nimic, pînă acum ?

Van Manen nu mai îndrăzni să-l întrebe. Rămaserăm amuțiți, neștiind dacă trebuie să ne retragem fără să-i spunem, sau să așteptăm întoarcerea bătrînului care ne pregătea, de atîta vreme, odăile.

— Cum de nu i-a putut veni nimeni în ajutor ? ! exclamă deodată Van Manen. Căci doară nu era singură ; femeile nu ies niciodată singure, aici, și cu atît mai puțin la miezul nopții...

În clipa aceea, bătrînul intră în cameră și se apropie cu pași obosiți de noi.

— Iat-o ! O aduc ; e acolo !... ne spuse el foarte încet, ridicînd brațul.

Am sărit cu toți la ușă. Mi s-a părut că era plină de umbre curtea, și cîțiva oameni îmbrăcați ciudat, cu turbane, duc o năsălie de ramuri. Dar n-am distins nimic. N-am auzit nimic, nici un bocet, nici un strigăt. M-am întors, speriat, simțind că în apropierea mea trecuse cineva. L-am zărit pe Nîlamvara depărtîndu-se anevoie, ca și cum fiecare pas pe care l-ar fi făcut ar fi întrecut cu mult puterile lui.

— Nu putem rămîne aici, şopti Bogdanof. Nu poţi cere găzduire unui om căruia i-a fost asasinată fiica sau soţia...

— Da, e mai bine să mergem, spuse Van Manen.

Am fi vrut să vestim cuiva plecarea noastră, şi să cerem încă o dată scuze gazdei, dar nu mai era nimeni în curte. Bătrînul dispăruse şi el, ca intrat în pămînt. Bogdanof s-a îndreptat cel dintîi spre poartă, şi nici n-a mai îndrăznit să-şi arunce ochii înapoi. Am privit cu uşurare vetrele cu jăraticul pe jumătate stins, care ne-a întîmpinat în poiana din faţa casei.

6

Oboseala am început s-o simt cîtva timp în urmă, cînd ne depărtaserăm de casă şi urmam liziera pădurii. A fost la început ca o uşoară ameţeală, apoi o sleire treptată, şi de abia am mai găsit puteri să mă rezim de un trunchi, ca să nu alunec doborît la pămînt.

Nu înţelegeam ce se petrece cu mine. Nu-mi dădeam seama dacă am rămas singur, sau dacă cei doi tovarăşi mă aşteaptă să-mi viu în fire. Nu ştiu cît am stat aşa, rezemat de trunchi — dar cînd m-am trezit, începuse să se lumineze de ziuă. Mă simţeam încă vlăguit, fără nici un gînd, fără nici o amintire precisă de toate cele cîte se întîmplaseră.

Spre mirarea mea, am descoperit curînd pe cei doi tovarăşi aşezaţi în iarbă la cîţiva metri depărtare de locul unde mă oprisem. Van Manen parcă dormita, cu capul rezemat în palme ; Bogdanof era pe jumătate întins pe pămînt. Cu greutate m-am apropiat de ei.

— Ce s-a întîmplat ? întrebai, încercînd să zîmbesc. Cum de am rămas aici ? !

Mă priveau şi ei turburaţi, şi m-au înfiorat cearcănele

pe care le avea Bogdanof, fruntea lui palidă, ochii care rămăseseră fixaţi într-ai mei, fără să înţeleagă.

— Cred că ne-a doborît oboseala pe cîteşitrei, vorbi el în cele din urmă.

M-am aşezat şi eu lîngă ei, abia tîrîndu-mi picioarele. Parcă aş fi zăcut săptămîni de-a rîndul, atît mă simţeam de slab. Ochii mi se împăienjineau după cel mai mic efort. Îmi dădeam totuşi seama că se luminase de ziuă şi iarba era umedă de rouă. Am mai rămas cîtva timp aşa, fără să scoatem o vorbă. Dar tovarăşii mei, şi îndeosebi Van Manen care încă îşi păstra capul în palme, mi se păreau atît de zdrobiţi, încît m-am simţit dator să fac ceva. M-am ridicat, anevoie, şi am început să privesc, cu toată luarea aminte de care eram în stare, în jurul meu. Nu mi se păreau atît de necunoscute locurile. Pădurea era rară, pe aici ; doar cîţiva palmieri mai bătrîni, salcîmi înalţi şi tufe bine mirositoare. Am început să înaintez, cu multă prudenţă, şi după vreo zece paşi am distins, destul de aproape de noi, drumul care se desprindea din şoseaua cea mare şi se îndrepta spre bungalovul lui Budge. Descoperirea aceasta mi-a dat puteri. Am strigat, întorcînd capul către tovarăşii mei.

— Sîntem aproape de bungalow !

Vestea i-a zguduit, fără îndoială, căci ne închipuisem că ne aflăm pe undeva la miază-noapte de Serampore. L-am văzut pe Bogdanof cum se ridică, anevoie, şi întinde mîna lui Van Manen. Am vrut să alerg spre ei, ca să-i ajut, dar de la cel dintîi pas mai grăbit am simţit pămîntul învîrtindu-se cu mine. A trebuit să mă opresc ca să-mi vin în fire. Curînd, cei doi tovarăşi se apropiaseră. Van Manen avea obrajii subţi, pleoapele întunecate şi privirile lui erau ale unui om care nu înţelege ce se petrece cu sine. Răsufla greu, şi gura o ţinea necontenit deschisă. Mîinile lui Bogdanof tremurau într-una. Îşi rotea ochii, nevenindu-i să creadă că într-adevăr sîntem aproape de bungalowul lui Budge.

— Am rătăcit probabil toată noaptea, spusei eu ca să le dau curaj. Şoferul trebuie să fie de partea cealaltă a pădurii, căutîndu-ne...

Cînd auzi de şofer, sîngele îi dogorî obrajii lui Van Manen. Nu-şi putu stăpîni o înjurătură cumplită, aşa cum niciodată nu crezusem că e în stare să rostească. În orice caz, înjurătura aceasta ne învioră puţin. Am ieşit în drum şi am pornit, agale, către bungalow.

— Nu-mi dau încă bine seama ce s-a întîmplat cu noi, vorbi tîrziu Van Manen. Ce stranie oboseală...

Curînd răsări soarele. Lumina puternică ne trezi de-a binelea şi începurăm să grăbim paşii. De altfel, n-am avut de mers decît vreo jumătate de ceas pînă la bungalow. Am zărit, cu mirare, maşina noastră aşteptîndu-ne în faţa verandei. Şoferul dormita. În curte roboteau cîteva slugi, care au înlemnit cînd ne-au văzut intrînd — desfiguraţi de oboseală, cu hainele jupuite, cu pantofii prăfuiţi. Van Manen s-a îndreptat de-a dreptul către şofer, şi a început să-l lovească, înjurîndu-l. Buimăcit, bietul om nici nu încerca să se apere. Îşi pusese doar braţul la ochi şi gemea.

— De ce-ai fugit, bestie ? ! urla Van Manen. Dacă ne rătăceam prin junglă şi ne rămîneau oasele pe acolo ? !

Slugile se adunaseră toate lîngă maşină, încremenite. Aproape că nu le venea să creadă că Van Manen loveşte şi înjură cu adevărat, el care era renumit prin generozitate şi blîndeţe.

— Am scăpat, într-adevăr, ca prin minune, vorbi Bogdanof în hindusthani, ca să-l înţeleagă slugile şi să înţeleagă furia lui Van Manen. Măgarul ăsta ne-a lăsat în drum şi a fugit, s-a întors acasă...

— Am rătăcit toată noaptea, spusei şi eu.

Oamenii ne priveau uluiţi. Cei care sosiseră mai tîrziu îşi purtau ochii de la şofer la noi, fără să înţeleagă nimic.

— Dar el v-a aşteptat toată noaptea aici, îndrăzni în cele din urmă paznicul bungalowului.

Ceilalţi prinseră curaj.

— A fost aici ! Nu s-a mişcat de aici !

La început, nu ne-am dat bine seama ce vor să spună. Am înţeles că şoferul, văzînd că noi nu ne mai întoarcem din pădure, s-a înapoiat la bungalow şi ne-a aşteptat în faţa verandei pînă dimineaţa. Van Manen îl învinuia, însă, tocmai că-şi pierduse atît de repede răbdarea, pe drum, şi se întorsese. Cum îşi închipuia el că vom face noi tot drumul acela, noaptea, pe jos ? !

— Dar n-a plecat de aici ! stărui paznicul. Am stat de vorbă pînă tîrziu, şi nu s-a mişcat de aici...

— Eu mă miram tocmai că Director Sahib nu mai porneşte la drum ! exclamă şoferul.

De data aceasta, am simţit cum mi se urcă tot sîngele în obraji. Toţi oamenii aceştia au să creadă că am băut prea mult şi nu ne mai aducem aminte de ce-am făcut.

— Ce vrei să spui ? ! interveni Bogdanof. Cum nu te-ai mişcat de aici ? ! N-am plecat noi, cu toţi, pe la unu noaptea, şi apoi am rătăcit drumul, şi am auzit un ţipăt de femeie în pădure ? !

Şoferul şovăi, căutînd buimăcit în toate părţile ajutor. Nu îndrăznea să se apere, spunînd adevărul. Dar cînd Van Manen începu să răcnească, amintindu-i de tot ce-am vorbit, cînd ne-am dat seama că am rătăcit drumul, şoferul se hotărî să vorbească.

— N-am plecat de loc. Director Sahib ! Maşina nu s-a mişcat din curte....

— E adevărat, aşa a fost, întăriră ceilalţi.

Van Manen îşi pierdu din nou răbdarea.

— Cu alte cuvinte, ne faci pe noi mincinoşi !

— Poate ați luat o altă mașină, încercă să se scuze șoferul. Căci, uitați-vă, așa cum am spălat-o, de aseară, așa a rămas, curată !.

Van Manen se întoarse spre noi.

— E nebun ! Au înnebunit toți, aici !... Haideți în casă...

Am găsit-o deschisă, lucru care nu s-ar fi cuvenit, căci îndată după plecarea noastră paznicul era dator să încuie toate încăperile.

— Montează o piesă de teatru cu ajutorul paznicului și al servitorilor, spuse Bodganof îndată ce am rămas singuri. Probabil că ne credea pe toți beți...

— Are s-o plătească în orice caz destul de scump ! mormăi Van Manen scoțîndu-și haina și lăsîndu-se să cadă într-un fotoliu de paie.

Mă simții obligat să adaug și eu ceva. Căci mi se păruse că surprind o lumină sarcastică în ochii cîtorva dintre servitori, cînd, le-am spus că am petrecut noaptea rătăcind prin junglă. Gîndul că ne socotise atît de beți, încît să-și îngăduie să-și bată joc de noi, mă exaspera.

— În orice caz, mi s-a părut suspect alibiul cu mașina curată, așa cum pretinde că o lăsase aseară, spusei. E un amănunt care trădează premeditarea...

Răcoarea din casă, oboseala cu care luptasem greu în ultimele ceasuri ne-a făcut să punem capăt discuției, și după ce ne-am spălat, ne-am întins fiecare în paturile în care obișnuiam să dormim, și foarte curînd ne-a cuprins somnul.

7

Ne-a trezit Budge, sosit mult înainte de apusul soarelui pentru o vînătoare de cîteva ceasuri. Nu părea prea încîntat că ne găsește încă aici. Cînd venea pentru vînători scurte, nu-i plăcea să întîlnească prieteni. S-a mirat că ne găsește atît de obosiți.

— V-ați cam pierdut capul azi-noapte, spuse el, adresîndu-se îndeosebi lui Van Manen.

Simții din nou cum îmi dogoresc obrajii. Aceeași jenă am surprins-o pe fața lui Bogdanof.

— Șoferul tău e un criminal ! începu aprig Van Manen. Și se pregăti să-i povestească întîmplarea. Dar de la primele cuvinte, Budge anevoie își mai putea stăpîni zîmbetul.

— Șoferul spune că nici n-ați plecat, îl întrerupse el. Și așa spun și ceilalți, de altfel...

— Probabil că sînt înțeleși, interveni Bogdanof cu severitate. Așteaptă să vezi ce s-a întîmplat pînă la urmă...

Enervat, Van Manen își continuă povestirea. Din cînd în cînd, îl completam și noi, cu amănunte a căror precizie începeau să-l tulbure pe Budge.

— Dar nu înțeleg cum v-ați putut rătăci, îl întrerupse el din nou pe Van Manen. Alt drum nu mai e... Vă puteți convinge, de altfel, singuri.

— Dragă prietene, stărui Van Manen, noi îți spunem cum s-au întîmplat lucrurile. Explicația o s-o căutăm noi pe urmă...

Și iar își reluă firul povestirii ; cum, văzînd că nu mai ieșim la șosea, i-a strigat șoferului să întoarcă.

— Nu vă mai aduceți aminte ce vedeați de-a stînga și de-a dreapta drumului ? întrebă Budge.

I-am explicat eu ce fel de arbori vedeam, și cît mi se păreau de înalți. Budge se ridică de pe scaun.

— Dragii mei, iertați-mă, dar nicăieri în districtul ăsta nu se găsesc asemenea arbori. În afară de pădurea de palmieri pe care o vedeți acolo — ne arătă el cu brațul întins spre eleșteu — în toată regiunea nu sînt decît eucalipți, cocotieri și salcîmi. Acest *Urwald* de care-mi vorbiți, nu există prin partea locului...

— Şi cu toate acestea, nici unul din noi n-am visat, se apără Bogdanof.

— Dar de ce nu vrei să asculţi pînă la sfîrşit ? ! întrebă Van Manen.

Budge ridică din umeri şi se aşează din nou pe scaun. Van Manen îşi continuă povestirea. Cînd ajunse la episodul cu ţipătul care ne înfiorase pe toţi, Budge începu să zîmbească. Dar după ce Van Manen povesti mai departe, începu să dea semne de nerăbdare. De cîte ori voia însă să întrerupă, interveneam noi, rugîndu-l să aştepte sfîrşitul. Îi era însă foarte greu să se stăpînească. Sărea de pe scaun la fiecare amănunt pe care îl precizam noi.

— Vă bateţi joc de mine ! izbucni el în cele din urmă, cînd Van Manen îi descrise casa lui Nîlamvara Dasa. Nu există nici un fel de casă, ascunsă în junglă, prin toată partea locului. Iar de numele ăsta n-am auzit pînă acum. Asta e o farsă !...

Începu să se agite prin odaie, încercînd să izbucnească în hohote de rîs, ca să ne dovedească tăria lui, singurul care nu se lasă păcălit de farse. Dar nouă nu ne venea de loc să rîdem. Pe de o parte, eram turburaţi de cele ce ne repetase Budge — lucruri pe care le ştiusem şi noi, de altminteri : că nu există o asemenea casă, etc., iar pe de altă parte eram exasperaţi de neîncrederea lui, de ideea lui ridiculă că voim să-i facem o farsă.

— Îţi dau cuvîntul meu de onoare că nu-ţi mai vorbesc niciodată, dacă mai afirm că asta e o farsă, se rosti cu solemnitate Van Manen. Dacă vrei, ia-ne pe fiecare de o parte, şi supune-ne aceluiaşi interogatoriu. Te vei convinge că am văzut toţi acelaşi lucru. E greu de întocmit o farsă care să nu fie descoperită cînd ajungi la amănunte. Şi nici de halucinaţie nu poate fi vorba, pentru că eu am stat pe scaun în casa lui Nîlamvara, şi oamenii ăştia m-au

văzut cum stau pe scaun și m-au auzit cu urechile lor povestindu-ți ce ți-am povestit și eu ție adineauri...

— Și de sigur că nici el nu te-a crezut, încercă încă o dată să glumească Bugde.

— Dimpotrivă. Știa și el de asasinarea acelei femei, și a început să geamă acoperindu-și fața...

Bogdanof și cu mine ne-am grăbit să-i întărim spusele, adăugînd că nu-i înțelegeam cuvintele, că am distins doar numele de Lila. Bugde ne privi încruntat, și, de data aceasta, nu mai adăugă nici un comentariu. Îi făcu doar semn lui Van Manen să continuie. Și pentru întîia oară Van Manen a putut să povestească ajutat numai de precizările noastre. Cînd sfîrși și începu să explice cum ne-am trezit amorțiți în marginea pădurii, și cum ne-am dat seama că ne aflăm destul de aproape de bungalow, Bugde se ridică solemn din scaun, și după o pauză, în care timp părea că-și cîntărește bine cuvintele, vorbi cu emfază :

— Vă dau cuvîntul meu de onoare că de cînd trăiesc în India n-am mai auzit o asemenea întîmplare. Știu și eu destule întîmplări misterioase și absurde, dar asta le întrece pe toate. Căci doară cunosc Seramporul ca pe Calcutta, și am vînat cincizeci de mile de jur împrejur și n-am întîlnit, niciodată, nici urmă de casă, așa cum spuneți voi. Ca să vă convingeți că spun adevărul, îmbrăcați-vă și haideți cu mașina să cercetăm. Mai avem trei, patru ceasuri pînă ce se face întuneric...

Ne-am privit, Van Manen, Bogdanof și cu mine, oarecum turburați. Dacă într-adevăr fuseserăm victimele unei iluzii ?! Dar ne aminteam cu atîta preciziune întîmplarea noastră, știam cît fusese de calmă noaptea trecută — cînd nici unul din noi nu băuse mai mult whisky decît s-ar fi cuvenit — încît nu ne puteam îndoi că totuși stătuserăm aevea de vorbă cu Nîlamvara Dasa. Van Manen sări din pat, cu hotărîre.

— Hai să mergem ! ne spuse. Dar mergem cu mașina ta, se adresă lui Budge. Căci pe măgarul acela de șofer îl spintec dacă mai dau ochii cu el. Pretinde că nici nu s-a mișcat de aici...

— Ăsta e lucrul care mă intrigă cel mai mult, spuse Bugde. Chiar admițînd că voi ați fost bine îmbătați — ceea ce eu, mă grăbesc să adaug, nu susțin — nu înțeleg cum ați ajuns în junglă fără să vadă șoferul, sau oricare altul din servitori. Ei mărturisesc că nu s-au culcat, ci au așteptat ordinele voastre.

— Atunci cum de nu și-au dat seama că odăile sînt goale ? ! întrebă Van Manen. Cine a stins lămpile ? ! N-a intrat nimeni, pînă dimineața, ca să pregătească ceaiul sau să vadă dacă nu lipsește ceva ?

Budge rămase îngîndurat. Întrebările lui Van Manen îl turburaseră. Fără îndoială că șoferul și servitorii știau ceva, destul de straniu, dacă încearcă să-l ascundă cu atîta abilitate.

— Ancheta o voi face eu mai tîrziu, spuse el. Deocamdată, să ne convingem că nu există nici drumul, nici casa, nici oamenii întîlniți de voi azi-noapte.

Am început să ne îmbrăcăm, în grabă. Cînd m-am privit în oglindă, m-am speriat de paloarea feții și de adîncimea cearcănelor. Figura întreagă îmi era devastată ca după o cumplită suferință. Coborînd spre mașină, am văzut curtea plină de oameni. Toți servitorii, și alți cîțiva țărani în drum spre Serampore se adunaseră să ne vadă. Ca să găsesc neapărat ceva de vorbit pînă ce ne aflam toți loc în mașina lui Budge, m-am adresat lui Van Manen.

— Nu i-ai spus că l-am întîlnit și aseară pe Suren Bose, și tot pe liziera pădurii.

Amănuntul acesta păru că face asupra lui Budge o impresie uluitoare. Ne privi pătrunzător, ca și cum ar fi

fost supărat pe noi că nu-i spusesem mai înainte de întîlnirea aceasta.

— S-ar putea ca lucrurile să nu fie totuşi atît de simple, spuse Budge în şoaptă, ca şi cum şi-ar fi vorbit sieşi.

L-am întrebat ce vrea să spună, dar s-a mulţumit să mormăie, în timp ce maşina pleca, fără să mai adauge un singur cuvînt. Părea preocupat de un gînd pe care nu voia să ni-l mărturisească...

8

Cîteva clipe în urmă i-am cerut lui Bogdanof una din ţigările lui comandate special la Aden. Trăgînd primul fum, mi-am adus aminte — cu o precizie aproape dureroasă — de ţigarea pe care mi-o aprinsesem cu o seară înainte, puţin după plecarea noastră. I-am atras atenţia lui Budge asupra acestui amănunt, dar el a dat din cap fără să-mi răspundă. În acea clipă mi-a fulgerat gîndul că, judecînd după timpul cît îmi fumasem eu ţigarea în noaptea trecută, aş putea preciza, cu o minimă aproximaţie, cînd mi-am dat seama, pentru întîia oară, că am rătăcit drumul. Van Manen se uita mereu înapoi. Se întreba dacă nu cumva am fi putut apuca noi prin altă parte. Dar a trebuit să recunoască ceea ce i se spusese de mai multe ori: că drumul de maşină se termină la bungalow, iar ceea ce pare o continuare a lui e doar un drum de căruţe care se înfundă în heleşteu.

Maşina, de data aceasta, mergea destul de încet. Recunoşteam peisajul de atîtea ori străbătut — şi atît de deosebit de pădurea din noaptea trecută. Pădurea pe care o zăream noi acum era departe; ea se alinia alături de şoseaua cea mare care venea de la Calcutta; acolo, într-un anumit loc uşor de identificat, zărisem noi pe Suren Bose.

Dar de pe drumul care duce la bungalow, pădurea pare destul de depărtată ; arborii întîlniți pe aici sînt răzleți și de esențe felurite.

Tot privind de-a dreapta și de-a stînga noastră, am ajuns în șosea — și eu nu-mi sfîrșisem încă de fumat țigara. Mi-am mărturisit nedumerirea tovarășilor mei. Budge a poruncit șoferului să întoarcă, și de data aceasta am mers foarte încet.

— Îți mai aduci aminte locul unde te-ai trezit azi-dimineață ? mă întrebă Van Manen.

Cu oarecare șovăieli, l-am descoperit, puține minute în urmă. Era cam la vreo cinci sute de metri de drumul spre bungalow, în direcția pădurii. Am coborît cu toți din mașină, și i-am dus acolo. Apropiindu-mă, am recunoscut arborele de care mă rezemasem eu în neștire.

— Aici v-am găsit pe amîndoi, mă adresai lui Van Manen și Bogdanof. Și cred că veneam din direcția asta, arătai eu spre pădure.

— Atunci e foarte simplu, socoti Budge. Trebuie să găsim urmele pe care le-ați lăsat...

Într-adevăr, un ochi priceput putea descoperi, ici și colo, pe covorul de frunze moarte apăsarea greoaie a piciorului unui european. Șoferul lui Budge, pe care se părea că cercetarea asta îl interesa îndeosebi, începu să le urmărească. Înaintă așa vreo cincizeci de metri, dar apoi urmele păreau că părăsesc pădurea și se îndreaptă într-un loc deschis, unde se pierdeau. Nu mai înțelegeam nimic. Nu ne aminteam să fi străbătut vreun cîmp deschis, în afară de acel din fața casei lui Nîlamvara, care se afla înconjurat din trei părți de pădure.

— Nu ne rămîne altceva de făcut decît să străbatem pădurea, spuse Budge. O cunosc destul de bine, am bătut-o din toate părțile, și vă asigur că nici urmă de casă nu veți găsi în ea. Feriți-vă însă de șerpi...

— Dar azi-noapte am umblat în inima junglei, și nu ni s-a întîmplat nimic, spuse Van Manen.

— Prin pădurile unde ați colindat voi azi-noapte, șerpii de mult nu mai mușcă, răspunse misterios Budge.

Am mers așa cam vreo jumătate de ceas, și n-am descoperit nici măcar o colibă. Van Manen începea să oboseaască.

— Dacă vreți, putem continua, vorbi Budge. Deși vă repet că pădurea se întinde, așa cum o vedeți, încă vreo cîteva leghe.

— Inutil să ne mai obosim, spuse Bogdanof. Simt că nu asta este pădurea de azi-noapte.

— Alta nu mai este, îl întrerupse Budge.

Ne-am întors dezamăgiți din drum. Van Manen privea rătăcit în toate părțile, nevenindu-i să creadă.

— Dacă vom fi ajuns, astă-noapte fără să știm, la miază-noapte de Serampore ? întrebă el.

Budge grăbi pasul și-i răspunse peste umeri.

— Haidem la Serampore !...

Cu mașina, am ajuns acolo în vreo zece minute. Dar ne-am dat seama că, oricum am fi greșit drumul, nu puteam trece la Serampore decît intrînd în șoseaua cea mare, care venea de la Calcutta. Peste cîmp era cu neputință de ajuns.

— Să ne oprim la Chatterjî, spuse Budge. El poate ne va lămuri...

Budge care cunoștea pe toată lumea, avea și la Serampore, pe acest Chatterjî, negustor de iută. Locuia aproape de marginea orășelului. L-am găsit acasă.

Chartterjî era om care știa foarte multe. Dar de o asemenea casă în mijlocul junglei nu auzise nici el. Cînd Van Manen i-a povestit însă de Nîlamvara Dasa și de fiica sau soția lui, Lila, asasinată în chip misterios într-o noapte a holbat ochii la noi.

— Cine v-a spus lucrurile astea ? ! întrebă el turburat.

— Un prieten pretinde că a stat cu el de vorbă chiar în noaptea cînd i-a fost omorîtă copila, minți Van Manen.

— Dar lucrurile acestea s-au întîmplat acum vreo sută cincizeci de ani ! exclamă Chatterjî. Nîlamvara Dasa a fost unul din cei mai renumiți vaishnava din Bengal, și tînăra lui soție, Lila, a fost într-adevăr ucisă de un șef de bandă musulman, care se îndrăgostise de ea și voise s-o răpească. Astea sînt lucruri care au intrat de mult în legendă.

— Nu știi cumva unde locuia acest Dasa ? ! întrebă Budge.

— Locuința lui a fost de mult nimicită, împreună cu toate vilele hindușilor, prin 1810, precizâ Chatterjî. Dar nu poate să fie prea departe de Serampore. El era un om foarte bogat, de altfel, și avea mai multe locuințe. Soția lui a fost răpită tocmai cînd se întorcea, cu prea puțini însoțitori, din oraș spre reședința lor de vară. Unul din acești însoțitori, se spune, a scăpat și a dat de veste — iar la apropierea lui Dasa, tîlharul a omorît-o.

Am amuțit, privindu-ne unul pe altul. Budge stărui, întrebîndu-l dacă nu mai există vreun Nîlamvara Dasa prin împrejurimi.

— Nu cred să mai fie vreunul cu același nume, ne lămuri Chatterjî. Era o familie nobilă, care s-a stins la începutul veacului trecut. De altfel, nu se mai numește astăzi nimeni Dasa : numele modern e Das.

Tăcu, și rămase și el mirat de nedumerirea înfiorată care ne cuprinse pe toți. Își rotea ochii de la unul la altul, necutezînd să ne întrebe și neînțelegînd ce se petrece cu noi.

— Prietenul dumneavoastră o fi auzit de Nîlamvara din poveștile care circulă pe aici despre el, vorbi în cele din urmă Chatterjî. Căci, cum vă spuneam, amintirea lui s-a păstrat încă, deși înnegurată în legendă. S-au adunat multe balade în care se pomenește de răpirea și uciderea Lilei...

Van Manen se ridică brusc de pe scaun și se îndreptă spre Budge.

— Haideți, să mergem ! spuse el. M-a răzbit oboseala...

Ne-am luat seara bună de la Chatterjî și am plecat de-a dreptul spre Calcutta. Ne simțeam, într-adevăr, foarte obosiți. Cîtva timp, n-a vorbit nici unul din noi. Apoi Van Manen s-a întors către Budge și i-a spus.

— Cred că înțelegi acum de ce nu trebuie să vorbești nimănui de întîmplarea asta...

Budge a dat din cap, gînditor.

— Am fost, cum se spune, pradă unei halucinații diavolești, șopti Bogdanof.

— Dacă ar fi fost numai o halucinație... îl întrerupse Budge.

Am rămas iarăși tăcuți, cu privirile plecate.

— Nu înțeleg de ce Suren Bose a voit neapărat să ne facă martorii unei asemenea orori, spuse Van Manen. Are să-mi fie greu, acum să-i mai dau mîna...

— Poate că, fără să vrem, am dat noi peste el, îmi mărturisii și eu gîndul.

— În orice caz, mi se adresă Van Manen, lucrurile astea rămîn de acum înainte între noi. Dacă îl întîlniți pe Bose, și nu puteți să-l evitați, purtați-vă așa ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat...

9

Nici unul din noi nu s-a mai întors în Serampore. Bogdanof a zăcut cîtva timp bolnav de friguri, Van Manen se făcuse posomorît, iar Budge a renunțat să-și mai petreacă week-end-urile la bungalowul său. Cîteva luni în urmă am aflat, de altfel, că l-a vîndut pe un preț de nimic.

Împrejurări care n-au nici o legătură cu povestirea de față, m-au silit să părăsesc pe neașteptate Calcutta și să-mi caut liniștea într-o mănăstire din Himalaya. Pe Surem Bose l-am întîlnit o singură dată după întîmplarea de la Serampore. Am pălit, văzîndu-l, dar nu l-am putut evita. Am avut o convorbire destul de monotonă, el întrebîndu-mă, ca de obicei, despre studiile mele — eu răspunzîndu-i distrat. Totuși, nu s-a putut opri să nu zvîrle o săgeată în Van Manen.

— Bătrînul nostru prieten bea prea mult pentru clima Bengalului, îmi spuse el, rostind în deplină cunoștință de cauză o calomnie.

N-am știut ce să-i răspund — pentru că făgăduisem să nu pomenesc nimănui, și cu atît mai puțin lui Suren Bose, de întîmplarea din Serampore.

Dar, multe luni după statornicirea mea în Himalaya, la Rishikesh, mi-am călcat totuși cuvîntul, și i-am mărturisit lui Swami Shivananda, omul cu care mă înțelegeam cel mai bine din întreaga mănăstire, întîmplarea aceasta extraordinară. Era și greu, de altfel, să nu i-o mărturisesc, pentru că el însuși studiase și practicase cu mulți ani înainte Tantra, și de la el nădăjduiam să aflu dezlegarea atîtor taine pe care mintea mea crudă nu le putea pătrunde. Acest Swami Shivananda era de altfel un bărbat interesant din toate privințele. Fusese medic în Singapore, fusese căsătorit și avea doi copii — și într-o bună zi a părăsit totul și a plecat să-și caute, cum spunea el, mîntuirea într-o mănăstire din Himalaya. Cîndva, poate voi scrie eu viața într-adevăr prodigioasă a acestui medic-ascet, care parcursese India întreagă cu piciorul, participase la toate sărbătorile religioase ale tuturor sectelor și studiase toate filozofiile, în căutarea liniștei sufletului său. Își găsise această liniște într-o colibă pe malul Gangelui, la Rishikesh, unde se statornicise cu vreo șapte ani înainte de venirea mea acolo. Se statornicise, e un fel de

a vorbi — căci şase luni pe an se afla pe drumuri, fie urcînd spre culmile înzăpezite ale Bhadrinathului, fie coborînd spre Pondichéry sau Rameshvaram.

Într-o seară, pe cînd ne plimbam amîndoi în susul fluviului, printre stîncile care încep să se prăvălească din munţi chiar la capătul de miazănoapte al Rishikeshului, i-am destăinuit întîmplarea la care fusesem, fără voia mea, părtaş. Îl vizitasem, ca de obicei, îndată după cină, în coliba lui, şi porniserăm apoi spre Lakshmanjula, agale, ţinîndu-ne cît puteam mai aproape de malul apei. După ce mi-a ascultat povestirea, şi-a întors zîmbind capul către mine şi m-a întrebat :

— Şi ai găsit vreo explicaţie întîmplării acestei neobişnuite ?

I-am răspuns că încercasem mai multe explicaţii, dar nici una din ele nu mă mulţumea pe deplin. De un lucru eram sigur : că toate cîte ni s-a întîmplat se datorau, firesc, faptului că noi ne apropiasem prea mult, fără să ne dăm seama, de locul unde Suren Bose împlinea, în noaptea aceea, un ritual secret.

— Nu înţeleg cum am fi putut noi, continuai eu, din bungalowul lui Budge, unde ne aflam, să-i turburăm prin apropierea noastră ritualul cutremurător pe care-l începuse. Poate că zona sacră creată pentru un asemenea ritual — care angaja, fără îndoială, forţe magice excepţionale, şi care implica, probabil, un decor terifiant şi obscen în acelaşi timp — poate că zona aceasta cuprindea o arie foarte vastă. În orice caz, fie că am plecat cu maşina cu adevărat, şi am trecut prin zona rituală sau ne-am apropiat prea mult de ea ; fie că n-am plecat de loc, cum susţine şoferul şi toţi ceilalţi servitori ai bungalowului, fapt este că am intervenit, într-un chip sau altul, în bunul mers al meditaţiei lui Bose. Şi atunci, pentru a nu fi turburat, Bose ne-a azvîrlit, prin puterile lui oculte, într-un alt spaţiu şi un alt timp ; ne-a

proiectat, cu alte cuvinte, în episodul care avusese loc, cu vreo sută cincizeci de ani în urmă, în apropierea Serampo-rului, şi am devenit, aproximativ, martorii asasinării tinerei soţii a lui Dasa...

Îl privi pe Swami Shivananda, şi mi s-a părut că surprind un foarte discret zîmbet pe buzele lui.

— Cred că un asemenea lucru e posibil, stărui eu. Cred că cineva, înzestrat cu puternice virtuţi oculte, te poate scoate din prezent, îţi poate anula condiţia ta actuală, şi te poate proiecta oriunde în Univers. Dar ceea ce mă nedumereşte este un alt amănunt...

Swami Shivananda îşi întoarse rîzînd capul către mine şi-mi apucă mîna.

— Oare numai acest „alt amănunt" te nedumereşte în toată întîmplarea pe care mi-ai povestit-o ?!

— Ca să fiu sincer, mărturisii eu, sînt o sumă de amănunte secundare pe care nu le pot înţelege. Bunăoară, nu ştiu exact dacă noi am plecat aievea cu maşina, sau am trăit o iluzie, chiar de la început, chiar înainte de a părăsi bungalowul. Dacă am plecat aievea, atunci nu-mi dau seama cînd ne-a surprins vraja : probabil după cîteva minute de la plecarea noastră, îndată ce ne-am apropiat, să zicem, de zona sacră a ritualului şi meditaţiei lui Bose. Dar atunci, ce s-a întîmplat cu şoferul ? A fost şi el vrăjit, o bucată de vreme, şi apoi şi-a revenit, a văzut că noi nu mai sîntem în maşină şi s-a întors la bungalow, pregătindu-se să joace teatru şi înţelegîndu-se cu ceilalţi servitori să spună că nici nu s-a mişcat din faţa verandei ?! Sau, a fost vrăjit şi s-a întors din drum fără să-şi dea seamă, şi-a reluat locul în faţa verandei şi s-a deşteptat din vrajă fără să-şi amintească nimic din tot ce făcuse ?! Asta ar fi posibilităţile primei ipoteze — că noi am plecat aievea din bungalowul lui Budge. Dar am mai încercat şi o a doua ipoteză : că n-am plecat de loc, că am avut doar iluzia unui început de

drum cu maşina, şi că, de fapt, vraja ne-a cuprins chiar în timpul cînd ne aflam în bungalow. Am raţionat astfel: fie că Suren Bose simţea apropierea noastră, şi atunci, pentru a ne îndepărta de locul terifiantului să ceremonial, ne-a vrăjit — fie că prin simpla împlinire a acestui ritual secret s-au dezlănţuit forţe care ne-au proiectat, fără intenţia lui expresă, într-un alt spaţiu şi timp, rămîne deschisă posibilitatea că noi toţi am fi putut fi „fermecaţi" chiar înainte de a ne sui în maşină. Dar, atunci, cum să-mi explic neparticiparea celorlalţi — a servitorilor — la vrajă? Cum să-mi explic faptul că eu am simţit că se petrece ceva straniu mult timp după ce mi-am aprins ţigara, în maşină, şi numai după ce m-am convins că nu recunosc peisajul?! Atunci cum am plecat noi din bungalow?! Pentru că nu mai încape nici o îndoială că am plecat, am rătăcit prin junglă, ne-am întors pe un drum prăfuit, cu hainele murdare şi sfîşiate. Dovada cea mai bună au fost urmele pe care le-a descoperit a doua zi şoferul lui Budge. Dar şi aceste urme mă încurcă foarte mult; ele nu se afundă în pădure, după cum era de aşteptat, ci se pierd în cîmp — iar noi nu ne amintim să fi străbătut alt cîmp decît cel din faţa casei lui Nîlamvara Dasa...

Swami Shivananda mă asculta cu atenţie, dar faţa îi era luminată de acelaşi zîmbet blînd şi iertător.

— Raţionezi, în orice caz, ca un dedectiv, îmi spuse el rîzînd din nou.

— Şi raţionez astfel pentru că am o teorie specială a miracolului, răspunsei eu, iar întîmplarea de la Serampore n-a fost un miracol — ci jocul unor forţe magice de esenţă inferioară, demoniacă.

— Tantra nu cunoaşte calificative morale pentru forţele magice de care vorbeşti, mă întrerupse el. Se aseamănă, în această privinţă, cu fizica dumneavoastră, cu concepţiile europene asupra caracterului obiectiv al forţei.

Eram dornic să aflu însă, de la el, dezlegarea întîmplării acesteia, şi nu mă simţeam de loc dispus să-l ascult vorbind despre asemănările sau deosebirile dintre Tantra şi ştiinţa europeană. Aşa că l-am întrerupt.

— Oricare ar fi adevărul în privinţa plecării noastre din bungalow, nu acesta e lucrul care mă nedumereşte cel mai mult. Ci amănuntul pe care eram gata să ţi-l mărturisesc adineauri, şi pe care am să ţi-l spun acum. Înţeleg foarte bine că am fost proiectaţi în afară din timpul şi spaţiul actual, şi am devenit martorii unei crime întîmplate acum o sută cincizeci de ani, chiar prin acele locuri. Pădurea pe care am văzut-o noi de la un moment dat, era pădurea de atunci ; vastă, cu arbori mari şi venerabili, care fără îndoială că au fost tăiaţi în decursul secolului trecut. Casa lui Nîlamvara era, de asemenea, o casă din secolul XVIII, una din vilele pe care am aflat că le avea el în apropierea Seramporului, şi care a fost în urmă rasă de pe faţa pămîntului. Oamenii pe care i-am zărit acolo, ducînd pe năsălia de ramuri trupul tinerei Lila, erau, tot aşa, îmbrăcaţi ca în secolul XVIII, cu turbane şi şalvari, cum nu se mai poartă acum în Bengal. Toate acestea le înţeleg foarte bine. Şi n-aş fi avut nici o nedumerire dacă noi, cei trei, ne-am fi trezit că asistăm la asasinarea Lilei şi la jalea casei Dasa. Dar noi am auzit numai ţipetele tinerei fete, şi deşi am alergat în toate părţile, n-am văzut pe nimeni ; nici pe ea, nici pe cei care o răpiseră. Şi apoi, acolo unde nu mai înţeleg nimic este intrarea noastră în casa lui Dasa. Ar fi fost firesc ca noi, cum spuneam, să asistăm la jalea lui de acum o sută cinci zeci de ani ; atît, şi nimic mai mult. Dar n-a avut loc o simplă repetiere a evenimentelor întîmplate acum o sută cincizeci de ani — ci au intervenit elemente noi, create de prezenţa noastră în acea casă. Noi i-am vorbit lui Dasa, şi el ne-a răspuns. I-a răspuns, chiar, lui Bogdanof că nu înţelege englezeşte. Lucrurile acestea nu se întîmplaseră,

însă acum o sută cincizeci de ani. Deci, nu asistam pur și simplu la o scenă de mult întîmplată — ci interveneam în această scenă, modificînd-o prin prezența noastră, de care eroii luaseră cunoștință, și prin întrebările noastre la care ei ne răspundeau. E adevărat, cele două personaje, bătrînul servitor și Nilamvare, ni se păreau nefiresc de înțepenite. Dacă aș fi aflat, de la Chatterjî, că amîndoi muriseră în aceeași noapte cînd a fost asasinată Lila — aș fi înțeles că noi am avut în față imaginea lor spectrală, așa cum arătau ei în clipa morții. Dar Dasa a mai trăit după moartea soției, și e de presupus că și servitorul lui a mai trăit cîtva timp. Deci, imaginea cunoscută de noi în noaptea aceea nu era cea pe care au avut-o cînd au murit, mulți ani în urmă. Atunci, cum să-mi explic înțepeneala lor de spectre? Episodul la care am asistat noi, uciderea Lilei, nu presupunea rigiditatea lor cadaverică. Așadar, noi n-am retrăit exact o întîmplare de acum o sută cincizeci de ani — ci am fost proiectați martori unui eveniment de acum o sută cincizeci de ani, eveniment pe care, însă, l-am modificat. Dar asta e într-adevăr dincolo de orice margine a înțelegerii omenești; căci, dacă mintea mea poate accepta ipoteza că, datorită unor anumite forțe necunoscute, sînt în stare să anulez timpul și să asist la un eveniment trecut — aceeași minte refuză să accepte că e posibil să modific structura și înfățișarea unui asemenea eveniment trecut. Accept ipoteza că aș putea asista la bătălia de la Waterloo, însă nu pot accepta că aș putea asista la bătălia de la Waterloo văzînd în același timp cum Napoleon iese biruitor...

Swami Shivanada începu să rîdă, și-mi luă brațul.

— Tot raționamentul dumitale e foarte frumos, însă e cu desăvîrșire greșit, îmi spuse el. Dar nu vrei să ne plimbăm puțin? mă întrebă brusc, îndemnîndu-mă.

L-am urmat, depărtîndu-ne de malul Gangelui și urcînd încet poteca spre pădure.

— Şi e greşit, continuă el, pentru că acordă oarecare realitate întîmplărilor ; fie aceste întîmplări trecute, prezente sau viitoare. Dar nici o întîmplare din lumea noastră nu e reală, dragul meu. Tot ce se petrece în Cosmosul acesta e iluzoriu. Şi moartea Lilei, şi jalea soţului ei, şi întîlnirea dintre voi, oamenii vii, şi umbrele lor, toate acestea sînt iluzorii. Iar într-o lume de aparenţă, în care nici un lucru şi nici un eveniment nu e consistent, nu îşi are realitatea lui propriu — oricine e stăpîn pe anumite forţe, pe care voi le numiţi oculte, poate face orice vrea. Evident, nici el nu creează nimic real, ci numai un joc de aparenţe.

— Nu înţeleg, mărturisi eu confuz. Toate lucrurile pe lumea aceasta sînt iluzorii, admit, dar chiar şi iluziile acestea au anumite legi ale lor, care le acordă o aparenţă de consistenţă.

— Iluziile şi aparenţele se supun la legile de care vorbeşti numai pentru cel care crede în aceste legi, continuă Swami Shivananda. Dar se pare că Suren Bose, şi poate nu numai el, nu credea în „legile" care conduc Universul de iluzii şi aparenţe...

Văzînd că eu rămîn cu privirile în pămînt, încă neconvins de argumentele lui, îmi strînse mai puternic braţul şi mă îndemnă.

— Haide, am să-ţi explic.

În acea clipă, simţi brusc dogorîndu-mi obrajii, şi răsuflarea aproape mi se opri în piept. M-am clătinat, şi fără îndoială aş fi căzut jos dacă nu mă susţinea braţul ferm al lui Swami Shivananda. Mi se părea că mă trezesc în altă lume. Răcoarea nopţii himalayene dispăruse ca prin farmec, lăsînd loc nopţii calde, umede, a ţărilor de Sud. Nu-mi dădeam seama ce se petrece cu mine, şi ridicai cu teamă privirile din pămînt.

Am pălit văzînd în jurul meu o pădure imensă. Swami Shivananda mă silea să merg, cu paşi repezi, fără să-mi vor-

beasca. Dar deodată am recunoscut împrejurimile, şi am zărit jăratecul în vetrele părăsite, şi am văzut nu prea departe în faţa noastră, casa lui Nîlamvara. Tot sîngele mi s-a scurt din obraji, şi cu toată rezistenţa tovarăşului meu, mi-am smuls braţul din strînsoare şi am căzut la picioarele lui.

— Asta n-o mai pot îndura, Swami ! am strigat. Trezeşte-mă ! Lucrul ăsta nu-l mai pot îndura a doua oară !...

Nu mai ştiu ce-a urmat. Cînd m-am deşteptat a doua zi, în kutiarul meu, soarele se înălţase de mult, şi apele verzi ale Gangelui mi s-au părut nespus de blînde, fără asemănare de limpezi şi odihnitoare.

Cuprins

Cuvînt înainte 5

DEMETRIU G. IONNESCU:

Spiritele anului 3000 — fragmente *(din „Revitta Junimei", 1875)* 17

ALEXANDRU SPERANȚĂ:

O călătorie în lună 50

ALEXANDRU MACEDONSKI:

Oceania—Pacific—Dreadnought 76

VICTOR ANESTIN:

O tragedie cerească — fragmente 90

VICTOR EFTIMIU:

Un asasinat patriotic *(din volumul Un asasinat patriotic)* 119

GIB MIHĂESCU:

Brațul Andromedei — fragmente 139

ION MINULESCU:

De vorbă cu Necuratul—
fragment (din volumul *Citiți-le noaptea*) 158

CEZAR PETRESCU:

Ochiul lui Eliazar
(capitol din romanul *Baletul mecanic*) 177

TUDOR ARGHEZI:

În preistorie
(capitol din volumul *Tablete din țara de Kuty*) 200

FELIX ADERCA:

Pastorală
(capitol din volumul *Aventurile d-lui Ionel Lăcustă-Termidor*) 210

ION BIBERI:

Sfîrșit
(din volumul *Oameni în ceață*) .. 218

AL. DEM. COLȚEȘTI:

Pămîntul în flăcări —
fragment 234

ILIE IENEA:

Ard luminile-n Vitol -
fragmente 248

VICTOR PAPILIAN:

Groază
(din volumul *Vecinul*) 269

I. C. VISSARION:
Agerul pămîntului —
fragmente 285

MIRCEA ELIADE:
Nopți la Serampore —
fragment (din volumul
Secretul doctorului Honigberger) 319

Redactor : VICTOR ZEDNIC
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Dat la cules 21.09.1968. Bun de tipar 05.06.1969. Apărut 1969. Comanda nr. 9211. Tiraj 8440. Hîrtie Tipar inalt B de 63 g/m². 700×1000/32. Coli editoriale 17,5. Coli de tipar 22,5. A. 18 188. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31

Tiparul executat sub comanda nr. 80 744 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București — Republica Socialistă România